

KUPI LÁSZLÓ

VÁROS VOLT, VÁROS LETT

VELENCE TÖRTÉNETE

VELENCE
2004

Helystreigazítás
Tisztelt Olvasói

A könyv 85. oldalán az „AZ EGÉSZSÉGÜGY TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE”
című fejezetben a háziorvosi körzeti elosztást tévesen írtam le, a helyes beosztás az
orvosokkal a következő:

I. számú körzet	Velence és a Bence-hegy	Dr. Szabó Irén
II. számú körzet	Újtelep – Velence-fürdő	Dr. Sinkovics Péter
III. számú körzet	Velence és Kápolnásnyék egy része	Dr. Sirák András

Az érintettek szíves elnézését kérem!

Kupi László

© Kupi László, 2004

Lektorálta:

Dr. Fülöp Gyula

A Fejér Megyei Múzeumok Igazgatóságának igazgatója

Dr. Lukács László

a néprajztudomány kandidátusa
egyetemi tanár

A hátsó borítón Herman Ottó rajza: A velencei szigonyos halász,
háttérben az Anna gőzmalom
Az előzőken Fejér vármegye térképe (1809)
A címlap Hajdúcsanak Miklós fotójának felhasználásával készült

ISBN 963 7843 965

505362

VELENCE ÖNKORMÁNYZATA

A kiadásért felel:

Oláhné Surányi Ágnes polgármester

A kiadásban közreműködött: Kornétás Kiadó
(1138 Budapest, Népfürdő utca 15/D.; Tel.: 06 1/359-1334)

Felelős vezető: Pusztay Sándor ügyvezető igazgató

Műszaki szerkesztő: Odler Péter

Nyomtatta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. – 240896

Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató

ELŐSZÓ

Velence nevét meghallva mi is jut az ember eszébe? A susogó nádas, a mindig más arcát mutató tó, a fürdőzés, a nyár, a kirándulás. Csak ezeket az elsődleges víziókat követi a település képe, amely a tó végét körbeölelő egykori kis halászfalu, a mára már idegenforgalmi központtá vált üdülőtelep, a jövő furdővárosa. Majd felsejlik bennünk egy másik Velence is, amely valahol távol van, sokan csak a történelemben tanultak róla, s azt tudják, hogy az is vízpartra települt és sok történelmi esemény fűződik nevéhez. Pedig ezek a gondolatok, víziók találtak a történelem során, s van köztük összefüggés.

Miért Velence, Velence? Miért lett a könyv címe: Város volt és város lett?

Ebben a könyvben szeretném ezeket a gondolatokat tisztázni, mert ez ideig senki sem írta le egyértelműen, hogy Velence honnan és miért kapta nevét.

Mikor elkezdtem Velence múltjának kutatását, a könyv anyagának gyűjtését, nem is gondoltam arra, hogy milyen régi településnek írom meg a történetét. Eleinte úgy éreztem, hogy egy átlagos kis községről van szó, de ez a véleményem megváltozott. Ugyanis találgattam az időszámítás előtti idők települési anyagaival, majd a kelták, s az őket meghódító rómaiak emlékei kerültek látókörömbe. Utánajártam, megnéztem az itt feltárt leleteket, s meglepett az, hogy ebből a korból milyen sok jelentős emlék, tárgyi lelet került elő, s látható a múzeumokban. Nagyon érdekesnek találtam azokat a feljegyzéseket, amelyeket múzeumi szakemberek írtak le a magyarák megtelepedése utáni időszakról, de ezek alapján nem lehetett a település nevét biztosan meghatározni. Nagyon furcsa, hogy csak érintőlegesen kerül említésre a korai oklevelekben, okiratokban – mikor az előkerült leletek alapján bizonyos – éltek itt a mai község területén folyamatosan a különféle kultúrák és korok emberei. Többek között a legmeglepőbb az volt számomra, amikor a középkori település neve kezdett tisztázódni. Utaló adatok, majd konkrét írások is előkerültek a XV. századi Velence mezővárosról (oppidumról), ugyanis a Mátyás királykori Velencét Csányi Dezső is a Magyarországi történelmi földrajza a Hunyadiak korában című művében, a középkori Fejér megyei mezővárosok közé sorolja Velencét. Amikor első alkalommal találgattam az 1520-as években készült térképen VENEZE (Velence) tem-

plom rajzával, elhatároztam, hogy kiderítem, miért nem maradtak fenn az írá-
sok, hova lettek, vagy hol vannak a mezőváros romjai, a templom marad-
ványai. Meg kell állapítanom, hogy a 150 éves török uralom sok középkor
előtt virágzó település nyomát is eltörölte; csak a nevük maradt meg, de
szerencsére ez Velencén nem egészen így történt, maradtak emlékek, és az
előbbieket igazoló leletek. A XVIII. századtól kezdődően már sok konkrét írá-
sos emlék és tárgyi lelet alapján követhető nyomon a település története, élete
és az itt élt emberek sorsa, amely kapcsolódik a Velencei-tóhoz.

Az anyaggyűjtésben előrehaladva sikerült egyre több információt össze-
gyűjteni, amely elvezetett napjaink, sőt a jövő Velencéjéhez amely,

VÁROS VOLT ÉS VÁROS LETT.

Ugyanis amikor Velence nagyközség önkormányzatától a település történeté-
nek megírására a felkérést megkaptam, már a várossá válás gondolata létezett.
Sokak kitértő munkájának eredményeként a szándék valósággá vált, és Velen-
ce 2004. július 1-től városi rangot kapott.

Könyvemmel szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy a kedves olvasók jobban
megismerjék e szép település, Velence történetét.

Velence, 2004. július 1.

Kupi László

VELENCE ETIMOLÓGIÁJA

Velence község területe az ember megtelepedésére ideális hely. Feltehetjük a
kérdést, mióta élnek itt emberek, mi volt régen a település neve, hogyan ala-
kult ki a mai elnevezés? A körülmények arra engednek következtetni, hogy
már a különféle történeti korokban éltek, laktak itt emberek, s a jelek szerint
településszerkezeti formákban. A római kortól ismerünk települési neveket,
melyek írásokban, a későbbiekben térképeken, iratokon maradtak fenn. A ró-
mai korból származó név csak szájhagyomány alapján maradt ránk, ennek
pontosítása a történészek dolga. Meszleny Mór az alábbiakat írja le 1864-ben,
az előkerült római kori emlékekről: „Múlhatatlanul meg kell említeni a falu
délnyugoti részén a Szőlőhegynek irányában elterülő, részben délnék, főleg
pedig éjszoknak hajló egy hajdankori római városnak még több helyen látha-
tó, ásások alkalmával pedig nagymennyiségben található falazat-romjait, ma-
radványait, számos csontokkal egyetemben. S a pusztá monda alig is adna hi-
telt a sok állításoknak, ha csak ezeket a számos talált arany és ezüstpénzek,
melyek mind a római időből valók, minden kételyen kívül nem tennék, főleg
pedig az ugyanazon időből való római síremlékek épségben lévő példányai
tökéletesen nem hitelesítenék. Régi emberek, s öregek szavai azt állítják,
hogy e helyen a *Sancte Sabbine* római coloniatus, római telepítvényi város
volt. Áll- é az elsőnek neve, s ha igen, minő forrásból, s adatból merített?
Közlő semmi esetben sem kezeskedik a név helyes, vagy helytelenségéről, de
arról igenis, hogy e helyen egykor nevezetes római építmény, város vagy a
nagyszerű kővekről ítélve erősség is lehetett és volt. Hogy terjedelme nem
volt kicsinyeszerű, azt a vidék területe, a köveknek föld alatti rétege, kétsége-
lenné tesz.”

Azt nagy valószínűséggel tudhatjuk, hogy már a honfoglalást követő idő-
ben, a pesti rév felől jövő út mellé, a mai Velencei-tó kapujának mondható
szűk áteresztő részen, a fejedelmi törzsből telepítettek le a királyi udvar védő-
it, kiszolgálóit Velence-Nyék területén, amely a régi római kori hadiút alapja-
in és nyomvonalán vezetett Fehérvárra. Stratégiai szerepe lehetett ennek a te-
rületnek, ugyanis a rómaiak idejében már Krisztus után a II. században, az
előkerült leletek alapján fontosabb települést lehet elképzelni. A római kori

Velence nem egyszerű falu, hanem fontosabb út menti állomás, vagy kis katonai központ is lehetett. A lóváltó állomást, vagy ami itt állt, kis katonai őrtoronnyal is védhették, amelynek nyomait a mai Velence ófalusi részén megtalálják. Az Árpád-házi királyok idejében ugyancsak feltételezhető, hogy a Fehérváron kialakuló királyi székhely egyik külső kapujának is megfelelt az akkor Fertőnek nevezett tó északi partján a kelta és római alapokra épült kis település, mivel ez időben még a tó déli oldalán nem vezetett fontosabb járható út. Az északi oldalon az erdők egészen a tóig húzódtak le, s ezen az úton volt megközelíthető Buda felől a szákváros. Sajnos jelenleg nem tudunk íratos emlékeket felmutatni az Árpád-kori időszakból, de a szakemberek, köztük Kralovánszky Alán történész is ezt feltételezte. Károly János érdekes értekezése Velence Árpád-kori elnevezéséről, „a helyismeret okvetlenül szükséges a meghatározáshoz, mert az oklevelek szövege e nélkül tévútra vezet sokszor a legkitűnőbb erőket is. Ily tévedésbe ejté egyik első rendű szaktudósunkat „Anonymus külföldi vonatkozásai” című jeles cikkének egyik jegyzetében (Századok 1983. II. füzet 101. lap) annak szem elől tévesztése, hogy azon lapályon, mely Csákvár, Forma, Zámoly között elterült, azon időben, midőn Csáák, Zabolos unokája Csákvárát építette tó vala. Azt mondja ugyanis jeles tudósunk idézett jegyzetében: „tévedett például Cornides, midőn a Vindiciaehez csatolt térképen a Vérteshegy aljába „juxta stagnum Ferteu” épített Csákvárát a mai Fertő partjára helyezi, holott itt a *Ferteu a velencei* tó jelenti, mint III. Béla 1193-ki okleveléből (CD II. 287. Knauznál M. Strig. I. 145. l), melyben a fejevári keresztetek jóságait előszámlálja, a geographia fekvés összevetéséből és különösen e szavakból: „In Agár juxta Fertev kétség-telenül kitűnik, lévén nem ugyan Agár, de Agárd helység mai napig is a velencei tó mellett Fejérmegyében” ... A geographiai fekvés összevetéséből tehát és különösen III. Béla 1198-ki (valószínű nyomdai hiba, helyesen 1193.) oklevelének ezen szavaiból „in Agár juxta Ferteu (velencei tó) haben ad quinque aratra, et in Ferteu habent praedicti fratres partem” – Agárdon a Fertő (velencei tó) mellett van az említett kereszteteknek öt ekényi földjük, s magában a Fertőben is van részük) nem az tűnik ki, hogy azon tó, mely mellett Csákvára építette egy és ugyanaz a velencei tóval, hanem az, hogy az akkori oklevelekben a csákvári és a velencei tó is Fertő tárgynéven nevezetett, miként egyéb tavacsák is: Úgy van: e velencei fertő egykor a mellette levő Velence falu is *Fertőfőnek* nevezetett.

Igyekeztem összegyűjteni azokat a dokumentumokat, amelyek bizonyítják a mai település névadását. Azt fogalmazhatjuk meg, hogy a *Velence* helynév el-sődlegesen az itáliai velencei betelepülőről kapta nevét, s nevével tevődött át a tóra, amelyet előtte Fertőnek neveztek. Ehhez a névadáshoz az Árpád-ház utolsó férfi leszármazottja, III. András király története is ad támpontot. Ugyanis az ő édesanyja volt az egyik legelőkelőbb velencei nemesi család

szépséges leánya, Tommasina Morosini, aki mindent megtett, hogy fia a magyar trónra kerüljön. A „Velenceinek” is nevezett III. András 1290-1301-ig uralkodott utolsó Árpád-házi férfi leszármazottként. A „Velencei” tízéves uralkodása a fejlődés jelentős időszakát is jelentette az akkori Magyarországon. A „velencei királlyal” együtt sok itáliai polgár is települt ekkor országunkba. Felvetődhet, hogy ennek is tulajdonítható, hogy az ország második legnagyobb tavát, a hajdani főváros, Székesfehérvár mellett, lakóiról „Velencei tónak” nevezték el, és a magyar „vendég” szót is a velencei dialektus „venedigo” szavából eredeztethetjük.” (Réti György: Itália és Magyarország kapcsolataink képes krónikája)

A község első említése Mátyás király 1469. március 18-án kelt oklevelében szerepel, mint a Velencei Boné Mózes család tulajdona. Ez az említés volt több évszázadon keresztül a hivatkozás a község névadójára, de napjainkra az oklevél részletes áttanulmányozása után kiderült, hogy nem a későbbi gárdonnyi Boné családról van itt szó, hanem az itáliai Velencében élő olasz Bono családról, akiknek Magyarországon Heves megyében voltak birtokai és ezek ügyében intézkedett.

DL 82718 ISIS: 34950. Kelt: 1526-04-15.

Kiadó: LAJOS 2 KIRÁLY

Régi jelzet: Q 206 / 16 B 7. Fennmaradási forma: Átírás 1526

Regesza: Buda (Misericordia) II. Lajos király felhívja a fejevári keresztet konventet, hogy néhai Kaczczorlaka-i Kaczczor András özvegyét: Annát és hozzátartozóit a Fejér megyei Wenecze és Nadab birtokokban és Fewrthwefwonyek és Wal birtokrészekbe iktassa be, s erről tegyen jelentést. Átírja a fejevári keresztet konvent 1526. máj. 16-án – Regesza forrása: OL regesza (Komjáthy)

DL 82718 ISIS: 35035. Kelt: 1526-05-16

Kiadó: FEHÉRVÁRI KONVENT (KER)

Régi jelzet: Q 206 / 16 B 7 Fennmaradási forma: Eredeti Pecsét: Függő

Regesza: 16. d. introduct. (Phil. Jac.) A fejevári keresztet konvent jelenti II. Lajos királynak, hogy 1526. április 15-i parancsára néhai Kaczczorlakai Kaczczor András özvegyét: Annát és hozzátartozóit beiktatta Wenecze és Nadab possessioi és Fewrthwefwonyok és Wal birtokrészek birtokába. Eredeti, hátya. Rózsaszín-zöld-sárga selyemzsinóron függő pecsét. – Regesza forrása: OL regesza (Komjáthy)

A község neve 1516-ban bukkan fel *Velence* alakban. A helyi hagyomány szerint a német Wellen és a See összekapcsolódásából is eredhet, melynek magyarázatát az alábbiakban közli Meszlényi Mór (1829-1915) 1865-ben, aki valószínű, hogy a község előlírója volt ekkor:

„Velence lehet inkább idegen nyelvből, rossz kifejezéssel összeállított szó v. név. -Ezen véleményt s állítást következő körülmény engedi feltételezni: -a falu

alatt kerül el a nagytó, -melynek vize egykor nem volt talán annyira náddal ellepve, mint most. A tisztán tükröző vizet, a nyílt tért nyert éjszakai déli és keleti szellők felzaklatván, igen nagy hullámokat vert fel. A német köznyelven a víz hullámaikat „Wellen”-nek szokták nevezni, -a tavat pedig „See”-nek. Lakták-e a vidéket hajdan német ajkúak, ezt tudni nem lehet, de annyi való, hogy a „Wellen és See” szócskákból a későbbi elferdítése a szavaknak, s öszve kapcsolása a kiejtésnek, könnyen engedte az egyszerűbb kimondást t. i. *Wellensee*-t. Mi hihetőbb annál, hogy a későbbi magyar elem elvetvén a sajátos kifejezést, előbb *Velence*-nek, utóbb végre *Velenczének* nevezte, mely néven nevezi azt ma már századok óta mindenki, s így található ez meg a legrégebbi iratokban is”.

Dr. Sédi Károly munkájában *Velence* község és egyúttal a *Velencei-tó* nevének eredetére magyar nyelvörténeti adatok alapján próbált következtetni. A község és a tó nevét régi magyar *velence* halász szóról kapta. A Magyar Nyelvörténeti Szótár a *velence* régi magyar szó igazi jelentését szélzászló, szőnyeg, pokróc, takaró szavakban adja meg. *Velence*, mint szélzászló irányjelzőként szerepel a halászerszámok között. A halászatnál, a vízi életnél mindig fontos a széljelző. A halászatnál hosszú rúdra húzták fel, és így meszszire mutatta a szél irányát. A tó keleti végében, a nagy tisztások mellett volt indokolt a szél irányának a jelzése, a *velence* használata és minden bizonnyal az itt felhúzott velencénél laktak, a *velence* készítőik, a *velenceiek*.

Az viszont ellentmond ennek a feltételezésnek, hogy a régi Magyarország területén a másik *Velence* nevet viselő helységek – falvak közelében nem találhatók halászható nagyobb vizek, folyók, ami a *velence* eszköz használatát megerősítve összekapcsolná a helységnevet a halászeszközzel.

Található több monda, történet is a község és a tó névadásával kapcsolatban, de nem hitelesíthetőek. Az egyik monda a Mátyás korabeli időkről szól, amikor a király a nápolyi Beatrixszal Budáról Fehérvárra utazott, s Beatrix a tavat a *velencei* öbölhöz hasonlította. Szól arról is a legenda, hogy a fehérvári faragókat, s ezek közül néhányan itt, *Velencén* telepedtek le. Ide kapcsolható a közelben található Olasz kőfejtő bányának az elnevezése is, de logikai kapcsolatot vélhetően abban is, hogy Bonfini városként írja le *Velencét* az 1480-as évek vége felé. A név még több magyarázatban is szerepel, de az is biztos, hogy a XVIII. század elején még nevezték a települést *Fertőfőfőnek* is, illetve *Velence* mellett létezett egy ilyen nevű falu is. A helyi és környékbeli lakosság *Velence* településre a *Fertőfőfő* nevet is alkalmazta. (A szomszédos Nyéket ekkor nevezték először *Fertőfőfőnek*.)

Velence névadása azért a sorok közt olvasva megtalálható.

Györfly György és Székely György ad számunkra magyarázatot a *Velence* helységnevé kialakulására. Többek között Ők is foglalkoztak a latinok-olaszok betelepülésének kérdésével, amely úgy értem, hogy a megoldás kulcsa lehet.

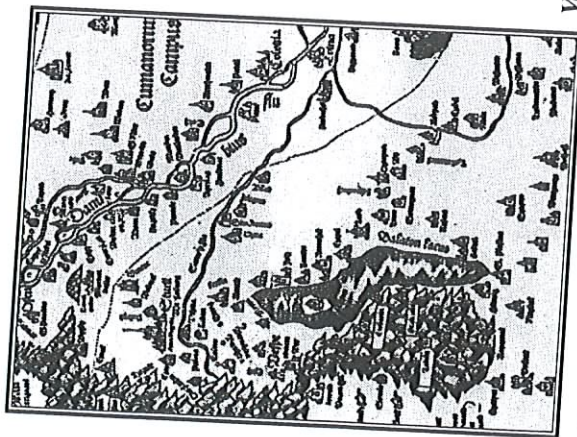
A magyar királyság első két évszázadában a magyarul olasznak, latin nyelvű forrásokban latinusnak nevezett népelemek voltak a hazai városfejlődés fő serkentői. Kétségtelen, hogy a két kialakult királyi székhelyre, Esztergomba és Fehérvárra német, francia és olasz betelepülők is érkeztek a házassági és telepítési politika eredményeként. Bizonyítható, hogy Fehérváron a királyi városban a latinok kaptak elsőként, hasonlóan a dalmáciai városi privilégiumokhoz, jogokat. Ezt bizonyítja a székesfehérvári latinoknak „SIGILLUM LATINORUM CIVIUM ALBENSIIUM” feliratú pecsétjük. Szent Istvántól származtatták e jogot, de valószínű, hogy II. vagy III. István foglaltatta írásba. A fehérvári latinok település negyede a várostól északra a budai külvárosban volt a tatárjárás idejéig. A tatárjárásról Kajdán kán csapataival végigpusztította a környékünket, köztük valószínű *Velence* Árpád-kori települését is. Fehérvárt a tatárok nem tudták bevenni, azonban elpusztították a latin külvárosi részt. 1249-ben, a város belsejében kaptak letelepedési lehetőséget, kereskedtek például borral is. A latinok betelepülése folytán alakultak ki különböző helységek a szőlőművelő területeken. A fejlettebb mezőgazdasági kultúrát magukkal hozták, s nálunk is segítettek annak megteremtésében. Az oklevelek egyre többször említik a latin kalmárokat, borkereskedőket is, akik felvásárolták a borokat, egyéb árukat és máshol adják el. Az Eger melletti Olaszliszka, a mai Bodrogolaszi, a Zala megyei Olaszfalu, a Baranya megyei Olasz község, stb. Később a tatárjárás pusztítását követő betelepítések, betelepülések során, a XIII - XIV - XV. században már etnikum szerinti elkülönülés is jelentkezett. Kialakultak a családnevek, mint például Petrus Lombardus, Galicus János, stb. A váradi vártól keletre fekvő, Körös menti *Velence* nevű helységnek a kialakulását a XIII-XIV. században, az itáliai *Velence*ből betelepült olaszoknak tulajdonítják. Ugyanígy megjelennek a településekben a *Velence*, *Bologna* utca, *Pádua* utca, stb., amely elnevezések, már nemcsak Itáliára utalnak, hanem inkább az itáliai részekről származókra. Érdemes az is, hogy az 1528-ra datálható Lázár deák térképén, a Fehérvárt és Budát összekötő út mellett Pákozdnál, *Velencénél*, Martonvásárnál lerajzolja a templomokat is, s a *velencei* templom ezek közül nagyobb, mint a többi, a térképen való elhelyezés viszont egy kicsit közelebb teszi Fehérvárhoz, mint az a valóságban jelezhető lenne. A nevet pedig úgy írták le, hogy *Venceze*. „A Magyar Nyelvudományi Kézikönyve a régi Magyarország területén több *Velence* községet említ. Felsorolja Erdélyben, Fejér- és Bihar megyében *Velencét*, Sáros megyében *Venecia*-t, Baranya megyében *Vence*-t, *Vence*-t és Fogaras megyében *Venice*-t. Melich szerint e helyek lakói, névadó telepesei *velencei* olaszok lehettek, akik e nevet magukkal hozták. Melich a következőképpen származtatja az olasz *Venezia*-ból a község nevét: *Venezia*... *Veniza*... *Venica*... *Venöcce*... *Venöce*... *Venice*... *Vence*... *Velence*. A középkori 1450-es években megyénkben található volt hasonló névvel bíró település:

Wene, Vene (puszta), amely Bicske környékén volt található az 1459-es oklevél szerint. Ezek szerint tehát a *Velence* község és a tó neve az észak-olasz nyelvjárás vagy a latin irodalom származéka. Bonfini szerint is „*Velence me-zóváros*” a velencei nép alapította és *Veneciának* nevezték.

Velence település elnevezése a térképeken, időrendi sorrendben: 1528-ban Lázár deák térképén, templom rajzával együtt látható:

- 1556-ban Wolfgang Lazius hadszíntérképén, templom rajza nélkül látható:
- 1566-ban Domenico Zenoi hadszíntérképén, templom rajzával együtt látható:
- 1585-ben Gerhard Mercator térképén, templom rajza ettől kezdve nem látható:
- 1602-ben ismeretlen térképén:
- 1626-ban John Speed (Jodocus Hondius) térképén:
- 1664-ben Willem Janszoon Blaeu térképén:
- 1688-ban Johann Christopher Müller térképén:
- 1771-ben Müller Ignác térképén:
- 1784-ben katonai térképén:
- 1802-ben Karacs Ferenc postajárat térképén:
- 1854-ben katonai térképén:
- 1920-as évektől a mai formában használják a község nevét:

Velence térképen (1528)

12

Mindezekből kiindulva megállapítható, hogy Velence település kialakulása a kelta korban megkezdődött, majd a rómaiak idejében már jelentős funkciói ellátó település, a hadi út mellett, amit igazolnak a Velence területén feltárt leletek. Sajnos római kori nevére adatunk nincsen. A magyarok bejövetele után a fejedelmi törzshöz tartozó telepítvény, valószínű a római kori alapokra, maradványokra épült. Egy hosszú fejlődési folyamat során a község kialakulása a tatárjárást követő időszakban kezdődhetett meg. Meghatározó volt az a tény, hogy egyik legfontosabb hadiút mellett feküdt, s ez sokszor okozhatta is pusztulását, elveszejtését az itt élőknek. A helységbe a magyarok mellett litéliából, Velencéből is települhettek be, akik között lehettek szőlőművelők, vagy a kő megmunkálásához értők is. Zsigmond király 1405-ben rendelte el a városok megerősítését, feltételezhető, hogy a Velencei-hegység kövét is felhasználták ehhez. Később Mátyás király folytatta a vár megerősítését, rondellák építését. Ebben az időszakban szükségesszerű volt a környékbeli bányákból a kő és építőanyagok biztosítása, s elképzelhető, hogy ehhez jöttek velencei építők, akiknek megtetszett a lagúnás tó és környéke és itt telepedtek meg. Bizonyítható ez azzal is, hogy Mátyás király idejében latinos Venetia alakjával Antonio Bonfininek (1434-1502) a magyarok történetéről szóló művében is találkozunk. „*Inter Albani et Budam Venetia est oppidum*”, -Velence mezővárosa Fehérvár és Buda között-. Csánky Dezső Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában című művében a középkori Fejér megyei mezővárosok közé sorolja Velencét. Az, hogy város lett volna Velence, ma még kevés dokumentummal támasztható alá, de az 1520-as évekből származó térképen látható nagyobb kőből épült templom rajzával bizonyítható. Az is elképzelhető, hogy az olasz építőmester, vagy mesterek, már komolyabb kőépületeket emelhettek maguknak, amelyek a későbbi török korban elpusztultak, de kerültek elő olyan leletek, amelyek bizonyítékként is szolgálnak.

Összegezve, Velence település elnevezése, s vele a tó elnevezése is a legnagyobb valószínűséggel az itáliai Venéziából származó, s itt letelepedő velencei betelepülőktől eredhet.

13

A területi adottságok alapján Velence környéke alkalmas volt az emberek megtelepedésére. A tó, a környéke és az azt környező hegyek erdeje lehetővé tették a biztonságos életet már az őskorban az emberi létfenntartásra, a megélhetésre.

Kőkorszak

Első bizonyítható őskori lelet a szeleta korból a velencei szőlőkben véletlenül előkerült szépen megmunkált, vésőnek kialakított kőpengé. A szakemberek szerint nagy jelentősége volt a népesség jelentősebb létszámú szaporodásában az időszerűség előtt mintegy hatezer évvel lezajlott neolitikus forradalomnak. Ennek a lényege röviden az, hogy az egyes — kedvező körülmények között élő — halászó – vadászó – gyűjtögető közösségek fokozatosan átáztak az élelmiszerforrások életfelfogásáról az élelmiszertermelési életfelfogásra. A kőkori földműves állattenyésztők. Hazánkban először az Alföldön jöttek létre az első neolitikus falvak. A Dunántúlon, mint másutt is, a csónakokkal bejárható vizek vonala volt a terjeszkedés iránya. A Kelet-Dunántúli legfontosabb szőlőterület alkotó Velencei-tó vidéke, a Sárvíz – Gaja-völgye. Kialakultak az állandó falvak az élővizek mellett. Nagyméretű családi házak építettek. Ehhez kiváló anyagot adott az erdő fája, a vizek sása, nádja, amelyet agyaggal tapasztottak be. Nem a régészek általi feltárással kerültek elő kőkori megmunkált kőszerszámok a Bence-hegy Nadap felé eső oldala mellett földrétegből, sajnos a leletmentés sikertelen volt. Kialakultak korai települések a Velencei-tó északi partjánál, amelyek az itteni kiváló életfeltételek mellett, a parton hosszan elnyúlva voltak találhatók. Talán ezen időszak emberét tekintjük Velence és Sukoró határában, a Tóradfőben 1968-69-ben. Az ott feltárt kottaféjes kerámia telepének házai, és az ott feltárt eszközök bizonyítják azt, hogy Velence területén is éltek ennek a kornak emberei, s alkalmazták már a földművelést, a gabonák közül az árpat és a búzát már ismerték. A környéken megtalálható őrlőkővel készítették a gabonából a lisztet a lepénykenyér sütéséhez. Valószínű, hogy irtások művelést folytattak, a felégetett őserdő helyén addig vetették a gabonát, míg az gazdag termés adott. Mikor látták hogy kiérte, akkor újabb területeket vetettek be, ilyenek híján tovább vándoroltak. Környékünkön több szépen megmunkált kovakő eszköz, nyílhegy, sarlópenge és kőbalta került elő, de találtak agyagedényeket, edénytöredékeket és az

időszerűség előtt negyedik évezredből származó úgynevezett kottaféjes kerámiákat (a bekarcolt vonalakon hangjegyekhez hasonló kis karikák ülnek). Ezt az időszakot, amely az időszerűség előtt kb. 3500-ig tarthatott, a kőkori neolitikum időszerűségként nevezzük a szakemberek. A neolitikus kultúrákat számos hatás érte, a későbbiek folyamán az edények gyártásánál a bekarcolt vonalak közt sárga, vagy vörös festéssel díszítették. A kerámiák egyes darabjai szerves átmenetet mutatnak a neolitikum és a fémek kora, a rézkor között. A rézkorban a szerszámok között még túlsúlyban voltak a kőkorszakok. A fémkultúra, a bronzművelés elterjedésével később kiszorította a használatból a kőkorszakot. Új népek bizonyította a másvilágba, az ideológia kialakulása, a terjedő halottamvasztás (tűzben való újjászülés), a sírba rakott kő (félelem a visszajáró halott szellemétől), stb. Az új történelmi korszak gazdasági alapja az új fém, a bronz alkalmazása volt. A bronz kőkorszakunkon kr. e. 2000 táján tűnhetett fel.

A bronzkor

A bronzkor első felében megváltozott a települési kép. Falvak sűrű hálózata alakult ki. A pásztorkodás a hátrébe szorult, a paraszti gazdaságok belterjessebbé váltak. Egy-egy falu hosszú ideig lakott ugyanazon a helyen, lerombolva, elplanírozva régi házait, újakat építettek. Velence környéke a középső bronzkorban a vatyai kultúra területéhez tartozott. A Kr. e. 2. évezred közepén harmadától kezdve a fémöntéssel kapcsolatos tárgyak meggyarapodtak. Erre az időszakra keltezhető (Kr. e. 17-16. század) a magyarországi bronzkor első hitelesen feltárt bronzöntőműhely-részlete, mely a Dunántúlon élt népesség (vatyai kultúra) egyik magaslati telepén (Lovasberény-Mihályvár) került elő. A magaslati telepeket erődítésekkel alakították át. Az erődített települések 15-20 km-re estek egymástól. A kutatás 26 földvárát ismer ebből az időből, közülük az 1926-27-es években feltárt Pákozdvárat, amely a feltételek szerint a kelet-dunántúli részek központja lehetett. Igen jelentős bronzkori leleteket tártak fel a pákozdi földvár feltáráskor. Két meredek völgy felett természetes erődítményként emelkedett ki a környező fennsíkból ez a vár /illetve imár: lelőhely/. A vár ásatása közben, közel a felszínhez, 2-3 rétegben egymásra rakott, agyagtappal összeragasztott kőeket találtak, amelyek védőbástyáknak tartották a várat. A vár belsejében az ásatás több, földbe mélyített „putri-lakást” tárt fel tűzhelyekkel, padkakkal, a házak melletti szemétdombokkal. A telepen élő ember mindennapi életére, eszközeire, ételre vetettek fényt ezek a leletek. A sírok feltáráskor kiderült, hogy az akkor élt emberek halottaikat elhamvasztották, és összeeggett csontjaikat urnákba helyezték el, amelyeket - tállal leborítva - étellel - itallal megrakott edényekkel együtt a földbe rejtettek. Az urnákban ott voltak a halott bronz ékszerei, függői, görbe

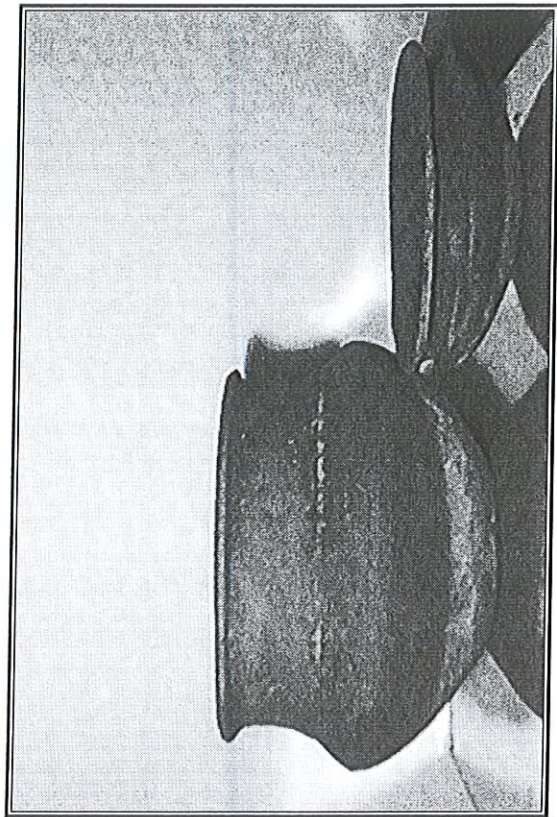

tűi, stb. Általában a várak mellett kerültek el a szolgáló népek falui. Ezekben a központokban működtek a bronzöntő műhelyek, ide gyűjtötték be a terményt, idegen támadás esetén ide menekülhettek a környék lakossága. Tömegesen és sorozatosan állítottak elő kardokat, lándzsákat, késeket, sarlókat, baltákat, véssőket, borotvákat, üstöket, ékszereket, stb. Nadapon előkerültek egy bronz üstben elrejtve az előbbiekből felsorolt tárgyak is. Valószínű az, hogy a Kr. e. 13. században egy súlyos támadás vetett véget a korábbi több évszázados állandó megleteleplésnek. A lakosság, kincseiket elásva tömegesen hagyta el a Kárpát-medencét. A támadás sikerét az elrejtett kincsek sokasága jelzi (a régi tulajdonos ugyanis nem tért vissza, vagy elpusztult csatákban). Velence területén az ásatások során több középső bronzkori sírt is feltártak. Velencefürdő Cápá mögötti magaslati területén élhetett egy csoportjuk a leletek alapján. Itt került elő kettőskónusú halotti urna, benne az elégetett halott maradványai, kis egyfülű bögre; a másik hamvasztásos sírból hálóminta díszítésű kisebb urna. A környéken a nyaralóházak alapozásakor többen is találtak urnás rítusú temetkezési maradványokat, amelyek a bronzkor közepő, már jól kialakult időszakára datálhatók.

A késő bronzkori település nyomait megtalálták a Meszleny-kastély kertjétől, a vasút és a Gurgyal-völgy irányába húzódva. A temetőjük is tárgyi bizonyíték, az a 63 urnasír, amelyeket a Vörösmarty Múzeum közelében lévő gépműhely alapozásakor tárt fel Fülöp Gyula, a Szent István Király Múzeum régész 1979-ben. A késő bronzkori temetőből a feltárás során 28-78 centiméter mélységből kerültek elő 10-60 centiméter magas urnák. A nagyobbakban az elégetett halottak hamvai, a kisebb edényekben a túlvilági élethez odakészített kisebb ékszerek, használati eszközök kerültek elő. Ezek a tárgyak a székesfehérvári Szent István Király Múzeumban láthatók. A bronzkori település a közelben volt, ugyanis a temető és a lakott falu között víznek, mocsaras területnek kellett lennie, amelyen a holtak szellemei nem tudtak átkelni a lakott település területére, nehogy kísértsek az élőket. Ez a tó felé eső domb rejtheti el ma még magát a bronzkori falut.

Keltakor

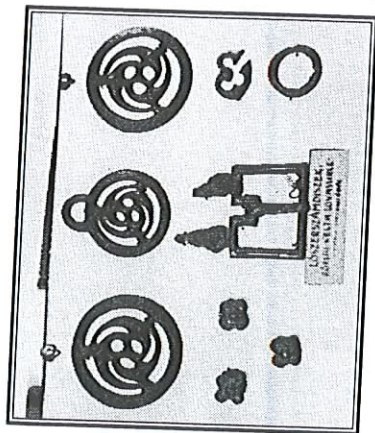
Krisztus előtt 400 körül népvándorlás éri el az illír telepeket. A későbbiekben kelták özönlnek el a mai megye területét, így a tó partját is. Megjelenésükkel területünkön gyökeret vert a La Tene kultúrának nevezett műveltség. Említésre méltó a Dinnyés területén előkerült bronztör ember alakot ábrázoló markolata. Kialakultak a vaskor végére az oppidumok, s a kelta mezőgazdasági, kereskedelmi és vallási települések. A kelta társadalom átalakulását jelentősen befolyásolta a pénzverés kezdete. A későbbi pannóniai terület legjelentősebb törzse az eravisci (eraviszkusz). A Meleg-hegyen talált kelta ezüstpénz, a

Kelta kori urnák

tetrachma és a tóparttól nem messze talált halotti urna a hozzátartozó kis tábla, AVETA és NESERGOUNA sírköve és még sok keltákra jellemző lelet beszédes bizonyítékai a kelták ittlétének. Kelta jellege lehetett annak a településnek, amely Velencén a Növényvédő Állomástól nyugatra terülhetett el. Nagy jelentőségűek azok a szép bronz lószerszámveretek, amelyek egy előkelő kelta személy második századi kocsis temetkezési maradványának tekinthetők, amelyeket Enyedi József udvarán tártak fel a Kecse utcában. A feliratos emlékek közül az 1962. évi ásatás során feltárt Nesergoua sírköve, a szörványos leletek mind arra mutatnak, hogy Velence az eraviszkuszok egyik jelentős települése lehetett. Időszámításunk után az I. században a kelták határait a Római Birodalom törte meg. Ahol lehetett, a rómaiak békésen hódoltatták a kelta törzsek vezetőit. Róma bőkezű adományokkal nyerte meg saját céljaira a vezető réteget, akik rövid időn belül átvették a római életmódot és szokásokat. A hódítás az őslakosság életmódját jelentősen megváltoztatta. Maga a kelta eraviszkusz hagyomány még sokáig élt, a halotti sírköveken az ábrázolás, még a hagyományos kelta viseletben lévő asszonyokat ábrázolta a II. században is. A kelta előzményi település nyomait feltárta Fülöp Gyula 1980-ban, de ez ideig kevés adatunk van még róluk. Velence ófalusi részén is kerültek elő feltárás során kelta telepnyomok. Ma még pontosan nem tudhatjuk, hogy a kelták foglalták-e el Velence területét vagy a rómaiak telepítették ide őket Traianus császár idején. A leletek alapján az bizonyos, hogy az I. szá-

Kelta kocsis temetkezési leletek

zad végétől, a II. század elejétől kelta nyelvet beszélők, eraviszkusok éltek itt, akiket a rómaiak hasonlóan Pannónia területén élőkhöz romanizáltak. A romanizálás mellett kiépült a provinciái területen az úthálózat is, amellyel területünket bekapcsolták a Római Birodalom gazdasági-politikai vérkeringésébe. Az utakat kő- és kavicshalapozással készítették, majd a felületét szabálytalan kőlapokkal borították. A kelta kori sírkövekre és római kori oltárköre írt eraviszkus neveket, amelyeket ismertünk a mai Velence község területén előke-
rült leletekről:

Adnamatus – (férfi), Aveta – (nő) a lánya, Nesergouna – (nő), Dubno, Ulpianus, Iulia Ingenua.

Római kor

A későbbi Pannónia egy részének meghódítása Kr. e. 12-9-ig történt Tiberius Nero révén, majd Augustus császár légioi Pannónia egész területét meghódították. Az itt élő kelta eraviszkus népcsoportot területi önkormányzati joggal rendelkező közösségekbe szervezték. A szakemberek, köztük Farkas Zoltán is azt a nézetet vallja, hogy a római hódítás után Velence Ófalu területére is telepítettek kelta eraviszkus törzsbélieket, akiknek a sírköveit, temetőjüket több helyen feltárták. A terület a tópart és az Ország út közti területre esik, amelyet igen jól lehet határolni. Az első időkben a felügyeletüket római katonatiszt látta el, majd a helyükre később előkelő bennszülött eraviszkus törzsi vezetők kerültek. A törzsi vezetők némelyikének római polgárjogot adományoztak, akik ennek jeleként felvették a császár családnevét is. Valószínű, hogy ilyen lehetett a Velence területén előkerült egyik sírkő állítója, Marcus Ulpius Cassius, de erről majd a későbbiekben bővebben szólnak.

A hódítás és a tartományi szervezés megváltoztatta a helyi lakosság életét. Ettől kezdve négy évszázadon át Dunántúl Pannónia néven ennek a hatalmas

államnak egyik jelentős tartománya, határvidéke volt. Kr. u. 106-ban Trajánus császár kettéosztotta Pannóniát. A velencei rész a P. Inferior, azaz Alsó-Pannónia területére esett, a helytartói székhelyé Aquincumot (Óbuda) jelölték ki. A közelünkben a mai Tác mellett alakult ki a római korban az egyik nagy jelentőségű település, Gorsium, amely először katonai, majd később vallási központ. A barbár támadásokban elpusztult, s később a III. század végén Herculia néven építették újjá. A légiónak a kereskedők és a gazdasági ügyintézők gyors eljutását segítették a jó minőségű utakkal, amelyeket folyamatosan építettek ki. Velence területét is átszelte a Gorsiumból Aquincumba vezető stratégiai fontos út. Az idők folyamán folyamatos talajfeltöltődés ezt az utat elrejtette előlünk, s így nagyon kevés helyen lehet megtalálni a római kori utat, illetve ennek az útnak a nyomvonalára épült meg a későbbi budai út is. Érdem ma is látható egy szakasza a római kori útnak, a város szélén. Az utak mellett kialakultak a települések, amelyek az ellátást is elősegítették. Az útkereszteződésekben jelentősebb települések alakultak ki. Ezekben az őslakosság vezetői átvették a római ruházatkodási, sírkövellítási, írásbeliségi és egyéb szokásokat. Ebből az időből már több leletünk van. Meszlényi Mór az alábbiakat írja le 1864-ben az előkerült római kori emlékekről. „Múlhatatlanul meg kell említeni a falu délnyugoti részén a Szőlőhegynek irányában elterülő, részben délnék, főleg pedig éjszának hajló egy hajdankori római városnak még több helyen látható, ásások alkalmával, pedig nagymennyiségben található falazat-ronjait, maradványait, számos csontokkal egyetemben. S a pusztá monda alig is adna hitelt a sok állításoknak, ha csak ezeket a számos talált arany, s ezüst-pénzek, melyek mind a római időből való, minden kételyen kívül nem ten-
nék, főleg pedig az ugyanazon időből való római sír-emlékek épességben lévő példányai tökéletesen nem hitelesítenék. Régi emberek, s öregek szavai azt állítják, hogy e helyen a Sancte Sabbine római coloniat, római telepítvényi város volt. All-é az elsőnek neve, s ha igen, minő forrásból, s adatból merített? Közlő semmi esetben sem kezeskedik a név helyes, vagy helytelenségéről, de arról igenis, hogy e helyen egykor nevezetes római építmény, város vagy a nagyszerű kövekről ítélt erősség is lehetett és volt. Hogy terjedelme nem volt kicsinyeszerű, azt a vidék területe, a köveknek föld alatti rétege, kétségtelenül teszik. E római városnak, a birtokosok osztyályaiban több ép darabjai őriztetnek, melyekből a legnevezetesebbeket elősorolandom - kijelentvén azt, hogy azok bármikor megsemmisíthetők. Nevezetes Meszlény József úrnak lakháza déli falában befalazva teljes épességében látható síremlék, mely a római időből a fentírt helyeken egy éjszának inkább, mint nyugatnak terület, jelenleg is kertül szolgáló helyen számos évekkel ezelőtt ásott ki. Ezen római sírkő Ulpius Cassius édesanyjának hamvait fedezheté tisztelet jelül, mint azt a híven megőrzött, a kőbe római betűkkel jelzett hieroglyphik, eléggé bizonyítják.”

Ma már tudjuk azt, hogy a velencei római településnek jelentős számú kelta eredetű eraviszkusz bennszülött lakossága lehetett. A Kecske utcában ember- és ló csontokat, lószerszámdíszeket találtak. A gazdagabb bennszülött eraviszkusok, akik valójában messze képzelhetők el, ezért kocsi-lóval temetkeztek, nehogy gyalog kelljen utolsó, halál utáni útjukat megtenni. A vezető réteg után a szabad jogállású bennszülöttek is átvették a rómaiaktól a sírközlítés szokását. A szegényebbek a sírkőre faragtatták a halálország felé való utazás jelenetét. Ez látható a fent leírt velencei Aveta sírkövén, ahol a halott lapos, négykerekű kocsin ül, mellette szolgálja. A halott bennszülött parasztasszony volt, az eraviszkusz nők szokása szerint fátóval leborított nagy, turbánszerű kalapot hordott. Vállain ruháját nagy kapcsolóútként, fibulák fogták össze. Nyakában bronzszálakból font nyakpérec. A mellkép alatt megfajtott felírat a következő:

„AVETA ADNAMATI FILIA ANNORUM LI HIC SITA EST. MARCUS ULPIUS CASSIUS MATRI TITULUM MEMORIAE POSUIT.” – amely magyar fordításban a következő:

„AVETA, ADNAMATUS leánya, 51 éves, itt nyugszik. Marcus Ulpius Cassius anyja emlékének állította ezt az emléket”.

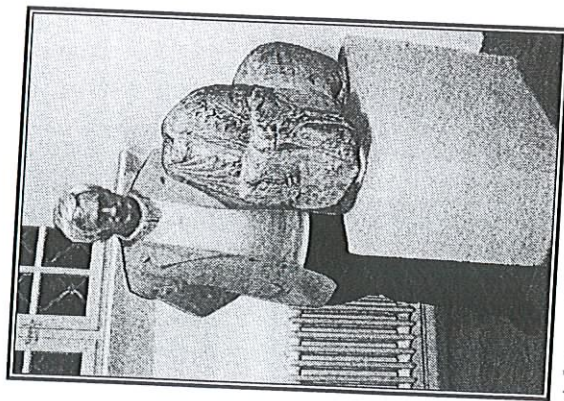
A sírkövet, amely 330 cm magasságú, 104 cm szélességű és 24 cm vastagságú, Traianus császár uralkodása idején (Kr.u. 98-117) állították. Adnamatus valószínűsíthetően eraviszkusz családfő volt, kinek lánya Aveta, a kelta népviseletben eltemetett asszony lehetett. A vetőnek volt a gyermeke Marcus Ulpius Cassius, aki vagy eraviszkusz vezető, vagy leszerelt katona és ő készítette édesanyjának a sírmlékét. Dr. Farkas Zoltán, a Szent István Király Múzeum osztályvezetőjének-ókortörténésznek a véleménye az, hogy ez a sírkő egy sírkérthez tartozhatott. Igen magas rangú személynek kellett lenni annak, aki édesanyjának ilyen jelentős sírkövet állíthattott. A családi sírkert többi darabja, sírköve, sírmléke nem került elő; vagy máshova elvitték vagy valahol felhasználták. Került elő azonban olyan jelentős faragású kő, szobor, amely esetleg ehhez a sírkérthez tartozhatott. Ezek még a későbbiekben említésként kerülnek. Az aquincumi légiótábor melletti, katonai sírkőfaragó műhelyek készítettek ez időben a sírköveket. Megjegyezni kívánom, hogy a kelták közül sokakat besoroztak a római idegen etnikumú, úgynevezett auxiliáris csapatokba. A segédszolgálat katonái általában 16-25 évi katonai szolgálat után, a leszereléskor római polgárjogot, földet, nyugdíjat kaptak, amelyet katonai diploma igazolt. A romanizáció, a bennszülött eraviszkusok asszimilációját is elősegítette az, hogy a katonai szolgálat alatt megtanulták a római nyelvet, s a római válság a férfiaknál jelentős volt, ezáltal csak a nők, a családanyák őrizték meg a kelta - eraviszkusz népviseletüket, hagyományait. Folytassuk Meszlenyi Mór ismertetését.

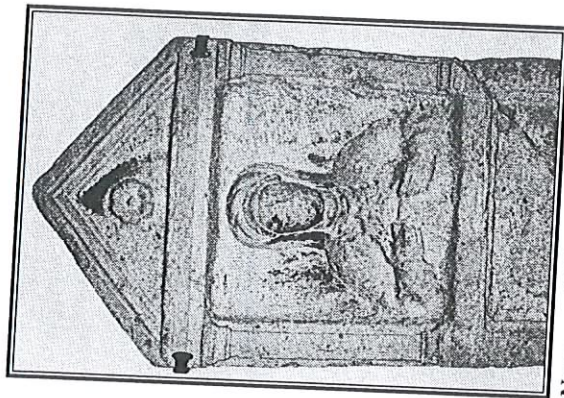
„Maga a kő eléggé tanúskodik arról, hogy itt római telepítvény, s e szerint temetkező hely is volt. - Ugyanez a körben találtak már számos római oszlopzatok, emberi arcokat ábrázoló mellképek, egyes felírásokkal ellátott kődarabok, egy igen szép római napóra kőből faragva, megannyi hyeroglífpekekkel, állatok formáival ellátva. Fajdalom, ez utóbbi említett napóra, mely kitűnő metszésű volt, úgyvetlen kezek által elítörtvén, hihetőleg darabjai sem találhatók. Egy feljegyzés zománcozott arany kereszti, egy gyűrűvel, mely utóbbi mérgező-tartalmú zárral volt ellátva, találtak 1840-41-ben, s a találó tulajdonos Meszlenyi Károly úr azt az időbeli megyéspüspök, báró Barkóczy Lászlónak ajándékolta, hol van e szép régiség most, azt közlő nem tudja. Bíró Imre úrnál, mintegy 19-20 darab arany és ezüst római pénzke léteznek, régiségeikre nézve nagybecsűek, közülük egy - kettő nagydarab. Meszlenyi Mór udvarán 1855. évben ásás közben talált régi ezüstpénz Trajanus Hadrianus római imperátor idejéből a Nemzeti Múzeumba kézbesítés végett, Erdélyi József úrnak átadott.”

Római kori edénytöredék, korsó, kőlapokból összerakott sírok, stb. bizonyítják a rómaiak jelenlétét. A plébánia kertjében, 1960-ban Fitz Jenő régész professzor római kori telepnyomokat talált. Még napjainkban is kerülnek elő különböző leletek ezen a területen. Az előkerült leletek az bizonyítják, hogy a római kori Velence nem egyszerű falu, hanem fontosabb út menti állomás, vagy katonai központ is lehetett. A római út bizonyosan itt vezetett, melynek nyomait is rögzíteni lehetett a tő fölött húzódó magaslaton. A települést, vagy annak egy részét, az út és a vízpart között régészeti ásatás tisztázta. A római kor hadiútjai közül igen fontos volt a Velencén is keresztül vezető hadiút, amely Aquincumot kötötte össze Gorsiummal. Az Óbudáról (Aquincum) nyílt területen jövő út hirtelen beszűkül a Velencei-tó és a községig levezető Velencei-hegység közé. Ez a földrajzi adottság kiváló stratégiai potenciát rejtett magában, amit nyilván már a római korban is kihasználhattak. Ma a székesfehérvári István Király Múzeum bejáratánál látható egy igen értékes lelet, amelyről a következőket kell tudni. 1927. őszén Velencén, a 171. számú ház kertjében (a mai Fő utca 113. szám), Posvai Pál földműves a tulajdonos egy szobor, ahol hajdan a római út vezetett Aquincum és Sabaria között, miként ezt régebbi időkben való leletek bizonyítják. A nyugatnak továbbhúzóódó kertben a föld alól épületek maradványait is szedték ki. 1927. őszén a kertben répagódót akartak betakarni, ehhez ki kellett a földet ásni; a negyedik ásónyomra akadtak erre a nagy körre. Azelőtt rendszeresen szántottak felette. Anyaga finom mészkő. A mérések után ítélve a természetnél kisebb alakban készült lovasszobor volt. Meg van a ló fara, derekán ül a lovasnak a törzse, mellén díszes redőzetű palást, a ló farán látható a szerszám vonala is. A lovas fején, lába, keze, valamint a lónak 2 hátsó lába és egész alsó teste hiányzik, durva kezek letördelték. Jól látszik a hátsó láb törése a hason. A lovas feje négy-

A könyv írója a Császár szoborral

Nesergo sírköve

szögű lyukban külön volt odaerősítve. A kemény követ a gödörből 2 lóval húztatták ki. Súlya 100 kg lehet. Jelenítette a Múzeumnak Tőke István plébános. Kint volt Sztankovits és dr. Polgár a Múzeum munkatársa megnézni és adatait felvenni 1928. aug. 31-én délután. Beszállította a Múzeumba szeptember 10-ig Posvai Pál. Erdemes megemlíteni, hogy a pannóniai származást Septimius Severus császár (193-211), 202 márciusa és májusa között látogatott Pannónia tartományba. A Gorsiumból Aquincum-ba vezető római hadi úton keresztül haladhatott a mai Velence területén is. Egy teória alapján nem kizárt, hogy ekkor került felállításra, tiszteletére ez a szobor, de az is lehet, hogy más helyről került ide, a korábban említett családi sírkert egy emlékműve volt esetleg. A szobor díszfaragását ítéelve, Dr. Farkas Zoltán szerint az sem kizárható, hogy a sírkert emlékműve lehetett, de sajnos a jelenlegi tudomány állása alapján az előbbieket nem lehet határozottan kijelenteni. Van eredetét. A tópart felé eső kertekben a föld alól épületköveket szedtek ki. A római katolikus plébánia kertjében Pék Gyula plébános idejében római pénz- és cserép- és téglatorodékat ástak ki. A Fő utcai katolikus templom és a Bod László- féle kápolna közötti területen került elő sok római kori lelet. Többet jeleztek, hogy még ma is kerülnek elő tárgyak, például gyűrű, pénzérme, stb. A terület régészetiileg még nincsen eléggé feltárva, így bármilyen régészeti lelet előkerül, az bizonyíthatja, igazolhatja a kelta és római kori te-

lepülés voltát. A volt Meszleny kápolna felújításakor Bod László a kápolna alapjai alatti részen olyan nagy köveket talált, amelyek kétség kívül római kövek lehettek. Az előbbieket alapján is valószínűsíthető, hogy itt lehetett annak idején a római település. A víztől távolabb a mai országhatár északi oldalán temető volt, amelyről Kralovánszky Alán, a feltáró így ír: „1962-ben egy bolygatott római kori sírt tártam fel. A sír a 232. sz. ház kertjéből került elő pinceásás alkalmával, amikor is a háztulajdonos mindent kiszedett a sírből, amelyhez csak egy kis vájat révén tudott elérni.

Kőlapokból összeállított sír, benne infans I. életkorú gyermek feküdt a kidobott csontok tanúsága szerint. A sírföldből egy kis bronzhuval töredéke került elő. A sír tetejét másodlagos felhasználásban egy II. századi faragott sírkő töredékkel fedték le. A sírkő leírása: felül timpanonban 6 szirmú rozetta. Alatta két oszlop között mellére hajtott jobb kezében lombot tartó bennszüült viseletű nő mellképe. Balkeze ugyancsak a mellére hajva. A kép alatt töredékes felirat:

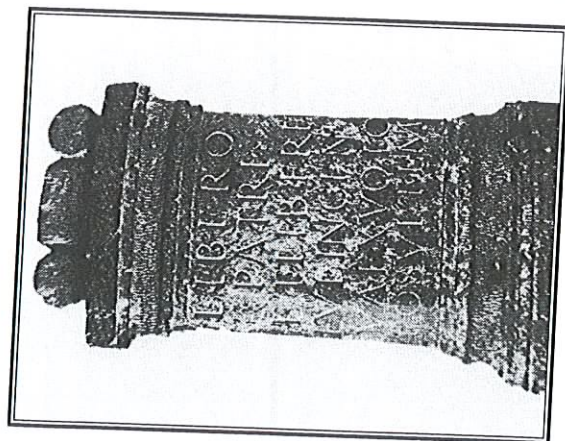
„P. NESERGO VNA . AN . LX H . S . E . P DUBNO MA . . P . F . ET .
... RIANVS”

E sírtól Ny-ra 50 m-re házalapozás alkalmával 2 csontvázas sírből származó kidobott embercsontot lehetett megfigyelni. Valószínűnek látszik, hogy e sírok is kelta, majd a későbbi római kori temetőhöz tartoztak”. A fent említett Nesergo sírkő, második jelentős sírkő lelet Velence területéről, amely a Szent István Király Múzeum földszinti folyosóján látható. A kő felirata és jelentése a következő volt a szakemberek szerint: „P.NESERGOUNA ANNORUM LX HIC SITA EST. P. DUBNO MA-FI-ET-ULPIANUS...”.

A felirat szabad magyar fordítás szerint: Nesergouna van itt eltemetve, aki 60 évet élt. P. Dubno és Ulpianus állította. Ez a sírkő is egy kelta, ősnévű erav-izkusznak személyné lett állítva, sajnos töredékes az alsó sor, így az állítók neve kérdéses. Az állítás időponja a II. századra tehető.

A kő méretei: magassága 196 cm szélessége 83 cm vastagsága 18 cm. A másik nagyon fontos lelet, amely egy korábbi időszakban került elő Velence területén, a Liber és Libera oltár. A határvidek lakossága pannóniaiaként is rómaiságát hangsúlyozta, erről vall a római-itáliai istenek tisztelete. A kis-paraszti birtokon gazdálkodó polgárok között Silvanus az erdő és ligetek istene volt a legnépszerűbb. Liber és Libera a jó termésé, a szőlő és bor istene, akiknek a szőlőtermő területeken állítottak fogadalmi oltárkövet. Ma ezt a Magyar Nemzeti Múzeum Kőtárában találhatjuk. Az oltárkövet és több római korból származó leletet 1878-ban Rómer Flóris bencés paptanár szállította be Velencéről a Magyar Nemzeti Múzeumba, ahol az oltárkő a 137/1878. nyilvántartási számot kapta. A méretei: magassága: 107 cm, a szélessége 46 cm, a vastagsága 26 cm. A mészkőből faragott abakusszal ellátott oltárkő felirata a következő a szakemberek szerint: LIBERO PATRI ET LIBERAE IULIA

LIBER isten oltárköve

INGENUA EX VOTO POSUIT LIBENS MERITO. A felirat szabad magyar fordításban: *Liber pater istennek és feleségének Libera istennőnek, Iulia Ingenua szívesen állította fogadalmat beváltása alkalmából az istennek, aki megérdemelte.* Liber atya és felesége a római korban a termékenység, főleg a bor istene volt, akit ezért azonosítottak a görög Dionysoszal is. Liberával közszen tisztelték és több szőlőtermő helyen a római korban állítottak nekik fogadalmi oltárokat. Ez az oltárköv igazolja a Velencei-tó melletti szőlő és borkultúra kétezzer éves múltját. Nagy valószínűsége annak, hogy a mai Bence-hegy lábánál elterülő területen, a mai Pince-sor környékén lehet felállítva. 1913. március 18-án a megyei múzeum munkatársai Velencén jártak gyűjtőúton, s a plébános megmutatta a Cseh-féle szőlőben talált halotti urnákat, amelyeket később a múzeumnak adott. Ezek az urnák a kelta-római kori urnák, más temetkezés korából származók voltak. A III. század első felében Pannónia lakosai is áttértek a hamvasztásos temetkezési rítusról a csontvázas temetkezésre. Sok esetben a korábban felállított sírkövet másodlagosan főleg a IV. század folyamán újratemetkezéshez használták fel. Ez volt megfigyelhető Velencén a Növénnyvédő Állomás területén a Nesergouna sírkövével is.

Egy másik északnyugat-délelet irányú út, a feltételezések szerint Velencéről indulhatott ki, és a Velencei hegységet keletről kerülte meg Pázmánd-Vereb felé kanyarodva, a másik irányba pedig Vetus Salindhoz – Adonyhoz vezethetett. A főútvonalak mellett lakó eravizszuszok, az előrehaladó romanizáció következtében elvesztették népi jellegüket, így a III. századtól egyre kevésbé mu-tathatók ki a helyi lakosságban, amelyet a provinciális római műveltség idők

folyamán egyre egységesebbé tett. Nagybő tömegű, új etnikum megjelenésével legfeljebb a IV. században számolhatunk, ugyanis Kr. u. 374-ben váratlan és súlyos kvád-szarmata támadás érte a területünkön élő római lakosságot; akik tudtak elmenekülni, sokan elpusztultak. A pannóniai római tartomány határvédelme az V. század eleje körül szűnt meg, és a hunok kezére került.

A népvándorlások kora

A Római Birodalom hanyatlását követő időkből a hunok, a gótok, a szvébek élhettek területünkön, de ebből az időszakból ez ideig Velence területéről jelentősebb leletekről nincs tudomásunk. Az őket támadó következő népcsoport a langobárd, amelynek emlékei környékünkön a sírleletekből ismertek. A kápolnásnéki Halász-kastély kertjében előkerült langobárd sírleletek alapján valószínűsíthető, hogy az 540-560-as években a környékünkön élt ez a népcsoport. A régészek ez ideig nem találtak a temetőkhöz tartozó falvakat, tanácsokat, ezért feltételezhető, hogy a volt római települések helyreállított épületeibe költöztek be. Nem kizárt, hogy a Nyéken eltemetettek a velencei volt római kori épületekben vagy maradványaikban laktak. A langobárdok 568. húsvét másnapján mindent felégetve maguk mögött hagyták az élőhelyüket, Itáliába költöztek, s ezzel véget ért a germán törzsek mintegy 600 évig tartó folyamatos uralma a Kárpát-medencében.

Őket követte a területünkön az avarok népe. Több lelet került elő, amelyek alapján az avar település igazolható. 1979-ben Fülöp Gyula régészeti ásatást végzett az M 7-es melletti árok mentén. A munkák során egy későavar kori korporsós női sírt bolygattak meg, amelyben vaskarika és vaskés melléklet volt. Két sírt a munkát végzők önkéntestek, de valószínűleg 15-20 avar sírt szétlúgtak. 1980-ban a Meszleny-kastély parkjában, az útörőrátor faházainak alapszakor sírokat háborgattak meg. A leletmentő ásatás során egy avar kori kirabolt női sírt tártak fel. A korporsós temetkezésben orsógombot, edénytörödéket, állatcsontokat találtak. Az ásatási alapárak több pontján kelta telepjelenségek mutatkoztak. Az itteni életüknek jele az avar kori bőgre lelet, amely velencei sírleletből került elő, amely az István Király Múzeumban látható Székesfehérváron. Szokásuk volt, hogy az elhunytak sírjába helyezték a mindennapi élethez tartozó tárgyakat és eszközöket. Főleg mezőgazdasággal foglalkoztak, fa-luszerkezeti település formában éltek. A VIII. században megakadt fejlődésük. Eddig ismeretlen okból az avarok között véres beháború tört ki 795-ben, s az avarság hanyatlani kezdett, majd elbukott. A honfoglaló magyarság területileg az avarok örökebe lépett, és földrajzilag ma is ott létezik.

A MAGYAROK BETELEPÜLÉSE

A Csontréti-patak melletti területen X-XI. századi temetőt tártak fel. Az elnevezést valószínűleg az adta, hogy az itt eltemetett honfoglalás kori, és az azt követő idők sírjaiból a hegyről lezúduló eső sok esetben kimosott csontokat és egyéb, velük eltemetett tárgyakat. Nagyon figyelemre méltó az a teória, amely alapján már a honfoglalást követő időkben a pesti rév felől jövő út mellett, a mai Velencei-tó kapujának mondható szűk áteresztő részen a fejedelmi törzsből telepítettek le a királyi udvar védőit-kiszolgálóit Velence-Nyék területén. A stratégiaiilag fontos régi római kori hadiút alapjain és nyomvonalán vezetett Fehérvárról a pesti révhez Budára az út, s itt a királyi udvarhoz hű embereknek kellett élni, akik veszély esetén jelezték a támadás lehetőségét, ha kellett tartóztatták is az ellenséget. Az előbbi feltételezéseket támasztják alá azok a X-XI. századból származó sírleletek, amelyeket Velencén tártak fel. Kralovánszky Alán a víztől távolabb, a mai út északi oldalán tárt fel temetőt 1961-ben, a Növényvédő Állomástól nyugatra, ahol több sír került elő. A feltárástól így ír:

„1961-ben a Velencei-tó ÉK-i partja közelében a temető, a szőlőig terjedt, innen öt csontvázas sírt emeltek ki a jelenlegi Növényvédő Állomás belterületén, amikor szennyvízvezetőt derítőt építettek. Az alapozási munkák során embercsontokat és fém tárgyakat találtak. A leletbejelentést követően ásatás történt a még el nem pusztított és veszélyeztetett területen. Szórványként az alábbi tárgyak kerültek elő:

1. Vaskés. Egyélű, egyenes, a nyél és penge találkozásánál csontból farragott, gyűrűs tag. Nyelén két lyuk, egyikben vasszög. Nyilvánvaló, hogy farragott nyéllel ellátott díszesebb kés volt. 2. Sarkantyú. Kovácsoltvas, borszíjjal történő felszerelésre szolgáló kettős áttörésű, téglalap keresztmetszetű kezdőtag, majd háromszög keresztmetszetű oldaltág, amely végén rövid, körátmetszetű tüske nyúlik ki, végén gömbös lezárással.

3. Bronzlemez töredék. Ívelt, a lemez szélén párhuzamos hornyolat... stb. Összesen 9 sír került megfigyelésre, illetve feltárássra. A sírokban korhasztásos, hátton fekvő halottak feküdtek.

A temető nem teljesen feltárt. Észak, nyugat és kelet felé tovább folytatódik. A temetőtől keletre mintegy 150 m-re folyik az ún. Csontréti-patak, amely minden bizonnyal a korábban talált, s a régi temetőből származó embercsontoktól kapta a nevét. Lehetséges, hogy e temetőből származik az a két kihajló végű, illetve egyenesre vágott végű ezüst karperec, amelyet 1914-ben közöltek.”

Nagy a valószínűsége annak, hogy a fegyvernek minősülő íjjal, késsel eltemetett harcosok itt Velence területén fontos védelmi feladatot láthattak el,

*Bod-kápolna falán
a keresztsek jele*

ugyanis itt lehetett egy olyan hely, esetleg őrtoronyfésél, ahonnan felügyelni tudták azt a szűk áteresztő részt, amely a tópart és a hegység között húzódott. A X – XI. századra tehető ezek a sírleletek, mivel a temetkezési szokások sokra utalnak. Kralovánszky Alán, aki a Szent István Király Múzeum régészeként végzett feltárássokat a község területén, feltételezéseit leírta a következőkben:

„A temető rész jelentőségét emeli, hogy a X. századi főútvonal mellett (nemzetközi kereskedelmi út) helyezkedik el, ami azt jelenti, hogy fegyveres őrőség vigyázott a Velencei-hegységnél ill. Velencei-tónál beszükülő, tehát jól védhető útszakaszra. Az igen szegényes leletanyaggal rendelkező temető rész szervesen kapcsolódik jellegében - a korábbi kutatások eredményétől teljesen eltérő módon - a tengelici és sárbogárdi, utóbbi években feltárt X. szd.-i temetőkhez. Éppen ezért a további feltárási történeti okok miatt feltétlenül kívánatos.” Kralovánszky Alán kifejti azt a véleményét is, hogy a Székesfehérváron kialakult királyi központ egyik kapuját Velencénél kell látnunk az Árpád-korban. „Mivel Székesfehérvárról voltak az évi bíráskodási és országyűlési napok, ezekre nem valószínű, hogy mindig a királyi hatalmat támogató erők jöttek csak el. Figyelembe véve az elhelyezési (minden faluból két ember, s azok hozzátartozói, állataik, kocsik az országyűlések esetében: a bíráskodás esetében rekonstruálhatatlan a számbajöhető létszám), és az általunk feltételezett politikai okokat, véleményünk szerint az ún. székesfehérvári bíráskodási, illetve országyűlési napok nem a városban, hanem a fővenyi síkon folytak. Itt megfelelő hely volt az emberek és állatok több hétig tartó tanyázására. Ha valamilyen lázongás tört ki, a király bemenekülhetett várába (Székesfehérvár) és a kivezető utak kis erővel való lezárása révén a Vértes-Sárvíz-Duna, illetve a Sárvíz-Velencei-tó-Nádas-tó – Velencei-hegység és Székesfe-

hévár által körülhatárolt háromszögbe bezárt lázongókat leverhette. Ez I. Béla és IV. László esetében meg is történt. Egy ilyen koncepció (!) esetében a Velencei község területén élt és eltemetett fegyveres őrségre is jelentős szerep várt. – Kérdés, hogy ez valóban koncepció volt-e, vagy csak a véletlen adottságok kihasználása. Véleményem szerint – figyelembe véve a más szempontokat is – inkább egy tudatos hely-kiválasztást feltételezek.”

Sajnos a további feltárások elmaradtak, a szabad területek beépültek napjainkra, s egyre jobban fog az esélye annak, hogy a X-XI. század emlékeit feltárják, ezáltal ezt a korszak megismerjük.

A Szent István –kori időszakban Velence és környéke a királyi birtokkörbe tartozhatott, a közeli települések közül Nyék, Géza fejedelem telepítésére vezethető vissza. A szomszédos Nadap is királyi birtokként került a fehérvári keresztesek birtokába. A tó túlsó oldalán is a királyi falvak sorozata folytatódik, többek között Szerecseny-pusztá, a szomszédságában Agárd, ahol egy rész a fehérvári keresztesek birtokába jut, a többi részen a különböző királyi népek (bacciniferi-táladók, udvornici-földműves udvarnokok) laktak. A fehérvári királyi uradalomnak hatalmas összefüggő területe mutatható ki a Velencei-tó mellett is, így tehát a mai Velence területe és a tónak egy része is oda tartozott, s a későbbi adományozások során jutott királyi, királynői, vagy hercegi adománnyként a különféle egyházi és családi birtokosok tulajdonába.

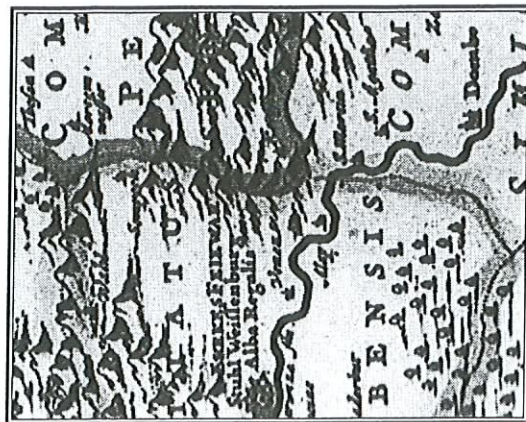
A magyar oklevelekben első alkalommal III. Béla király latin nyelvű adományozó oklevelében, 1193-ban említik a tavat és környékét. Ez az okirat Katapán mester székesfehérvári prépost, udvari kancellár kezéből került ki. Marthyrius esztergomi érsek kezdeményezésére, kinek halála után Eufrozina királynő, II. Géza király felesége, III. Béla király anyja, a székesfehérvári keresztesek birtokába jutott Szent István egyháznak adományoztak különböző helyiségekben lévő birtokokat és területeket. Így kerül említésre a felsorolásban a Velencei-tó és a környékén lévő három település. III. Béla király elsorolja az esztergomi érsek által alapított és építtetni kezdett, de csak Eufrozina királyné által befejezett albai monostor birtokait, és azokban jogukat megerősíti. Az oklevél lényegi fordítása következő:

„... az utódok jótékony emlékezetébe idéztetik, hogy ... Szent István király fejeiri egyházát, a ... vendégház birtokába bevezették. „Martírius” az esztergomi egyház érseke, aki az említett egyház első köveit letette, s azt csaknem a feléig fel is építette, de minthogy közben meghalt, befejezni nem tudta. Azonban a mi anyai úrnőnk mégis, ... elkészítette s a ... legbőségesebb javainai úrnőnk az előbb említett monostornak adott: ... „in Agár juxta Ferteu (velencei tó) haben ad quinque aratra, et in Ferteu habent praedicti fratres partem” – Agárdon a Fertő (velencei tó) mellett van az említett kereszteseknek ötekenyi földjük, s magában a Fertőben is van részük.”

A település ez ideg tudomásom szerint középkori oklevelekben, okiratokban nem szerepelt, de az valószínűnek látszik, hogy folyamatosan éltek itt emberek. Nagyon nagy az esélye annak, hogy a területen keresztül vezető – Fehérvár–Buda – közti útvonalon sok esetben vonultak olyanok, akik elpusztították az elülőzték az itt élőket, akik a tó mocsaras részén vagy a Velencei-hegységben húzódtak meg magukat. Egyik jelentős pusztulás a tatárjárás idején lehetett. Állandó település csak a XV. században alakulhatott ki, igen valószínű, hogy a velencei olasz telepek letelepülésével, akik viszont kőházakat is építettek a korra jellemző, földbe épített egyszerű lakóhelyek – lakások helyett. Erre utaló jelek, leletek kerültek elő a község területén és így merem feltételezni, hogy Bonfini, mikor több ízben is keresztül utazott Budáról Fehérvárra menet, ez alapján joggal nevezte mezővárosnak (OPPIDUM) a Veneze néven 1520-as években térképre is felkerülő velenceiek által alapított települést, amelynek komolyabb kötemploma is volt már ekkor. Egy pillanatra meg kell állni ennél a kifejezésnél és az adott kornak megfelelően értelmezni, amelyhez nagy segítséget nyújt a szakirodalom:

„Kétségtelen, hogy kedvezményeket akkor nyertek el, amikor a szokványos hospes- vagy egyéb szabadsággal rendelkező egyszerű településekből nagyobb forgalmú és fontosságú településekké fejlődnek. Az oppidumok kialakulásának és szaporodásának kronológiája így csak arra alapozható, hogy a települést mikor nevezik az oklevelek első ízben oppidumnak. 1390 előtti forrásainkban mintegy 50 település neve fordul elő, többnyire váltakozva civitas (város) vagy oppidum (mezőváros) néven. 1391 és 1440 között 249-cel, 1441

XVI. századi térkép

VELENCE A XV. SZÁZADTÓL

és 1490 között 331-gyel szaporodik számuk, végül 1526-ig 79 új oppidum (köztük: Veneze) neve tűnik fel az oklevelekben". Az oppidum többsége a XIV. században még királyi birtok volt. A mezővárosi címet általában azok a fejlődő települések kapták meg, ahol vendégtelepések-hospesek nagyobb szabadságjogokat kaptak, vagy amelyek fontosabb közlekedési utak kereszteződésénél helyezkedtek el, vagy a cserehely lehetőségük, a piac, vagy vásár engedélyt kaptak meg, így kisebb környéküket ellátták, vagy a szőlőtermelésben jelentősebbek voltak a környékbeli településeknél. Erre az oppidiummá válásra a szakemberek kidolgoztak tíz pontból álló mérő rendszert, s ez alapján osztályozták. Velence megfelelt ennek a megmérettetésnek, s ezek alapján ki lehet jelenteni azt, hogy a középkorban oppidiummá válhatott. Ebben az időszakban e települések lakóinak az átlaglélekszáma 1-200 fő körülírtan becsülték meg a szakemberek, tehát így kell elképzelni az akkori Velencét is. Fontos fő közlekedési út mellett feküdt, keresztirányú forgalmat bonyolított le, az itáliai velencei telepések is itt éltek, kőből épült nagyobb temploma volt, a szőlőhegyen termelt szőlőnek jó bora volt, így Bonfini oppidiumként nem alaptalanul nevezte. A mai írásokban is közlik már ezt a ténnyt: Alba Regia Szent István Múzeum évkönyve XXXII. Számában – Farkas Gábor: Fejér Vármegyei Történeti Archontológia III. 2003.

„Jelentősebb városok: Székesfehérvár, Kalocsa, Martonvásár, Velence, Keve (Rác), Adony Pataj, Jakabszállás.... A régi vármegye a (a megyeszékhely elvesztésével, a török hódítással) 1543-ban megszűnt, de a Duna keleti oldalán lévő Fejér megyei territóriumon a vármegye még legalább másfél évtizedig működött. A régi Fejér vármegye levéltára a török hódítás elején elka-
llódott...”

Sajnos a történelem viharai ezt az időszakot is, mint a korábbiakat, megtépázták. A törökök a települést és a mezőváros nyomait is elsöpörték.

Jelenlegi ismereteink szerint a községről szóló első írásos emlék a következő: 1490. Antonio Bonfini (1432-1502), olasz származású humanista történész, Mátyás király felkérésére megírta a magyarok történetét 1486-1492 között. Az anyag gyűjtése közben többször is keresztül utazott Velencén, arról az alábbiakat jegyezte le:

„Inter Albam et Budam Venetia est oppidum”
Velence mezőváros Fehérvár és Buda között.
(Fm.T.Ék.11.298. o.)

Antalfy János özvegye, Pettendi Ilona és osztályos atyafiai, 1515-ben új adományt kértek Velence, Kápolnás-Nyék, stb. praediumban lévő ősi birtokrészükre.

1517-ben azt, az Úr menyemenetele előtti vasárnap meg is kapták II. Lajos királytól Antalfy János özvegye, Pettendi Ilona; Bodméri Pettendi László és fia Mihály és Miklós; Bodméri László és fia Benedek; Bodméri Lukács fia Bertalan és László; Bodméri István és fia Imre, Balázs és Jakab; Fertőfőnyéki János és fia Domonkos és László; Nyéki Boldizsár és fia Amb-rus és Balázs; Fertőfőnyéki Balázs és fia Imre; Fertőfőnyéki Orme és fia András és Jeromos; valamint mindkét ági örököseik.

1521. előtt Velencét birtokolta a baracscai Pálffy család.

1521. október 21-én a baracscai Pálffy testvérek tiltakoznak a győri káptalan előtt, hogy velencei, baracscai birtokaikat, mint törvényes jogon őket illetőket, bárkinek elajándékozzák.

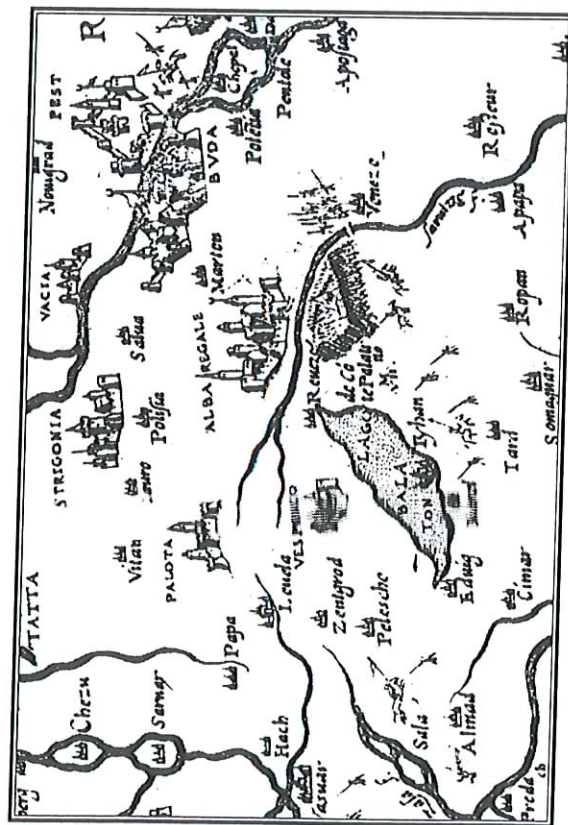
Velence község első, térképen való megjelenése a László deák által készített térképen látható. A térképet készítői képekkel is illusztrálták, s így látható, hogy Velence községnél a templom rajza nagyobb méretű templomot jelez, mint a környékbeliek. (A legújabb kutatások szerint 1522-körül készült a térkép.)

1526. II. Lajos király felhívja a fejérvári keresztes konventet, hogy néhai Kaczczorlaka-i Kaczczor András özvegyét, Annát és hozzátartozóit a Fejér megyei Wenece, stb. birtokokba iktassa be, s erről tegyen jelentést. Átírta a fejérvári keresztes konvent 1526. máj. 16-án.

1527. december 6-án Mária királyné, II. Lajos özvegye, az endrédi Somogyi Ferenc birtokait Velence, Vereb, Vél és Tabajdon levő részeket Révay Ferencnek adta adományként.

1541. június 15-én I. Ferdinánd király Somogyi Ferencnek és Baranyai Mátyásnak hűtlensége miatt Székesfehérvár városnak adta a Velencén, Válon, Vereben és Tabajdon található birtokrészeit. A török háborúk miatt a beiktatásra nem került sor, ezért az Újszerzeményi Bizottság nem ismerte el Szé-

Velence térképe (1566)

kesfehérvár jogát e falvak birtoklására. 1715-ben és 1722-ben is kérvényezte a város ezt az ügyet a kancelláriánál, hivatkozva I. Ferdinánd adománylevelére, de a kérelem válasz nélkül maradt.

1541-ben a török cselvetéssel elfoglalta Budát, ekkor még Fehérvár és környéke az 1527-ben megkoronázott Ferdinánd kezén volt.

1543. augusztus 21-én Szulejmán szultán erős seregével ostrom alá vette a fehérvári várat. Velence település a hadjárat útvonalába esett, s Székesfehérvár török kézre jutása idejétől (a török időszámítás 950. esztendejében), elnéptelenedett. A helybeli közbirtokosok és szolgáloik elmenekültek a török elől, vagy elpusztultak. A helybeli lakosságra utaló adatnak a későbbi forrásokban, mintegy másfél évszázadon át, semmi nyoma. A pusztulás méreteire jellemző, hogy az 1543. évi rovásadó összeírásban Fejér megyének a Duna és Fehérvár közé eső területén mindössze két adózó helységet jegyeztek fel: Kálóz és Hörsökök. Figyelembe kell venni természetesen, hogy az összeírók a török miatt sok falut nem tudtak vagy nem mertek felkeresni. A Velencei-tó vidékén ugyanilyen méretű pusztulással járt a török megszállás. 1546-ban a budai szandzsákhöz tartozó területen a tó környékéről a török összeírók csak Verebet és Fővenyt találták lakottnak. Baracska, Szentivánt és Varsányt pedig pusztának. Velence a „deserta”, az elhagyott és lakatlan helységek közt szerepelt, a többi helységgel együtt. A fehérvári szandzsákban, amelyet később szerveztek, a törökök csak mintegy húsz évvel a terület elfoglalása után,

1562-1565-ben hajtottak végre adóösszeírást. Az összeírás eredményeit rögzítő defterben a Velencei-tó közvetlen környékéről csak Dinnyés, Pákozd és Sukoró szerepel lakott helyként. Az 1543. évi hadjárat következtében pusztává lett Velencét a török korban, mint adományozás, örökhagyás, vagy birtokvitát tárgyat említették a források, illetve térképeken is szerepel még a neve az átírásból adódóan. Ugyanakkor meggyőződésem az, hogy a törökök ideje alatt éltek lakosok Velence település területén, hogy a törökök, vagy magyarok, vagy vegyesen együtt, erről írásos anyag nem maradt fenn. Ennek leletekkel bizonyítható nyomai az ásási gödörökben talált török korból származó tárgyak, eszközdarabok. A Fő utcán, a mai tűzoltószertárral szemben, házalap áásakor egy nagyobb „szemetes gödörben” török pipadarabokat és egyéb háztartáshoz kapcsolódó tárgyak töredékeit találták meg, amelybe hosszabb időszakon keresztül a kor szokásának megfelelően dobálták bele a szemetet. A plébánia kertjében végzett ásásokkor szintén török edény töredékeket találtak, amelyek tárgyi bizonyítékai az akkori időszak családi és közösségi életének.

1566. Velence község jelzése már csak az olasz Nicolaus Angielus térképén látható. A helységet „Venecze”-nek írta le, amelyet a Lázár deák térképéről vett át.

1567-ben Pettendi Ilona birtokrészeit Velence, Nyék, Pettend, Bodmér, és Papvára praediumokkal együtt, kettői Finta Benedekre és Albertre hagyományozta.

1617. Pálffy Márton tiltakozott Komárom vármegye alispánja előtt amiatt, hogy a Velencén, Nyéken, stb-n fekvő birtokaira különböző nemesek az állataikat ráhajtották, a legelőket, szántókat, vetéseket elfoglalták. A tiltakozást a megyei törvényszék kihirdette. Nem tudni, kik voltak, hol laktak a bepanasztolt nemesek, de ilyen birtokfoglaló akciót csak közelben lakók, esetleg építési helybeliek hajthattak végre, bár annak, hogy velenceiek voltak, csekély a valószínűsége.

1629. A Finta leszármazottak és a Balassa leszármazottak oszítványlevelében elismerték egymást atyafiaknak és a birtokot egymás közt elosztották és kikötötték, az egyik fél kihalása esetére a másik fél öröklési jogát.

Az 1630-ban készült iktatólevelél szerint Finta Albert és testvéreinek, Benedeknek nőgú leszármazottai a Balassa testvérek II. Ferdinánd királytól új adományt kaptak. Azután per támadt köztük, s választott bírjuk Fejér megye alispánja előtt 1693-ban megegyeztek abban, hogy Velence, Gárdony, Kápolnás-Nyék és Pettend birtokokat egymás közt felosztják és kihalás esetére az egymás utáni örökösödési jogot fenntartják. Ezen egyezség szerint Velence és Gárdony a Finta családnak jutott.

I. Lipót király 1667. július 1-jén Bécsben kelt levelével Finta Albert birtokait a férfiága kihalásával az ő nőágon való örököseinek, névszerint a Kovács

másképp Szabó Jánosnak, Toldy Mártonnak, id. Kaszap másképp Nagy Jánosnak, ifj. Kaszap Nagy Jánosnak, Deső Jakabnak, továbbá Kovács János nejeinek, Nagy Ilonának, ifjú Kaszap vagy Nagy János nejeinek Diószegi Katalinnak és Deső Jakab testvéreinek, Deső Katalinnak, s mindkét nemben lévő örököseinek adományozta Velencét, Gárdonyt és Bodmért. A veszprémi káptalan pedig a fent nevezetteket 1667. augusztus 29-én Finta Albert örökségében be is iktatta.

1688. Kovács Szabó János egyezséget kötött Deső Katával, Dávid György özvegyével a velencei, stb. javak jövedelme iránt.

1688. május 19-én (a török időszámítás 1099. évében) a törökök feladták a fegyverszünetet, kivonultak, s megállapodások értelmében a megmaradt katonaság és török civil lakosság szekerekkel Adonyba lett szállítva, s hajón Törökországba mentek.

1690-ben a sukorói lakosok arra kéri Kovács Szabó Jánost és Győri Jánost, hogy a lakatlan velencei pusztát adják ki nekik bérbe.

1692. Ebben az évben került első ízben megyei összeírássra a török kivonulása után a tó környéke, ebben az összeírásban Fertőfőnyek (Velence) és Kápolnásnyék már szerepelt.

1693. A Balassa testvérekkel megegyezve Velence és Gárdony a Finta családnak jutott.

1696. A területről a töröktől való visszafoglalása után mintegy tíz évvel, később általános összeírás szerint Velence nemcsak az összeírás időpontjában, hanem a török időkben is lakatlan volt, földjeit a környékbeli lakosok művelték. A művelés főleg legeltetésből és a rétek kaszálásából állt, hiszen 1696-ban itt mindössze 150 hold szántóföldet találtak. A földek használói a török időkben kétféle adóztak: a török földesúrnak tizedet adtak mindenféle termelvényükből, a magyar földesúrnak pedig együttesen évente 20 Ft-ot, a földesúri jog elismerésének jeléül. Ez a birtoklási helyzet hosszú pereskedés után alakult ki. A Pettendi Ilona - féle birtokot, mint láttuk, a Finta család örökölte.

1699. Özvegy Dávid Istvánné, született nemes Dezső Katalin Fejér megyében fekvő bizonyos Velence, Pettend, Gárdony nevű pusztákat Finta Mihály-nak eladta, ezen eladásnak Pakay Jánosné, született nemes Kovács Anna ösi-ségi jogánál fogva ellene mondott.

1701. január 5-én Fejér vármegye nemesi közgyűlése előtt Finta Mihály földesúr azt vallja, hogy a Finta család Velence, Gárdony és Bodmér pusztákat királyi adománnyal birtokolja. Bemutatta az igazoló iratokat.

1701. Kovács Anna gárdonyi birtokrészét Kutas István Veszprém megyében lévő pápai birtokért, 100 frt. felülfizetéssel elcseréli.

Toldy Mártonnak az 1667. évi adományosnak egyik unokáját, vagyis Toldy Anna leányának, Festetics Pálné leányát, Festetics Máriát 1694-ben megszerezni Meszleny János vette el feleségül. Így a Toldy-féle örökségben része

volt Meszleny Jánosnak is, aki már 1703 előtt megszerezte a másik hagyományos családtól Nagy Kaszap János örökségét is, 531 forint 21 dénárért.

1702. Festetics Krisztina, Festetics Pál másik lánya és Sándor Istvánné (született Festetics lány) a velencei, gárdonyi, bodméri, kettői és fiadi részbirtokait 400 forintért zálogba adta Kutas Istvánnak és Ferenczy Györgynek. Tőlük azokat Meszleny János szerezte meg az 1698. évi egyezségek szerint. Nagy a valószínűsége, hogy Meszleny János átvette a zálogba adott birtokrészeket Kutas Istvántól és Ferenczy Györgytől valaminek fejében, az eredeti tulajdonosa, Festetics Krisztina pedig nem tudta kiváltani azt a zálogból, így Meszleny kezére szállt (Mcsal.tört.).

Ebben az időszakban még elhagyott pusztaként tartják nyilván Velencét.

1703. Özvegy Dávid Györgyné, szül. Dezső Katalin Fejér megyében Velencén, Gárdonyban és másutt levő pusztai birtokrészét Meszleny Jánosnak 1500 magyar forintért a kiváltás idejéig zálogba adja.

1714. Velence újra betelepítésével bízta meg Meszleny János Vincze György nevű jobbágját, ugyanis a helység korábban elhagyott helyként szerepelt az összeírásokban, de nem írták össze még 1715-ben, mivel Kajászó-szentpéterrel együtt 3 évre adómentességet kapott. (Fm.T.Ék.11.298. o.) A község eredetéről annyit tudunk, hogy már 1541-ben lakott volt, és Székesfehérvár bírá királyi adományként, Velence nevében. Később, 1579-ben, Rudolf császár, mint falut ajándékozta a győri várkapitánynak, vitézsége jutalmául - jöllehet török hódoltság alatt állott. A törökök kiűzése után hosszú ideig csak pusztá, praedium volt. Egy 1693. évi vármegyei összeírás „Fertő-fenek” néven említi. Faluvá szervezett községgé 1710 után lett, ezt bizonyítja a falu pecsétjének körirata:

„ Velencei falu pöcséje: 1714 ”.

1716. február 5-én a győri káptalan előtt Finta Mihály fia János vallotta, hogy úgy maga és édesapja mintegy 13 évvel előbb zálogba adták birtokaikat 1800 rénus forintért Meszleny Jánosnak. Apja halála után Finta János nem tudta visszaváltani a zálogba adott birtokokat. Finta János e vallomásban elismeri, hogy újabb 400 forint, s egy pár ökrért, vagyis összesen 2200 forint és egy pár ökrért Velence, Gárdony, Bodmér, stb. birtokait örök áron eladta Meszleny Jánosnak, továbbá minden jogot áruházt Meszlenyre és örököseire. A jogokra és birtokokra vonatkozó okiratokat is átadta a vevőnek.

1717. december 2-án gróf Pálffy Miklós nádor meghagyta a veszprémi káptalannak, hogy Meszleny János fehérmegyei alispánt iktassa be azon 32 jobbagyvitelt meg nem haladó gárdonyi, kápolnás-nyéki, pettendi, bodméri, s az újonnan benépesített velencei, fertőfőnyéki, megyeri, fiadi, kettői és rákonyi birtokrészekbe, melyek a mag nélkül elhalt Dezső Jakab után a koronára viszaszállva, Meszlenynek mindkét nemű örököseinek adományoztak.

1717. december 17-én a veszprémi káptalan a helyszínen Meszlenyt be is iktatta, bár az iktatásnak sokan ellentmondtak, köztük a Kovács család is.

Miután Kovács Szabó János, Toldy Márton, idősebb Kaszab János, ifjabb Kaszab János a tulajdonjogot a maguk részéről vitatták és önhatalmúlag eze-
ket a birtokokat elfoglalták, Finta János, Meszleny János meghatalmazotja
úján bírói eljárást indított a nevezett birtokok foglalói ellen. A pereskedők
végül megegyeztek, e szerint ezeket a birtokokat felbecsülték és két egyenlő
részre osztották, az egyik rész: Velence és fél Gárdonyi Finta Jánosnak és jog-
átruházás folytán Meszleny Jánosnak és örököseinek jutott, a másik rész, a
többi birtok a fent említett igénylőket illette meg. (MCST.14.old.)

1718. A velencei szőlőhegy szőlővel történő első betelepítésének megke-
zdése. Az első sikeres telepítő Bencze István, akiről a hegyet később elnevezik
Bence-hegynek. (Fm.T.Ék.11.298. o.)

Az 1720-as évben Velenczén 43 családfőt sorolnak fel. –(lásd: adattár)

1722. A régi katolikus templomot a réginek romjaiból újra építették, részint
az uraság, részint a hívek és alapítványok hozzájárulásával. (Fm. Tört. Rég.
Egyl.évk.1893.251.o.)

1724. október 24-én III. Károly királytól Bécsben kelt donációs levelében
Meszleny János érdemei között megemlíti, hogy 25 év óta alispán, s ezért Ve-
lencét és fél Gárdonyt mindkét ágon lévő örökösei számára kapta, illetve ami-
ket megszerzett, azokra donatot kap.

1727-ben a katonai adóösszeírásban Velencén 12 adózó jobbágyot számol-
tak össze.

1735. május 14-én a veszprémi káptalan Meszleny Jánost birtokba iktatja,
mely iktatásnak Székesfehérvár nevében ellentmond Kovács György szenátor
Velencét illetőleg.

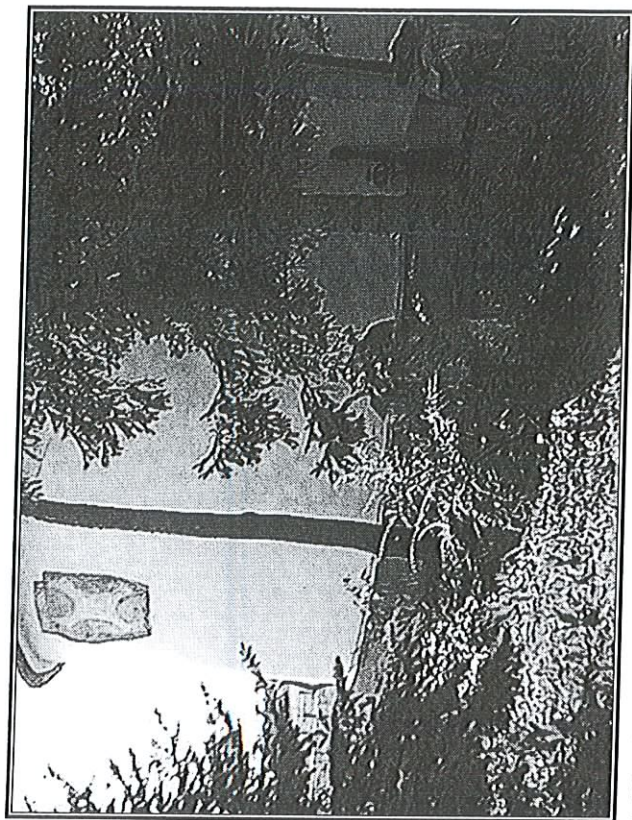
1736-ban történt a zsidók első összeírása. Ekkor Velencén Meszleny János-
nál, a zsidó Dávid Áron és telepes családja kocsmátatási és kiskereskedési jo-
got kapott, amelyért 6 forintot fizetett.

1745. december 29-én Finta János gyermekei, Finta Éva és Finta Erzse til-
takoznak a győri káptalan előtt az ellen, hogy apjuk 1716-ban ősi javaikat
Meszleny Jánosnak örököfittette.

1748-ban Finta János gyermekei megindították a pert Meszleny ellen, de
1749-ben már Finta Mihály kiegyezik, a leányág pedig 1768-ban 2050 forint
és 50 pozsonyi mérő gabona fejében köt egyezséget.

1763-tól az osztrák katonai beszállással Velencén helyezik el a
Pretloch-féle vétes zászlóalj második zászlóaljának Pajcs nevű főhadnagyát
a tisztiszolgáival.

1770. június 1-jén Székesfehérvár város az uralkodóhoz fordult új postaál-
lomások létesítése miatt, s kérték, hogy Buda – Hamzsabég – Erd – Velence -
Fehérvár postaútvonal legyen. A postaállomás lóváltóval Velence községben

A Meszleny kápolna

is működött. Az ezt követő időben, már 1802-ben Karacs Ferenc postajárati
terképén is jelezték.

Az 1784-1787. között lezajlott, II. József császár által elrendelt népességi
összeírás Velencén az alábbiakat jegyezte fel:

„Sármellyéki Processus- Velence Falu: A házaknak száma: 147, Keresz-
tény családja: 236, zsidó 1.

Férfiú rendből valók: Papi rendből valók: 2 fő. Nemesi rendből valók: 68
fő. Polgárok vagy mesteremberek 3 fő. Parasztok: 69 fő. Most nevezett Pol-
gároknak és Parasztoknak Successori, avagy örökös: 56 fő. Házi és Kerti
Zsellérek és másképpen az Ország foglalatosságához tartozók: 140 fő. A Bi-
rodalomnak egyéb szűkségeire fordíthatandók: 11 fő.

Nevedékenyek: 1 esztendőskötől fogva 12-ig: 131 fő. 13 esztendőskötől
fogva 17-ig: 31 fő.

Ide tartoznak az asszonyi nép: 511 fő. Summája a keresztyényeknek: 1022 fő
Zsidók: Férfiú Nemből valók: Házasságok: 1 fő. Nőtlenek és Özvegyek: 3 fő.

Ide tartozik az Asszonyi Nép: 2. Summája a Zsidóknak: 6 fő. Az egész Né-
pességnek Summája: 1028 fő

Itt nevezett Keresztyények között Házasságok: 195. Nőtlenek és Özvegyek: 316
fő. Távolylévő az Országban: 14 fő. Nem tudatik hol: 4 fő.

Itt nevezett Keresztényeken kívül vagynak ezen Conscribált ország-béli: 4 fő.

Itt nevezett Keresztényeken kívül vagynak ebben a Helységben idegenek, más Austriai örökös Országból valók Férfiak: 1 fő.”

1785. április 10-én „Finta József - Finta Ádám fia, kinek apja Finta Gergely, kinek apja Finta Jakab, az ő apja Finta Máté – testvérei nevében ellentmond a győri káptalan előtt mindazon fassióknak, melyeket ő atyjafiai Meszleny Jánossal kötöttek, valamint azon egyezségnek is, melyet néhai Gyurkovics Ferencz - ki kicsalván a leveleket néhai Finta Ádámól, többek között egy per-gamenre írt függőpecsétes originális donatot magánál tartván - a Meszleny, Veres és más családokkal kötött.

De mindezen ellenmondások eredménytelenek voltak, mert Meszleny János már benn ült, mint törvényes birtokos egész Velenczében és fél Gárdonyban, s bírták azt utódai is. A székesfehérvári káptalan hiteles helyi jegyzőkönyvében meg van említve 1828. március 5-éről, hogy Alapi Salamon Ferenc, az ő szülei Alapi Salamon Ferenc és Farádi Vörös Judit után öröklött velencei 1/5 rész birtokát azért, hogy atyja által Salamon Ferenc főstráza mestertől vett 800 hold alapi birtokot terhelő 2700 aranyat lefizethesse, eladja Bognár Józsefnek, Győrmegeye szolgabírájának, és nejének, báró Geramb Teréznek 25 ezer rénus forintért.”

A VELENCÉT ÚJRATELEPÍTŐ MESZLENY CSALÁD

A Meszleny család történetét képekkel és nemzedéki táblákkal bemutató könyvet Velence község könyvtárában találhatjuk meg. A kivitelében és műnőségében is színvonalas munka, hitelesen feldolgozza a család múltját. Ezt az általam is felhasználhat munkát egy lezárt házban készített: Dr. Sárvary Mariann. (A meszleni Meszleny család közéleti és politikai szereplése a XVIII. századtól napjainkig. Bölcsészdoktori disszertáció. Budapest, 1993.)

A család életének fonala igen régre nyúlik vissza. „Meszleny Pál, akiről 1519-re vonatkozóan van adat az Országos Levéltárban. Őt fiúgyermeké közül Meszleny Mihály lezárt házairól tudunk. Meszleny Mihály legidősebb fia az a Meszleny Benedek (Benedicti Literati de Mezlen), aki a család török háborúban elvesztett nemesei okmányai helyébe új címeres és adománylevelet nyert 1569. aug. 17-én Pozsonyban keltezve Miksa császártól. Kihirdetésére 1570. január 1-jén került sor a Vas vármegyei közgyűlésen. Hogy itt újramezítről volt szó és nemcsak ekkor kaptak nemességet, igazolja ez a sor: „Benedictum Literatum de Mezlen, quem intelligimus nonestis Nobilibus partibus ortum.” (ismerjük, hogy tisztas és nemes szülőkötől származik).

Az adománylevél bal felső sarkában megtalálható a Meszleny-címer.

A címer leírása: két mezőben hármaz zöld halom, melyen zöldellő lombos fa áll. Ezt pontosítani kell, mivel a fa tetején ülő madár nem galamb, hanem természetes színű fülemüle nyitott csőrrel (succinenti similis). A sisakdísz: nyitott sasszárnyak között arany koronából kinövő természetes színű párdúc, arany koronával a fején és kiöltött vörös nyelvvel. Jobbjában fénylő kivont kard látható. A sisaktakarók jobb oldalon arany és kék színűek, baloldalon ezüst és vörös színűek. Az oklevélben Miksa király nemcsak Meszleny Benedek literatusnak, hanem Ambrus, Mátyás és János testvéreinek, valamint Kerche János nevű unokaöccsének (leánytestvére fiának) régi nemességét is megújítja.

Meszleny Benedek címerszerző (1581: felesége: Szelestey Sára) a győri püspökség és a pornói apátság prefektusa volt, Meszleny Pál (1889-1975) visszaemlékezéseiben pedig az áll, hogy M. Benedek a pornói apátság /Vas vármegye, szombathelyi járás/ provizora, jószágfelügyelője volt. Meszleny János címerszerző (felesége: Darázs Erse) fia, Meszleny Pál (felesége: Meszterházi Anna) 1665-ben soproni esküdt volt.”

A család Fejér megyében betöltött szerepe

Meszleny János (1659-1736), a család birtokainak megalapozója. Fejér megyében 1692-ben nyert oklevelet és pecsétet, addig Komárom és Győr megyé-

hez tartozott. 1692-ben volt az első megyei tisztválasztás. Meszleny János 1701-1725-ig töltötte be Fejér megyében az alispáni tisztet. 1723. február 8-i megyei törvényszéken 2 boszorkánypert tárgyaltak. A boszorkányok elleni vádat a törvényszéken elnöklő Meszleny János emelte: „Perillustris, ac Generosi Domini Joannis Meszleny de eadem Inelyti Comitatus Albensis Ordinary Vice Comitiss ut Domini Magistratus et Actoris” -Az igen tekintélyes és nemes Meszleny János úrnak, a tekintetes Fejér megyei rendes alispánnak, mint ezen hivatal urának és felperesnek polgárjogi tárgyalása-. Meszleny Pál (1889-1975) írja visszaemlékezéseiben Meszleny Jánosról, hogy „jogászai tekintélye is lehetett, mert valami fontosabb országos döntőbírórságba volt delegálva, továbbá a löcsei fehérasszony felett ítélkező bírótság tagja volt”. Meszleny János 1694-ben elvette első feleségét, tolnai Festetich Máriát, Festetich Pál és Toldy Anna jó módú leányát, Komáromy István özvegyét, akiknek második házasságakor 18 000 forint hozománya volt. „Házassága révén Győr vármegyében is birtokossá vált és megyei szerepkörhöz jutott”. Gyakran mindkét vármegye országgyűlési követe volt: „... azon kívül hány országgyűlésre küldtettem mind a két vármegyénel, minden nap diurnumom /napidíj/ a két vármegyéül flor. 10 alkalmasánt eőt ezerte summája volt, harminc négy esztendő forgása alatt, mind a két vármegyének vicealispánja lévén ezer forint fizetésem lévén”. Később királyi tanácsos (consiliarus) lett, 1724-ben a donatios levél már így említi. Meszleny János élete folyamán házasság (háromszor nősült) és birtokvásárlás útján bravúros ügyességgel növelte gazdagságát. Fejér megyén kívül még Tolna, Veszprém és Győr megyékben voltak birtokai. 1726. máj. 2-án 9 újonnan betelepített község földesurainak kérésére Fejér vármegye közgyűlése 8 pontból álló urbániumot készített a jobbágyok kötelességeinek rögzítésére. Ez a 9 helység a következő volt: Velence, Szentpéter, Vajta, Pázmánd, Perkáta, Cece, Nadap, Tordas és Felcsút.

„Az 1. pont rögzítette a census /földbér/ összegét, ami egész telek után évenként 4 forintot, féltelek után 2 forintot, negyedtelek után 1 forintot, zsel-lérnél 1/2 forintot tett ki.

2. pont: Minden marhás gazda évente heti 1 napi igásrobotot ad, vagy kívánságra heti 2 napi gyalogrobotot (8. pont), igavonó állat hiányában a job-bágy és a zsellér pedig heti 1 nap gyalogrobottal szolgál.
3. pont: Minden terményből természetben kilencedet ad és oda szállítja, ahová a földesúr kívánja.
4. pont: A mézszárszék és a kocma helyzetének szabályozása a földesúr jog-körébe tartozik.
5. pont: Minden marhás gazda karácsonykor tartozik 1 szekér tűzifát szállí-tani.
6. pont: Minden gazda évenként 1 tyúkot, 1 kappant, 10 tojást és 1 itce va-jat ad.

7. pont: A kocma Szent György naptól (ápr. 24.) Szent Mihály napjáig (szept. 29.) a gazdáké, ha a falunak van szőlője, különben csak negyedévig.”

Mivel ennek az urbáriumnak a végrehajtása veszélyeztette volna a még alig betelepült falu további benépesítését, sőt a már beköltözőknek is elköltözéssel fenyegetőztek, ezért a földesurak közössége 1735-ben új urbéri szerződést adott a falunak. Ebben visszatérnek az 1719-es telepítési szerződés alapszol-gáltatásaihoz /tehát nem a telek, hanem igazsálat pár után fizettek/, megmarad a kilenced, az élelmiszerszolgáltatást pedig némileg realizálják, mert minden új év napján egy őzet, húsvétkor és pünkösdkor pedig „tisztességes ajándé-kot” kell adni. Új teher a minden gazdától – zsellértől is – egyformán járó évi 12 napi robot. Ez a már felemelt, de még a megélhetést biztosító szolgál-tatás továbbra is vonzerőt jelentett a beköltözők számára.

Velence és Gárdonyi birtoklása.

1693-ban a Balassa testvérekkel megegyezve Velence és Gárdonyi a Finta családnak jutott. I. Lipót Finta Albert birtokait a fiúági örökösök kihalásával a nőági örökösöknek: Kovács-Szabó Jánosnak, a Toldy és a Nagy Kaszab csa-ládoknak hagyományozta. Meszleny János első házassága révén a Toldy-féle rész örököse lett, majd 1703-ban megvette Nagy Kaszab János örökségét 531 forint 21 dénárért. 1702-ben Festetich Krisztina, Festetich Pál lánya és Sán-dor Istvánné (szül. Festetich lány) a velencei, gárdonyi, bodmér, keteyi, fiadi részbirtokát 400 frt-ért zálogba adja Kutas Istvánnak és Ferenczy Györgynek. Ezt aztán Meszleny János szerezte meg az 1698/1703/1714. évi egyezség sze-rint. Valószínűleg Meszleny átvette a zálogba adott birtokrészeket Kutas Ist-vántól és Ferenczy Györgytől valaminek fejében, az eredeti tulajdonosa, Festetich Krisztina pedig nem tudta kiváltani azt a zálogból, így Meszleny ke-zére szállt. 1703-ban Finta Mihály, Meszleny János alispántól kölcsönvett 1800 rajnai forintot /ez kb. 2160 forintnak felelt meg/. Ennek fejében Gár-donyt, Velencét, Bodmért, Sósivára, Megyer, Ketey, Raknyi, Fiad birtokokat és a keresztesberki kúriát zálogul lekötötték. Finta Mihály halála után fia, Finta János nem tudta visszaváltani birtokait és újabb 400 rajnai forintot /1 rajnai frt kb. 1,20 frt/, valamint egy pár igás ökröt kényszerült kérni gazdasá-ga részére Meszlenytől. Így nemcsak Gárdonyt, Bodmért és Velencét, hanem a többi öröklött birtokát is az átvett 2 200 rajnai forint és az egy pár ökr fe-jében, örökjogon Meszleny Jánosnak eladja. Továbbá minden jogot átruház Meszlenyre és örököseire, a jogokra és a birtokra vonatkozó okiratokat is át-adja a vevőnek 1716. Szűz Mária tisztulása után három nappal, azaz 1716. febr. 5-én. Miután Kovács-Szabó János, Toldy Márton, id. Kaszab János, ifj. Kaszab János a tulajdonjogot a maguk részére vitták és önhatalmúlag eze-ket a birtokokat elfoglalták, Finta János, Meszleny János meghatalmazotja útján bírói eljárást indított a nevezett birtokok foglalói ellen. A pereskedők vé-gül megegyeztek, e szerint ezeket a birtokokat felbecsülték és két egyenlő

része osztották; az egyik rész: Velence és 1/2 Gárdonyi Finta Jánosnak és jogátruházás folytán Meszleny Jánosnak és örököseinek jutott, a másik rész, Gárdonyi másik fele, Bodmér, Sósvara, Megyer, Ketye, Raknyi, Fiad és a keresztesberki kúria a fentebb említett igénylőket illette meg. Meszleny János 1724-ben kapja meg a királyi jóváhagyást Velence és 1/2 Gárdonyi megvételéhez. V. Károly, Magyarország királya, ekkor ruház rá és örököseire minden királyi jogot, ami Velencére és 1/2 Gárdonyira fennáll.

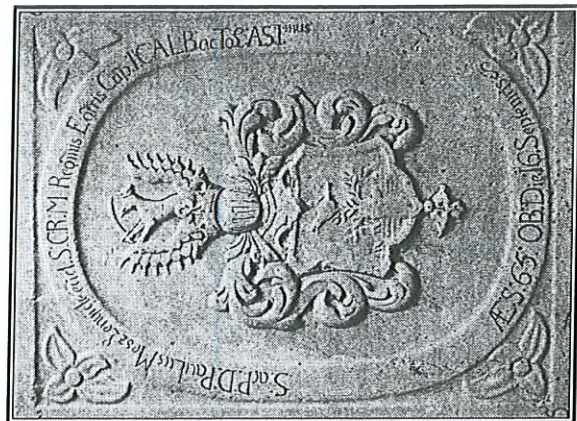
Velencét Meszleny János telepítette be. 1714-ben egy okmánylajstrom említi, hogy Meszleny János Vincze György nevű jobbágynak engedélyt adott a velencei pusztá benépesítésére. A donációs levél Velencét „oppidum desertum”-ként, elhagyott helyként említi. Az 1730-as dicák és adók összeírása szerint, Velence 60 dica után 243 forintot fizetett.

A II. József-kori népesség-összeírás már 1028 főt számlált Velencén. Ez azt jelenti, hogy 1714-1784 között évenként kb. 1,4 %-os volt a népességnövekedés. Meszleny János 1721-ben elvette második feleségét, Miskey Anna Juliannát, néhai Semberger Ádám özvegyét. Vele tíz esztendeig tartó házasságából egy kiskorú leány maradt: Mária Sofika, felesége első urától pedig Semberger, Károly nevű fia. Meszleny Jánosnak első feleségétől, Festetich Máriától egy fia, Meszleny Pál és öt lánya született: Julianna (Jékyné), Klára (Naszvadyné), Rozália (Mátyásné, később báró Mednyánszkyé), Magdolna (Sixtyné) és Borbála (Trummerné).

1733. évi végrendekezésében többek között így írja: „Harmadszor: Mint-hogy NS Fehér Vrgyében, Tolna Vrgyében magam véres verjitékemmél szereztem Józsigimát nevezett szerint Almás, Velentze, Czece, Menyő/Menyőd/, Hard, Malmok és trajectummal együtt, Gyürkényi/Györköny/ és Kis Dénben felett felekét gyermekemnek hagyom. Residencionalis Házaat is még hiremnet nevetet hordozza, feleségemnek, /ez már a 3. felesége: Wagner Erzsébet/ az után Meszlény Pál fiannak hagyom és legálom, az Ingó Jókát is, ingatlanokat hagyom fiannak. Ellenben Meszlény Pál fiam tartozik mindenik lányomnak két-két Ezer forintokat adni...”. Saját temetéséről Meszlény János úgy rendelkezett, hogy második felesége mellé, a győri „öreg-templomba” temessék. Temetése 1736. Bőjtmás-havának 16. napján /márc.16-án/ volt a győri káptalan katedrális templomában. Meszlény János fia, Meszlény Pál (1694-1759) a Hávör- huszárezredben szolgált mint kapitány, a Meszlény János fölött elmondott halotti beszéd szerint több európai harctéren vett részt. Velence földesuraként ő volt a velencei templom kegyura. A templom Pázmánd filiájaként (leányegyházaként) szerepelt. Ebben a templomban nyugszik egy címeres vörösmárvány lap alatt, melyen ez a felirat olvasható:

S. ac. P. O. Paulus Meszleny de eadem

S. C. R. M. Regiminis Equestus Capitanens, J. I.

*Meszleny Pál
címeres sírköve (1759)*

Alb. és Toln. A. S. Imus Ak. S. 65. ob.

Die 16. Septembris 1759

Ma ez a régi katolikus kápolna a Fő úton (Fő utca 141/a.) néhai Bod László festőművész családjának magántulajdona, akik szépen megőrizték műemlékház jellegét.

Meszleny Pál 51 éves volt, amikor első gyermeke, János (1743-1794) megszületett. Az elsőszülött későbbi testvéreivel együtt korán árvaságra jutott. Hrabovszky Antal, majd Gyurkovics Ferenc lett a Meszleny árvák gyámja. 1764-ben a 21 éves János önkényesen elhagyta a számára lakóhelyül kijelölt Kisdémét és Velencére költözött a szülői házba, ahol az atyai birtokon a saját belátása szerint elkezdett gazdálkodni. Megtiltotta a helyi jobbágyoknak, hogy a provizornak engedelmeskedjenek, sőt fel is mondott neki. Hrabovszky a vármegyéhez fordult, hogy az a szolgabíró útján azonnal szólítsa fel gyámoltját a haladéktalan visszatérésre a számára kijelölt lakhelyre, és szüntesse be a családi birtok gazdagságába való illetéktelen beavatkozást. János először megtagadta a visszatérést, de a generalis congregation, a vármegye figyelmeztetésére és rábeszélésére megígérte, hogy engedelmeskedni fog gyámjának. 1764-ben a testvérek maguk között a gyámat döntőbíróvá teszik, megbízzák a szükséges oklevelek beszerzésével, illetve az oklevelek alapján annak megállapításával, hogy a birtok mindkét nemet, vagy pedig csak a férfitagot illeti. /Meszleny János végrendeletileg meghagyja, hogy fia, Pál örökölje az ingatlant, /bona immobilia/

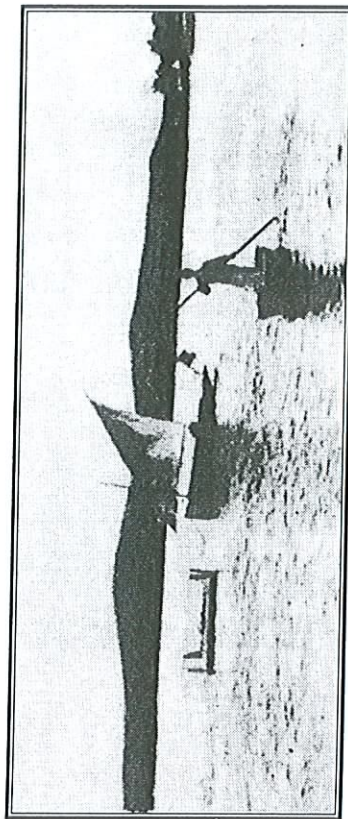
Meszleny Lajos

akár öröklés, akár szerzés általi eredetűek. Ezt később Pál mindkét nemű leszármazottai örököljék. Ezt a végrendeletet a törvényszék jóváhagyja. Az okirat Meszleny Pál birtokait Fejér, Tolna, Veszprém és Győr megyében nevezi meg, ezen javakban tehát a leányág is örökösé válik. Az apától (Meszleny Páltól) örökölt ingó és ingatlan vagyont az őt életben levő utód között felosztják. Az őt utód: János, Antal, Pál, Rozália és Anna. A legidősebb fiútestvér, Meszleny János (1743-1794) is részt vesz a Fejér megyei közéletben: 1767-től aljegyzői, 1781-től főbírói tiszttel tölt be. Fia Meszleny Ferenc (1768-1854) a velencei közbirtokosság jussainak fenntartója volt. Velencén hatodréz birtokkal rendelkezett. A megyei közéletben 1828-tól főbírói tiszttel töltött be. Meszleny Ferenc 1836-tól 1840-ig katonai biztusként is tevékenykedett. Fia, Meszleny Károly (1797 – 1878) velencei földbirtokos és megyei bizottsági tag volt. 1839-ben a nemesi birtokösszeírást végző küldöttség tagjává nevezték ki. Meszleny Mór (1829-1915) rendőrtanácsos, 1848-ban testvéreivel hasonlóan őt is tiszteletbeli esküdnek választották a megyében. A filoxérapusztítás után egyike volt azoknak a velencei szőlőbirtokosoknak, akik külföldről hoztattak vadvesztőt a szőlőrekonstrukció megkezdéséhez. Meszleny Ignác (1781 – 1826) egyetlen fia Meszleny Lajos (1804-1868) volt 4 leánygyermekével. Tanulmányainak elősegítése végett 1816-ban Meszleny Ignác a vármegyéhez fordult, hogy fiának stipendiumot (ösztöndíjat) kérjen. Ezt a vármegye több okból is pártfogolta. Lajos tanulmányi eredményei, jó magaviselete már magában elegendő len-

ne, de a megye méltatja az atya több esztendei szolgabírói hivatala által szerzett érdemeit is. Figyelembe veszi továbbá azt is, hogy „számos magzatoknak atyja lévén, azoknak felnevelésében, ezen stipendium által valamelyes könnyebbülést érezhessen”. Iskolái elvégzése után Lajos folytatta az elődök hagyományát, és 1830-tól részt vett a megyei közéletben aljegyzőként. Az 1840-es években a kőszegi táblánál teljesített ülnöki szolgálatot. Ekkoriban vette feleségül a kőszegi neves Chernel családból, csernelházi Chernel Rozáliát, akinek biztatására hazaköltöztek Velencére. Lajos húga, Meszleny Mária még 1840-ben tiltakozott a vármegyénél, hogy testvérbátyja a velencei, dádi, györkönyi -apuktól hátra maradt- ősi jószágok eladásán és elzálogosításán munkálkodik, s ezeket már teljes adósságokkal terheli. Velencén Meszleny Lajos 414 kat. holdat birtokolt. Dádi részét ezidőben a Szluha család egyik tagja bérelte, majd később jó érzékel összevásárolta a többi osztályos atyafitól az eladásra kerülő részeket. Meszleny Pál visszaemlékezései szerint Meszleny Lajos sokat utazott, műgyűjtőként festményeket vásárolt Bécsben. Meszleny Lajos 1864-ben elnyerte a császári királyi kamarási méltóságot. Meszleny Lajos 1868-ban temették el a velencei családi temetőben. Fiai: Lajos (1851-1901), Benedek (1855-1909), Pál (1856-1939). Mindhármán a pesti jogi egyetemen végeztek. Pál bírói vizsgája után, Dádra ment praktizálni, utána önkéntes évét Kőszegen a 14-es dragonyosoknál szolgált le. Így került 1878-ban a boszniai hadjáratba, ennek befejezése után, mint dragonyos kapitány szerelt le. A középső fiú, Benedek gyöngeszei miatt nem katonáskodott, a székesfehérvári törvényszéknél kapott állást. Meszleny Benedek rajongója volt a Velencei-tónak, nagy vadászatokkal rendezett tavasszal, amelyben fivére, Pál is szívesen részt vett. Ilyen vadászaton „vendégei voltak József Ágost és László, királyi hercegek is”. 1889-1895 között 100 forint ellenében vette bérbe a „gárdonyi száraz közös vadászterületet”. A száraz meghatározás alatt azt a közbirtokossági területet értették, amely nem

Meszleny Benedek benzines hajója (1898)

VELENCE 1848-TÓL AZ I. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉIG

Az 1848-as események előtt Velencén, a tagosítás során elvett nyolc egész telek visszaadásáért emeltek szót. Az uraság eljárását a Helytartótanács is jogtalannak minősítette. A teljes jobbágyság elégedetlensége fokozódott, amikor 1847-ben a földesúr „a helység mezejében” – a szerződés ellenére – majorsági zsellérházakat épített, s a marthalaleltetésre kijelölt legelőből majorsági kasszáló lett. Az 1848-as választások az ötdik törvények alapján, amely népképviselői alapon helyezte az országgyűlés alsó táblájának tagjait, létrehozta a kerületeket a megyében. Bodajki, sárkeresztúri, rácalmási, váli és csákvári kerületek voltak a térségben, s Velence a csákvári kerülethez tartozott. Az 1848-as forradalom, majd a szabadságharc eseményei érintették Velence lakosságát. Érintette az a rendelkezés, amely szerint a fegyverre fogható férfiakat a közrend védelme érdekében minden településen össze kellett írni. A nemzetőri feladatokat ellátására önkéntesek jelentkeztek. 1848. augusztusában Velencén 99 fő az összeírt nemzetőrök száma. A Magyar Honvéd Sereg a pákozdi csata előtti időpontban Fehérvárról visszavonult Pest felé. Jellasics csapata bevonult a városba, s Buda felé tervezte a vonulást a Pákozdi-Velence útvonalon. Ebben a helyzetben általános megdöbbenést váltott ki a haditanács szeptember 24-i döntése, amely Székesfehérvár feladását jelentette. A szabadságharc első jelentős ütközete a szomszédos Sukoró és Pákozdi térségében zajlott le. A csatát vezénylő Móga János altábornagy főhadiszállása Martonvásáron volt. Futárai Velencén keresztül közeledtek a hadiszállás és a csata színhelye között. Az összevont haderő megkezdte a visszavonulást, Móga altábornagy főhadiszállásával Velencére vonult. A haditanács döntését követően Móga kiadta a parancsát, hogy szeptember 29-én kora reggel az egységek foglalják el a kijelölt állásaikat és helyezték magukat harcászati seregbe. Bathány a töréntektől meggyőződten érkezett meg kápolnásnyéki szállására, ahol késő este futárok keresték meg, s közölték vele Lamberg Ferenc altábornagy felakasztásának hírért. Hosszas tépelődés után úgy döntött, hogy a fővárosba siet, de csak Tétényig jutott, ahol rövid pihenő után megváltoztatta elhatározását, és Székesfehérvár felé vette útját. Velencén, a mai polgármesteri hivatal épületében, amely akkor gróf Szapáry Antal tulajdona volt, szállt meg, és ott a grófnál találkozott és tanácskozott Pálffy Jánossal, a képviselőház alelnökével. A tanácskozást követően 29-én kora reggel Bathány Székesfehérvárra utazott és a püspöki palotában főhadiszállást foglalt Jellasics bánt felkereste és kérte, hogy ne folytassa előrenyomulását Buda felé, mert ez a magyar sereggel való összeütközéshez vezethet és szeretne volna a háborút elkerülni. A tárgyalás nem hozott sikert, így visszatért a ma-

foglalta magába a tavat és közvetlen környékét. A halászati ügyeket a vármegye, a Velencei-tavi Halászati Társulatra bízta. Ez 1890. jún. 29-én jött létre, igazgatója Meszleny Benedek lett. Meszleny Pál volt az, aki gazdálkodott a velencei családi birtokon, amely 632 hold 1350 ? ölnyit tett ki. (Viszonyításképpen Velence község területe kb. 6000 hold volt.) Fivéreinek évi jövedelmül 4000 forintot biztosított. Később megvette testvéreinek velencei osztályrészét, kivéve Benedek szőlő- és tórérszét. Vásárolt továbbá Tutyi mellett 140 magyar holdat, 110 belsőéget, eladó rét- és tórérszék. Később Lajos lányaitól, Meszleny Rozáliától (1886-1957), Wetzel Ernőnével és Meszleny Mártától (1888-1948), Wetzel Györgynével megszerezte a dádi hányadot is. Benedek családjának vagyona ezután 800.000 forint hadikölcsönben (már inflálódott pénzben) és egyéb értékpapírokban feküdt. A fokozódó infláció 1921-ben arra kényszerítette őket, hogy a velencei házuakat gróf Wenckheim Ferencnek eladják. 1895-ben megalakult Magyarország a Katolikus Néppárt, amelynek első sorban a katolikus arisztokráciából kerültek ki tagjai. Meszleny Pál is tagja lett a pártnak és néppárti országgyűlési képviselője lett a Veszprém megyei galgóczi kerületnek, majd 1897-től a somlyóvásárhelyi kerületnek. 1898-ban a Véderő Bizottság tagja. 1910-ben a Khuen-Héderváry kormány esztergomi főispánnak nevezte ki, ebben a tisztségben maradt Tisza István bukásáig. 1917-ben, mint a 7. honvédsereg huszárezred kapitánya az erdélyi és olasz fronton József főherceg parancsnokságánál teljesített szolgálatot az összeomlásig. Haláláról a helyi napilapban, a Fejér Megyei Napló címlapján (1939. jan. 28.) értesítés jelent meg. A cikkben említett velencei sírkert megalapítása az elhunytához fűződik.

A Meszleny család leszármazottai közül Rudolf (1815-1848) felesége volt Kossuth Zsuzsánna. Meszleny Teréz Kossuth Lajos vette el 1841. január 9-én. Három gyermekük született, Ferenc 1841. november 16-án, Vilma 1843. május 10-én, ők ketten érték meg a felnőttkort. Kossuthné 1865. szeptember 1-jén halt meg, s Turinban lánya mellé temették, ahonnan 1894. március 31-én hazahozataluk után a Kerepesi úti temetőbe, a mauzóleumba kerültek hamvaik.

A Meszleny család meghatározó volt Velence község életében, sajnos a megbecsülést az utókor sokszor elfeledte, de bízva a történelem igazságtevő voltában, egyszer még a késői utódok értékelné fogják a községet alapító család tevékenységét.

A meszleny Meszleny család nevét az iratokban többféle formában is megtalálhatjuk, de itt az eredeti írásmódot alkalmaztam.

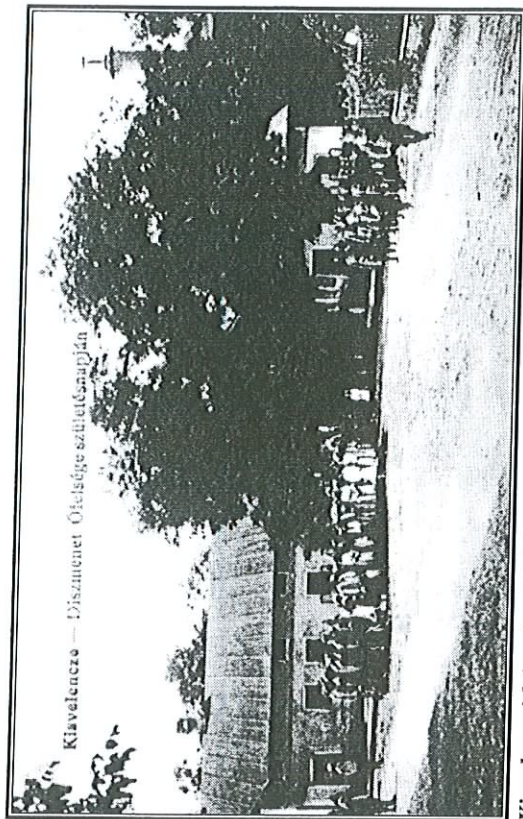
gyar táborba, s elkövetkezett a magyar szabadságharc első győzelme, mely pákozdi csata néven vált ismertté. A magyar sereg megfutamtotta Jellasics csapatát. A magyar, honvédek közül hét halotról számoltak be a tudósítások, akik közül az eddigi ismeretek szerint egyet a velencei temetőben temettek el. A közelmúltban végzett kutatásaim alapján ez viszont téves adat, mivel a velencei katolikus anyakönyvbe a következő bejegyzést írta 1848. szeptember 29-én Kiszner Sebestyén plébános:

„29. 4 katonát temettem, kiket az csata térről hazahoztak Velenizére harcba(lubanc?) levágott.”

A csata eseményeit sokan feldolgozták, de ez a halotti anyakönyvi bejegyzés eddig a figyelmet elkerülte. A négy halott nevét nem tudta bejegyezni, mert ismeretlen magyar honvédek-nemzetőrök voltak. A szabadságharc végnapjaiban a nemzeti törekvések sikertelensége felszínre hozta a megoldatlan szociális problémákat. A győztes fél érdeke azt kívánta, hogy a számára kisebb gondot jelentő szociális kérdések felé forduljon inkább a figyelem. Még évekkel a szabadságharc bukása után is nagy figyelmet szentelt arra, hogy e két probléma ne találkozzék egymással. Az 1850. évi népszámlálás szerint Velence magyar lakosságú, ahol 253 házban 1558 fő élt. A faluban postahivatal, vendégfogadó működik. Szántóföldjei bőven teremnek, a szőlők szépek, a tóban gazdag a haltermés és a nád. Ekkor egy pusztája volt: Kisvelence. 1860-tól Velence a Csákvári járás 3. kerületéhez tartozott, amelyet Erőss József főszolgabíró és Salamon Pál esküdt (Kápolnásnyék) kormányoztak. 1864-ben Velence határa 10 200 hold volt. A Bach-korszakbeli budai helytartói osztály élénk érdeklődést tanúsított még a gondok gyanúba vehető szószólói iránt is. 1872-ben az országgyűlési képviselő választáskor Velencén zavarágás történt. Velencén az Anna Gőzmalom a megyében az ipari beruházások között elsőként hozták létre, a mezőgazdasági termékek feldolgozására. Itt 70-80 velencei, gárdonyi, kápolnásnyéki lakos talált alkalmazást. Külön épületeket építettek a munkásoknak, akik a malomban dolgoztak. 1895. október 15-én Velencén apácázárdát avattak. A zárdát Mészleányi Gyula, szatmári püspök saját költségén építette. A XIX-XX. században folyamatosan nőtt a lakosság száma. A lakosság megélhetési forrása a halászat, vadászat és a szőlő-bor termelése volt. Üdülőhelyé az 1910-es évek végétől kezd válni.

Velence az I. világháború ideje alatt

A birtokmegosztás illetve a köztelhervelés aránytalan megosztásából származó problémák mellé századunk második évtizedében háború okozta gondok nehezédtek a község lakosságára. A falu felnőtt férfi lakosságának több mint 60%-a, 583 fő katonai, illetve frontszolgálatot teljesített. A hősi halált halt katonák száma 84 fő, 18 hadiözvegyet és 37 hadiárva hagyva maguk

Kisvelencei képeslap (1918)

után. Az elesett hősök emlékét a községháza falán, emléktáblán örökítették meg. Míg a fronton a megsemmisülés, itthon a nélkülözés veszélye fenyegette a mindérba öltözötteket, illetve azok lerongyolódott hozzátartozóit. A munkából hiányzó férfi munkaerőt az asszonyoknak (és részben a gyerekeknek) kellett pótolniuk. Nekik kellett megküdeniük a közellátás hiányosságával, az egyre brutálisabbá váló rekvirálásokkal addig amíg bírták (igával) a kétség, illetve az ötszáz napot meghaladó közmunka kötelezettséget, a pénz elértéktelenedéséből származó nehézségeket, a hadisegélyek elégtelenségéből és elmaradásból adódó gondokat. A háború utolsó éveiben szinte egyöntetű volt a vélemény mind a hosszas és súlyos következményekkel járó vérontás elítélésében, mind a háborúból történő kibontakozás helyi teendőivel kapcsolatban.

1918. november 16-án – a népköztársaság kikiáltásának napján Vági István járta a környéket. Ekkor vette kezdetét a helyi szociáldemokrata szervezkedés, amely a század eleji elégedetlenkedők soraiból nyerte tagságát. Tíz nappal később a mezőgazdasági proletárok mellé a kisgazdák és szellemi dolgozók is fől sorakoztak. Az események felgyorsultak, és a követelések radikálisabbá váltak a katonák hazatérése miatt. A frontot megjárt földkötvetelők mind a Nemzeti Tanács, mind a községi előljáróság intézkedéseivel elégedetlenek voltak. Az igények meghaladták a szervek lehetőségeit és hatáskörét. A tömegmozgalmak és a pártvekenység 1919. március 21. előtt, a szocialista forradalom irányába tereli az események folyását. Kikiáltották 1919. március

21-én a Tanácsköztársaságot Budapesten. A következő napokban országos politikai fordulat veszi kezdetét. Megalakulnak a forradalom helyi szervei, a munkás- és paraszttanácsok és intéző bizottságok, az ügyvezető direktóriumok. Velencén alakult meg az első vidéki direktórium, 1919. március 23-án, melynek elnökévé választották a velencei Szalay István halaszt. A direktórium pécsejét a következő felirattal készítették: „Velence: FEJÉR VÁRMEGYE VELENCEI KÖZSÉG MUNKÁSTANÁCSÁNAK INTÉZŐBIZOTTSÁGA”. Első alkalommal került sor a május elseje megünneplésére. A velenceiek együtt ünnepeltek a kápolnásnyékiekkel, az ünnepség szónoka Andics Erzsébet volt. Velük együtt ünnepelt Kisvelencén a laktanyában állomásozó Fejér-Tolnai vörös tüzezzred, ahol a 10. tüzezzred lovasosztály dandárpóttestének parancsnoksága működött. A velencei tükörpusztai cselédség termelőszövetkezet alakított, 1919. április 14-én. (Orsz.Lev.3999/1919.)

A Tükörpusztai termelőszövetkezet néhány nappal a Fejér megyei Termelőszövetkezeti központ megszervezése előtt alakult meg a volt tulajdonos kezdeményezésére, a Földművelésügyi Népbiztosság megbízólevele alapján.” A kommun bukását követően - 1919 augusztusában - Velence is román megszállás alá került. A minimális - szakasznyi - erejű megszállók feladata mindekelőt a vasúti szállítások biztosítása volt. Szeptember folyamán - 22-e körüli napokban - ugyanis több szerelvény haladt át a helyi vasútállomáson. Ezek - a korabeli források alapján „rablott holmikkal megrakva” távoztak. A korábbi községi vezetés, a román megszállás időszakában regenerálódott. Az időlegesen román megszállás alá került községben a helyi előjáróság által finanszírozott rendőrség feladata volt a községben és biztonság fenntartása. Hatékonyasága nem, csak költségei ismeretesek. Ezek élelmezésre fordítandó összegek (1000 K-ról volt szó), amelynek fölhasználását a megyei törvényhatóság október elején hagyta jóvá. Az állomány erősítésére, vagy a megszállás tartósságára utalhatott a jóváhagyás záradéka: amennyiben ez összeg kevésnek bizonyul, az előjáróság kérje újabb összeg megszavazását. Néhány héttel a bátorítás után megkezdődött a románok visszahúzódnása, majd november közepén Horthy Miklós nemzeti hadseregének átvonulása Budapest irányába. A hadsereg ellátása (élelmezése) a helyi lakosságra hárult és 1919 és 1920 fordulóján „országos” mozgalommá vált. Velencének is - más községekhez hasonlóan - hozzá kellett járulnia a Magyar Nemzeti Hadsereg élelmezéséhez. 1920 tavaszáról ismert adat alapján a község több tonna terménnyel vett részt a hadsereg ellátásában.

Az új rend stabilizálása hosszabb időt igényelt. A hatalomra jutott kurzus a megbuktatott diktatúra helyi vezetői szervezői és szimpatizánsai ellen fordult. A szociális és faji (zsidóellenes) szempontú atrocitások a békekötést követően tematikailag bővültek. A keresztény mellett mind nagyobb hangsúlyt kapott a nemzeti jelleg hangsúlyoztatása.

1922 tavaszán, a nemzetgyűlési választásokat megelőzően, kommunista szervezkedésre figyel föl a fehérvári katonai parancsnokság. A választási kordteszkedés, Cserti József ellenzéki (Rassay-párti) jelölt nyéki programbeszédé ilyen irányba tüzelte föl a gyűlésen részt vevő velenceieket. A gyűlésről hazafel tartó tömeg „le a burzsujokkal” kiáltások mellett vonult végig a velencei utcákon. A tüntetők között fölismerték a kommunistaként nyilvántartott Józsa Istvánt. Cserti korteseiről azt állítják, hogy a kommun alatti helyi vezetőkből kerültek ki. Köztük volt Pap Ábel és Rédl János. (Az utóbbinak a kommun alatti magatartása miatt választójoga sem volt.) A retorziók alkalmazása mellett a hatalom képviselői részéről széles körű propagandamunka és aktív szervezkedés folyt a rendszerrel ellenséges nézetek visszaverésére és tömegbázis kialakítására. Propagandájában Trianon okai és következményei, a Tanácsköztársaság vezetőinek összetétele a központi kérdés. Szervezkedésben a háborút megjártak („frontharcosok”), a harcban kitűntek (a „vitézek”) összefogása, renddél szervezése, a nők és a fiatalok megnyerése (a „Levente”, mint katonai előképzést nyújtó szervezet létrehozása illetve támogatása) a legfontosabb cél. A velencei Levente Egyesület 1922-ben alakult meg 210 taggal. A községi előjáróság szervezte meg. Fokozatosan fejlődött úgy, hogy 1927-ben már bérlet otthona volt. A nemzeti tartalmat a hivatalos szervek, a keresztény jelleg az egyházak közreműködése biztosította.

Az utolsó békeév 1938., nagy eseménye volt a Székesfehérváron Szent István királyunk halálának 900. évfordulóján szervezett ünnepségsorozat, melyen a velenceiek is képviseltették magukat. Ez után a háborús készülődés kezdetét vette. Október 6-án megkezdődött a lovak bevonulatlása, úgy az uradalmakból, mint a kisbirtokos parasztoktól egyaránt. Ez a velenceieket is súlyosan érintette. 1938 végén, 1939 elején országosan erősödött a nyilas mozgalom. Velencén is érezte a hatását a hungarista mozgalom, meglepően nagyarányú volt a toborzottak létszáma, ugyanis tíz szervező közel négyszáz főnyi tagságot szervezett be, főleg az aratómunkások, napszámosok és idénymunkások közül. 1941. szeptember 13-án Tükörssy Richárd velencei birtokostól az 1939-es Zsidótörvény végrehajtására hivatkozva 30 kat. holdnyi területét elvették.

EGYLETEK, EGYESÜLETEK

Velencei-Nyéki Casino

Az 1870–80-as évek fordulóján a helyi „intelligencia” jobb módú tagjai alakítják meg. Itt elsősorban a két község közbirtokosai adtak találkozt egy-másnak. A zárt jellegű kaszinó tagsága 30–40 fő körül mozgott.

Velencei Tűzoltó Egylet

1885-ben alakult. A környék egyik legrégebbi tűzoltósága. 1935-ben, fennállásának félszázados jubileumát ünnepelte. Modern felszerelése van. A működő tagok száma 1937-ben 40. Számos megyei versenyen első és második díjat nyert. Elnöke és parancsnoka: Kovács Béla községi főjegyző, helyettese: Kassó Imre segédjegyző volt. Az 1990-es évektől megélénkült szakmai tevékenysége jelentős közösségi és szakmai elismerést vívott ki, mely alapján megalapozottan aspirál körzeti feladat ellátási szerepkörre. Az erre vonatkozó előzetes Belügyminisztériumi jóváhagyás megszületett. A szervezet jelenleg 30 tagból áll, akik közül 19 fő felnőtt korú és 11 fő 18 év alatti fiatal. Szakmai – mind elméleti mind gyakorlati – képzésükre nagy gondot fordít az Egyesület vezetősége. Az Egyesület a tevékenységhez szükséges tárgyi eszközökkel (vonulásra alkalmas gépjármű motoros fecskendővel, katasztrófa elhárításhoz szükséges kézi szerszámok, stb.) rendelkezik. Feladat ellátási körzete: Gárdony, Kápolnásnyék, Nadap, Pázmánd, Sukoró, Velence, Vereb, de riasztható Lovasberény, Pusztaszabolcs, Zichyújfalu településekről is. A szervezet fennállásának szükségességét, fontosságát igazolja, hogy 2002. évben 21 volt a riasztások és vonulások száma. Az egyesület külföldi kapcsolattal is rendelkezik, többször fogadta tapasztalatcsere látogatáson német nyelvtérületről hasonló szervezetek képviselőit.

(Fejér Várm. Monogr.1937.566.o.)

Velencei Levente Egyesület

1922-ben alakult 210 taggal. A községi előjáróság szervezte meg. Fokozatosan fejlődött, úgy, hogy 1927-ben már bérelt otthona volt, 1937-ben már színpada, előadóterme és teljes sportfelszerelése volt. Könyvtára 420 kötetes. A leventék különböző versenyeken több díjat nyertek. 1937-ben a tagok száma 196.

Elnök: Bodola Aladár, majd később Kovács Béla községi főjegyző, főoktató: Lázár Dezső.

(Fejér Várm. Monogr.1937.565.o.)

52

Velencei Lövész Egyesület

Kovács Béla községi főjegyző kezdeményezésére 1927-ben alakult 20 taggal. 1937-ben már 84 tagot számláltak. Az egyesület felvirágztatásához hozzájárult Tükrössy Richárd gazdasági főtanácsos. A lőtér kiépítését az ő áldozatkészsége tette lehetővé és épületet építtetett a leventék részére 1800 pengőért. A járási és megyei versenyeken szép eredményeket értek el, főként a gazda ifjak. Díszelnök: Tükrössy Richárd, elnök: Kovács Béla.

(Fejér Várm. Monogr.1937.566.o.)

Velencei Sport Klub

1930-ban több taggal működött, melynek vezetője: Farkas József.

Velencei Dalárda

1926-ban már 28 fő részvételével Velencei Dalkörként működtek. Sajátos egyensapkájuk és kitűző jelvényük volt. A dalkör szervezeti formában működött. Kovács István vezetőjegyző volt az elnök, Lázár Dezső a karnagy, Szabó Sándor az alelnök, Horváth Lajos a jegyző, Géjő Pál az ellenőr, Stokinger József a zeneműtáros, Menyhárdt Sándor a titkár, Bognár Imre a gazda és Hajdú István a pénztáros. Az 1930-as években is több taggal működött és országos versenyeken eredményesen szerepeltek, később az elnöke Vályi Miklós, a karnagy viszont Lázár Dezső maradt.

Velencei Szent Erzsébet szabadlégi iskola

Állami Intézet, amelyet a belügyminiszter létesítette 1929-ben. Állandóan 120 tüdőbajos gyermek részesült itt üdülésben és oktatásban.

Fejér Várm. Monogr.1937.566.o.)

Hangya Fogyasztási Szövetkezet

Kereskedelmi és vendéglátó feladatokat látott el, megalakulása az 1910-es években volt. A katolikus templom közelében volt a boltjuk. 1930-ban elnöke: ifj. Meszleny Pál.

Velence-tavi Halgazdaság

Bérlő 1935 –től Tóth Kálmánné és özv. Mayer Kálmánné. A halgazdaság kiterjed az egész tó területére, amely 3967 hold. Feladatuk volt a haltelepítés és

53

természetes szaporulat. Főszűlt a pontyra helyezik. Tenyésztik még a követkeket: csuka, kárász, harcsa, fogas és süllő. Az üzem 70 részeshalaszt és négy kezelőt foglalkoztat. Telepek: Központ Velence, halraktározó Gárdony, Sukoró és Pákoz.

(Fejér Várm. Monogr.1937.566.o.)

Velencei Strand Fürdő

1923-ban a Hajdú testvérek, Hajdú István kisvelencei Hajdú Géza földbírtos és dr. Polgár Iván terve alapján néhány hét alatt alakították ki a kisvelencei vasútiállomással szemben a strandot. A strand területén egy vendéglő épült, melynek oldalán húzódtott két sorban a zárható és fehérre meszelt beton alapú kabin sor, 24 kabinnal. A strand ünnepélyes megnyitásának időpontja 1923. július 2-án volt.

Velencei Penziók

Báró Stendorf Félixné, Szuk Ferenc Kert-penziója, Székely László-penzió, Velence szálloda és penzió. Velencén a nyaralók száma évenként 3-4000, köztük 80-150 külföldi. Hatszáz fővárosi lakosnak villája van itt, főként a közép-osztálybelieknek. Velencén éjjeli telefonszolgálat és villanyvilágítás is volt az 1940-es évek elején.

(Fejér Várm. Monogr.1937.5656.o.)

Velencei Gazdakör

1937-ben alakult 82 taggal. Megszervezője: Jancsó Mózes gazdasági intéző és Kovács Béla főjegyző. Célja: a gazdaközönység kulturális, erkölcsi, hazafias és vallásos nevelése, gazdasági ismeretek fejlesztése, a termények közös értékesítése és az állattenyésztés előbbrevitele.

Elnöke: Jancsó Mózes, ügyvezetője: Winternitz Andor intéző.

(Fejér Várm. Monogr.1937.565.o.)

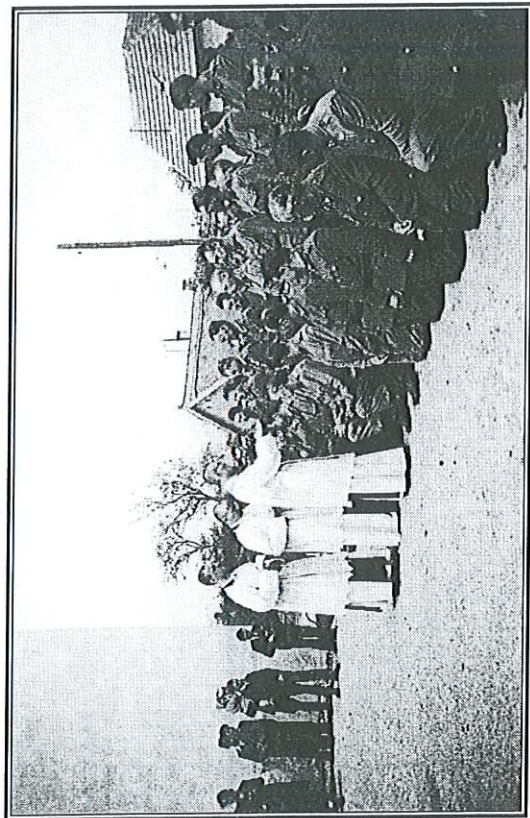

VELENCE A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

Velence területe mindig beleesett a nagy háborúk vonalába. Gondolok itt a római korra, amikor a barbár törzsek támadásai, a tatár, és az osztrák időszak harci eseményei a falut sokszor pusztították. Talán az I. világháború volt az, amikor közvetlen harci cselekmény nem zajlott itt, de annak is voltak Velencére nézve komoly hatásai, s következett a II. világháború, amelyet nagyon megszenvedtek a velenceiek, illetve a kisvelenceiek (amely akkor még külön településrészként, a mai Velencefürdő – Újtelep területén volt). A II. világháború történetét sokan és sokféle szemszögből dolgozták fel. A háborúval foglalkozó könyvek részletesen leírják a Velencei-tó körüli harcokat, s az ezekben leírtak alapján és a velencei lakosok által látottakból próbálók egy látszólag reális történelmi kronológiát felállítani a Velence környékén lezajlott csatákról, eseményekről.

Velence térsége a légi háborúval kapcsolódott be a konkrét harci cselekményekbe. A második világháború befejezését megelőző évben, 1944 áprilisában jelentek meg az első amerikai repülőgépek hazánk légtérében, s több közülük a Velencei-tó környékén zuhant le. Június 26-án egy négymotoros az éjjeli vadászok löttek le Gárdony fölött, másnap Seregélyes–Zichyújfalu egy ejtőernyővel kiugrott ausztrál főhadnagyot fogtak el. Július 2-án egy vadászgép zuhant le Gárdony mellett, 14-én pedig Kápolnásnyék közelében, a Ferencmajor területén esett áldozatul a légiharcnak egy nehézbombázó és egy német vadászgép. két amerikai és a német pilóta meghalt. 1944. július 2-án vasárnap, a hazánk elleni legnagyobb amerikai légitámadás volt a legjelentősebb légi csata a II. világháborúban. A több mint 620 db B17-es és B24-es bombázó repülőgép, mintegy 330 db vadászrepülő biztosításával bombázta négy hullámban Budapest, Győr és még több iparilag fontos helység pályaudvarát, katonai fontosságú létesítményét. A bombázásból elsőként visszatért 459 BG jelű bombázókat, és az őket kísérő vadászrepülőket a Velencei-tó térségében is megtámadta egy magyar és egy német vadászkötelék. A Messerschmitt 109-es gépekkel egy német és a 101. magyar vadászosztály két támadási hullámban négy amerikai bombázót és több amerikai Mustang vadászt lőtt le a térségben, de több német-magyar gép is lezuhant a találatól. Ilyen nagy jelentőségű légi csata a tó körzetében nem volt, de meg kell említeni az 1944. augusztus 22-én lelőtt B24-es amerikai bombázót, amely éppen, hogy át tudta repülni a Velencei-tavat és Kápolnásnyék szélénél zuhant le. A 9 főnyi legénysége meghalt. A Velencei-tóba több repülőgép zuhant a háború során, többek között egy német vadászgép magyar legénységgel, egy ismeretlen és egy szovjet vadászgép. Az oroszok december végén érték el a tavat és attól kezdve kegyetlen harcokra kényszerített sor földön és levegőben. A magyar lé-

Katonák megáldása

gierő december 3-án és március 26-án Velence, március 8-án pedig Kápolnásnyék fölött lőtt le egy-egy Jak9-est. A tóba zuhant repülőgépek számát 5 és 8 közöttire becsülik, s ezek egyike volt az IL2-es szovjet csatagép is, amely az úszó lápban fejezte be harcát a Szűnyog-szigettől hatszáz méternyire nyugatra. Kiemelése 2003. tavaszán kezdődött meg.

Velence térsége részesévé vált a II. világháború egyik legsúlyosabb eseményorozatának. A német Oberkommando des Heeres (OKH) azt a parancsot adta ki a német Dél-hadseregcsoporthoz, hogy együttműködésben a magyar királyi 1. 2. és 3. hadseregekkel – halogató harcokban tartóztassák fel a szovjet 2. Ukrán Front (hadseregcsoporthoz) hadseregeit. A feltartóztatást volt hivatva elősegíteni a Dunántúli átszélő (Érd – Velencei-tó – Balaton – Gyékényes) mintegy 30 kilométer mélységű fő védelmi rendszer, amelynek a Margit-vonal nevet adták. A Margit-vonal kiépítése 1944. szeptember végétől indult meg a község területén. A németek a Velencei-tó adta védelmi akadály mellé a hegység terepviszonyait kihasználva olyan védőműveket építettek ki a munkaszolgálatos századokkal, a helyi polgári lakossággal, amelyek a harcokcsis támogatásokat is fel tudták fogni. A több méter mély és széles árkok, harcokcsis tesztként szolgáltak, de a községben a katonai lövész és futóárkok több kilométernyi összefüggő rendszerét építették ki. A géppuska, gépgyű állások, az árkokkal együtt felhúzódtak egész a Velencei-hegység belsejéig. A jelentős földmunkálatokkal járó erődítési munkálatokban a katonai erőkön, a munkaszol-

gálatosokon kívül a polgári lakosságnak is kötelező volt a munkavégzés. A legmagasabb szovjet hadvezetés 1944. október 29-én, a 46. hadsereggel támadást indított a Duna-Tisza közén át Budapest menetből való elfoglalására. Ez a támadás a Budapest körül kialakított Attila-vonalnál elakadt és elhúzódtott november 7-ig.

A kudarc láttán a szovjet vezetés utasította a 3. Ukrán Front két hadseregét a dunántúli terület Székesfehérvár irányába történő elfoglalására. A Dunán átkelő orosz csapatokat a német és magyar csapatok nem tudták feltartóztatni. 1944. november végétől december első napjaitól már a Duna Fejér megyei oldalán hatalmas méretű sereggel és haditechnikával kezdték elfoglalni a megye területét. A német hadvezetés ezt felismerve, a Margit-vonal csapatokkal való megerősítést rendelte el. A védelem irányítását a német magasabb parancsnokságok vették át, többek között a Velencei-tó térségi területen a LXXII. Német hadtest parancsnoksága, amelynek parancsnoka a német Augustus Schmidt altábornagy volt. Az altábornagy harcálláspontját Velencén alakították ki. A folyamatos nagy erőkkel támadó orosz csapatok a magyar 3. hadsereg egységeit lassan felmorzsolták. A németek látva ezt, a magyar Solt-gyalogezred meglévő részeit hátravonták a Margit-vonalba, Velence és Kápolnásnyék környékére. A Margit-vonal Pettendpuszta-Kápolnásnyék-Velence-Pákozdi közti védelmi állásaiba az I. Magyar Huszárhadosztálynak kellett visszavonulnia a német csapatok mellett. 1944. december 7-én a keleti szármányon hátráló 3. magyar huszárezred Perkáta körzetéből Seregélyesre, majd onnan Dinnyés –Pákozdi útvonalon Kisvelence (Velenceifürdő) hátrált. December 8-án a Velencei-tó térségébe a LXXII. német hadtest sávjába a felsőbb vezetés jelentős erőket összpontosított, s alárendeltségükbe került a 721. német páncélvadász osztály is ismeretlen számú páncélossal, melyek többek között a Velencei közszéki állomáson rakodtak ki a tehervagonokból. Solt ezredesétől a parancsnokságot átvéve Keső László vezérőrnagy a 2/I. magyar huszárszázalót megerősítette az I. magyar páncélos hadosztálytól átadott csoporttal, melynek parancsnoka Martsa páncélos hadosztálytól átvett 6 db német gyártmányú rohamlőveg, három Nimród páncélosvadász, egy Turán és egy Toldi harcokcsi. A december 8-án reggel és délelőtti Ercsi felől támadó 46. szovjet hadsereg csapatai és a velük egyesülő 59. szovjet gárda-lövészadosztály csapatai előretörték és ezredével benyomultak Kápolnásnyék területére, de Velencét nem tudták elfoglalni. Az itt védő Keső-féle harcscsoport kiegészülve a Károlyi-csoport három lövészszázadával, a Horváth – féle vegyes páncélos csoport 11 magyar páncélosával, valamint a 2. magyar huszárezred részeivel igyekeztek a szovjet támadó csapatokat feltartani. Tüzérségi háttértámogatást kaptak a Margit-vonal második védővezetéből, ahonnan folyamatos ágyútűz alatt tartották az oroszokat, majd a német páncélos hadosztályok P-V Panther és P-IV harcokcsikkal ellátott csapatai viszányomták az oroszokat. Ebben a csatában részt vettek a szovjet 3. gárda-csa-

tarepülő és vadászpilóta hadtestek repülői, akik ellen azonnal harcra vetették a Veszprém-jutasi repülőteréről a 101. magyar és 52/II. német vadászpilóta-osztályokat. Az oroszok ezekben a napokban feltöltötték csapataikat a Csepelről átkelt 2. szovjet gárda-gépesített hadtest páncélosaival. 9-én a Margit-vonal keleti szárán térségünkben változatlan hevesseggel folytak a harcok, az emberélet mellett a páncélosok is pusztultak mindkét oldalon.

A német hadijelentések (Verlauf) szerint, napi támadások, ágyútűz, ellentámadások sorozatával sem tudták a szovjetek áttörni a Margit-vonal kiépített állásait közel két hétig, 1944. december 6-19-e között. Ez alatt a két hét alatt a 4. szovjet gárdahadsereg és a 46. szovjet hadsereg két lövészhadtest mögött befejezte a felvonulását négy szovjet harcokszó-gépesített gyorshadtest, ezek feladata volt a Margit-vonal áttörése. A német felderítés december 18-19-én már észlelte a várható támadást. December 20-án reggel 8 óra 45 perctől kezdve mintegy 65 perces puszító, mintegy 2 kilométer tűzvonalmélységig pergőtűzet zúdítottak a magyar és német állásokra, majd 9 óra 50 perckor megindult Kápolnásnyék vasútállomástól Baracska felé mintegy 7 kilométeres szakaszon a szovjet hadsereg támadása. A pár főre csökkent magyar védőcsapatok kénytelenek voltak a túlőrlőben lévő ellenség elől Nadap irányába Bágym-pusztán keresztül visszavonulni. A délutáni órákra, mintegy 8 órák öldöklő csata után, a 10. szovjet gárda-lövészhadtest 49. szovjet gárda-lövészhadosztálya V.F. Margelov vezérőrnagy parancsnoksága alatt Kápolnásnyéknél áttörte a Margit-vonal fő védőművét, s elfoglalták a Velencétől Nyék felé eső területet Pázmánd irányába. 21-én reggel 7 órakor 5 perces orosz előkészítő tűzérési csapás után a szovjet gyalogság mellett az ütközetbe vetették a 2. szovjet gárda-gépesített hadtest 82 páncélosát a gyalogság támogatására, s betörték a Velence-Nadap-Pázmánd területre. A délelőtti folyamán a német légierők öt hullámban bombázták a szovjet hadtápvonalban fekvő Kápolnásnyéket és az északnyugatra támadó szovjet csapatokat. A mintegy 52 db P-V Panther német harckocsiból álló hadosztály délután Sukoró felől ellentámadásba ment át, és visszaszorította az oroszokat Kápolnásnyék nyugati széléig. A nap folyamán a kiadott német jelentések szerint a Margit-vonal térségében ezen a napon 30 szovjet páncélos lötték ki, illetve lelőttek 18 db szovjet repülőt. A 3. Ukrán Front parancsnoka december 21-én este kiadott 974. sz. parancsában utasította katonáit, hogy 22-én este ériék el a Bicske – Etyek közötti vasútvonalat, s ehhez támogatásként bevetette eddigi tartalékban álló 18. harckocsihadtest 227 db harckocsiját. Ez pecsételte meg Velence és a környékbeli községeket és nagyon sokakat sorsát is. A Velencei község temetőjénél beasott német légvédelmi ágyúk és harckocsik több roham visszaverésében eredményesek voltak, a 22-i harcokban 12 db T-34-es harckocsit löttek ki. 22-én az oroszok elfoglalták a környéket. Tudni kell azt, hogy az orosz előőrsök katonáinak nagyobb csapások, támadások előtt rendszeresen adtak rumot, vodkát a bátorságuk fokozására, s az elfoglalt területeken szabadrablást engedélyez-

tek. Nagyon sok személyes tragédia keletkezett ezekben a napokban, amiről beszéltek, s bizonyára több könyv telne meg azokkal a szomorúan tragikus eseményekkel, amelyekről nem mertek, vagy nem lehetett beszélni. Velencén a II. világháború áldozatairól van tudomásunk, közülük 61 fő katonája volt és az ismert polgári áldozatok a száma 59 fő. Itt kell megemlíteni azokat a katonákat is, akik itt a községben estek el védőként vagy támadóként. A németek több alkalommal vonták össze a csapataikat és lendültek ellentámadásba. Így történt ez a „Konrad” fedőnevű felmentési kísérlet esetében 1945. január 22 - 26 között, amikor erős páncélos és légi csapatok zajlottak térségünkben. Ugyancsak tragikus végű páncélos és légi csapatok zajlottak a német „Favasz ébredése” elnevezésű ellentámadás idején, mely Budapest eleste után, 1945. március 6-án hajnali 4 órakor indult a Velencei-tó és a Balaton közti teljes ívben. 12-én a Kisvelence körüli páncélos csapatban 9 német Királytigris páncélos és 24 orosz páncéltörő semmisült meg. 13-án Tükörmajor közelében 2 német páncélos és 7 T-34-es szovjet páncélos löttek ki. Március 16-tól indult meg a szovjet hadsereg támadó hadművelete, amely 23-ig a megye teljes területéről visszaverte a német és magyar ellentámadást. 1945. március 23-a hajnalára a 6. német hadsereg és a 6. SS-páncélos hadsereg utolsó csapatai is elhagyták Fejér megye területét.

Rövid kronológiai sorrend az eseményekről: 1944. dec. 22. Velence elfoglalása, az orosz parancsnokság érkezése 26. az orosz parancsnokság a munka megkezdésére hívja fel lakosságát. 1945. jan. 18. ismét ágyúzás kezdődik, de nincs belövés, 20. már belövések vannak, az orosz katonák elmennek, csak néhány német jelenik meg a faluban, 22. ismét megjönnek az oroszok, 24. a németek is visszajöttek, a vasút innenső oldalán a németek, a másik oldalán az orosz csapatok vannak, 29. erős ágyúzás és bombázás kezdődik, febr. 1. ismét nagy ágyúzás, eltűnnek a németek, 2. újra megjönnek az oroszok, 4. ismét van orosz parancsnokság, de csak egy napig, 3. közeli ágyúzás, 20. megindul az első vonat, 4. teher kocsival, 25. közeli erős ágyúzás, márc. 3. az orosz parancsnokság munkára szólítja fel a lakosságot, valamint arra, hogy a várható német ellentámadás, és gáztámadás veszélyére hivatkozva kéri a lakosság felkészülését a község elhagyására, márc. 12-én kiürítik falunkat is: Baracska, Martonvásár és Budafok-Hárosra, márc. 26-án megkezdődik a visszaköltözés a falunkba. A visszaköltözéskor a falu romokban hevert, a templom súlyosan megsérült, az iskola, amelyben tábori katonai kórház működött, elpusztult. Romba dőlt sok ház, kastély, nyaraló, a pincék kifosztva, s az egész környék egy óriási temetővé vált. A II. világháború borzalmas eseményei végleg befejeződtek. Ettől az időszaktól kezdődött veszi az oroszok állandó itléte. Itt kell megemlíteni azokról is, akik a háború pusztítása után Velencét újjáépítették nagy áldozatvállalással, s az utókornak átadták.

A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁNI IDŐSZAK

1945. április 15. Velencén a Nemzeti Bizottság megtartotta elnökválasztó ülését. Elnöknek Moharos Istvánt választották meg, aki a Nemzeti Paraszti Párt (NPP) képviselőjeként indult, titkárnak Farkas Józsefet, aki a Magyar Kommunista Párt (MKP) képviselője volt, majd a szabálytalanságok miatt április 26-án fel is kellett oszlatni. 1945. április 30-án a községi jegyző jelentése szerint megalkult a Nemzeti Bizottság, de a főispán szabálytalanságok miatt feloszlatta azt. Május 16-án az újjáalakult Nemzeti Bizottság elnöke ismét Moharos István (NPP) lett, a községben megalakult Nemzeti Parasztpárt helyi szervezeteinek is elnökévé választották. Június 15-i főjegyzői jelentés szerint a székesfehérvári járáshoz tartozó Velence községben az egyes pártok százalékos számaránya a következő volt: Magyar Kommunista Párt 14 fő: 2 %, Szociáldemokrata Párt (SZDP) 166 fő: 26 %, Független Kisgazdapárt (FKGP): 12 %, Nemzeti Parasztpárt 224 fő: 36 %, Polgári Demokrata Párt (PDP) 66 fő: 11 %, Szakszervezetek: 13%. Az agrárreform lázas sietséggel zajlott. A földosztáshoz a földalapot elkobzások és kártérítések ellenében történő kisajátítások útján temették meg. Velencén „megváltással” került a földalapba a Gschwindt RT 289, Meszleny Pál 632, gróf Wenckheim Ferencné 172, Gárdonyi Alfréd és Pál 483, a Hajdú család 867, Várady Oláh László 472, Beck Lajos 254 katasztrális hold területű gazdasága. A Földigénylő Bizottság összesen 488 hold területű földet hagyott meg a korábbi nagybirtokosoknak. Az Elhagyott Javak Kormánybizottsága 1945. július 3-án Velencén nyilvántartásba veszik özvegy Klein Miksáné ingatlanát és üzlethelyiségét, mert a volt tulajdonos az auswitzi deportálás során meghalt. A nagybirtokosoknak nemcsak a földjüket vették el, hanem a kastélyok is hasonló sorsra kerültek. Többek között a Gschwindt kastélyt is elvették tulajdonosaitól, s a dohányjövődék kapta meg, amely a sérült épületeket kijavította és az egész kastélyt „mintaszerűen” berendezte. 1946. április 11-én Velencén a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének (FÉKOSZ) 210 fő tagja van. Áprilisban a Velencén cégjegyzett földműves szövetkezet megkezdte a szervezés utáni működését. A megyei alispáni jelentés szerint, 1946. december 3-án a következő egyesületek működtek: Katolikus Egyházközségi Ifjúsági Csoport, Oltáregylet, Rózsafüzértársulat, Szívgyárda, Credo Férfi egyesület, Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség. 1947. szeptember 14-én Velence községben a FÉKOSZ által rendezett gyűlésen a MKP kormányprogramjának ismertetésére került sor. November 16-án a Földműves Szövetkezet mezőgazdasági gépjárató üzemet és autójárató műhelyt avatott. 1948. május 9-én, Velencén és Kisvelencén megtartották az MKP és az SZDP szervezetét egyesítő taggyűlést.

EGYHÁZAK

A KATOLIKUS EGYHÁZ

Az államalapítás idejétől a középkorig Velence nevét nem fedezték fel sem a katolikus egyházi összeírásokban, sem a pápai dézsmajegyzékekben. Valószínű az, hogy a székesfehérvári Keresztes Konvent birtokában lévő területek, amelyeket 1193-as oklevelében III. Béla király adományozott Agárdon, Nadapon és Nyéken, illetve a „Fertő-ből” azaz a Velencei-tóból is birtokjogot, Velence területének egy része is ezekhez tartozhatott. Felvetődik az is, hogy több környékbeli birtokkal együtt Velence is királyi, királynéi birtokok között szerepelhetett, majd különféle adományozások útján került nemesi családok kezére a 15. századig. A középkorban már volt katolikus temploma. Az 1520-as években Lázár deák által rajzolt térképen már látható Velence temploma, amely nagyobb volt a környéken már meglévőknél. Pákozdon, Martonvásáron és Érden voltak templomok még, de azok kisebbnek lettek rajzolva, mint a velencei.

A Budáról Fehérvárra vezető út mellett elhelyezkedő Velence a történelmünk során zajló hadi vonulások útvonalába esett, s ez nagyban meghatározta az itt élők sorsát. Valószínű, hogy a tatár vonulás is pusztította az itt élőket, de erről nincs adatunk. Arról viszont van, hogy a törökök 1543. évi hadjárata, s azt követő hadi tevékenység alatt a község elpusztult, a lakói elmenekültek, vagy a pusztítás áldozatai lettek. A török defterekben Velencéről nem esik szó, valószínű, hogy a 150 év alatt nem éltek itt magyarok. A környék földesurái is a török által nem háborgatott területekre szorultak, viszont a jussukra igényt tartottak, mint ezt a különféle birtokviták is jelzik. A töröktől való visszafoglalás után Meszleny János szerezte meg a község területét, s a betelepítés során a református többség mellett katolikusokat is telepített Velencére az 1710-es évek második felétől. A község birtokosa és kegyura, a katolikus Meszleny János betelepítést követően, a mai Fő utca 141/a szám alatt található telken, a középkori templom helyén, 1722-ben Csizmadia István uradalmi provizor irányításával építteti a hívek és alapítványok támogatásával a régi templom romjaiból az új templomot. Erről, az 1818. június 14-i „Visitatio Canonica” alkalmából

Wurum József székesfehérvári püspök az alábbiakat jegyzi fel: „Ezerint a velencei templom kőből és téglából épült, ideje bizonytalan, a török időben elpusztult helyett, a Meszlenyi család építtette, restauráltatta”. Más iratokban az is leírásra került, hogy „a templom padlása gerendázott és bedeszkázott, egyházi szerekkel el van látva, s minden harmadik vasárnap és ünnepnap van isteni szolgálat benne. A nagy harang Szent István király tiszteletére, 210 kg, a kicsi 150 kg Szent József tiszteletére, mindkettőt Bíró Márton veszprémi püspök szentelte fel 1754-ben, Curátor Joannes Török Colonus”.

Ekkor Velence, Pázmánd filiája (fiókegyháza), így a velencei híveket valószínű, hogy 1733-tól már a szomszédos községben élő plébánosok gondozták. Meszleny János fiát, Pált 1759. szeptember 16-án ebben a kápolnában temették már el, ezt igazolja az épületnél található címeres faragott fehér márvány sírköve is. Az viszont biztos, hogy 1769. évi pázmándi Visitácia Canonica idején, Németi Istvánt említ plébánosként, akit Bíró Márton veszprémi püspök szentelt pappá. Ekkor még az egyházmegye területe a veszprémi püspökséghez tartozik. Például 1777-ben a pázmándi plébános panaszkodott a velencei református közbirtokosokat az előzetes bejelentés nélküli keresztelés, esketés és temetés, továbbá a plébánosnak járó stóladíj meg nem fizetése miatt. A megye a panasznak helyt adott, és a birtokosokat eltiltotta attól, hogy bejelentés és a stóladíj megfizetése nélkül az említett funkciókat gyakorolják. 1788-ban királyi rendelet alapján Velencén a római katolikus adminisztratúra (Győry János volt ekkor az adminisztrátor) helyett plébánia alakult. Győry János, aki előtte nevelő volt a Meszleny családnál, ezt követően kénytelen volt a maga költségén felépíteni a plébánia épületét, mert ekkor nem volt patrónus. A rekompenzációt haláláig hiába kérte a Vallásalaptól, így halála után testamentumként hagyta az utódokra. Az új plébános megválasztásakor patrónatusi jogot kezdett gyakorolni a Meszleny család: Ferenc és Ignác, Lichtenberg hercegő, Magnificus D. Phisterer, Salamon Ferenc és Ignác, Mentler János és nővérei. A templom kicsi, igen rossz állapotban van, az 1805-ös visitatio canonica szerint csak benediktálva van. A feljegyzések szerint 1818-ban plébános Pöthe Ferenc, 5 éve van itt, pozsonyi nemes szülők gyermeke, egyedül őt prezentálták a patrónusok, de mindez ideig nem iktatta magát be a plébániába. A kápolnát 1833-ban átalakították, a hajóját megrövidítették és az épületet kegyúri sírkápolnává alakították át, melynek új védőszentje Nepomuki Szent János. A toronytalan széles oromfalú épület külső falán, ma is látható egy régi kereszt, amely megjelenik a velencei katolikus egyház 1870. évi köralakú pecsétjén is. A bejáratú ajtó fölött félkör ablak látható, a belső tér síkmennyezetes és diadalívvél volt ellátva. 1827-ben kezdődik meg a ma is látható templom építése, amelyet a község kegyurai, a Meszlenyiek építtettek Szent Miklós tiszteletére a község közepén a Fő utca kiszélesedésében. Egyes feltételezések szerint a templomot Hild József vagy egy körében működő épí-

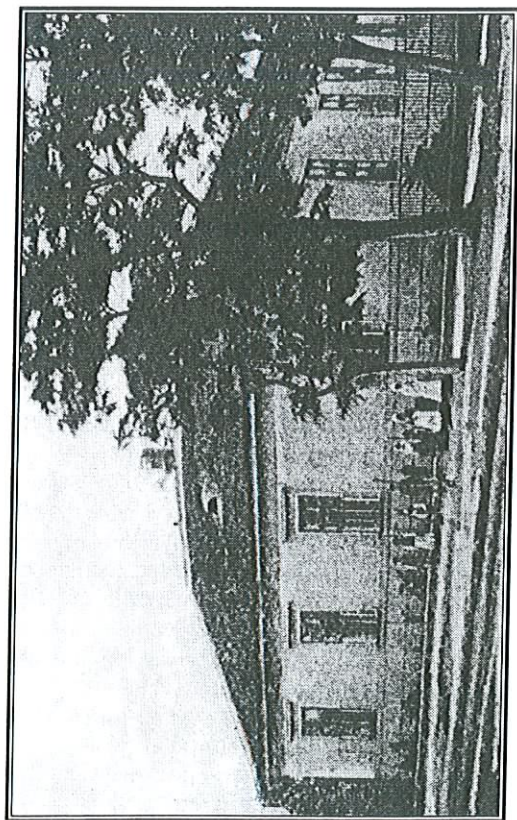
tész tervezhette. Téglalap alaprajzú, a főhomlokzat teljes szélességében magas timpanon, felette órapárkányos, gúlisasakos torony. A főhomlokzaton széles, lapos fülkében egyenes záródású, kőkeretes ajtó, felette konzolokra támaszkodó párkány és lunettaablak. Az oldal-homlokzatokon 2-2 hasonló lunettaablak. 1829. máj. 12-én Szűtsits Paulus Mathias fehérvári püspök Visitatio Canoniciájában „a régi templom a falu végén volt nyugaton, az új templomot 1827-ben kezdték építeni, és most is folyik az építkezés. 660 kg-os harangot Mentler Miklós közbirtokos ajándékozta és Szűtsits Paulus Mathias püspök szentelte fel, 1829-ben”. A bejárat fölött orgonakarzat, mellvédjén évszám: 1905. A kétszakaszos hajó gazdagon tagolt, oldalfülkékkel körpező falpilléreken nyugvó csehüveg boltozattal. A keskenyebb, egyenes záródású szentély és a két oldalt melléte lévő szegmensíves ablakkal a szentélybe nyíló kegyúri karzatok ugyancsak csehüveg boltozatúak. A berendezése eredeti fa főoltár volt, két nagyméretű angyal szoborral, amelyeket Dunaizsly Lőrinc készített 1829-ben. A mai főoltár Peék Gyula plébános tervei szerint készült 1905-ben, a pesti Szt. István bazilika egyik oltárának másolata. Az oltárkép címe „Szent István felajánlja Magyarországot” (Vincenz Fischer, 1830 körül). A hajó oldalfalán Szent Anna képe, ami egy másik, 1860-ban lebontott velencei Szent Anna kápolnából került áthelyezésre a templomba. Ezt a festményt jelezte Giamezzi el Cuvaio, 1840 körül készültetett, s 1904-ben restaurálták. Szalai báró Barkóczy László székesfehérvári püspök 1845. szeptember 11-én a velencei plébániai egyházi látogatása alkalmával felvett jegyzőkönyvből: „A Meszlenyi család által építtetett templomot 1827-1829-ig építették, majd 1830-ban Jézus neve ünnepén Simonyi Pál nagyprépost szentelte fel.

Harangok:

1. Harang: Szent Miklós tiszteletére 6 mázsa 60 fontos - Mentler Miklós ajándéka
2. Harang: Szent József tiszteletére 1 mázsa 50 fontos,
3. Harang: Tarr István székesfehérvári postamester ajándéka,
4. Lélekharang: 60 fontos Petrásné sz. Salamon Alajos asszonya ajándéka.

1770-ig Velence, mint fiókegyház Pázmándhoz tartozott, ekkor Győry János Meszleny János gyermekeinek nevelője lett plébános helyettes, 1788-ban alakult plébániává. Agárd, Gárdony, Nyék tartozik hozzá, templom csupán Agárdon van. Anyakönyvek 1775-től vannak. „Az anyaegyházban Ónagyméltóság Szerencsy István királyi személynök és b. tanácsos Úr lakásán szép és csinos házi kápolna áll, Sztankovics János győri püspök szentelte fel. Cégéres vételek itt lopáson kívül nem uralkodnak, és az is ritkulni kezd több rendbeli intések következtében. Önként különvált házaselelek, kik engesztelhetetlen viselkedésnek egymás iránt, nincsenek, találatnak azonban a cigányok között néha-néha ágyasok, kikkel egy kissé azért nehéz bánni mivel több ne-

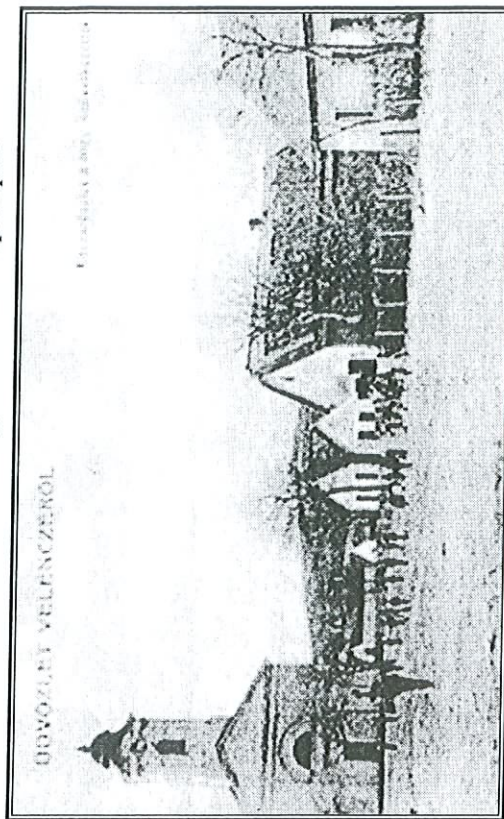
Az apáczárda épülete (1895)

mes ember telkein laknak, s minduntalan ide-oda vándorolnak. Vegyes házaságban jelenleg három pár él ...szorgos vigyázat van rájuk, hogy gyermekeik a törvény szava szerint, vagy adott biztosítással összhangulag neveltesse. Lelkipásztorunknak mindenben engedelmeskednek, ha hibát követnek el a jó tanácsot, vagy a dorgálást is elfogadják. Mit bennük (hívek) leginkább kárhoznai lehet az, hogy a protestáns atyafiak példájára gabonahordáskor az ünnepeket kivált könnyen megszegik annyiból, hogy erre az illető előljáráságtól nem ritkán engedelmet sem kérnek. A himlőoltáshoz napról - napra jobban hozzászoknak. A pásztorok, mivelhogy a legelőik igen távol esnek a helységtől, úgyszólván csak téli időben nyerhetnek oktatást. A székesfehérvári püspöki megyei emlékkönyvben a 100 éves évforduló alkalmából a következőket írják: „Velence. E nevét csak később kapta, mert a XVI. században Fertőfőnek volt neve, miként az agárdi levéltárban egy okmány bizonyítja. Alapított 1788-ban. Anyakönyvei 1775-től kezdődnek. A plébániákat Győry János plébános saját költségén építette. A templom védőosztály: Sz. István király. Kegyeráság: a nemes Meszlényi család. Plébános: Meszlény Károly. Káplán: Beleznay István. A hívek magyar ajkúak. Katolikus iskola 84 iskolaköteles gyermekkel. Tanító: Axmann József. Van itt a helyvet hitvallásúaknak is templomuk és iskolájuk. Ide tartoznak, mint fiókhelyek: Kápolnás-Nyék, katolikus iskola 62 iskolaköteles gyermekkel. Tanító: Galler József. Helvét hitvallású templom és iskolával. Cseklész. Katolikus 1725, ágost. 20, helv. 1526, izr. 141. Posta helyben. Meszlény Károly, szül. Velenczén Fehér me-

gyében, 1846. márc.14., felszentelték 1871. okt. 28., 1871. plébános helyettes, 1875.-től plébános. Beleznay István, született Várpalotán Veszprém megyében 1850. okt. 27. Felszentelték 1873. júl. 22. káplán... Kiszner Sebestyén plébánossága alatt, Agárdot elválasztja Velencéről, s külön adminisztratívra tette ...1891. április 21-én tartott meg az iskolás gyermekek vizsgája, melyek közül az első igen jól sikerült, a második meglehetősen sikerült, ezen utóbbinál tekintetbe kell vennünk azon körülményt, hogy a tanítói váltások az előmenetelnek nagy hátrányára valának.” 1895. október 15-én Velencén apáczárdát avattak. A zárdát Meszlényi Gyula, szatmári püspök saját költségén építette. Velencén 1898. december 30-tól 1899. január 9-ig misszió volt Flóudung József és Bóta Ernő S.J. atyák vezetésével. Az I. világháború idején minden harangot leszereltek, s elvittek beolvastani. 1917. május 10-én éjszaka Velence felett nagyon csúnya vihar vonult át, a sűrű villámcsapások közül éjjeli után, egy villám belevágott a hagymakupolás templomtorony tetején álló keresztbe, amely ledőlt és kigyulladt a templom tornya. Fél egy körül a közséi éjjeliőr riasztotta Peék Gyula plébánost, akinek vezetésével megkezdtek az oltást és az értékek kimentését. Sajnos a nagy viharban kevés segítség volt értesíthető, s a férfiak zöme még az I. világháborúban volt ekkor. A templom faszindellyel fedett tornya után ugyancsak faszindelyes tető is lángra kapott és a templom tetőzete is leégett. Nagy szerencsére a templom mellett álló náddal fedett házak közül egy sem gyulladt ki. A templomtorony, a teljes tetőzet elégett, üszkös romok meredtek az ég felé. Megolvadt a to-

A katolikus templom és a Fő utca egy 1910. körüli képeslapon

A REFORMÁTUS EGYHÁZ

A református egyház történetének első részét 1896-ra írta meg Biczó Pál pátkai lelkész, akit az egyháztanács kért fel rá. A lelkész eleget tett a felkérésnek, hézagosan ugyan, de a körülményekhez képest jól összeállította az alábbi első részben leírtakat. A második illetve harmadik részt, Bölcsőföldi László lelkész összeállításában és leírásában került az utóknak megörökítésre, ki-egészítve az időközben fellelt információkkal.

Faluvá, szervezett közösséggé 1710. után lesz, bizonyítja a falu pecsétjének körirata: "Velencei falu pöcséje 1714."

Úgy látszik csakugyan a török kiűzése utáni időben kezdett újból benépesedni a hajdani helység, de hosszas időn keresztül inkább csak pusztá volt. A telepelő lakosok, kik jóformán mind református vallásúak voltak (hiszen katolikus eklézsia csak száz esztendő múlva alakul 1788. évben), prédikátort vagy levitát fogadtak, ki végezte az istentiszteletet, tanította a gyermekeket; építettek egy kis imaházat, a mostaninak helyén sárból, nádtetővel. A gyülekezet csekély számú lehetett és hogy mégis tartott papot vagy legalább levitát Veresegyházi István uram személyében, az buzgó vallásosságának és áldozatkészségének köszönhető. Minő élete volt az Egyháznak, nem bénították-e fejlődését, erősödését a mindent katolizáló hatalmasságok, nem tudjuk. De tekintve a vidéknek, mint Buda és Székesfehérvár közötti közlekedő és hadiútnak mozgalmait, a jövőmenő seregek sarcolásait, - tekintve azon rettenetes terheket, melyeket föld népének ezen időben emelnie kellett, - hozzá tudva meg a Rákóczy - forradalom, úgynevezett kuruc világ zavarait, gondolhatni, hogy a gyülekezetnek békés és háborítatlan élete nem igen lehetett. Az, hogy Veresegyházi meddig szolgált, nem tudjuk biztosan. Ha megszakítás nélkül Velencén prédikátorkodott addig, midőn 1716. évben, Felcsúton találjuk, akkor három évtizeden át-szolgált. Az 1713. évi superintendenciális gyűlés traktusunknak huszonkét egyházat említve, Velencéről nem szól. Lehet, hogy a Rákóczy-féle mozgalom néptelenítette el, ahogyan a szomszédos fálvak (Pákozd, Sukoró, Szerégyes) a vármegyei iratok szerint csaknem egészen végpusztulásra jutottak, papja is tehát eltávozott, míg nem a forradalom lezajlása után az 1714. évben, midőn már a „praediumból” „possessio”, a pusztából falu lesz, újból papot hív, akit adatunk Lepsényi János néven említ, de sem oda-menetelének, sem szolgálati idejének tartamáról nem tudunk. Éppen ily bizonytalanságban vagyunk utódjainak, Lovasberényi István-nak is szolgálati idejéről, csak annyit tudunk, hogy 1731. évben az egyházkerületi jegyzőkönyv által velencei papnak említetik. Őt követte Fogtői Pál. Mikor, mely évben, nincs adatunk rá. Azt tudjuk csak, hogy az egyház ez időben már annyira erősödött, hogy külön oskolamestert tartott a gyermekeknek oktatására. A prédikátor a következő fizetést kapta a gyülekezettől: készpénz 25 ft., búza

ronyóra szerkezete és egy kicsi harang is, s elégett a régi faoltár és elégték a használaton kívüli régi templomi kazulák. A templom helyreállítása is Peék Gyula plébános vezetésével történt meg a háború befejezése után, 1918-ban. Más formában állították helyre a tornyot, a régi szépségét anyagiak hiányában nem tudták visszaállítani. 1935-ben válik le a velencei anyaegyházról a nyéki filia, ahol Berta Pál lett a lelkész. A II. világháború során a velencei templom beleesett a Margit-vonalba és a községben elhelyezett védelmi és megfigyelő állásokra leadott belövésekből több a templomot is súlyosan megrongálta. A torony ismét elpusztult, és a háború után került sor csak az újjáépítésre 1947-ben. A templom nagyharangján ma a következő felirat olvasható: „Isten dicsőségére öntötték a velencei róm. kat. buzgó hívek közadakozásából az Úrnak 1947-es évében. Öntötte Slezsák László harangöntő - Magyarországi aranykoszorús mestere - Budapesten. ” A templom restaurálására 1955-ben nyílt lehetőség.

1993. júniusában kezdődött meg Velencén az Újtelepen az új templom építése. A főfalak építését az AXIS Kft végezte 2, 9 millió Ft költséggel. A belső famunkákat a székesfehérvári FEDÉL Kft készítette, 4,8 millió Ft költséggel. Az év végére tető alá került az épület. 1994-ben a végső befejezési munkákra Hochatetter Márton kapott megbízást. A munka teljes befejezésével 1995. augusztus 1-re végeztek, melynek költsége 22,2 millió Ft. A 29,9 millió Ft-os költségből az Egyházmegyei Hatóság 26,5, a velencei egyházközség 3,3 millió Ft-ot fizetett. Az új templomot 1995. augusztus 25-én este 6 órakor ünnepi szentmise keretében Dr. Takács Nándor megyéspüspök szentelte fel, mintegy 1000-1200 fő részvételével. A templom védőszentje Kalazinczi Szent Ferenc. 1999-ben a székesfehérvári Sasvári József asztalosmester 1,9 millió Ft-os költséggel elkészítette a templom új padjait is. 2001-ben római katolikus 2529 fő.

A rendszerváltási időszakot követően Velence képviselőtestülete az egyház támogatását feladatának érezte. Napjainkig a testület jelentős támogatást nyújt az egyháznak úgy pénzügyi, mint egyéb vonatkozásban, ami az új templom, a temető rendbetétele, a templom restaurálása, a tetőcsere és egyéb vonatkozásban is megnyilvánult.

Kegyértékű között jelentősebb az aranyozott ezüst kehely és rez kehely, amelyek a 19. században készültek. Az Úrmutató a 18. századból származik.

34 pozs. mérő, őszi vetés, tavaszi szántásra 3 eke, takarításra 3 kaszás, egy mázsa hús, egy mázsa só, sertésre 4 frt., faggyú 20 font, bors egy font, vaj 6 itcze, egy sor fejés, egy öreg akó bor a prebenda bor helyett. Juhos gazdától egy sajt. Széna 4 öreg szekérrel, öröltetés 14 zsákkal, kilenc szekér fa. Stóla esketésért 50 pénz, vidékítő 1 frt., kereszteselésért 50 pénz. Mutatja a gyülekezet szaporodását, az egyház erősödését az is, hogy a hívek kicsinyes romladoszó templomokkája helyett a vármegyétől kért és nyert engedély folytán az 1743. évben saját költségükön újabb és tágasabb templomot építettek, ezt is azonban csak nádfedélre, mint az előbbeni, mivel, hogy így engedtetett meg. A templomcsokká elé, mely torony nélküli volt szinte, mint a korábbi, faharangláb állítatott, arra felhelyezték az 1735. és 1740. évben öntetett két harangocskát. Ez időben szerzetesért értékes Úrvacsorai pohara és tányéra, amaz a következő felirattal: „Az Veléntzei Reformata Sz. Ecclesia gyontato Tála Anno. 1746.” A másiké: „Az Veléntzei Reformata Sz. Ecclesia Gyon. Poh. 1746.

Fogtói Pál lelkész elávozását az egyházmegye jegyzőkönyve az 1743. évről teszi, utána következően Bicskei Tóth János, ki több mint két évtizeden át- 1743. évtől 1765-ig szolgált. Az ő idejéből sem egyházkerületünk, sem egyházmegyénk, sem az eklezsia jegyzőkönyvében semmi adat nincs, mely világot derítené annak külső-belső életének egyes mozzanataira. Teljes zavartalan nem volt, annyit mégis tudunk; hol a kat. földes-urak (Mészleny, Salamon, Végh, Mentler) állottak elő jogokkal, miszerint papot ők állítanak be az egyházba, jöllehet annak terheit nem emelték; hol a pázmándi plébános nyírbálgatta szabad vallás-gyakorlatukat, mely szerint stólat követelt rajtuk, a legszigorúbban tiltotta a nagypén-tek harangozását (a mely meg a jelen század harmadik tizedében is tilalmas volt), eltiltott kath. ünnepeken, minden dologtételt; ha folyamodtak valamely építkezé-si vagy javítási engedélyért a vármegyéhez (p. o. harangláb javításért két ízben templomtétő javításért stb.), azt nagyon megnehezítette a vármegye, illetve a helytartótanács, s az engedély csak sokára s nagy utánjárással adatott meg. Ez időben már 22 kath. házaspár lakott Velenczén, kiknek számára a Mészleny uradalmi család részéről volt valami istentiszteleti helyiség állítva, melyben minden harmadik vasárnap volt mise szolgáltatva, mondja a vármegye jegyzőkönyve, mely a megyebeli plébániák összeírásának, eszközéséről szól (1753). E jegyző-könyv a falu benépesítését 1722. évről teszi (a minnek ugyan ellentmond a falu pe-csége is) s azt állítja, hogy „a templom (t. i. róm. kath. templom) a réginek rom-jain ekkor építetett újra.” Ha ez való, az esetben csakugyan volt itt a XVI. szá-zadban község és a reformációt megelőzőleg katolikus egyház. Kat. rendes plé-bánia egyébként csak 1788. évben alakult itt, ezelőtt Pázmánd filiája volt. Bics-kei Tóth Jánost követte a lelkipásztorságban Csepregi István, kinek tizenöt éves szolgálata (1765-1780.) a gyülekezettel való versengés láncolata lévén, ki e mi-att egyszer (1771.) a templomi istentisztelet tartást is beszüntette, zárva tartván annak ajtaját (miért a traktusi gyűlés által meg is feddetett). Adjuk át a feledés-

nek, csupán az oskolamesterek neveit jegyezzük fel, kik közül tudomással bírunk Bika István, Bika Sámuel, Rádóczy Ferenc tanítókról. Csepregit követte Füredi József lelkész (1780-84.) Ennek is többet tudunk személyi dolgairól, mint az egyház életéről. Ő ugyanis külföldi iskolákban járván, Frankfurtban egy ifjú nőt eljegyzett magának, haza jöve Velencére lelkészül meghívott, de a nőt el nem vette. Ez panaszt emelt s a superint. gyűlés arra ítélte Füredit, hogy vegye el a nőt, addig Velencén rendes lelkész nem leend. Füredi sem ezt nem cselekedte, sem ama 40 darab aranyat, melyet menyasszonyának jegypénzül írásban ígért, el nem küldte. Midőn azonban mindinkább tapasztalta, hogy ha az egyházi és pol-gári törvényeknek továbbra is ellenszenvül, nagy baj érendi, az 1782. évben bécsi ágens közvetítésé folytán lefizette a 40 aranyat, a velencei egyház pedig kérte a superint. gyűlést, bocssáson meg Füredinek, erősítse meg hivatalában, ami meg is történt, és négyévi szolgálata azután békés és rendes viszonyok között folyt le. 1781-ben a II. József császár által elrendelt iskolai összeírásban Velencén a re-formátus egyház kebelében működő iskolába 20 fiú, és 9 leány tanulóit jegyezték fel. Őtet követte Végh Mihály lelkész (1784-96), kinek idejében a gyülekezet, mely a hozzátartozó pusztákon lakó hívekkel együtt is alig ment 400 lélekre, romladoszó templomának s fatornyocskájának kijavításához készülődött, amit azonban csak utódja Hollósi Filep Ádám eszközölt 1798. évben tetemes költség-gel, igérvén a „superint. Consistorium” is hathatós segédelmet. Hollósnak ide-jövetelkor a gyülekezet nagy izgalmaknak lón kitéve. Őt ugyanis a földesurak, (Végh, Mészleny, Salamon stb.) kik katolikus létükre befolyást igényeltek a lel-kész meghívására, nem akarták Hollósit elősmerni, s midőn a papi házba beköl-tözni akart, annak ajtaját bezárták, lepecsételtették. A gyülekezet ezen megindul-ván, egyházmegyei kurátor Véchelius János megkeresése, s ettől nyert utasítás után, kinyitotta a papi házat, s a lelkészt beköltöztette. A földesurak, engedetlen jobbagyaik által megsértve érezvén magukat, katonai karhatalommal kirakták a lelkészt a parochiából megtiltván neki a visszamenetelt. A gyülekezet a királyi helytartótanácsához folyamodott hogy az 1790. évi 26. t. cz. 12. §. alapján büntesse meg a földesurakat. A helytartótanács több rendbeli vizsgálat megejtése után, helytelenítvén a földesurak eljárását, a gyülekezetnek adott igazat, s a lel-készt lakásába, hivatalába beállította. A gyülekezet azután békességben élte nap-jait; az egyház ügyeit tizenkét „nemesebből és nem-nemesekből” álló pres-bytérium sáfárolta; a közérkölesre felügyelt, a bűnösöket keményen megbüntet-te „ekklezsia követéssel” sújtotta.

Alig javítá ki azonban a gyülekezet az Úr házát, azt ismét újíttatni kelle, az 1806. évben pedig új fatorny készített. De tapasztaltván, hogy ily fatorny állandó nem lehet, a templomnak terjedelme pedig többé a czélnek meg nem fe-l-el, elhatározá, hogy a fatorny helyett kötornyot épít, s templomát megnyagyob-bítja. Úgy is történt a dolog. „A torony - úgymond jegyzetünk - régiség miatt tovább nem állhatván, lerontatott” s helyébe minden előre való fundus (pénz) nél-

kül, egyedül a református lakosoknak adakozásából, minden uradalmi segítség nélkül kótorony épített, elkészült anno 1807. A midőn a templom falazata is jó kemény materiából hosszában harmad résszel, magasságba másfél öllel neveltett, régi deszkázata helyett stukatur alá vétetett.” Mindez történt Borsothy Ferenc prédikátorságában, (ki Hollósi után jött) s szolgált 1804. évtől 1816. évig. Ez időben hagyományozott baracska Töltéssi János az egyháznak 100 fr-tot (kamata elkészültéig), mely később ötödöröszt értékre szállván le, belőle a lelkész 32 frt készpénze pótolta 40 frtra. Majd Nagy Ferenc lelkész következett, akitnek szolgálati ideje (1816-22) annyiból nevezetes, a mennyiben ekkor mértéven, s osztatván fel a határ, nagy számmal telepedtek le a községben új lakosok.

Az egyház újabb élete az önfenntartás több-kevesebb gondja között folyt. Lelkészünkben gyarapodván a gyülekezet (1842. évi egyházi összeírás alkalmával 532, az 1852. évben 705, az 1869. évben 860 lélek találta Szabolcs-pusztával együtt), anyagilag is erősödött. A hívek évi járulékaikon felül adakozgattak, alapítványokat tettek, nagyobb építkezéseket fogantatosítottak. Hollósi Filep Ádám (újabb) lelkész idejében, ki 1822. évtől 1837. évig szolgált, a templom tetőzete építettett újra, majd a papiház az ő romladorzásából (1826.) - Gaál Sándor lelkész idejében (1837-1847.) a papiház és melléképületekre költséget az egyház, a midőn kőkerítések emeltettek; Erdélyi István idejében (-1858.) a torony újítottat, a templomban pedig új ülő-székek, katedra stb. készítették 1673 frton (1857.) A folyton jelentkező újabb és újabb szükségek fedezése czéljából 1860. évben kénytelen volt a presbyterium az egyházadózást szabályozni, illetve emelni, a midőn az egyháztagok négy osztályba soroztattak: házatlan zsellérek fizetnek 42 krt., a harmincz naposok 40 krt., 10 itre gabonát; házas zsellérek 40 krt. és 1/4 mérő gabonát, a telkesek 30 krt. és egy véka gabonát. Később még inkább emeltetett az egyházadózás, majdnem kétszeresre. A hívek három osztályba soroztattak az 1884. évben: a házatlan zsellérek 80 krt., a család fenntartó még 20 krt. külön, -házas zsellérek: 80 krt., családfő 1 frt. és 20 itre gabonát, -telkes- gazdák: 60 krt., minden birtokban levő fertály föld után 20 krt-ral több minden személy után egy véka gabonát. Az így befolyt egyházadózó feleslegéből és úgy az egyes jóltevők által hagyományozott összegek jövedelméből, minők Farkas János 100 frtos, Blum Bernát 100 frtos, Szűcs József 100 frtos, Baki István 132 frtos, Hollósi István 100 frtos, Géjő József 100 frtos alapítványából, a Kápolnás-Nyeki népbank 100 frt., Király Ó Felsége 150 frt. adományából, valamint a vagyonosabb egyháztagok részéről írásban megajánlott ama jövedelmi forrásból, mely szerint minden egyes birtok-változás alkalmával a vevő 1/4 telek után 5 frtot tartozik évenként, mint szolgalmi díjat az egyházpénztárba fizetni (ami egyébként inkább csak „írott malaszt” maradt), vala képes fedezni az egyház a maga soknemű szükségzeit. Ilyenek valának: lelkészlakon gazdasági épület emeltetett, az összes egyházi épületek újra fedettek, egy új harang szereltetett (1869.), harmincz öl kőfal rakatott (1872.), templom kiköveztetett (1874.).

Mindezek már Kerek György lelkész idejében létesültek, ki szolgált 1859. évtől 1875. évig. Őt megelőzőleg egy éven át (1858.) Czucz Lajos helyettes lelkész szolgált. Takarékmagára pénzre váltott s mint ilyen tökéltetett. Decsi Károly lelkésznek (1875-) eddigi két évtizedes szolgálata az egyház korábbi tevékenységének méltó folytatása. Így 1876. évben templomát, papiházát javíttatta, toronyát újíttatta (1877.), iskoláját új tetővel látta el (1880.), melléképületeket emelt, haranglábakat készíttetett (1881.), két új harangot szerzett 800 frton (1890.), mivel egyik régi megvasadt s így az egyház három haranggal rendelkezik; majd a tanító fizetését emelte és pedig 530 frtról 660 frtra. Tanítóinak nevét a fenniek után itt említjük fel: Györék Ferencz (1823.-), Boncz Beniamin (-1835.), Heteyi Sándor (-1837.), Kovács István (-1839.), Szászvári Károly (1840.), Nagy István (-1848.), Boczor József (-1859.), Cseh Mihály (-1869.), Balogh József (-1890.), Pólya József (-1894.), Molnár Géza helyettes-tanító, majd rendes tanító, Barsai Gyula (1895.), ismét Pólya József. Itt kell még felemlítenünk a fent nevezett pénzbeli adományokat nyújtó egyháztagok mellett azokat, kik másnemű nagyobb áldozatokat hoztak isten dicsőségére. Így: Bűsi János márvány-Úrasztalt készíttetett, Gróf Szapáry Iván neje Török Gabriella Úrasszony saját hímzésű nagyértékű Úrasztalt és szőszéki terítőt ajándékozott; a gyülekezet női szintén értékes bársonyterítőt, majd keresztelő edényt ajándékozott. Továbbá egy ezüst tálcát Decsi Klára asszony; úrvacsorai szerelvények részére a gyülekezet női ajándékozott. Ezen kívül mások kisebb adományaukkal járultak az egyház gyámoltására, mely ez idő szerint némi töképpézzel, mint látni fogjuk - rendelkezik, a mely kölcsönképen (kötelezőkre) az egyháztagoknak van kiadva.

Látható eme vagyonrajzból, hogy az egyház a maga kiadásait fedezni képes, bár némely apróbb hiányok pótlására évi 50-60 frt. még szükségeltetnék. Adóssága nincsen. Emez elég kedvező helyzetében jelenleg készülődik is avuló templomának és tornyának megújításához, jól tudja azonban, hogy ezt újabb és nagyobb áldozat meghozatala nélkül meg nem valósíthatja, de bízik tagjainak buzgóságában, az egyház ügyeit intéző férfiak - egyháztanácsosok - bölcsességében, erélyében, kik szám szerint tizenketten és pedig gondnok Keresztúri Pál, Bognár Mihály, Kollár András, Csapó József, Bognár István, Szűcs Imre, Horváth János, Horváth Pál, Horváth József, Kupi István, Kovács János híven sáfárkodnak, hogy e munkában is megsegíti őket a Kegyelemnek istene. A gyülekezeti tagok (884 lélek számban) elég buzgók, vallások, jól látogatják az istentiszteletet, kivéve a szégyennebb sorsú napszámos embereket. Becsülettudók, tiszties erkölcsűek, józan életűek, munkások, serények, takarékosak, értelmesek. Béke s egyetértés uralkodik az Úr házában kőfalain belül és kívül. Uralkodjék ezután is mindenható.

Decsi Károlynak 1875-1927 közötti 52 évi szolgálata második fele alatt is bizonyára történtek feljegyzésre méltó események. Azonban sem az ő, sem az őt követő Vályi Miklós (1927-1964) szolgálati idején történetekről hiteles ok-

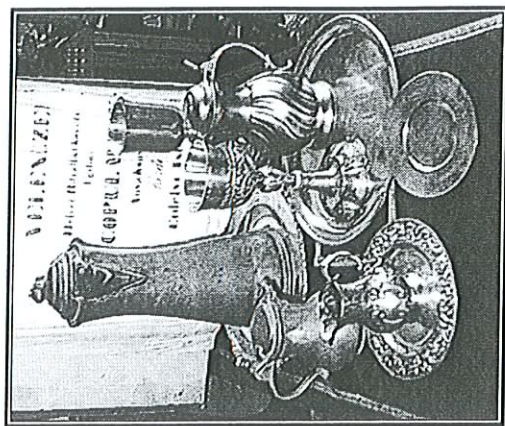

mányok, preszbiteri jegyzőkönyvek, számadások nem állván rendelkezésre, Vályi Miklós rövid följegyzésére és időse egyháztagek emlékezetére vagyunk utalva egyes események leírásánál. Az mindenesetre biztos, hogy a Biczó Pál által említett és Decsi Károly idejére datált egyházi épületek renoválása, általában az egyház fenntartása érdekében szükségessé vált külső és belső (lelki) építések megtörténtek, mert hiszen 1927-ben Vályi Miklós egy lélekben és anyagiakban egyaránt erős egyházközséget talált Velencén. Szorgalmas templomlátogatók voltak a gyülekezeti tagok továbbra is, fejlett ifjúsági munka folyt, aminek kezdete már a Vályi Miklóst megelőző időre tehető, a korábban itt tanítószkodott Lázár Dezső szorgalmas munkájának gyümölcseként.

Említésre méltó Vályi Miklós idejéből: 1927-ben történt a cinterem palázas, 1928 - 29-ben az iskola, kántor- és lelkészlakás nád, illetve faszindely tetőzetének palára fordítása. 1930-ban a kántorlakást átalakították, egy szobával bővítették. 1931-ben, az addig hosszú, téglalap alakú parasztház-stílusú lelkészlakáshoz az utcai frontra lelkési irodát építettek, ezzel az épületet megtörve alakították ki mai formájára. Ugyanakkor fürdőszobát, előszobát alakítottak ki és az utcafrontra, terméskőlabazatra a ma is meglevő vaskerítést, kaput építették. 1932-ben a torony bádorgozása, kőfalépítés, vaskapu-készítés történt. 1933-ban a régi iskolatermet megemelték és második tantermet építettek, az iskola ekkor nyerte el mai formáját. A templomba orgonaharmóniumot vásároltak és az első világháborúban elrekvirált nagy harang helyett új harangot szereztek. Mindezek az 1928-30-as évek gazdasági válsága idején, illetve a körül történtek. A gyülekezet nagy áldozatvállalásával, az építkezések évről évre történő megismétlésével, lelki életének gyarapításával bizonyította élni akarását. Nagy lendülettel folyt a gyülekezeti életben a diakóniai és az ifjúság körében végzett lelki, szellemi munka. A gyülekezetnek ekkor már működött két tantermes iskolája, s a főként téli időben rendszeres volt a szindarabokra való készülés, szeretet-vendégségek, teadélutánok. Ebbe a munkába a lelkipásztoron és tanítókön kívül világiak is bekapcsolódtak élükön az akkori jegyzővel, Kovács Bélával.

A II. világháború Velencét és gyülekezetünket sem kímélte, sokan haltak hősi halált gyülekezeti tagjaink közül a harctereken, sokan estek hadifogságba.

Az 1944. december 21-i német támadásban megsemmisült a tanítólakás, megsérült a lakással szomszédos tanterem és a parókia tetőszerkezete, igen sok lakóház és gazdasági épület. Nehány napi váltakozó sikerű utcai harc után a szovjetek kiszorították a németeket, s 1945. január közepén megvetették lábukat Velencén. A harci cselekmények csillapultával többen visszatértek a faluba. Karácsonykor istentiszteletet tartottak a templomban, úrvacsoraosztással. A lelkipásztor mindvégig a gyülekezetben tartózkodott, bátorítva és vigasztalva a rászorulókat.

A református egyház kegytárgyai

1945. január közepén a németek Nadap felől támadást indítva a falu ellen, a tornyunkban levő szovjet megfigyelőállást kilőtték a torony észak-keleti sarokpillérével együtt. 1945. február közepe táján a szovjet csapatok nagyobb német támadást várva a falu lakosságát evakuálták, a lakosok túlnyomórészt Baracsára, Érde menekültek és itt vészelték át a háború befejezéséig tartó nagyon szűkös időt. 1945. áprilisában a szovjet csapatok végleg elhagyták Velencét, a polgári lakosság lassan kezdett visszatérni otthonába. A lelkész májusban hozta vissza Velencére Nemesócsára menekített családját, s mivel a parókia lakhatatlan volt, átmenetileg Domján József asztalos fogadta be a lelkészcsaládot. 1945-48 a háborús károk helyrehozásának ideje. A tanítás mielőbbi megkezdése érdekében kijavították az iskola tetőzetét, felrakták a bedőlt falat, a széthurcolt padokat, iskola berendezéseket amennyire lehető volt visszacszerelték, az elűzöttek helyett újakat készítettek. Kijavították a parókia tetőzetét, az ajtókat, ablakokat pótolták. Hasonlóképpen megjavították a templom tetőzetét, fölrakták a torony kilótt pillérét, pótolták a kilótt 3 toronyablakot. Az összetört úrasztalát kijavították, az elégetett padok helyett újakat készítettek. A megsemmisült kántorlakás helyett a tanító részére a melléképületből egy szobakonyhás, kamrás lakást alakítottak ki. Lázár Dezső tanító a hadifogságból 1946-ban tért haza. Rendszeresen tartottak istentiszteleteket a faluban és Újtelepen az iskolában. 1948 után – az országoshoz hasonlóan – a megpróbáltatások évei következtek a gyülekezet számára. Az ismert történelmi eseményekből a velencei egyháza is kijutott a maga része. A várt és remélt szabadság helyett az elnyomás esztendei következtek. A gyülekezet egy ideig még bizako-

dott a dolgok jobbrafordulásában, később azonban még a háború utáni nagy fogadkozásokat is elfeledve, reménytelenül várta a holnapot. Ebben az időben az egyháznak 51 kataszteri hold és 971 négyzetgölg ingatlana volt. Anyagi alapjaiban rendült meg, amikor az egyházingatlanokat államosították, a jobb módú gyülekezeti tagok hasonló sorsra jutottak, így az egyház fenntartása igen nagy áldozatok árán volt csak lehetséges. Vályi Miklós 1964-ben nyugdíjba vonult, Kápolnásnyéken telepedett le és ott halt meg 1974-ben. Temetésén Szénási Sándor esperes hirdette a feltámadás ígését János 9:4 igeszakasz alapján.

Vályi Miklós Mészleányi Zoltán követte a velencei lelkesi székben, aki 1968-ig volt a gyülekezet megválasztott lelkesze. Szolgálati ideje elé a gyülekezet nagy várákozással és reménnyel nézett, hiszen személyében -püspöki titkár volt -jó képességű és a lelkesi szolgálatra elhívott lelkesi remélt.

Mészleányi Zoltán 1970 novemberéig helyettes lelkeszek váltották föl, amikor is Szénási Sándor verébi lelkeszt választották meg lelkipásztornak. Szénási Sándor -miután kápolnásnyéki lelkesnek is megválasztották Kápolnásnyékre költözött. 1981. február végéig tartó veréb-velence-kápolnásnyéki szolgálat alatt úgy tűnt, hogy a három egyházközséget társ egyház-községgé szervezik át.

Az egyházi ingatlanoknak a község belterületén visszahagyott töredéke egy részét - első sorban az M7-es építésére -kisajátították, ebből az összegből vásárolták meg 1972-ben a Szabolcsi úti ingatlant, melyet gyülekezeti házra, imateremmel alakítottak át. A korábbi iskolai istentisztelet megszűnt, ez időtől kezdve saját épületében tartja újtelepi istentiszteletét és egyéb gyülekezeti alkalmai a gyülekezet. Adományokból templomi orgona-harmóniumot vásároltak.

Miután Szénási Sándor lelkes, vértessaljai esperes 1981. június hó 3-án Bicskére költözése alkalmával jegyzőkönyvileg átadta az egyház pénztárát a megválasztott pénztárnak, ezzel az aktuális ténylegesen is megszűnt velencei lelkesége. A továbbiakban, a gyülekezetben Szénási János sukorói lelkes felügyelete alatt Kertész Péter exmisszus teológus látta el korlátozott hatáskörrel a lelkesi szolgálatot az 1982. szeptember 20-án megválasztott Bölcsföldi László szolgakész hivatalba lépéséig. Az 1981. év sorsforduló a gyülekezet életében: a presbiterek - Dr. Pajor János indítványára - levélben tárták föl Dr. Tóth Károly püspöknek egyházuk 12 esztendeje megoldásra váró helyzetét. A kért megbeszélésen a püspök úr azt kérte a presbitériumtól, hogy saját erejére támaszkodva bizonyítsa életképességét a gyülekezet. Ő a maga részéről minden támogatást megad. Javasolta a gyülekezetnek, nem régi parókiájának felújítására kell törekednie, hanem építsen új, a kornak megfelelő és marandó lelkeslakást. Ehhez fog segítséget adni. Templomát pedig a gyülekezet a maga erejéből újítsa föl. Az 1981. szeptember 13-i presbitériumi gyűlésen határozat született az egyház kezén még meglevő telkek értékesítése ügyében, majd ugyanezen év november 14-én a presbitérium egyhangúan, elhatározta a templom renoválását és új parókia építését. Fedeztetül a velencei 21, 22, 24, 895 és 891 hrsz-ú ingatlanok, illetve ezek tulajdoni hánya-

dának ellenértéke, továbbá a gyülekezet pénzbeli és munkában vállalt segítségével, valamint a püspök úr által ígért építési segély szolgált. 1982 novemberében telekértékesítésből befolyt 223 725 Ft, 1983-ban ugyancsak telekértékesítésből, 115 500 Ft, valamint gyülekezeti adományból 25 600 Ft.

Az iskola államosításakor a kertet és az udvart úgy vették el az egyháztól, hogy a templomhoz csak az államosított udvaron át lehetett bejárni. A parókiaépítéshez, valamint a templom-környék rendezéséhez szükségessé vált az államtól a templom-udvar visszaszerzése. 1981-82-ben a tanácsai szervekkel csere útján sikerült megállapodni olyként, hogy az egyház tulajdonában visszahagyott rektori lakás melléképületét 101 öltözőtelek és a lelkesi javadalmi kertből 88 négyzetgölg területét cserébe kapta az egyház a 173 négyzetgölg udvart és további 22 négyzetgölg területet a templom területéhez. A csereszerződés 1983. július 27-én íratott alá, az építkezéshez szükséges telekosztási engedélyt a hatóság pedig az év szeptember 16-án jóváhagyta.

Az 1983. július hó 18-i presbitériumi gyűlés, miután a korábbi határozatok értelmében véglegesítette az új parókia, lelkesi hivatal és gyülekezeti terem építését a Pordán H. Ferenc székesfehérvári építésmérnök által készített építési tervet és az 1 700 000 forintos kivitelezési költségvetést elfogadta. A kivitelezés munkával Benkő István helybeli kőművest bízta meg. A presbitérium jegyzőkönyvi közönetet mondott Dr. Tóth Károly püspöknek az ígért anyagi támogatásért.

1983 nyarán vette kezdetét a templom felújítása azzal, hogy sok szeretettel végzett munkával a gyülekezet elvégezte a templom és az új parókia területén a tereprendezést. A szomszéd telek fölött kerítést építettek és megkezdtek az anyagvásárlást. 1984 a templom renoválásának és a parókia építés megkezdésének éve. A templom külső renoválási munkái július elejére elkészültek, a 4-i presbitériumi gyűlés - miután tételesen ellenőrizte az elszámolást, és tudomásul vette, hogy a felújítási munkák 2 021 630 forintot tettek ki - engedélyezte a még kifizetetlen kőműves és bádgozói munkák ellenértékének kiegyenlítését. A presbitérium ugyanakkor elhatározta a templombelső renoválását is, melyre majd később, 1987-ben került sor. Az április hó 1-jén esperesi kanonika vizitáció keretében volt a parókia ünnepélyes alapköltétele. Az alapköbe elhelyezett emlékirat: „Ezt az épületet ISTEN DICSŐSÉGÉRE a Velencei Református Egyház áldozatkész hívei közadakozásból, az ősi földek megmaradt töredékeinek értékesítéséből és a Dunamelléki Református Egyházkerület támogatásával 1984. április 1. napján kezdték építeni. Dr. Tóth Károly püspöksége, Szénási Sándor esperessége, Bölcsföldi László lelkipásztorsága, Csik Imre, Lengyel Lajos, Dr. Pajor János Lajos, Bognár Bálint, Juhász Gyula, Kiss Imre, Csik Mihály gondnoksága, Bárány János és Szorády András presbitersége idején. A gyülekezet lelki hajléka és a mindenkor lelkipásztor lakása céljára. Velence, 1984. április hó 1. napján.”

Az alapköltétele után az építkezési munkák megkezdődtek és rendben folytak, az anyagellátásban fennakadás nem volt, a gyülekezeti tagok igen

sok szeretet-munkával vették ki részüket. Július végén a tetőszerkezet készítését el lehetett kezdeni. Az ács munkákat Bihari György seregélyesi ácsmeister végezte. Az 1984-ben tető alá került parókia építése, olyan ütemben haladt, hogy az október 31-i reformáció emlékünnepi istentiszteletet az új parókia gyülekezeti termében tarthatták meg. A presbitérium, hálát adva Istennek az építésben elért eredményekért, október 28-i gyűlésében úgy határozott, hogy a jövőben minden esztendőben a reformáció napján a gyülekezeti teremben tartassék istentisztelet úrvacsora-osztással. 1984-ben telek értékesítésből 205 200 Ft, gyülekezeti tagok pénzadományából 106 460 Ft volt az egyházközség építési bevétele. A templom renoválására és az építkezésre fordított költségek fedezete mindvégig rendelkezésre állt, a gyülekezetnek az építkezés idején adóssága nem volt. Az 1985-ös esztendő elején az akkori községi tanács elnöke meglátogatta a templom és az épülő parókia munkáit. Az elnökséggel folytatott megbeszélés tárgya volt a községnek a templom körül tervezett park kialakítása gondolatának megbeszélése és a régi parókia-ával kapcsolatos ügyekben segítségkérés, továbbá a temető rendjének kialakítása.

Az 1985. április 21.-i presbitéri gyűlés határozatot hozott a templom belső renoválására, éspedig a vakolat szükség szerinti cseréjére, a padok javítására, az egész belső falfelület meszelésére, festésére. A munkák 1987-ben készültek el.

Dr. Tóth Károly püspök 1986. február 18-án a Gusztáv Adolf Werk úján 241.080 Ft építési segélyben részesítette a gyülekezetet, a helybeli építési pénzadomány 10.000 Ft volt. Az építés a rendelkezésre álló fedezet arányában, 1986-ban tovább folyt. Az évben vásárolta meg a gyülekezet a lelkesi iroda berendezését: íróasztalt, könyvszekrényt, tárgyalóasztalt 18 000,- Ft értékben. 1987-ben a kőművesmunkákkal megkezdődött a templombelső renoválási munkája. A padok javítását Vodenicsár József gárdonyi ácsmeister, római katolikus atyánkfia, hálából a gárdonyi református iskolában folytatott és végzett tanulmányaiért ingyen, Isten nevében vállalta és végezte el. A kőműves munkákat – ugyancsak szeretet-munkában – Benkő István és Csikesz Lajos helybeli kőművesek végezték el, ezzel több tízezer forintos költségtől mentették meg az egyházközséget. 1987-ben tovább folytak az 1986-ban megkezdett parókiai belső munkák; a központi fűtőszerszerek, gázbevezetés, mázolás, festés, meszelés. Befejeződtek a burkoló munkák. A munkák fedezetére Dr. Tóth Károly püspök 1987. február 2-án 300 000 Ft egyházkerületi segélyt utalt ki. 1987-ben a gyülekezeti terem részére 36 db kárpitos székét vásároltak 18 000 Ft értékben. Az újtelepi gyülekezeti ház elavult szénfűtését korszerűsíteni akarták, ezért a presbitérium elhatározta a palackos gázfűtés bevezetését. Ez a munka a későbbi években tovább folytatódott. Az 1988-as esztendő az építkezés befejezésének éve. Az esztendőben sok jelentős esemény történt, melyeket időrendben így jegyeztünk fel:

A korábban már használatba vett gyülekezeti terem és a lelkesi iroda mellett készen várja a lelkesi lakás a gyülekezet lelkészét; a beköltözés 1988. február hó 20. napján történt, s ezzel valóra vált a gyülekezetnek a helyben lakó lelkész iránti vágya. Február 14-én a Sebestyén Albert, lovasberényi lelkész, egyházmegyei tanácsbíró elnöksége alatt tartott presbitéri gyűlés a tartalmában elavult, az új helyzetnek már semmiképpen meg nem felelő díjlevél helyett új lelkesi díjlevelet alkotott.

Az építési munkák idején ugyan rendszeresen elszállították az építési törmeléket, az építési területen rend és tisztaság uralkodott, mégis szükségessé vált a templom és a parókia környékén általános tereprendezés, takarítás. A kapu mellett és a templomudvaron 1978-ban ültetett 4 tölgyfán kívül ekkor ültették a templom udvarán lévő tujákat, fenyőket és egyéb díszfákat. 1988. április 14-én háladáó napot tartott a gyülekezet elkészült parókiajáért. A szolgálatot ez alkalommal Dr. Tóth Károly püspök végezte. 1988. júniusában Vodenicsár József gárdonyi ácsmeister elkészítette a régi parókia tetőszerkezetének felújítási munkáit. A munkák értéke anyaggal és munkabérrel együtt 48 000 Ft.

Az iskola államosításakor elvett és a templom mögött lévő kertet a Községi Tanács az elvétel óta bérbeadás útján hasznosította. 1990. februárjában, a Velencei-tó környéki Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet ABC építése céljára akarta a telket megszerezni. A tervezett értékesítés ellen a presbitérium eredményes tiltakozásával igen hasznos időt nyert, mivel 1990. március 29-én a Községi Tanács titkára arról tájékoztatta az egyházközséget, hogy az államosítást megelőző időben, egyházi tulajdonban volt ingatlanok értékesítését a Minisztériumnak megtiltotta, ezzel egyidőben felkérte az egyházközséget, az államosítást megelőzően tulajdonában volt ingatlanok bejelentésére. A felhívásnak eleget téve április 9-én 4 040 négyzetméter (1124 négyyszögöl) államosított beltérleti ingatlant jelentett be az egyház, valamint elvett 2 tantermes iskoláját.

Szükségessé vált az elhalálozások, betegség folytán 6 főre apadt presbitérium kiegészítése. A választás 1992. június hó 28-án volt, mely alkalommal a presbitérium újra 12 főre bővült. A presbitérium tagjai: id. Juhász Gyula gondnok, Bárány Lajos, Kiss Imre, Dr. Pajor János, Szórádi András, Kiss József, Czifra István, Gál István, Horváth Dániel, ifj. Juhász Gyula, Posvai Lajos, Virágh László. Tiszteletbeli presbiter: Lengyel Lajos. Számvizsgáló bizottság elnöke: özv. Tomai Miklósné. Tagjai: Dócziné Horváth Erika és Szűcs Gyula. Jegyezzük föl az 1992. év két fontos eseményét. Elsőként a holland testvéreknek a templom 250. éves évfordulójára szánt „Johannis 900” templomi elektromos orgona adományát, melyet saját költségükön szállítottak ide és szereltek be. A második – ugyancsak a holland testvérek adománya a templomi fűtőberendezés, amelynek csak a beszerelése terhelte a gyülekezetet

50 183 Ft összegben. A holland kapcsolat az 1980-as évek közepén az itt nyaraló holland vendégek istentiszteletre járásával kezdődött. Kezdetben részt vettek a gyülekezeti istentiszteleten, majd – a templomba járók számának gyarapodásával – felmerült az igény, hogy saját nyelvükön hallhassák az Igét. Ennek megszervezésében az itt nyaraló holland lelkesek is segítettek egy-egy alkalommal. Nagy segítség a szervezőmunkában Jan Machiels a holland nyaralók itteni ügyintézője, a gyülekezet részéről Kiss Eszter, a kemping gondnoka. Az istentiszteletek július-augusztus hónapban vasárnaponként este hét órakor vannak, utána szeretetvendégséggel.

A 250 éves templom ünnepi alkalmára Herman Florijn presbiter, gyűjtést kezdeményezett, a Zwarteboek-i és környékbeli gyülekezetekben. A gyűjtés eredménye a már említett orgona és a templom elektromos fűtőberendezése, amelyet Herman Florijn presbiter a saját költségén szállított Velencére.”

A mai református templom, a templomkertben, szabadon álló épület, amely 1807-ben épült közadakozásból. A mai templom renoválására 1876-ban és 1890-ben került sor. A torony, a tető, és a berendezés egy része elpusztult 1945-ben. Helyreállítása 1945-48 között történt meg. A templom épület homlokzati tornyos, a hosszú hajó másik vége 3/8 záródású, jobb oldalon bejárati elő építmény. A torony órapárkányos, összetett sisakkal. A torony alatti kőkeretes kapu szemöldökén 1897 évszám látható. A hajó két végén fakarzat, a bejárattal szemben fa szőszék, előtte áll az Úrszta, melynek készítése éve 1872. Volutás oldaltámlájú padok. A templom udvarán álló felkészülékben az egykori református iskola mestergereidája, amelyen a következő felirat: „Építette 1798 dik Esz T T Hollos, F Ádám, Préd és Tüth András Ref Kis András Kurát Horváth Sámuel Bori Mihály által.” A templom kegytárgyakkal jól ellátva.

Balázs László kimutatása alapján a vértessaljai református egyház kebelébe tartozó velencei egyházközség lélekszáma az alábbi:

1788-ban: 294 fő; 1801-ben: 489; 1810-ben: 377; 1820-ban: 436; 1840-ben: 532; 1880-ban: 769; 1901-ben: 858; 2001-ben 798 fő.

A rendszerváltást követő időszakról az önkormányzat rendszeres támogatást nyújt a református gyülekezetnek, hasonlóan a katolikuséhoz.

A VELENCEI ZSIDÓSÁG

Velencén nem volt izraelita egyházközség. A zsidók betelepülésének kezdete a XVIII. század első harmadára tehető. 1736-ban történt a zsidók első összeírása. Ekkor Velencén Meszleny Jánosnál a zsidó Dávid Áron és felesége családjának kocsmátitási és kiskereskedési jogot kapott, amelyért 6 forintot fizetett. Ekkor már külön italmérőjük („educillator Judaeorum”) volt. A megyében, így a Velencén letelepedett, vagy a már itt született zsidó lakosság az előírások értelmében egészen a polgári forradalomig, úgynevezett türelmi adót fizetett, melynek megállapítása, igazságos elosztása érdekében, időközönként összeírást kellett készíteni. A betelepülők egy része a környékből, Lovasberényből, Szent Péterről, Baracsikáról, és külföldi településekről is származtak. 1793-ban a helytartótanács ennek háromévenkénti megújítását rendelte el, de a munkát nem tudták ilyen időközönként elvégezni. Az elkészült összeírások a nevek mellett tartalmazzák a családnév adatait, a családfő, az együtt lakó testvérek és felnőtt fiúk keresetmódját és helyenként a jövedelem összegét.

Az 1784-1787. között lezajlott, II. József császár által elrendelt népszegí összeírás Velencén az alábbiakat jegyezte fel: Zsidók: Férfiú Nemből való: Házasok: 1 fő. Nőtlenek és Özvegyek: 3 fő. Ide tartozik az Asszonyi Nép: 2. Summája a Zsidóságnak: 6 fő. A helyi Izraelita Rabbiság a szomszédos Nyéken már 1764 óta működött. A kápolnásnyéki hitközség anyakönyvében az első bejegyzés 1777-ből származik, Frankkel Fanni haláláról. A második bejegyzés az anyakönyvben az 1783-ban elhunyt Laufer Kohnról, aki lovassberényi születésű volt, majd a következő 1786-ban, Goldner Starkus haláláról, aki Baskowitzban született. A hitközség alapítási időpontja ismeretlen, azt azonban tudjuk, hogy a kápolnásnyéki zsidó hitközséget 1800-as évek elején alapították. Az alapítók Frankl Ábrahám (meghalt 1802-ben Nyéken), Grünwald Schmale (született: Szent Péteren, meghalt Nyéken 1809-ben), Offner Ábrahám (született: Sárkeresztúron, meghalt Nyéken 1816-ban) és testvére, Offner Lipót (született: Baracsikán, meghalt Nyéken 1819-ben), Weiner Lipót, Deutsch Emánuel, Frank Márton, Klein Bernát, Grosz Ádám, Grosz Fülöp kereskedők alapították. A kápolnásnyéki zsidó (kongresszusi) hitközségnek alapítási ideje az 1815-20. évek közé esik. 1825-től működött a Kápolnásnyék-Velencei Cheva Kadisa Szentegylet kápolnásnyéki székhelyvel. A hitközség első rabbija, a Székesfehérvárról származott Rosenberg Sámuel volt, aki egyúttal mint tanító is működött. 1851-ben Fényes Elek a Geográfiai Szótárában Velencéről 10 zsidó lakost jelez. A későbbi rabbik a következők: 1851. szeptember 16-tól Weinberger Sámuel, majd 1874. január 20-ig bejegyzésben Grábinszki Sámuel, a következő feljegyzés 1877-től Klein Lipót 1881-ig, majd 1881. január 29-én Frank Mártont jegyezték, 1884-ben

Klein Zsigmond írja alá az anyakönyvet és 1899-től megint Klein Lipót a rabbi. Az anyakönyveket a kezdetektől az 1850-es évekig magyar nyelven, majd az 50-es és 60-as években német nyelven, a kiegyezés után ismét magyarul írták. A zsidó elemi népiskola a hitközséggel egyidejűleg létesült, s kezdetről fogva magyar nyelvű volt az oktatás. A velencei zsidóság létszáma a későbbi évtizedekben természetes szaporodás és betelepülés folytán gyorsan gyarapodott. 1891-ben: 2260 fő lakik Velence területén, ebből zsidó 67 fő, Kis Velencén 18 fő, Anna gőzmalom 31 fő, Velencei tanyák 8 fő, összesen zsidó 124 fő.

Templomukat, a zsinagógát 1825-ben építette a hitközség Nyéken, a református egyházközség által ajándékozott telken, a Balassa utcában. Ugyanakkor létesült a Chevra Kadisa is. A Velencétől nem messze fekvő Lovasberényben jelentős számban éltek zsidó lakosok, valószínű, hogy az életterük növekedése miatt költöztek onnan ide többen, s telepedtek itt meg. Kedvezett nekik az is, hogy itt a heti vásárra lehetőség nyílt, illetve a kereskedelmi utak találkoztak több irányban: Fehérvár-Buda, Ercsi-Csákvár, stb. Velencén 1891-re, mint a számok is mutatják, igencsak megnövekedett a zsidó lakosság száma. Jelentős lett a házalók létszáma, akik nagyobb közösségben, csoportosan éltek és egymással kapcsolatot tartva közösen indultak árubeszerző, illetve áruértékesítő újjakra, de uralták a helyi kereskedelmi piacokat is. Jelentős volt a bérlok száma, akik földet, üzleteket és létesítményeket vettek bérbe, valamint kocsmákat és vendégfogadókat. A feljegyzések szerint az egyik zsidó bérlo 1843-ban már 7 bérst is foglalkoztatott. Az 1870-es évektől a gazdasági és kereskedelmi élet mozgató rugóivá váltak az itt meglepedett zsidó családok. Kereskedéseket nyitottak, vendéglőket és kocsmákat vezettek, s a családok egymásnak segítve gyermekeiknek adták át az üzletek vezetését. Mindenekelőtt azzal, hogy a liberális szféra a zsidóság előtt is szélesre tárta a vállalkozás szféráját a gazdaságban, az érvényesülés lehetőségét a közéletben. A századunk tízes éveinek végére kialakult helyzetet az jellemezte, hogy a 14 helyi nagybirtokból 4 már a tulajdonos özvegye, 3 a közeli rokonság kezén volt. A 7 birtokból 3 bérletbe volt adva. Az összes bérletek száma ekkor 8. Ezek a bérletek a 100 és 1000 hold közötti birtokok 31%-ára terjedtek ki. A bérlok között a legjelentősebb Grünfeld Márton és fia, akik 1078 kat. hold bérlet földön gazdálkodtak. 1912-től az egész tó halászati jogát adták bérbe Schwartz Izidor és Gestetner Náthán, majd Tóth Kálmán részére. Az ő idejükben hét hálóval halásztak. A bérlok számítottak halászmesternek, ők alkalmazták a halászokat, s gondoskodtak a haltelepítésről. A század végén Nyék a környékén lakó zsidóságnak anyaggyházává (anyakönyvező helyévé) vált.

A 100 főnyi zsidóság Rabbisági Hivatalának működési köre mellett még 12 településre terjedt. Velencén ebben az időszakban zsidó imaszoba működött, a zsinagóga Nyéken volt. Az antiszemita hullám elütlével (a húszas évek második felétől) a gazdasági életben betöltött jelentős szerepük mellett közéleti

tevékenységük is aktivizálódik és szélesedik. 1929-ben az iskolaköteles gyermekek alacsony száma miatt átmenetileg szünetelt az iskola. A hitközség a magyar zsidóság egyetemes gyűlése után a kongresszushoz csatlakozott. Min-tagzsdaságot a Hajdú Testvérek létesítettek, akik Kisvelencében 1000 hold földön gazdálkodtak. 1923-ban a Hajdú testvérek, Hajdú István kisvelencei és Hajdú Géza földbirtokos, néhány hét alatt alakították ki a kisvelencei vasútállomással szemben a strandot. A hitközség 4600 pengős évi költségvetéssel dolgozott, 1930-ban, melynek túlnyomó részét szociális és filantropikus célokra fordította. A hitközség anyakönyvi területéhez Velence és Gárdonyi községek tartoztak. Lélekszámuk 1929-ben 160 fő, a családok száma 35, adót 42-en fizettek. Foglalkozás szerint: 5 gazdálkodó, 1 tanító, 17 kereskedő, 2 orvos, 5 magántisztviselő, 3 gazdaszt, 5 magánzó és 3 közadakozásból élő. A hitközségnek 35 tagja vett részt az első világháborúban, s 8 fő esett el. A hitközség vezetősége 1929-ben: Klein Lipót a rabbi, Grosz Győző az elnök, Deutsch Miksa az alelnök, Dénes József pénztáros, Klein Mór a jegyző, Hirschler Sándor, Spat Henrik és Nyéki Béla az előjárók. Az ezerkilencszáznegyvenes években a hitközség élén ifj. Deutsch Miksa állt, a főrabbi teendőit Fisch Henrik látta el. A II. világháborút megelőző időszakban a község életében jelentős szerepe volt az izraelita felekezetű lakosoknak a kereskedelmi élet területén. 1941. szeptember 13-án Tükörösy Richárd velencei birtokostól az 1939. évi Zsidótörvény végrehajtására hivatkozva 30 kat. holdnyi területét elvették. A Balassa utcában lévő zsinagógájukat a háborúban bomba pusztította el. A velencei zsidóságot 1944-ben utolérte végzete, május 16-20 között szombaton tömörítették őket gyűjtőtáborba Kápolnásnyékre. Kápolnásnyék 94 zsidó lakosához a környékbeli településekről, közte Velencéről, összesen 112 zsidó lakost koncentráltak. Egy pusztára gyűjtötték őket, majd június 6-án a nyéki vasútállomásra hajtották őket, onnan a székesfehérvári Szabó-féle téglagyárba kerültek. 1944. június 14-én a zsidók bevagonírozása a magyar csendőrség és a német SS szakasz irányításával este fél hétre fejeződött be. Megindult a 42 vagonnyi emberrel a vonat Auschwitz-Birkenauban. A német haláltáborokban pusztultak el a velencei zsidók is.

A velencei temető szélén, az autópálya melletti részen látható még ma is több zsidó síremlék az 1800-as évektől kezdődően.

Az 1926-tól létező Velencei Baptista Gyülekezet a Hajgató család segítségével 1993-tól alkot önálló lelkipásztorságot. 1994-től építették templomukat, amely egyben rendezvényeknek és jótékonyági szolgáltatnak is otthont ad. Elnevezésük Hajnalpír Baptista Gyülekezet (2481 Velence, Szabolcsi út 3.)

Lelekipásztorok:

Szenczy Sándor

Révész Lajos, aki 2004 nyaráig mongóliában szolgált

Németh József (Biblia Iskola és Házicsoportok koordinátora)

Állandó alkalmazottak:

Vasárnap: 16:30 kor Istentisztelet és Gyermek Istentisztelet korosztályok szerint

Hétfő: 19 órakor Dicsőítés tanfolyam Németh Viktorral

Szerda: 10 órakor Női imaközösség, 19 órakor Házicsoportok

Péntek: 18 órakor Ifi Klub Komáromi Krisztiánnal

Szombat: reggel 7 órakor Imádkozás a Bence Hegyen, „Harcosok Klubja” minden hónap első vasárnapján Úrvacsorai Istentisztelet, majd közös vacsora az alagsorban

minden hónap harmadik szombatján evangélikációs alkalom

imaéjszaka negyedévente egyik péntek estétől másnap szombat hajnalig női találkozás szolgálat hat hetente szombaton

Agárdi házicsoport Vezetője: Bartha László

Diósi házicsoport Vezetője: Gál Dávid

Martonvásári házicsoport Vezetője: Kocsis István

Velencei házicsoport Vezetője: Ed Kirker

Énőkéi házicsoport Vezetője: Csányi Nándor

A velenceiek külföldi kapcsolatainak kialakításában jenetős szerepe van a Baptista Szeretetszolgálatnak, melynek vezetője Szenczy Sándor. Rendszeresen kapnak a velencei gyermekek ajándécsomagokat a külföldi baptista egyházi csoportoktól, illetve személyes kapcsolatok is alakultak ki. Az egyház az utóbbi időben a külföldi támogatások révén gyarapodik létszámban és anyagiakban is.

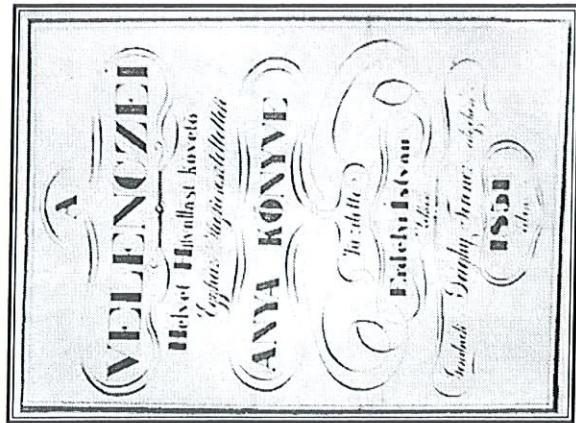

AZ EGÉSZSÉGÜGY TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Az első orvos, akiről az írások szólnak a velencei Klukovits István, aki hercegfalvi járási sebészként végezte a gyógyító munkát, de Velencén is élt az 1850-es évektől Csákváron lett járási sebész 1860-tól, majd 1867-ben még járási seborvosként tartották nyilván. 1871-től a nyéki Rieger József a járási alorvos. 1884-től Dr. Klein Zsigmond orvos volt az első orvos, aki Velencén praktizáló orvosként ismert. 1904-től átköltözött Kápolnásnyékre, mert nem volt megfelelő a velencei lakása, s az általa kért 150 korona lakbért a velencei előljárók nem adták meg neki. A harmincas évek közepén mind a két orvosi körzetben megbomlott az egység a községek között. Előbb Gárdonyi lépett ki a Nyékkel és Pázmánddal együtt alkotott körzetből, majd egy évvel később, 1936-ban, a 6 község által alkotott állatorvosi körzet is átalakult, Gárdonyi és Pázmánd kiválásával. Velencén a körorvos, állatorvos és szülésznő kapott községi fizetést 1929-ben. A II. világháborús harcok alatt a község orvosa volt Lenczi Dezső, kinek áldozatos munkájára a velenceiek hálásan emlékeznek, valamint dr. Kovács Árpád körorvosra. Velence „nagy öregje” 1926 és 1967 között volt körorvos. Sokan nyugdíjazása után is még a régi orvosukhoz jártak, később Budapestre költözött. Több mint 90 évet élt. Őt követte dr. Bakoné dr. Rajkovits Hedvig, dr. Dorsits István, dr. Szigeti Margit, dr. Sirák Andás és dr. Szabó Irén. Ma 6 fő állású orvos munkáját 2 védőnő és 1 ügyeleti nővér segíti. Az egészségügyben időszerűségeket és nőgyógyászati szakrendelések is vannak, és 1992-től innen adnak családorvosi ügyeletet a tő társabb körzete számára.

Fejér megyében 1876. november 20-án került sor az egészségügyi körök, a szülésznői körzetek meghatározására. A Csákvári járáshoz tartozó községek közül egészségügyi kört hoz létre Velence, Kápolnásnyék, Sukoró és Pákoz. Ugyanakkor Velencét szülésznő tartására kötelezik. Az orvosi ellátást segítők, a bábák nevei megmaradtak a velencei református egyházi anyakönyvekben 1886-tól. Ők voltak azok, akik a szüléseket levezették, javadalmazásuk pénzben, élelemben, tüzelőben is történhetett. Később a község hivatalosan is fog-

A református egyház anyakönyve

lalkoztatta az orvos mellett a bábákat, amelynek költségeit az éves számadásokban nyomon követhetjük. A bábák közül állítólag többen foglalkoztak „angyalcsinálással”, azaz/tiltott terhesség megszakítással, s ha ez kitűdött, többé nem lehetett hivatalos bába, elcsapták. Ez az oka, hogy olyan sok név szerepel bábaként.

Az anyakönyvek vizsgálata alapján megtudhatjuk, hogy mi volt az emberek halálának leggyakoribb oka. A gyermekek főként különböző görcsökben haltak meg, de jelentős számban voltak, akiknél a kelevény, tüdőgyulladás, sinlődés, nyavalyatörés (epilepszia), csúsz (izületi betegség), hurut, szívzorulás, himlő (1848-as járvány a gyermekek között) a halál oka. A gyermekek halandósága meghaladta az 50-60 %-ot. A felnőttek halálát túlnyomórészt a göres, nyavalyatörés, májzsugorodás, rákbetegségek, szívizom elfajulás, érelmeszesedés, trombózis, embólia, gutatűzés, tüdőgümőkór és a különböző járványok okozták. Az első lejegyzett járvány, amiről tudunk, 1800-ban a pestis járvány, majd 1846-tól a tüdővész és verhasjárvány, 1866-tól a „cholera” ütötte fel a fejét. Az I. világháború után a spanyolnátha és a fejtífusz pusztított (1918-1926), majd a II. világháború után a rossz ellátási körülmények miatt végigsöpört az epekörség és a hasztífusz. Érdekes, ha valaki végiglapozza az alispáni jelentéseket is, azt látja, hogy Velencén jó volt az egészségügyi ellátás az 1870-1880-as években, mert a szomszédos községekben előfordult mindenféle betegség, itt

csak a szemcsés kötőhártyalobos megbetegedés jelentkezett, de ez is meggyógyításra került.

Közlöm dr. Sirák András összeállítását Velence egészségügyi ellátásáról: „Az egészségügyi alapellátást Velencén három családorvos és egy gyermekorvos biztosítja. Valamennyien háziorvostani, illetve gyermekgyógyászati szakvizsgálattal rendelkeznek. Ezen kívül két fogorvos rendel a nagyközségben, akik szintén fogszakorvosi képesítéssel rendelkeznek. A három rendelő a község különböző pontjain nyert elhelyezést: a Zárt u. 4., a Fő u. 2. és a Tópart u. 34. számú házban működnek. A Fő u. 2. alatti rendelőben működik a fogászat. Az egyik legjelentősebb pozitívum az egészségügyi szolgáltatások közül a minden napra szervezett orvosi ügyelet, ami hétköznapokon délután 17 órától másnap reggel 7-ig, munkaszünetes napokon pedig folyamatosan működik, biztosítva a velencei lakosok, az itt nyaraló vendégek és a környező települések ügyeleti orvosi ellátását. Az egyik rendelőben a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem keretében háziorvosi oktatás, szakvizsgáztatás is működik, valamint itt működik Fejér megye 220 háziorvosi praxisának szakfelügyelete is. A fenti alapellátási szolgáltatások mellett fizioterápiás rendelés üzemel, nőgyógyászati és szemészeti, valamint üzemorvosi szakrendelés működik magánrendeléseként.”

Az Újtelepen 1967-ben készült el a Zárt utca 2-ben az új rendelő, 1967-73-ig dr. Berényi Lília, majd dr. Nagy Hilda a körzeti orvos.

A község csecsemő- és gyermekorvosnője: dr. Oszvald Éva, szemorvosnő: dr. Fejes Gabriella, fogorvosok: dr. Gerhard Márta és dr. Szegedi József, akik a Fő u. 2-ben rendelkeznek. Csecsemő- és terhes tanácsadó sokáig Döbrentei Lászlóné „Borika nővér” volt, őt Balassa Józsefné követte. Dr. Tarr József nőgyógyász magánpraxist folytat.

Az ápolónők közül hálával gondolnak vissza a sokáig szolgált Hublik Mancira. Győri Zsuzsa, Vörösmartyné mondta el, hogy milyen felelős munkát végeztek: vért vettek, kötözni jártak.

Gyógyszertár 1993-tól, a kápolnásnéki Vörösmarty gyógyszerészár kirendeltségeként működik.

A nagyközségben 3 fő háziorvos működik. Az általuk működtetett körzetek:

- I. számú körzet Ófalu
- II. számú körzet Újtelep – Velence-fürdő
- III. számú körzet Ófalu – Bence-hegy

(Az ellátás színvonalára enged következtetni, hogy a III. számú rendelőt működtető Dr. Sirák András főorvos, a Pécsi Orvostudományi Egyetem mentora, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem oktató családorvosa, a Fejér Megyében működő családorvosok főorvosa).

A rendelők privatizált formában működnek, műszerekkel jól felszereltek, szakképzett asszisztenciával ellátottak (pl. újralesztő készülék, stb.).

Az orvosi ügyeleti ellátás – minden nap 17.00 órától másnap reggel 7.00 óráig – biztosított.

Az ügyelet a III. számú Rendelő Intézetben működik, illetve az Ügyeleti Társulásban résztvevő településeken (Kápolnásnyék, Nadap, Pákozd, Pázmánd, Sukoró, Vereb) ügyeleti gépkocsival biztosított. Hétféteken (szombat, vasárnap), illetve ünnep és munkaszüneti napokon folyamatos az ügyeleti ellátás. Az ügyeleten a rendelőben megjelent betegek száma: 4694 fő. A lakáson történő betegellátások száma: 2446 fő. A fentebb ismertetett alapellátáson túl szakrendelések is történnek a településen. A fogászati ellátásban 2 orvos és asszisztenciája tevékenykedik. A nőgyógyászati szakrendelés iránti igényt magánprakszissal szolgálja ki egy szakorvos. A szemészeti ellátás is hasonló módon történik. Fizioterápiás rendelés – szakorvosi beutalóval – a III. számú Rendelő Intézetben vehető igénybe. Laborvizsgálatokat a Fejér Megyei Szent György Kórházzal együttműködve végzik el. Amennyiben azok nem sürgősek vagy speciálisak, a helyben történő vérvétel, vizelet beszállításra kerül a kórház laboratóriumába, s az orvosok a gyorsabb információ érdekében elektronikusan (fax, Internet) jutnak az eredményhez. A településen 1 iskolaorvos és 2 üzemorvos működik. Az egészségügyi ellátást az oktatási intézményekben megvalósított gyógytorna és gyógyúszás segíti. Mindkét településrészen (Ófalu, Újtelep) működik Fi-
ók Gyógyszertár.

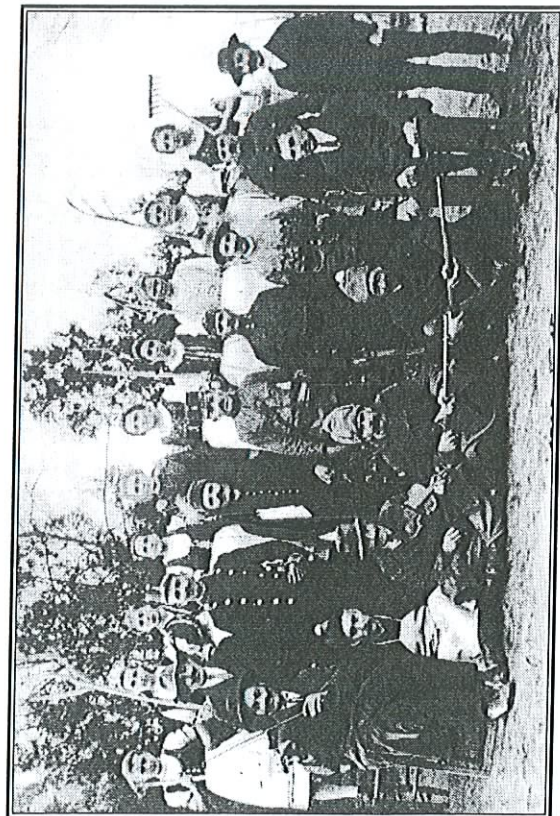

VELENCE KULTURÁLIS ÉLETE

Az 1870-es években szerveződött meg a Velencei-nyéki Casino, amely a dagabb rétegnek volt a kulturális találkozási helye. A századfordulón - a közösség gondoskodása mellett - visszatérő forrásként szerepeltek a községben tartott rendezvények, farsangi bálók bevételei, amelyek túlnyomórészt jótékonysági célokat szolgáltak. A rendezvényekről szóló beszámolók időnként helyet kaptak a megyei sajtóban is. Egyes helyi egyesületek nemcsak bizonyos érdeklődési, foglalkozási megoszlás alapján szerveződtek. A Velencei Olvasókör az 1870-es években kifejezetten a község szociális rétegezettségét szem előtt tartva alakult meg. Az Olvasókört (a nyolcvanas évek elején) a "Velencei-nyéki Vegyes Ipartársulat" létrejötté követte. Változó taglétszáma és viszonylag szűk tagságának összefogása tette lehetővé, hogy a helybeli iparosok ne csak érdekük védelmére, hanem ezen túlmutató közművelődési feladatok megoldására is vállalkozhassanak. A hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján a helyi intelligencia jobb módú tagjai a „Velencei-nyéki Casino”-t alakítják meg. Itt elsősorban a két közösség középirtokosai adtak találkozási lehetőséget egymásnak. A zárt jellegű kaszinó tagsága 30-40 körül mozgott. A szervezetségig el nem jutott falusi szegénység gyűlekező és szórakozó helyei a korcsmák voltak. Ezekből a helység minden 150-200 férfi lakosára jutott 1-1.

Velencén és környékén az oktatás négyeleme iskolában folyt, ezek a következők voltak: A Református Népiskola, a Római Katolikus Szerzetesiskola, a Tükrösi Népiskola és a Hajdútanyai Népiskola. Az iskolában hat éven keresztül sajátították el a szükséges ismeretanyagot. Akik nem tanultak tovább, még két évig ismételték a tananyagot, tehát ismétlődő osztályosok voltak. Akik továbbtanultak, azok csak négy évig maradtak elemi iskolában. Az elemi iskolában a ma is ismert tantárgyakon kívül tanítottak még szépírást is. 1936-tól 1945-ig egyetlen tankönyvből tanultak az ötödikesek, hatodikosok, hetedikesek, nyolcadikosok. Egy könyvből tehát két évig tanultak felosztva, azt A és B évre. A Római Katolikus Szerzetesiskolában és a Református Népiskolában a kötelező hitoktatást a kántortanító tanította, míg az Állami Iskolában lelkesek jöttek heti két alkalommal hitoktatás céljából. A háború előtt a helyi Református Népiskolában Kovács Béláné tanította az alsó tagozatot (1-4

Szinjászó kör (1925)

osztály), a felső tagozatosokat a kántortanító, Lázár Dezső. A Római Katolikus Szerzetesiskolában a kántortanító Cserny Vilmos volt, az alsó tagozatot pedig nővérek tanították. A Református Iskola a Református templom udvarában, a Katolikus pedig a Katolikus templom mellett helyezkedett el. Iskolába ment a katolikus diákok és a Református iskolában tanulók külön oldalon mentek. A katolikusok a járda jobb oldalán, a reformátusok pedig a járda bal oldalán haladtak. Köszönésük is különböző volt, a katolikusok „Dicsőítsék”-kel, a reformátusok pedig „Jó napot kívánok”-kal köszöntek. A két iskolát 1938-ban összevonták és a Wenchkheim-féle kastélyban egyesítették. 1936-ban gróf Wenchkheim Ferencné, született Burton Gladden adományozásának köszönhetően új iskola épült. Az angol származású adományozó azt a kikötést tette, hogy az iskolában egy református és egy katolikus tanító tanítson. Az iskola neve Együttműködő Általános Iskola volt. Az iskolát 1948-tól Állami Általános Iskolának nevezték. (Ezt az iskolát a nép Erdei Iskolának is nevezte.) A Hajdútanyai Népiszkola a háború előtt hatosztályos elemi iskola volt egy tanítóval. A háború után az iskolát megszüntették és az ott tanulókat Velencére hozták be. A Tükrösi Népiszkola tovább működött, ezt 1971-ben szüntették meg és Velencére csatolták. Ezen kívül Nadapról, Sukoróról és Pettend-pusztáról is Velencére jártak iskolába a gyerekek. Az árvák nem tanultak együtt a többi gyerekekkel, őket úgynevezett fekete nővérek tanították. A földbirtokosok gyermekei sem tanultak a helyi elemi iskolákban, ők főként

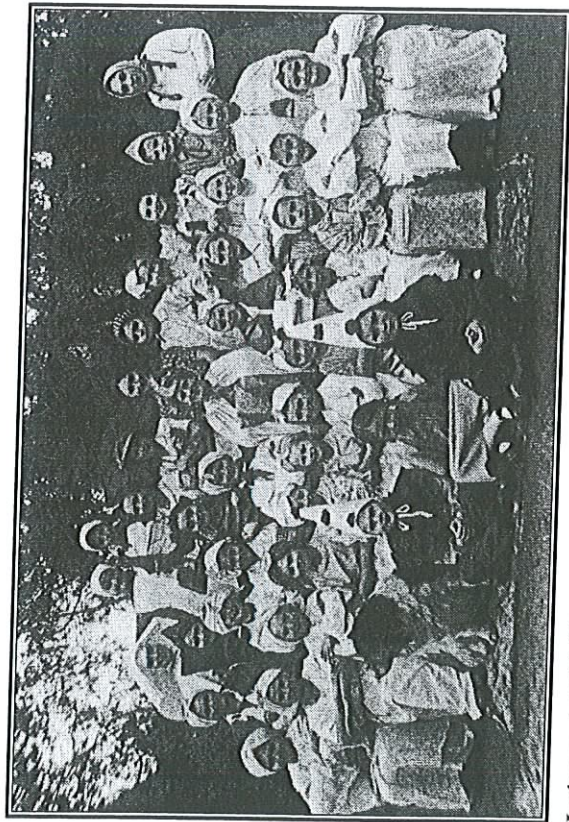
Székesfehérváron vagy Budapesten tanultak, illetve magántanító tanította őket.

Velencén a háború előtt is működött óvoda. Az óvoda felépítését Meszlényi gróf földbirtokosnak köszönheti a falu. Az óvoda ott helyezkedett el, ahol a mostani is áll. Az óvónők úgynevezett keresztmővekre voltak. Sokan nem tehetik meg, hogy gyermeküket óvodába írássák, mert nem tudták ruháztatni őket. Cserny Vilmos katolikus kántortanító elmondásából tudjuk, hogy Velence kulturális élete és a tanítási körülmények igen rosszak voltak. Gyakran a papok is adósok maradtak a kántortanító járandóságának kifizetését illetően. (Havonta 30 m³ fát kellett volna juttatni fűtőanyagként). Cserny Vilmos egyébként 1941-ben jött Velencére, korábban Érden és Martonvásáron is tanított.

A felnőttek művelődési lehetőségei igen szűkre szabottak voltak a háború előtt és a két háború között. A faluban két legényegylet és egy dalárda működött. Ezen kívül szinjászó kör is volt. A katolikus és a református fiatalság külön legényegyletbe tömörült a háború előtt. A legényegyletet főként az iparosok közül származó fiatalok látogatták, mivel a kisparasztnoknak nem volt idejük a szórakozásra. A legényegyletet a kántortanító vezette. A legényegyletben sportoltak, valamint különböző előadásokat szerveztek. A faluban nem volt leányegylet, a leányok főként a dalárdába és a szinjászó körbe jártak. A dalárda vezetője a háború előtt Lázár Dezső református kántortanító volt. 1941-től a dalárdát Cserny Vilmos katolikus kántortanító vette át. A dalárdában férfiak és nők együttesen vettek részt. Állandó létszámuk általában 30 fő volt. Ez a létszám gyakran kiegészült gyerekekkel is (40-50 gyerek). A dalárdába a gyerekek az iskolai énekkarokból kerültek, amelyet mindenkor a kántortanító vezetett. A dalárda gyakran vett részt különböző kulturális vetélkedőkön, ahol eredményesen szerepelt. A felnőttek este próbáltak, a gyerekek pedig délután. A dalárda helyileg a kultúrházban volt. Gyakran azonban igen nagy nehézséget jelentett a dalárda működtetéséhez szükséges anyagiak előteremtése, ezért pl.: anyák napján és különböző ünnepeken végigvonultak a falun és színdarabokat adtak a lakosoknak. A színdarabokért kapott pénzt aztán kották és hangszerek vásárlására fordították. A dalárdisták néha színdarabokat is adtak elő. Így volt ez 1930-1935 körül is, amikor a „Cili” c. színdarab került általuk bemutatásra. A darab szereplői: Bognár Dániel, Sági Erzsike (Pintér Lászlóné), Hegyi Ferenc, Sára Szűcs Eszter, Szűcs József, Bognár Mária (Csík Mihályné), Garboc József, Ludman Julianna (Nagy Lászlóné), Csík Mihály, Keresztúri Julianna (Végh Vincéné) és Sakkhegyi Ferenc voltak.

Fontos kulturális rendezvények voltak a falun belül a teastelek. A teasteleket általában 2-3 alkalommal rendezték meg évenként, főleg a téli hónapokban. Itt gyűltek össze a falu értelmiségi tagjai és terített asztal mellett társalogtak a kultúrház épületében. Az asszonyok süteményeket sütöttek, a rendezők pe-

Leányegylet (1947)

dig rumos teát és kekszet szolgáltak fel erre az alkalomra. A teasteken egyfelvónas színdarabokat adtak elő, valamint zeneszámokkal léptek fel. A teasteken kívül gyakran voltak felolvasások is a kultúrházban. Bálokat is szerveztek itt, amelyek bevételét kulturális célokra ajánlották fel.

A háború előtt a mai Polgármesteri hivatal épületében volt a könyvtár. A lakosság egy része olvasókörbe tömörülve látogatta ezt az intézményt. A háború előtt fontos olvasmány volt a két vallásos folyóirat: az „Új ember” és a „Reformátusok lapja” is. Helyi újság ekkor még nem volt, ezt a hiányosságot csak később pótolta a „Velenicei Tükör” nevű lap. A faluban filmszínház is volt, itt azonban csak szombaton és vasárnap vetítettek filmeket.

Velence kulturális életében a legnagyobb jelentősége a színjátszásnak volt. Abban az időben, amikor még nem volt tévé és rádió, ez jelentette a legfőbb kapcsolódást. A velenicei színjátszás az 1930-as évekig nyíltak vissza, ugyanis a tanító, a lelkész és a jegyző gondos munkájának köszönhetően ekkortól kezdtek darabokat betanulni a falu fiataljai. A színdarabokat főleg a katolikus és református ifjúság, valamint a már említett dalárdák mutatták be. Gyakran azonban az iskolások, sőt az óvodások is mutattak be darabokat és mesejátékokat. A háború előtt a katolikus és a református vallású színjátszócsoporthoz. Pl.: a legnagyobb sikerrel játszott művet „Ha férjhez megy a bírólánya” című színdarabot a református ifjúság mutatta be 1936-ban. A darab

rendezője és betanítója Lázár Dezső kántortanító volt. A szereplők: Szórádi Juliska, Kupi Erzsébet, Géjő Eszter, Varga Mariska, Bognár Zsófia, Németh Mariska, Domján Erzsike, Bárány Juliska, Bognár Mariska, Tóth Vilmos, Szűcs István, Bognár István, Bognár Pál, Szűcs Béla, Tóth Gyula, Bárány Lajos, Géjő János, Tuba János, Kiss Imre és Csík Sándor voltak. Ez a darab is – mint általában a legtöbb háború előtti darab – a lövészotthonban került bemutatásra. A lövészotthon sokáig volt az ifjúság központja, társalgójával és beépített színpadával.

A háborút követően már nem játszott többé szerepet a vallási különbözőség, ekkor már katolikusok és reformátusok együtt játszottak. A háború utáni első kulturális megmozdulás a „Nagymama” című darab bemutatása volt 1947-1948-ban. A darab bemutatását a Wenchheim kastély épületében egyesített katolikus és református iskola nevelői szorgalmazták. A darab az iskola tanítóinak és a falu színjátszóinak közreműködésével került bemutatásra. A darab előadásából származó bevételt a romokban heverő falura és az oktatás körülményeinek javítására fordították. A darab szereplői: Bányai Berta, Salamon Ferencné, Nagy Zoltán, Bognár Dániel, Vida Erzsébet, Mike Lajos, Győri Béláné, Lengyel Lajos, Tóth Lajos, Nyulási Mária, valamint Horváth Eszter és Borbély József. A darab nem csak anyagai, hanem egyben erkölcsi sikert is jelentett a háborútól meggyötört falunak. A háború után Felwagner Vilmos egy Budafokról jött rendező vette kezébe a társulatot, és egymást követték a sikerrel bemutatott operettek. (Vadvirág, Mária főhadnagy, A pettyes katona, Buborékok, János vitéz, Leányvásár.)

A zenei betanító Cserny Vilmos volt. Az utolsó operettet 1955-ben mutatták be (A leányvásár). Ennek a rendezője Tóth Lajos volt, aki később is szerves részét képezte Velence kulturális életének a helyi lapban megjelentetett cikkeivel és verseivel. Ezt követően már-már megszűnt az érdeklődés a színjátszás iránt (1955 után).

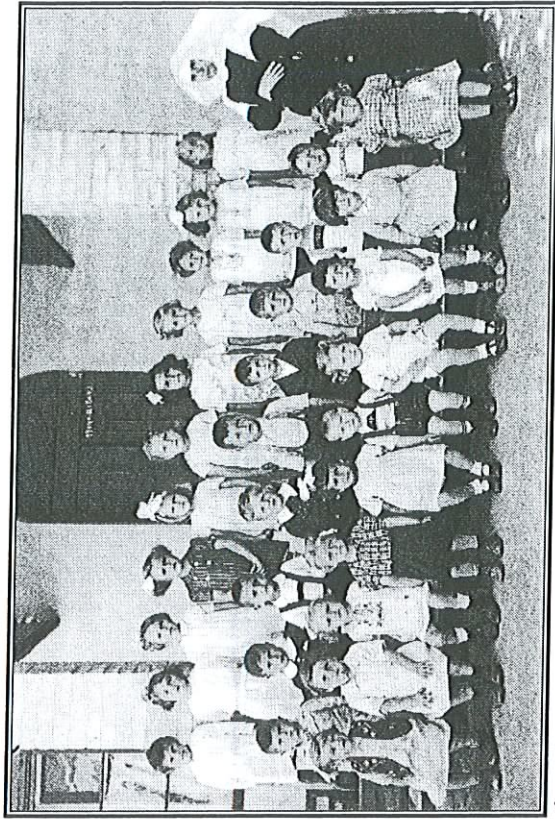
Iskolai oktatás Velencén a törökök utáni időszakban, az újbóli betelepülést követően kezdődhetett. Az 1710-es évek második felétől kezdődően alakul ki a község. A betelepülők, kiknek zöme református vallású, először lelkészt hoztak magukkal, majd az 1720-as évektől már református tanító-oskolamester is van a Mészleányi János által betelepített faluban.

A katolikus oktatás

A római katolikus vallású Mészleány család volt a község első katolikus iskolájának az alapítója. Az 1758-as, II. József császár által elrendelt tanuló összeírás, a Csákvári járáshoz tartozó „Velence” faluban, 17 fiú és 8 leány, katolikus tanulót említ meg. Azt tudjuk, hogy a helyi plébánia megalapításakor 1788-ban Németh Ferenc volt a tanító. Az iskola helye a Fő u. 105-107-es házak közötti, a volt Retezi József kertjeként szereplő telken volt, 1818-ban 47 tanulóval 23 a fiú és 24 a lány. „Hogy a télen tanultakat az iskolások el ne felejtsék, törekedjék a plébános nyárra bevezetni a szombati iskolát, hogy legalább a hét egy napján legyen alkalom az ismétlésre”. Mivel a szombati iskola látogatása nyáron nagyon gyér, azért e helyett a vasárnapi iskolát kell behozni, első harangszóra a tanulók az iskolában a reggeli imádság elvégzése után a télen tanultakat ismétlik, énekelnek, vallástant, bibliát tanulnak, beharangszóra rendben, sorban mennek a templomba. Az 1845. évi egyházi jegyzőkönyv 80 fiút és 51 lányt regisztrált, közülük azonban csak 98 járt iskolába. Néhány iskolamester neve hadd kerüljön ide, nehogy a feledés homályába vesszék nevük: Perlaki József (1816-), Horváth János (1845-1861).

Több iskolai oktatást segítő alapítványról is van adományozó levél a katolikus egyház birtokában, így többek között egy 1875-ben kelt, amelynek a szövege a következő: „A Mindenható Isten, Atya, Fiú és Szentlélek nevében ezen alapítványokat teszem, melyek halálom után életbe lépnek:

1. Az Velencei tanulók számára hagyok 684 forint ezüstöt, mely az mostani érték szerint több 700 auszti. Forint, ez vagyon méltóságos Mészleányi Károly úrnál, fizetse az kamatot mind eddig ebből 20 f. az tanítási díj, 20 f. tano da téli fűtésre, 8 f. papírok és téntára, melynek kifizetését az plébános, oskol laigazgató a magas rendelkezések szerint főtisztelendő Esperes úr tudtával teszi úgy, hogy az Velencei tanulók kis gyermekek ne fizessenek.” Az 1891. januári népszámlálás Velencén 118 tanulót jegyez fel. A katolikus iskola további tanítói Takács Ignác, Major Ferenc, Lakner György (1913-1938), végül Jávor Ernő (1938- 1940). 1940-től Csorny Vilmos vette át, mint utolsó kántortanító a 2-8. osztályokat, ahová csak fiúk jártak és az állandó létszám 70-90 között

Óvodások 1943-ból

mozgott. Az első fiúkat és az 1-8-os lányokat (100-110 fő) a keresztes nők vérek tanították a zárdában. Ezt az épületet Mészleány Gyula püspök Schönemark bártól vette meg oktatás céljára. A kántortanító kérésére 1942-től úgy módosult a tanítás, hogy ő vezette az 5-8. vegyes, a nők pedig az 1-4. vegyes osztályokat. A front közeledtével a nők elmenekültek. Csorny Vilmos, alighogy elhallgattak az ágyúk, a szovjet katonai hatóság kérésére elkezdte a tanítást 1945 januárjában. Az újjáépített fiúiskolában előbb munkaszolgálatosok voltak elhelyezve, majd amikor a szovjet hadsereg végérvényesen birtokba vette a községet, a katonai parancsnokság költöztött oda. Az épület a hadműveletek alatt súlyosan megsérült, ezért a tanítás a Nagy György-féle házban kezdődött meg. A zárdában katonai kórház működött. Tavasszal a helyi hatóságok beleegyezésével az iskolai oktatás átköltözött a Gschwindt-féle romos kastélyba.

Külön története van az újtelepi, jelenleg az Iskola utca 4. szám alatti volt iskolának. Az első világháború után, a konszolidációs évek kezdetén a község vasúton túli részén kezd fejlődni. Hajdú és Beck parcellázatjait mai újtelepi és parcellai földjeiket. Az állam hitel folyósít a telkeket, házhelyet vásárlóknak. Az 1930-as években már egy új falurész bontakozik ki ezen a részen, Újtelep néven. Az ide költözött, jórészt ófalusi családok gyermekei, iskolás tanulói az ófaluban levő felekezeti iskolába kénytelenek járni, ami kb. 2-3 km-t jelentett oda és ugyanannyit vissza. Télvíz idején, hóban, sárban baktattak a

gyerekek, naponta elhaladva Weickheim Ferenc kastélya előtt. A grófnőnek megessett a szíve rajtuk és 1936-ban 15 800 pengő bekerülési költséggel a község által adományozott telken felépített egy egytantermes, szolgálati lakással ellátott iskolaépületet. Ezt egészítette ki egy év múlva a község még egy tanteremmel, mert a tanulók létszáma rohamosan kezdett növekedni. Az akkori tanító Nemes János volt, aki a szolgálati lakáshoz tartozó kertet is befásította, mégpedig olyan szakértelemmel, hogy ez a 300 négyszögölnyi kert szinte kora nyártól a következő tavaszig megtermelte a család gyümölcs szükségletét. Nemes János után Kaiser Sarolta, majd közvetlenül a felszabadulás előtt, 1944-ben Moharos István került ebbe az iskolába tanítónak. A hadműveletek alatt az iskola orosz kórház volt, illetve az egyik tanteremben hosszú ideig lovakat tartottak. A front alatt a tetőszerkezet, az ablakok, az ajtók súlyosan megsérültek. A károkat a község ideiglenesen rendbehozatta. A tetőzet ma is úgy van, mint 25 évvel ezelőtt, fele cseréppel, a másik fele palával van fedve.

Az előbb ismertetettéken kívül volt még egy, a tüdőbeteg és vérszegény gyermekek részére szolgáló elemi iskola a mai útlelepi óvoda és orvosi rendelő helyén, melyet a helybeliek erdei iskolának neveztek. Az épületet a XX. század elején a daruvári Kacsóvics család vásárolta meg, majd fölük a Népjóléti Minisztérium vásárolta meg 1929-ben, így az állam tulajdonába került. A Budapest Üllői úti gyermekmenhely gondozottai részére 1929. április 1-jén a Belügyminiszter tudóverszre hajlamos gyermekek üdültetésére alakította át. Árvalány intézetet és iskolát helyeztek el falai között, az intézményeket a keresztes nővérek vezették. Az intézmény elnevezése „Velencei Szent Erzsébet szabadtéri iskola Állami Intézet. Alakulási éve 1929. Szabályos nevén: „Szabadlégi Iskola” -működött, működési költségeit elsősorban az állam viselte. A tanítást itt is a nővérek végezték. Elsőként Kappa Júlia, egyházi nevén „Oliván nővér” 1929. április 1-től 1935. augusztus 31-ig volt a vezető főnövér. A másik vezető főnövér Sarlós Angelina, aki 1929 nyarától 1940-ig volt az iskola vezetője, akitől az életükről szóló részt idézzük: „Reggel misére mentek. Reggeli után /szepetembertől/ az iskolapadok a tanterem előterében voltak, szabadban folyt a tanítás. 1-2, 3-4 osztály, tanterv szerint, csak kevesebb óraszámban. Ebéd után fekvés télen is pokrócban, télikabátban, halima cipőben, a szabadban. Majd játék, éneklés kisebb elfoglaltság - iskolai feladatok. Tízórai és uzsonna sem hiányzott. Vacsora után 7 - 1/2 8-kor lefekvés. Nyáron a játszótérre töltötték a szünetet, egyesek segédkeztek a kertben, a parkban gallyat szedtek, és játékidőben fürödtek a Velencei-tóban.” Az iskolát bemutató képen a háttérben láthatók a szabadtéri iskola padjai is. Sajnos semmilyen adat nem maradt fenn erről az intézményről, csupán szájhagyományokra szorítkozhatunk. Az iskolát 1944 decemberében kiürítették, a gyermekeket Budapestre vitték. A front alatt az épület súlyosan megrongálódott. Később lakás nélkül

maradt családok költöztek az épületbe, majd 1959-től kezdődően óvoda került kialakításra, s ma itt működik a község II. számú óvodája.

A református egyház kebelében működő iskola

Először 1720-ban került Velencére „oskolamester” a gyermekek oktatására. 1728-ban Csajághi János, 1733-ban Pákozdi Mihály. Érdekes és jellemző a díjazásuk: készpénz 17 Ft, búza 17 pozsonyi mérő, őszi szántás uszális földön, 0,5 q hús, tavaszi szántásra kettő eke, 50 font só, 10 font fagyú, fél font bors, 2 itze vaj, 1 szekér széna és 4 szekér fa. 1781-ben a II. József császár által elrendelt iskolai összeírásban Velencén a református egyház kebelében működő iskolába 20 fiú, és 9 leánytanulót jegyeztek fel. Ez időszakban csak télen tanígtattak a következő oskolamesterek: Tóth Ferenc (1792-96), Kabai János (-1797), Tóth András (-1799), Váradai János (-1805), Sági Péter (-1806). A teljes írást és olvasást csak a fiúgyermekek sajátították el. A kisebb tanulók és leányok a debreceni ABC, zsoltár, supervill és a heidelbergi káté, a Hübner-féle história és a paraszt-számvetés tantárgyakban mélyítették el. Hogy az oskolamesterek névsora teljes legyen, az egykori feljegyzések alapján: 1806-7-ig Oláh Mihály, majd Oláh István (1820), Bóné Pál (1823) tanítottak. Őket Györek Ferenc (1823-30), Boncz Benjamin (1835), Heteyi Sándor (1837), Kovács István (1839), Szárvári Károly (1840), Nagy István (1848), Boczor József (1859), Cseh Mihály (1869), Balogh József (1890) és Pólya József (1895-1922) követték. 1858-ban a romladozó iskolaépület helyett új iskola és tanítói lakás épült 1.800 Ft költséggel. 1922-ben vászolás újján Lázár Dezső került a ref. népiskolához kántortanítónak. Az egyházi szolgálaton kívül tanította az 1-6. osztályt és hetenként két alkalommal az ismétlő iskolai tanulókat. Ezért az egyház 10 magyar kat. hold szántóföldet, 1 magyar kat. hold rétet, 20 q búzát, egyéb, természetbeni járandóságért megváltási összegként évi 40 pengőt, készpénzben ugyancsak évenként -100 pengőt fizetett. Ehhez az állam kiegészítésképpen havi 120 pengőt juttatott. 1924-ben kerül Velencére másodtanítóként Bende Róza, aki átveszi az 1-4. osztály tanítását. A sötét, egér- és patkányfészkes, egytantermes iskolát 1932-ben újjáépíti az egyház, mindkét tanterem szabad falára bordásfalat szereltek fel. Az akkori kor követelményeinek megfelelően, akkor teljesen modern, két tantermes iskolában folyik ezután a tanítás minden zökkenő nélkül. 1942-ben katonai szolgálatra hívják be Lázár Dezsőt és ekkor Kovács Béláné (sz. Bende Róza) veszi át mind az alsó, mind a felső osztályokat. Ő is csak 1944-ig, a front közeledtéig tanít, mert főjegyző férjével és családjával együtt önként Nyugatra távozik. Amíg egészen közel nem ért a front, folyt a tanítás, mert Vályi Miklós akkori lelkész tanította a kb. 100 református tanulót. A front elvonulása után

Iskolai zenekar Csorny Vilmos vezetésével

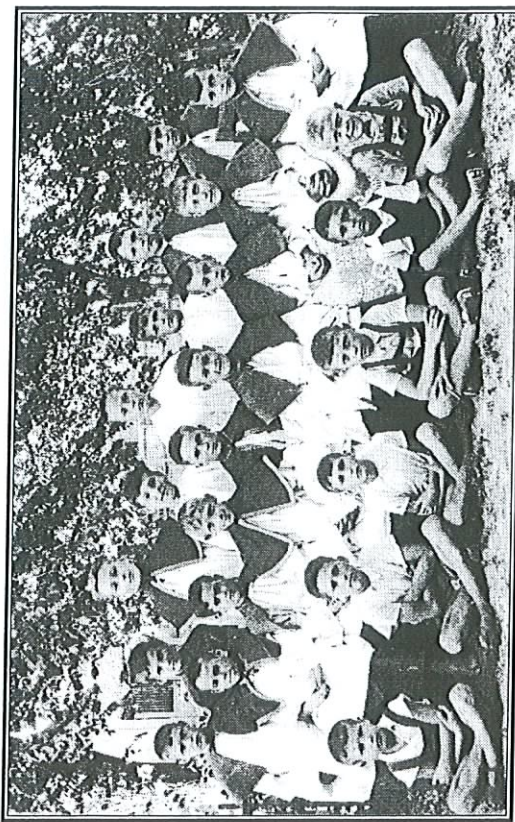
szintén a lelkész kezdte meg a rommá bombázott iskolában a tanítást. Ideiglenesen náddal fedték be a tetőt, a kidőlt falakat felrakták. A kántorlakás teljesen elpusztult, egy hatalmas láncos bomba telibe talált. A kántortanító ingóssága odaveszett. 1946 januárjában érkezett meg Lázár Dezső a hadifogságból, ekkor újra átvette a tanítást.

A mai Hajdú-tanyán lakó cseléd és zselléremberek gyermekei részére az uraság tartott fenn egy uradalmi, osztatlan iskolát. Megindulásáról nem tudunk, mert a hadműveletek alatt minden okirat, napló, anyakönyv elpusztult. Annyit azonban tudunk, hogy közvetlenül a front előtt szűnt meg. Utolsó tanítója Hanzséros Mária volt. A második világháború alatt súlyosan megromlottak az iskolaépületek, szolgálati lakások, sőt a két utolsó említett iskola meg is szűnt. A velencei falusi iskolában a front alatt tábori kórházat rendeztek be, s a front ingadozása, a többszöri elfoglalás és visszafoglalás teljesen tönkre tette, használhatatlanná vált. A gyerekeket egyrészt a tanítóhiány, másrészt a családok háborús megpróbáltatásai miatt 1945-ben a front elvonulása után még több hónapig nem tudták tanítani. Május és júniusban kezdődött meg a hivatalos tanítás, s a kezdethez a dán „Red Barnet” segélyszervezet Velence-Tükröspusztán 140, főképp iskoláskorú gyermek érkezésétét vállalta. A község és a felekezetek tőlük telhetően rendbe hozták a megsérült épületeket, és már az 1944-45-ös tanév vége felé, április végén megindult a tanítás. A padok helyett sámlik, farönkök szolgáltak ülőhelyül a gyerekeknek. Az 1946-47-es tanévben létrejön a háromféle (református, római katolikus,

állami) iskolából a Velencei Együttműködő Iskolák, Moharos István vezetésével. A négy felső osztály a mai Hélios Hotel épület (akkor a Pirkner-Czettner cég lágágyára) helyiségeibe járt iskolába. Az akkori osztályfőnökök: 5.o. Lengyel Lajosné, 6.o.: Csorny Vilmos, 7. o.: Materényi Jenő, 8.o.: Deák János. Nem sokáig folyt itt a tanítás, mert az akkori kultuszminisztérium igényelte az ugyancsak a tóparton lévő, Weinckheim Ferenc tulajdonát képező kastély iskola és internátus céljára, és már 1947 karácsonya előtt megtörtént a honfoglalás. A tágas, volt főúri szobák átalakítás nélkül is megfeleltek tantermeknek az akkori viszonyok között. Az új iskola kezdett szépen fejlődni, terjeszkedni. Az urasági kocsiszínek, lóistállókban tágas és világos tantermeket alakítottak ki. Csak egy tornaterem hiányzott, amelyet az oldalt lévő előbb említett gazdasági épületek részéből kívántak kialakítani. Csak később derült ki, hogy a csekély alap nem bírta el a falmagasítást és az új tetőszerkezetet, ezért a terv nem valósulhatott meg. Viszont ebből a bontásanyagból épült meg később az Általános és Növényvédő-gépező Szakközépiskola. Még egy év sem múlt el, s a tornateremnek szánt épületrészről négy tanterem létesült. Az volt a cél, hogy a váltott /délelőtti-délutáni/ tanítást megszüntessék. Az iskola - a volt kastélyépület - elég rossz állapotba került, bár az 1969-70-es tanévben, összesen 500 000 Ft felújítási keretet kaptak. A teljes rendbehozatalra még legalább 500 000 forint kellett volna. Ekkor még csak reménykedtek, hogy a következő ötéves tervben felépül az új iskola, és modern iskolában taníthatnak.

Iskolások az 1950-as évekből

Az 1947-48-as tanévben községünkben is érvényt szereznek a 6500/1948. számú kormányrendeletnek, melynek értelmében államosítani kell az iskolákat. A volt felekezeti tanfókat nyilatkozatra szólítja fel a székesfehérvári tanfelügyelőség, melynek értelmében állami tanítóként működhetnek tovább. Eddigi szolgálati éveiket folyamatosan beszámítják. Az ingatlanok államosítását Szabó Kálmán, akkori pákozdi igazgató-tanító vezette, mindkét lelkes jelenlétében. Ellenállás, tiltakozás nem volt egyik fél részéről sem. Ez időponttól kezdve a velencei iskola jellege és neve: Velencei Állami Általános Iskola. Az iskola első igazgatója Salamon Ferenc volt. Az intézmény azonnal körzeti iskola lett, mert ide jártak a nadapi és a kápolnásnyéki felső tagozatos tanulók is. Internátus is létesült, ahová az ország minden tájáról jöttek tanulók. 1947. tavaszán 19 fővel megalakult Velencén a 171. számú Petőfi Sándor Úttörőcsapat és még 40 főt április 21-én felavattak. A csapatvezető Materényi Ernő polgári iskolai tanár, aki a négy fű őröt, felesége pedig a négy leány őröt vezette. Megalakították az Úttörő Ifjúsági Könyvtárat 85 db könyvvel, s eredményesen működtek a háromszólamú úttörő énekkar és megkezdtek a pájtásaládok szervezését. 1948. április 21-re a csapatlétszám 101 főre növekedett. Mindezeket a csapatvezető jelentette a székesfehérvári Tankerületi Főigazgatói Hivatalnak, aki viszont kérte, hogy alakítsanak egy fű- és egy leánycsapatot, és a fiúcsapat tartsa meg a 171. Petőfi Sándor nevet, s a leány csapat alakuljon új névvel, amely a Dózsa György nevet vette fel. Erről tanúskodik az akkori Dózsa György Úttörőcsapat krónikája is, melyből idézek néhány feljegyzést: „Az első úttörők avatása 1947. június 17-én történt meg. Csakhamar elnyerte csapatunk a Ságvári, majd a Rákosi-zászlót, a járási jó tanulási verseny eredményeképpen. Itt rendezte meg a Járási Úttörő Titkárság az első őrsvetető és csapatvezető- tanfolyamot. A biológia szakkör, Szabó László tanár vezetésével megverszte híres szertárt, sziklakertet hozott létre.

Az 1956-os árvíz alkalmával úttörőcsapatunk 1000 Ft-ot juttatott, az árvíz-károsultaknak. A síógárdi árvíz-károsult szülők iskolás gyermekeit, a SZOT-üdüldőben helyezték el 2-3 hónapra, és onnan jártak be a központi iskolába (kb. hatvanan). A tanévet is itt fejezték be. A bajbajutottakon készséggel segített községünk és iskolánk is. A község fásításában minden évben részt vett a csapat valamennyi tagja. A tóparton magasodó jegenyék és a Gurjal-völgyi fenyves is arról tanúskodnak. A kulturális és sportversenyeken mindig ott volt a csapat kulturális sportköre, és minden alkalommal értékes helyezéseket hoztak. A pákozdi csata centenáriumnának ünnepét együtt ülte meg a falu aprajagya. Az esti őrtűz fellobbanásánál romantikus környezetben hangzott el a csata lefolyásáról szóló megemlékezés, Petőfi: A vén zászlótartó című költeménye, és 48-as dalok.”

Az iskola felszereltsége eléggé hiányos volt akkoriban. Sok minden kellett volna. Zongora, harmonium, nevelői asztalok stb. Olyan vállalkozó szellemű tantestület verbuválódott össze, mely összefogva a falu színjátszást kedvelőivel előadta a Nagymama c. színművet. A főbb szerepeket Salamon Ferencné, az igazgató felesége, Bányai Berta tanárnő, Horváth Eszter és Bognár Dániel játszották. Az előadásnak nem csak anyagi, de nagy erkölcsi sikere is volt. Az új iskola kezdett szépen fejlődni, terjeszkedni. Az urasági kocsiszínekből, lóistállókól tágas és világos tantermetek varázsolt a dolgos kéz. Csak egy tornaterem hiányzott. Tanítás után az addig tollat, ceruzát tartó pedagógus kezekbe kalapács, lapát és véső került, melyekkel bontották a leendő tornaterem közfalait, amely az oldalt lévő előbb említett gazdasági épületszárnyból készült volna. Csak később derült ki, hogy a csekély alap nem bírta el a falmagasítást és az új tetőszerkezetet, ezért a terv nem valósulhatott meg. Viszont ebből a bontásanyagból épült meg később az Általános és Növényvédő-gépész Szakközépiskola. Hadd említsem meg néhány lelkes tagját ennek az önkéntes munkacapatnak: Thorday Levente, Borbély József, Cserny Vilmos. Amikor Salamon Ferenc igazgatót áthelyezték a megyei tanács oktatási osztályára, Lázár Dezső vette át az iskola vezetését (1950. szeptember 1-től). 8 évig a következő kollégákkal vezette igen lelkiismeretesen iskolát: Cserny Vilmos, Szabó László, Nagy József, Sumbosky Gabriella, Lengyel Lajos, dr. Bögi Károlyné, Deák Jánosné, Hammer Károlyné, Lengyel Lajosné, Nagy Józsefné és Fűrész Lászlóné. Ebben az időszakban indult meg az oktatás azok számára, akik önhibájukon kívül nem tudták elvégezni a nyolc osztályt. Idős emberek hajloltak a könyv és a füzet fölé. Nagy igyekezettel pótolták ismereteik hiányosságait. Nagyon komolyan vették a tanulást és örömet találtak a tanulásban, mennyit fejlődtek az új ismeretek megszerzésében. Kipirult arccal, drukkolva vették kezükbe a tételeket, de amikor elkezdtek felelni, feloldódott a féltelen és érett komolysággal, „szakavatottan” fejtették ki tudásukat.

Az úttörőmozgalom igen intenzíven folyt ebben az időben. A jól dolgozó és tanuló pájtások részére budapesti színház- és múzeumlátogatási bérletet váltott a vezetőség és havonta egy vagy két alkalommal megnézték egy-egy ifjúsági előadást az Erkel Színházban. Vezetőjük Lengyel Lajosné múzeumlátogatással is egybekötötte ezeket a kirándulásokat. 1958-62 között az iskola igazgatója Horváth Zoltán volt. Az ő ideje alatt létesült egy vízi úttörőraj négy csónakkal. A vízi úttörők avatása nagy esemény volt, melyre eljött a falu vezetősége is, nem beszélve az úttörőszövetség járási vezetőiről és a szülőkről. Ez alkalommal csónakverseny is zajlott a Velencei-tavon. Sztrai Béla úttörővezető az ügyes kezű pájtásokkal közösen építette meg a csónakokat. A vezető elhelyezésével a vízi úttörő élet is abbamaradt. 1958-61 között a következő tanárok tanítottak a felső tagozatban: Horváth Zoltán igazgató, Sumbosky Gabriella, Lázár Dezsőné, Kiss Sándor, Szabó László,

Lengyel Lajos, Botka Irén, Sztari Béla, Rác Gábor és Stumpf László. A közvetkező igazgató, Dömötör Emília, 1962. szeptember 1-jén került az iskola élére. A tanterületbe több új nevelőt helyeztek. Még egy év sem múlt el, s a tornateremnek szánt épületrészből négy tanterem létesült. Az volt a cél, hogy a váltott (délelőti-délutáni) tanítást megszüntessék. Sikertült volna ez a terv a négy tanteremmel is, de időközben tervbe vették egy szakközépiskola létesítését. 1964. szeptember 1-jével be is indult a Növényvédő-gépész Szakközépiskola első osztálya, majd fokozatosan négy osztályra bővült. 1968-ban kerültek ki az első érettségi bizonyítvánnyal rendelkező szakemberek. A jól végzetek közül többen a keszthelyi felsőfokú technikumban folytatták tanulmányaikat. Ez a középiskola egyébb távlati tervek miatt megszünt. Velence község központi fekvése, az iskola vasúthoz való közelsége miatt komoly oktatási centrum épülhetett volna ki (közös Kápolnásnyékkal). Talán már ezt a célt szolgálta az újonnan épült szakkola, amelynek emeletes épülete, kollégiuma új fény az előregedő faluban. Az általános iskolai tanítás 1970-ben, három épületben, 16 tanulócsoporthoz folyt. Két napközis csoport és három középiskolai osztály volt. Az úttörő-csoport-vezető Röhler Györgyné. A tantestület 29 tagú. Az iskola- a volt kastélyépület- elég rossz állapotban volt ekkor, bár az 1969-70-es tanévben, összesen 500 000 Ft felújítási keretet kaptak. A teljes rendbehozatalra még legalább 500 000 forint kellett volna. Ekkor még csak reménykedtek, hogy a következő ötéves tervben felépül az új iskola, és modern iskolában taníthatnak. E néhány gondolat felvázoltam iskolánk jövőjét is, hisz a megnekedett feladatok megkövetelik a tanítás körülményeinek javítását is. Remélem, hogy az elkövetkező 25 év még nagyobb eredményeket hoz -, írta 1970. március 20-i keltezésű, az iskolai történetet összefoglaló munkájában Lengyel Lajos tanár úr, aki a velencei iskola tanára volt 1947-től 1980-ig. 1972-ben Velencét, Kápolnásnyéket, Pettendet, Nadapot, Sukorót közgazgatásilag összevonták.

A Velencei Ifjúsági Üdülőközpont beruházás keretében a velencei iskola területe is a VIÜK területére esett, s így az iskolaépület kiváltására egy új, modern iskola építésének lehetősége vetődött fel. Megkezdődött a beruházás tervezése, s az elképzelések kialakítása. A kétévi tervezési és építési munka után a Velencei Ifjúsági Üdülőközpont területének kiváltása ellenében, központi beruházási pénzekből, 1979. november 7-én átadásra került az új Velencei Nagyközségi Közös Tanács irányítása alatt álló velencei Vörösmarty Mihály Általános Iskola. A megye egyik legmodernebb iskolája, 16 tanteremmel, tornateremmel, tanuszodával, konyhával és étteremmel, 86 millió forintos beke-rülési költséggel készült el. Az új iskola igazgatója 1979-83-ig Major Gézáné. A következő időszak igazgatója Dudás Ferenc 1983-1987-ig. Őt követte az igazgatói beosztásban 1987-92-ig Szávai Jánosné.

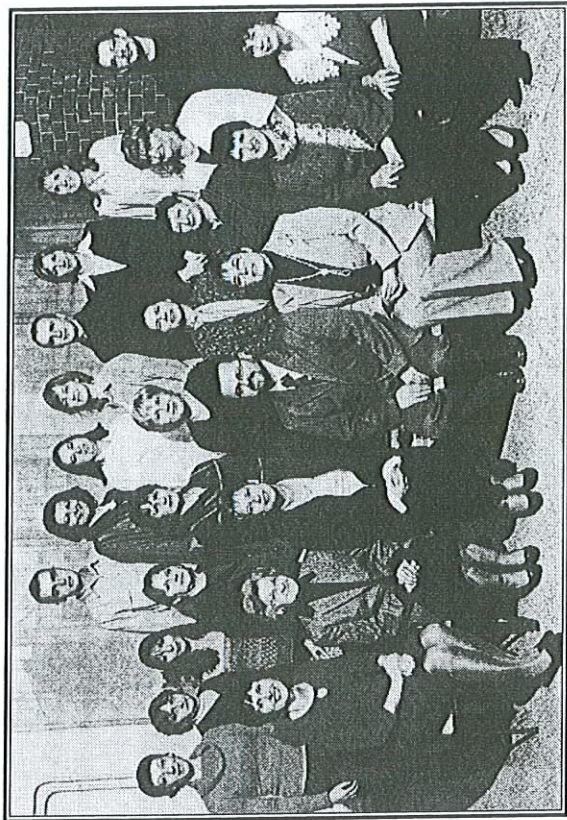
A rendszerváltás után, az új önkormányzati rendszer felállásával megszűnt a Nagyközségi Közös Tanács. A közös vagyon elosztásánál az iskolát Kápolnásnyék Önkormányzata kapta meg. Az iskolák, óvodák működtetését is Kápolnásnyék Önkormányzata vállalta 1992. június 30-ig. A közös tanács által alapított központi iskola neve: velencei Vörösmarty Mihály Általános Iskola helyett, Vörösmarty Mihály Általános Iskola Kápolnásnyék lett, a 27/XI. 14-i határozattal. Átvételre került 34 főfoglalkozású, 2 részfoglalkozású pedagógus, 8 fő napközis nevelő és 11 fő technikai dolgozó. Mivel az iskola komoly feszültség forrásává vált a két önkormányzat között, részben személyi, másrészt finanszírozási problémákból adódóan, Velence Önkormányzata új, saját iskola alapítását, létrehozását határozta el.

Az iskola létrehozásáról, a kezdeti munkáról Fehér Györgyné igazgatónék tájékoztatását közlöm: „AZ ISKOLA ÉS A FALU (Az iskola a település része). 1993-ban a nagyközségek szétválásával Velence iskola nélkül maradt. Az öt település által fenntartott Velencei Általános Iskola, Kápolnásnyék közgazgatási területére került, a település határvonalának átrajzolásával. Az akkori önkormányzat úgy döntött, hogy iskolát alapít. Az iskola alapítói a következők voltak: Fehér Györgyné igazgató, Szávai Jánosné igazgatóhelyettes, Kiss Gáborné, Ludmann Ildikó, Ludmann Lászlóné, Röhler Györgyné, Sajkás Balázné, Varga Miklósné. Technikai dolgozók: Házi Tamás, Miklós Józsefné, Végh Istvánné. A gyermekek létszáma 102 fő. Ebben az évben, 1993-ban, két tanterem az Újtelepen, kettő pedig a faluban, a régi református iskola épületében, egy helyiség a Kastélyban, a Nyugdíjas Klubban állt öt osztály rendelkezésére. Első-második osztály mindkét településrészen, a harmadik osztály, vezetésem alatt a Kastélyban. Igen szerény körülmények között, de nagy lelkesedéssel kezdtük az iskolaalapítást. A tantermekben kopott iskolabútorok mellett csak egy-egy televízió képviselte a technikát. Működésükre az első időben különösen a családias légkör volt a jellemző. A kis létszám és a nagyon erős élni akarás tartotta össze a kis csapatot. A faluszerkezet adta elvárás érvényben maradt, lehetőleg mindkét rész gyermekei közel legyenek iskolájukhoz, különösen az alsó tagozatban. Ilyen körülmények és feltételek mellett kaptam megbízást iskolaszervezésre. A református egyház visszakérte és kapta épületét. Döntés született új iskola építéséről. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a tervező munkától az épület átadásáig részese lehettem a megvalósításnak. A terv és cél egy gyermekközpontú épület létrehozása volt. A feltűnően szép iskola Szabó Zsolt terve alapján készült. Az átadáskor a tornateremnek és négy tanteremnek örültünk 1994. augusztus 20-án. A tanévnyitó idejére már szűk lett az iskola, mert jelentkezett egy osztály a régi iskolából, hogy itt kívánják folytatni tanulmányaikat. Két hét alatt a jobb oldali tetőtérben elkészült a két „kis terem”, azaz foglalkoztató, ahol ideiglenesen minden gyermeket elhelyezhettünk. A két településrész között

iskolabusz-járatot kellett működtetni, egy osztály ingázott. Az úszásoktatást a KÖFÉM uszodában oldottuk meg. Ebben az évben a zeneiskola fejlesztése is beindult, furulya és zongora tanszak a Herman László Zeneiskola kihelyezettjeként. Mint pedagógiai programunkban is rögzítettük, felvállaluk az integrált oktatást. Eltérő képességű és mozgássérült gyerekeket fogadtunk be, részünkaidőben gyógypedagógust alkalmaztunk oktatásukra. A tanulócsoporthoz növekedése újabb tantermeket követelt. Alaposan előkészített, jól megfontolt egyeztetés-sorozat után a Fejér megyei Alapítványoktól az önkormányzat húsz évre bérbe vette a volt KISZ-tábor oktatási épületét és tornaterem együttesét. 1995 őszén négy tantermet alakított ki az önkormányzat első lépcsőben. 1996 őszétől a volt előadóterem „feladrolásával” újabb négy tanterem készült el. A tanulócsoporthoz fejlődésével tovább kellett folytatni az építkezést. Az 1998/99-es tanévre a faluban egy, az Újtelepen további két tanteremre volt szükség. Az 1999/2000-es tanévre a tanterem bővítést folytatjuk, mert faluban egy foglalkoztató elkészült a tetőtérben és az Újtelepen is két falbontással kialakított terem készült. 2002/2003-as tanévre a faluban teljes tetőtér beépítéssel, az emeleten 2 – 2 foglalkoztatóval, a tanteremhiány megszűnt. Mindkét iskolarészben van tornaterem, melyeket nyitott módon üzemeltetünk. Értelmezésünkben ez azt jelenti, hogy óvodás kortól felnőtt korig használhatja az arra igényt tartó velenicei lakos. A társadalmi megítélés kétféleképpen érzékelhető számlunkra: egyik módja az adományok hosszú sora, a másik a szülők jelenléte az iskolai rendezvényeinken. A település önkormányzata, a szülők közössége komolyan vette iskolaépítő szándékát. Ez összecsengett a pedagógusok hozzáállásával. Iskolatáborok, országjáró kirándulások, színház és hangversenybérletek szervezése, megvalósítása tette tartalmasabbá tanulóink szabad idejét. Az iskolai munka eredményességét a tanulmányi versenyeken elért eredmények is mutatják, de a végzett nyolcadik osztályos tanulók továbbtanulása is kiemeli a pozitív pedagógiai munkát. A faluban nemcsak dolgoznak, hanem élnek is iskolánk pedagógusai. Aktív részesei a faluszépítő munkának, a vendégváros nyári rendezvénysorozatnak. Mindezek ismeretében jó a lakossági megítélés. Elfogadnak bennünket, mindig van, akihez bizalommal fordulhatnak. A katolikus és református hittanórák az órarendhez kapcsolatosan működnek folyamatosan az iskola megalapításától. 2001-ben „ISO” minősítést szerzett az intézmény. Ettől az évtől résztvevős tanszak is működik az igények szerint, bővíve a zeneiskolai választékot. Az iskola pedagógusai, tanulói példamutatóan résztvettek a *Virágos Velenecéért* mozgalom beindításában, majd ennek a munkának az fő bázisává is váltak az évek során.”

Fehér Györgyné vezetése alatt kialakult a két iskola, melynek az igazgatója volt 2003. évi nyugdíjba vonulásáig. 2003. augusztus 1-től Csuppon

Az iskola pedagógusai (2004)

Istvánt választotta meg a képviselő-testület igazgatóvá. 2003. szeptemberében, a 187/2003.(IX.1) Ök. Határozata alapján az iskola elnevezése: Zöldligeti Általános Iskola és Művészeti Alapiskola. Székhelye: Velenice Bethlen G. u. 14. A működés helyei: Velenice Bethlen G. u. 14. és Kis u. 1. szám alatt. (A dolgozók névsora a Függelékben.)

2004-ben az önkormányzat jelentős lépést tett az iskola terület rendezése ügyében. A Fejér megyei Alapítványtól csere és vétel úttal megszerezte a főépületet és területet a Ligeti iskolarész bővítése céljából, így lehetőség nyílt a további fejlesztésre.

Dr. Entz Ferenc Mezőgazdasági Szakiskola és Kollégium

A középfokú iskola működését 1963-ban a felnőtt képzés területén kezdte, mint traktoros (betanított munkás) „iskola”. Az ifjúsági képzés 1965-től indult, szakmunkás szinten a növénytermesztő-gépezés szakmában. Az alapvető működési feltételek az 1968-1969 tanévben teremőttek meg (addig a volt Gépjárató Állomás kultúrtermében, műhelyeiben folyt az oktatás), amikor felépült és átadásra került a jelenlegi épület együttes; tanügyi épület (6 tanelem), kollégium (192 férőhely) és gépműhelyek (3 db gépszerelő műhely, 1 db lakatos műhely) formájában. Az intézmény életében jelentős változást, új

színt hozott a kertészeti oktatás, mely addig az 1975-ben megszüntetett, illetve Velencére költöztetett Váli Mezőgazdasági Szakmunkásképző Iskola profilja volt. A következő nagy megújulás a rendszerváltozással következett el, amikor is az addigi specializált, a nagyüzemi igényekhez igazodó képzés helyett, a társadalmi, gazdasági változások igényei szerinti általános képzés lett az oktatás jellemzője. Az 1990. évben kezdődött gazdaasszonyképzésben országos hírnevet szerzett az iskola, s ugyancsak magas színvonalon valósította meg 1992-től a gazda (általános mezőgazdasági szakmunkás) képzést. Ezen új szakmák képzési feltételeit 100 millió forintot meghaladó beruházással, tangazdasági létesítményekkel, valamint egy új kertészeti telephellyel tették meg. (Az iskolát fenntartó Fejér Megyei Közgazdálkodási és Innovatív, konceptuális iskolavezetés munkáját, illetve a pedagógiai és gazdasági egyaránt sikeres tangazdasági tevékenységet Németh László és Széchenyi Viktor díjakkal ismerte el). Az intézmény „oktatási piac” iránti érzékenységét bizonyítja, hogy a Velencei-tó környéki idegenforgalmi igényekre alapozottan sikerrel vezetett be egy új profilt, a vendéglátást. Ezt az 1997-ben indított falusi vendéglátó, illetve a 2000-ben bevezetett vendéglátó-eladó szakmák képviselik. A 2002/2003 tanévben 352 fő tanulója van az iskolának, melyből 140 kollégista. A bejáró 212 fő tanuló, a megye 51 településéről, elsősorban a Székesfehérvár-Kápolnásnyék vonalon közlekedő menetrend szerinti buszjáratokkal, illetve a Budapest-Székesfehérvár vasútvonalon közleltek meg az iskolát. A tanulók döntő része Fejér megyei településekről érkezik, csupán néhányan vannak a Budapest vonzáskörzetéből (Tápok, Érd, Százhalombatta) való. A tantesztület (50 fő) szaktanárokból, szakoktatókból és kollégiumi nevelőkből tevődik össze, akiknek munkáját 46 fő nem-pedagógus dolgozó segítik. Az elméleti oktatás céljait 10 db tanterem, 2 db fél tanterem (csoporthoz), 1 db számítástechnikai szaktanterem és egy nyelvi labor szolgálja. A gyakorlati oktatáshoz 7 db műszaki, 3 db kertész, 1 db állattenyésztő gyakorló terem, 2 db tankonyha, 4 db üvegház, 4 db fóliaház, 2 db kertészeti telep, 1 db állattenyésztő telep áll rendelkezésre. Ugyancsak részét képezi a tangazdaságnak 100 hektár szántóterület, melyet 6 hektár bérelt kaszáló területtel bővített az iskola.

Az oktató-, nevelőmunka színvonalát a már említett elismeréseken túl fémjelzik az országos szakmai és a megyei közismereti tanulmányi versenyeken elért eredmények. A végzett tanulók közülbelül fele továbbtanul, mintegy 30 % érettségit adó képzésben. A szakmai képzés részét jelentő összefüggő nyári szakmai gyakorlatokat a tanulók részben az iskola tangazdaságában, részben mezőgazdasági vállalkozásoknál, vendéglátó egységeknél töltik. Egy tanuló csoportnyi (25-35 fő) tanuló ún. cseregyakorlat keretében Szlovákiában, az ottani Udvardi Mezőgazdasági Szakiskola (testvériskola) szervezésében teljesítheti az összefüggő gyakorlatot. Az iskola a felnőttképzés területén – az 1990-

es évek elején mutatkozó visszaesés után – ismét sikeres szervező-oktató munkát végez (2002. évben 250 fő tett valamilyen szakvizsgát). A felnőttképzés Ezüst – és Aranykalásos Gazda, Méhész, Nővényvédő és Mércegraktár kezelő szakmákban történt, valamint Méhész mesterspecializáló képzésben.

A már említett cseregyakorlaton kívül is tart fent külföldi kapcsolatokat az iskola, a szlovák testvériskolán kívül olaszországi és csehországi iskolákkal. Ezek az együttműködések főleg sportversenyek, kulturális programok keretében valósulnak meg.

Az iskola igazgatói: 1967-87: Varga Géza, 1987-2003 Cserny Vilmos, 2003. szeptember 1-től Turcsányi Sándorné

Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Diákotthon és Gyermekotthon

Az intézmény jogelődje Gyógypedagógiai Iskola néven működött 1950-től Velence területén a Mészényi Kastélyban, s az azt körülvevő Kastélyparkban. Jelenlegi helyén, a Bárczi Gusztáv utcában létesült épületegyüttesben 1977 óta működik előbb Kisebítő Iskolaként, míg napjainkban Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Diákotthon és Gyermekotthonként. Tulajdonképpen a nevében szereplő minden egyes szó egy-egy oktatási intézményt, iskolatípust, illetve bontakozási módot jelöl. Az iskola 3 nagy épületblokkból áll, úgy mint tanügyi épület, foglalkoztató helyiségek és ebédlő, valamint diákotthon és gyermekotthon. Az épületeket közlekedő folyosók kötik össze, gondozott park, sport- és játéktudvar veszik körül. Az intézmény feladata a megye területén élő, sajátos nevelési igényű, és szociálisan rászoruló gyermekek óvodai nevelése, a tanköteles korúak alap- és középfokú iskolai nevelése, speciális szakiskolai szintű szakmai képzése. Az iskolai oktatást döntően gyógypedagógusok végzik, nagyon sok magas kvalifikált, több diplomával rendelkező szakember. A pedagógusok egy része a környező településekről, illetve Székesfehérvárról bejáró dolgozóként naponta utazik a munkahelyére. Az általános iskolások nevelése és oktatása 1-8. osztályig terjedő osztályfokon történik, a speciális képzési igényből eredően 12-17 fős osztályokban.

A 9. és 10. osztályokban felkészítést kapnak a tanulók a 11. és 12. osztályokban folyó speciális szakiskolai képzésre, mely jelenleg kerti munkás és varró munkás szakmákban történik. A Diákotthon és a Gyermekotthon növekedési 6 férőhelyes hálózatban vannak elhelyezve, a vizesblokkok között. Az intézmény saját mosdót üzemeltet, de mód van az egyéni ruhatár önálló mosására is. A tanulók teljes ellátását saját üzemelésű konyha és étterem szolgálja. Az iskola pedagógiai szolgáltatásai széleskörűek, logopédiai ellátás és gyógytestnevelés mellett több sportágban van sportolási lehetősége a tanulóknak. Sokféle szakkör (agyagózás, horgászat, kézimunka, aerobik, rajz, ének,

kerékpár, báb, fotó, természetjárás) működik. Rendszeres az orvosi ellenőrzés, gyermekfelügyelők által állandó ügyelet van az intézményben. Fogorvosi ellátásban is az intézetben belül részesülhetnek a tanulók. A szabadidő hasznos és kellemes eltöltését könyvtár, tv, videó, szervezett programok segítik. A tanulók vallásukat is gyakorolhatják hittanórák és istentiszteletek alkalmával, amit a katolikus lekipásztor és református lelkész biztosítanak. Igazgató: Malomvári Klára.

Velencei óvoda

A község első óvodáját a velencei születésű meszlény Meszleny Gyula szatmári püspök édesanyja emlékére alapította. A Fő utcán álló szülői házát a köriültötte lévő kerttel, 1895-ben az Irgalmas Nővéreknek adományozta, szegény árva leányok nevelésére és óvoda céljára. Az Ófaluban működő Óvoda jogelődje az Orsolya Nővérek Rendházában működő gyermekintézmény volt, mely felekezeti hovatartozástól függetlenül fogadta a gyermekeket. Az épület napjainkban is a község óvodájának ad otthont.

A községi óvoda vezetőővónője: Cserny Etelka.

A község másik óvodáját az újtepen a Kacs Kovács család egykori kastélyának maradványaiban alakították ki, korábban (az 1920-as évektől)

Velencei óvónők napjainkban

Árvalány Intézet és iskola működött a falai között. A kastélyépület egy része a háborúban tönkrement. Később a lakás nélkül maradt családok költöztek az épületbe, majd 1959-től kezdődően óvoda került kialakításra. Egy részét szülői összefogással helyreállították, majd 1959-től óvodaként működik napjainkig. Jelenleg a tagóvoda működik falai között. A két óvoda közös igazgatással, azonos művészeti és környezeti nevelést központba állító pedagógiai programmal működik. Velencei Nagyközség településszervezetéhez igazodóan az óvodák is két telephelyen, az Ófaluban és az Újtepen működnek. A település fejlődésével, a lakosság számának növekedésével az óvodás korú gyermekek száma is folyamatosan növekedett, így az óvodákat is folyamatosan bővíteni, korszerűsíteni kellett. A tárgyi feltételek jó színvonalon adóttak. A személyi feltételek hasonlóan biztosítottak, valamennyi óvodai dolgozó rendelkezik a munkakörére előírt szakképesítéssel. A pedagógus dolgozók közül, az élelmezést biztosító technikai dolgozók jelentik a személyi állományt. Az összes óvodai dolgozó közül 28 fő helyi, a más településről bejáró dolgozók száma 9 fő. Az óvodák is rendelkeznek az ISO 9001 minősítéssel, konyháikon bevezetésre került a HACCP. Az Óvoda nevelési programjában fontos szerepet, teret kap a hagyományörzés, a népi kultúra ápolása. A program alapelve a szeretetteljes, biztonságot adó, érzelmgazdag óvoda megteremtése, ahova szívesen jár a gyermek. Az óvodák „nyitottak”, a szülők betekintést nyerhetnek az óvodai életbe. A dolgozók névsora a függelékben.

A családsegítés, valamint a gyermekjóléti szolgáltatás feladatait Velencei Nagyközség Önkormányzata a Humán Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat működtetésével látja el.

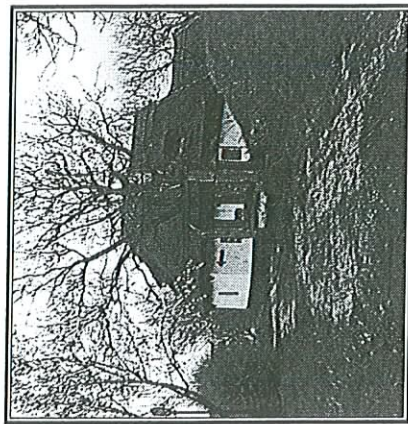
Fenti célok megvalósítása érdekében 2002. október 1-től 5 fővel működik a szolgálat, mivel társulás keretében ellátja Kápolnásnyék, Lovasberény, Nadap, Pázmánd, Sukoró, Zichyújfalu gyermekvédelmi és családsegítő feladatokat. Vezetője: Kecskés Zoltánné.

A VÖRÖSMARTY CSALÁD VELENCÉN

Vörösmarty Mihályt és családját mindenki a szomszédos Nyékkel hozza össze-függésbe, pedig Velence jelentős szerepet játszik a költő és családja életében. Testvéreit a velencei templomban keresztelték. A költő édesapja, idősebb Vörösmarty Mihály, 1812-13-tól Velencén Meszleny Ignációl és Meszleny Ferencről, Nyéken pedig gróf Nádasdy Mihálytól bérelt földet haszonbérbe, majd árendált mindig kisebb és kisebb birtokot. Ekkor már Velencén laktak, s a faluban születettek már a későbbi költő, Vörösmarty Mihály testvérei közül Pál, 1814. július 9-én, a keresztiszülők: Balassa János és neje Angyal Erzsébet. Ugyancsak Velencén született a legkisebb Vörösmarty gyermek István, 1816. július 2-án, keresztiszülők: Véghegyi István és neje Német Lúcia. István volt az a testvére, aki még gyermekkorában meghalt, s itt Velencén temették el.

Az első írásban fennmaradt versének az ihletője a velencei községi fürdő, a mai szabadstrand és az épülő Gránit melegfürdő közti terület. Szüleinek a gazdálkodás az első évben jól ment, de az 1816-os évben nagyon rossz időjárás volt, a termés nem sikerült. 1816-ban idősebb Vörösmarty Mihály a fehérvári Szent Mihály napi vásárrban meghűlt, s ettől kezdve betegeskedett. Gyógyítás céljából Pestre utazott, azonban a kúra megkezdése után röviddel, 1817. júliusában az édesapa meghalt, Pesten is temették el. A költő Vörösmarty Mihály gyermekkorában erősen kötődött a velencei tájhoz, melyről a következőket írta Latkóczy Mihály Vörösmarty ifjúságából című cikkében, amelyhez forrása az „a tisztességes” volt, akihez Vörösmarty Mihály szerelmi költeményét írta. E cikk szerint „Vörösmarty ifjúságában kedvelte a magányt. Szeretett „félreeső szép kies ponton megállapodni és egy fatörzset kiválasztva, kővecskéket dobálni, míg magában halkán valamely népdal szövegét dúdolgatta. Ismételtén kellett nevén szólítani, mire elmélyedéséből fölrezennt s a beszélő felé fordult. A munkásokkal, vincellérekkel, szőlős gazdákkal inkább meséltetni, mint dolgoztatni szeretett. A Két Szomszédvár meséjét is öccsének, Jánosnak vincellérjéről hallotta. János azonban nem tudta elnézni bátyjának ezt a szokását, s e miatt össze is zördültek. Atyuk halála után -mikor még Mihály nem volt nevelő Perczeléknél- a fiúk közösen gazdálkodtak Velencén. Megtörtént, hogy öreg öccsével, mikor már javában terem a pókfonal, egyszerre dolgoztattak: János kukoriczát törtetett, Mihály pedig szüreteltetett. Időközben megeredt az eső, mire Jánosnak természetesen, félbe kellett szakítani a kukoriczatorést. Nehogy a nap kárba vesszen, János a maga embereivel átment Mihályhoz, hogy segítsen. De mekkora lón haragja, midőn Mihályt a prészházban találta, maga előtt egy kancsó borral, míg a béresek köröskörül a földön guggoltak és meséltek. János kifakadt, Mihály nem tűrte, és végére birokra kelve szépen legurultak a pár ölnyi hegyről, melyen a prészház állott. Haragjuk elroppenvén, belátták, hogy ez így nem maradhat, János tehát elment

A Vörösmarty pince

szolgálatot keresni és talált is. Mihály, ki időközben eltávozott és Pesten nevelősködött a Perczel-családnál, édesanyja leveléből tudta meg, hogy öccse szolgál.”

Vörösmarty János, a költő öccse így emlékezik vissza a velencei nehéz időszakra: „még Anyánk aki a Velencei Meszlenyi Antal féle haszonbérlet birtokon lakott – ki telvén haszonbér ideje falu Velenczébe Meszlenyi Ignációl – utóbb Meszlenyi Ferenczről árendált, mindig kisebb kisebb birtokot, mert minden gazdálkodása kárral ment mi iskolába voltunk, egyik idősebb leány testvérünkkel gazdálkodott – de a legfőbb az volt hogy Atyánk rendelkezését nem követték – mert az azt rendelte – hogy a falusi gazdálkodással azonnal fel hagyjon, gabonát birkát marhát Szőlőket Borokat mind eladja, az adósságot ki fizesse, a mi pénz maradjon a Fehérvár- Városi Árva pénziárba be tegye, és a fehérvári ház föld szőlőből meg élhet – nem így cselekedvén 5 év alatt semmi se maradt, az adósság nem fizetett; a legelső volt, a ház és a föld eladás – marhát birkákat el kapkodták – így aztán nagy szükségét látott Szegény Anyánk – nekünk se volt, haza sem mertünk menni – azért ott még is voltak könyűreletes szívű emberek, kik segítettek Anyánkat, de már ekkor nagyon bántottak, gyermekei elhagyták és az anyjára fájt bánatos szívének hogy többnyire ágyba fekvő volt – én azután rá beszéltem hogy jöjjön be Fehérvárra tisztességes lakást szerzek és tehenet tartok neki, hogy jó teje legyen mert a tej kedves eledele volt, – így osztán Fehérváron lakott 2 évig, már ott voltunk 4-en testvérek, láthatott mindennap is bennünket – de még is csak ki vágyott – kivittük Gárdonyba ott egy Nemes Úr adós volt: 7 évre földet és lakást adott – de itt megint nem tudott meg szokni – siránkozván, hogy neki csak Velenczén volna jó, közel a szőlőhöz hogy minden nap ki járhatna, de már az utolsó szőlőjét is elvették a hitelezők. Kedvéért nem nyugodtam, míg a szőlőt vissza nem vettem és ott tisztességes lakást fogadtam – már ekkor Mihály bátyám is évenként 200 vft; segített – ezen néhány évet aztán meg elégedéssel töltötte – meglehetősen nagy kertje tágas udvara és közl a szőlőhöz.”

Idősebb Vörösmarty Mihály halála után felesége a gyermekek segítségével gazdálkodott, s 1822-ig tönkre ment a gazdaság. Évről évre kisebb területet tudtak árendálni, a termés sem volt jó, s a jobb időkben megszerzett vagyont elúszott apránként. Árverésre került többek között a Bence hegyen lévő 2 hold szőlő és a préház is, melyre sokan pályáztak. Ezer pengő forintért a Schwammer család vette meg a szőlőt és a préházat, s igen büszkék voltak a későbbiekben, hogy az valamikor a költő családjáé volt. Az özvegy Vörösmartny Fehérvárra költözött négy gyermekével, s ott élt kb. 1825-ig, de nem tudott a városban megszokni, s Velencére vágott visszaza. Mihály javaslatára, János fia Gárdonyba költöztette és 1827-ig lakott ott. 1827 körül veszik vissza édesanyjuknak az egyik szőlőt Velencén a Bence-hegyen, melynek közelében volt az a ház is, amelyben anyjuk élt haláláig. 1834. szeptember 23-án életének 61. évében halt meg idősebb Vörösmarty Mihályné, szül. nemes Csáthy Anna, s a velencei temetőben Kiszner Sebestyén velencei plébános temette el. A családból Mihály, a költő nem tudott részt venni a temetésén, mert Erdélyben járt Ferenczy István szobrász barátjával, ahol megbetegedett, s októberig betegeskedett Pesten. Bánatát, hogy nem vehetett részt édesanyja temetésén, a „Szegény asszony könyve” című költeményében írja meg, ezzel állítva emléket édesanyjának.

A Vörösmarty család emlékét Velencén ma már csak a Vörösmarty-pince őrzí, amely műemléki védeltséget élvez.

A Vörösmarty testvérek anyakönyvi adatai

1. *Anna* (1798. Alap - + 1873. Szept.30. 75. éves)
2. *Erzsébet* (1799. Júli. 13. Nyék - +1862. 62. éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
3. *Mihály a költő*: (1800. dec. 1. Nyék - + 1855. nov. 19. 55 éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
4. *János* (1802. szept.20. Nyék - +1876. szept.20. 74. éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
5. *Ferenc* (1805. szept.2. Nyék - +1862. május 2. 55. éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
6. *Terézia* (1807. máj. 6. Nyék +1894. febr.26. 90. éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
7. *Juliana* (1809. dec.30. Nyék - +1872. aug.20. Pest. 62. éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
8. *Imre* (1811. dec.18. Nyék - +1881. szept.11.(13.) Újszász. 69. éves)
keresztzüllők: Zimmermann Fülöp és neje Obermann Erzsébet
9. *Pál* (1814 júli.9. Velence - 1886. aug.12. Budapest. 72. éves)
Keresztzüllők: Balassa János és neje Angyal Erzsébet
10. *István*: (1816. júli.2. Velence - + 1818-ig)
Keresztzüllők: Véghelyi István és neje Németh Lídia

KASTÉLYOK ÉS KÚRIÁK

(Meszleny – Burchard – Bélaváry) – Hauszmann – Gschwindt – kastély

Velence legkorábban épült kastélya, amelynek a falába volt befalazva a római korból származó AVETA sírköve. A kastély a régi hadi út mellett fekszik. Velence településén a XVII. században a ketyei Finta család örökösei, a Dezső, a Kovács-Szabó, a Toldy és a Nagy-Kasza családok osztoztak. Toldy Márton lányára tolnai Festetics Pálhoz ment feleségül; lányuk, Festetics Mária kezével jutott meszleni Meszleny (I.) János birtokához a településen. A família első kúriáját is minden bizonnyal ő emeltette. Meszleny (I.) János 1736-ban bekövetkezett halála után fia, (I.) Pál lett a birtok tulajdonosa. Ő 1759-ben hunyt el, a birtokot három fia: (II.) János, Antal és (II.) Pál örökölték. A kúria Meszleny (II.) Jánosé lett, az attól északra elterülő földekkel együtt. (II.) János leszármazottai birtokrészeiket fokozatosan eladták, majd a régi családi kúriát is megvásárolta a Burchard család. A família 1891-ben kapott nemesi címet Konrád és Gusztáv velencei birtokosok révén, akik ekkortól a Burchard-Bélaváry nevet használták. Tőlük 1913-ban vásárolta meg a birtokot Hauszmann Alajos műépítész, a magyar eklektika egyik legnagyobb mestere. Hauszmann a kúriát 1923 körül emeletépítéssel kastéllyá alakította, melyet saját „nyaralójának” szánt. Az építész egy ideig a Műegyetem rektori tisztét is betöltötte. A kastély eklektikus stílusában a neobarokk elemek vannak döntő többségben. Hauszmann - az általa átépített - budavári királyi palota Mátyás királykútyjának bronz kutya-szobrai közül kettőt duplán öntetett ki, és ezeket a velencei kastélyparkban állította fel. (A szobrokat a II. világháború végén az orosz katonák elvitték.)

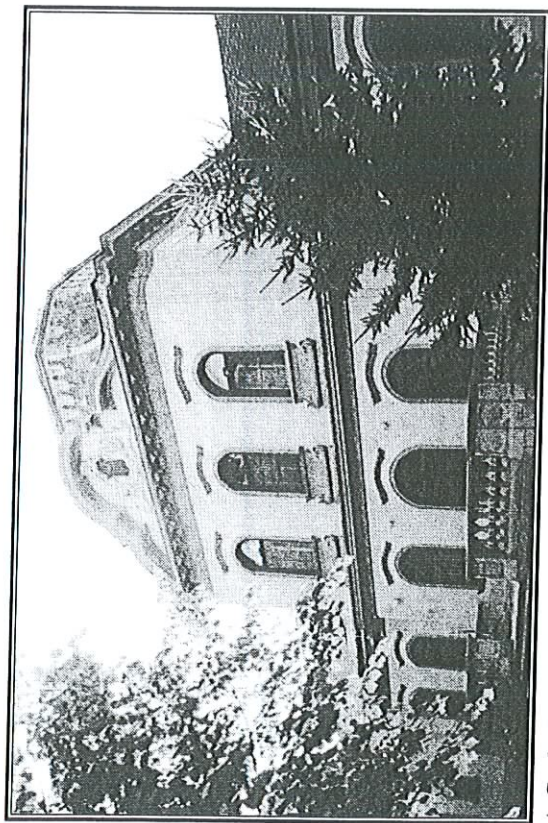
A kastély szabadon álló, középrészén emeletes, két szárnyán földszintes, téglalap alaprajzú épület. A főhomlokzat $2+(1+1+1)+1+3+1+1+1+3$ oszlasú. Hauszmann a középrizalit homlokzatának kialakításakor a gödöllői Grassalkovich-kastély formaelemeit is felhasználta.

A rizalit előtt erkély áll, melyet hat íon fejezetes oszlop tart (a két szélső süríttet), mellvédjén kőbe faragott címer látható. A rizalitot kupola fedi, az oromzatot kővázák, valamint copf füzérek díszítik. A homlokzati szakasz ablakai szegmensíves záródásúak, vasráccsal védettek.

Hátsó homlokzata $1+2+2+3+2+2$ tengelyes. A középrizalit enyhén előrelép, nyílásai íves záródásúak. Az oromzat kiképzése a főhomlokzathoz hasonló, a rizalit előtt kőbábs mellvédés terasz húzódik.

Az oldalrizaliton barokkos ívelt oromzat látható, palmattás díszítéssel. Baloldali homlokzata 2+1, a jobboldali 3 tengelyes. A kupolát tartó rész oldalán barokk ablakok láthatóak. A kupolamegoldás a hatvani Grassalkovich-kasté-

A Gschwindt kastély

lyéra és a budavári királyi palotára egyaránt emlékeztet, mely utóbbi a II. világháború előtti kialakítása szintén Hauszmann műve. Az épületet manzárdtető fedi.

A kastély belsejében az előcsarnokban neobarokk kandalló áll, a mennyezetre stukkók borítják, a csillár megmaradt eredeti állapotában. Az előcsarnokból indul az emeletre vezető faragott fa lépcső. A díszterem (vagy nagszalon) a kerti homlokzatra került, kétoldalt egy-egy kisebb szalon nyílik belőle. Mennyezetét stukkók díszítik, a sarokban majolikakályha látható. (Pár évvel ezelőtt még ott állt a szalonban egy csodálatosan faragott szekrény is.)

Az építész nem sokáig használhatta az épületet, 1926. július 31-én meghalt. (A Kerepesi úti temetőben található síremlékére a velencei Hauszmann Alajos nevet vették rá.)

Örökösei a gyáriparos győri Gschwindt családnak adták el az ingatlant. Gschwindt Ernőnek és Györgynek Budafokon szeszgyára és élelmiszergyára volt. A Gschwindt család 1872-ben kapott "győri" előnévvel nemesi címet Gschwindt Mihály pesti gyártulajdonos személyében. A velencei kastélyhoz 400 katasztrális holdnyi föld, szőlő és gyümölcsös tartozott. 1930-ban Gschwindt Ernő 279 katasztrális hold birtokterületének egy része szőlő volt. A birtok intézője, a gazdaság vezetője Winternitz Adolf volt.

A II. világháború idején a családnak sikerült elérnie, hogy a kastély területét a svéd királyság diplomáciai védelme alatt álljon. Az épületet csak 1954-ben államosították, a dohányipari szakszervezet, a Dohányjövődék üdülője

lett. Később rövid ideig a SZOT kezelte, majd az 1960-as évek óta egészen máig az Élelmiszeripari Dolgozók Országos Szövetsége (ÉDOSZ) használja üdülőknek. A kastélyt a megye egyik legszebb kastélyparkja övezi, 200 éves védett hársfákkal, törökmogyoró-fákkal, gesztenyefákkal. Az 5,1 hektáros park bejáratát kapuja mellett áll a gazdatiszt manzárdtetős háza, szegmensíves ablakokkal. A hagyomány szerint a másik melléképület - valóban igen mély - pincéből alagút vezetett át a tóig, melyet mára befalaztak.

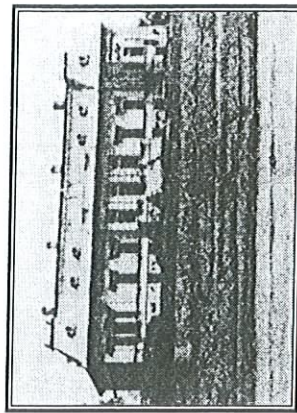
Meszleny – Wenckheim-kastély

A kastélyt meszleni Meszleny Benedek és felesége, csalai Kégl Irma számára a feleség apja, csalai Kégl György építtette 1888-89-ben. A kúria terveit Say Ferenc fehérvári műépítész készítette. Meszleny Benedek volt a velencei-tavi vadásztársaság vezetője.

A parkot e körül az épület körül is a másik itteni Meszleny-kúria tulajdonosa, Meszleny Pál építtette ki: kerti tavat, vízesést, öt hidat, sziklakertet és fenyves csoportokat létesített benne.

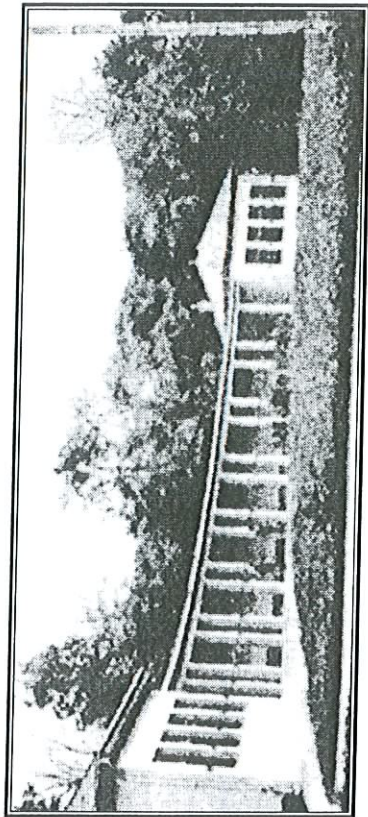
Meszleny Benedek 1909-ben hunyt el. Örökösei az I. világháború idején sok hadikölcsönt jegyeztek, ezért 1921-ben a kúriát el kellett adniuk gróf Wenckheim Ferencnek. Wenckheim a család ifjabb grófi ágából származott, a família az osztrák bárói rangot 1776-ban, az osztrák grófi címet 1802-ben kapta. Wenckheim Ferencnek 1930-ban Velencén saját birtoka 138 kh, melyhez bérelt Meszleny Bélától még 122 kh területet. Intézője Szabó István volt, aki a szolgálat mellett még a saját 200 holdas birtokát és 120 holdas bérletét is kezelte. A grófi családnak 1935-ben összesen 2528 katasztrális holdas birtoka volt a településen, 1943-ban már csak 659 hold. Wenckheim Ferenc Velencén halt meg 1939-ben, ezután a kúriát felesége lakta 1945-ig.

A kúria szabadon álló, magasföldszintes, megközelítően U-alaprajzú épület. Főhomlokzata 3+2+3+2+(1 + 1 + 1) osztagú, középrizalitja előtt kőbábo

A Wenckheim kastély

Gudenus – Kacs Kovics-kúria (1898)

nyeket a keresztes nővérek vezették. A kúria kápolnáját nemcsak az intézmény lakói, hanem a környéken élők is használták.

A szabadon álló, földszintes, összetett alaprajzú épület, melynek egykori eklektikus stílusa döntően klasszicista elemeket tartalmazott. (2+3+2)+2 osztású főhomlokzatán, 4 pillérrel nyugvó, félköríves nyílású, előreugró középrész húzódtott, háromszögromszattal. A kúriát teljesen átalakították, eredeti stílusjegyeit elvesztette.

Jelenleg az Újtelepi óvoda működik falai között. A kúriát kisebb kert övezi.

Szapáry – Manndorff – Wickenburg – Nemeskéri Kiss-kúria

A mai polgármesteri hivatal épülete az 1840-es években már állt Velencén. A nemesi kúria akkor gróf Szapáry Antal tulajdona volt. A pákozdi csata előestéjén ebben az épületben szállt meg Batthyány Lajos miniszterelnök és ott a grófnéknál találkozott és tanácskozott Pálffy Jánossal, a képviselőház alelnökével. A későbbiekben báró Manndorff Géza Velence Tükrös nevű részét vásárolta meg az 1890-es években. (A pfauhofeni és wissenaui Manndorff család 1644-ben kapott birodalmi bárói rangot.) A bárót a századfordulón a fehérvári kerületben függetlenségi programmal országgyűlési képviselővé választották gróf Zichy János kultuszminiszterrel szemben. Hogy képviselői munkáját jól elláthassa az időigényes tükrösi birtokot eladta 1905-ben, és helyette a falu belterületén vásárolt kúriát. (Ezen épület építetője ismeretlen.)

Szabadon álló, földszintes, összetett alaprajzú épület. A kúria jelenlegi formája átalakítás eredménye. Homlokzatán a középrész előtt újonnan kialakított pilléres középrész húzódik, a mögötte levő 3 félköríves záródású nyílás eredeti. A jobb szélen manzárdtetős sarokrízalit látható. A kúriát kisebb park

A kastély szabadon álló, magasföldszintes, téglalap alaprajzú épület. Eklektikus stílusában sok a neoreneszánsz elem, a falakat klinkertéglával burkolja. Főhomlokzata 1 + 1 + 1 + 1 + 1 osztású, középrizalitján íón oszlopos, timpanonos portikusz látható. Jobb szélén emeletes torony áll, melyet lapos sátoros borít, alatta vakíves párkány húzódik. A torony félköríves záródású ablaka alatt kőbábs melvéd látható.

Hátsó homlokzata 1+3+1 osztású, középrészén itt is 4 íón oszlop által tartott, kőbábs melvédés portikusz húzódik, félköríves nyílásokkal. Jobboldali homlokzata 1 +2+ 1 tengelyes, a baloldali a már említett torony és lombfűrészdíszes veranda áll.

Beck Lajos országgyűlési képviselőnek 800 katasztrális holdas birtoka volt a településen, ennek a közvetlenül a tó partján elterülő részét üdülőtelkek céljára parcellázták fel.

A háború alatt ebben az épületben volt a nyilasok helyi központja. Később állami nevelőotthont rendeztek be a kastélyban lányok részére, parkjában pedig úttörőfőbort alakítottak ki. Ezután hosszú ideig üresen állt, és állapota annyira leromlott, hogy le akarták bontani. Végül 1988-89-ben magántulajdonba került az épület, azóta folyamatos a felújítása. Jelenleg lakóházként működik, parkjában nyaranta Székesfehérvár Város Ifjúsági Tábora üzemel.

Beck-kúria (kiskastély)

A madarasi Beck család építette ezt az épületet is, valószínűleg a "nagykastély" építése után nem sokkal. Az eklektikus stílusú kúria felújítása napjainkban is folyik, a legenda szerint alagút köti össze a „nagykastélyal”.

Jelenleg magántulajdonú lakóház, 3 hektáros park veszi körül. A falu temetőjében a Beckek sírkápolnát is építtettek.

Gudenus – Kacs Kovics-kúria

A Gudenus bárók kúriáját stílusjegyei alapján XIX. század második felében emelték. Az épület

1912-ig báró Gudenus Géza tulajdonában állt, majd halála után 1917-ig özvegye, gönczruszkai Kornis Mária grófnő birtokolta. A Gudenus család 1732-ben kapott birodalmi bárói címet, Magyarországon 1860-ban nyert honosságot. Az épületet a Gudenusoktól 1917-ben a daruvári Kacs Kovics család vásárolta meg. A Trencsén vármegyei eredetű família 1814-ben szerzett nemesiséget. A Tanácsköztársaság bukása után egy baloldali természetjáró szervezet szeretne volna megvásárolni a kúriát, mely végül az állam tulajdonába került. Arva lányok számára intézetet és iskolát helyeztek el falai között, az intézmé-

övezi. A bárói család 1923-ig használta az épületet, ekkor capelloi gróf Wickenburg Márknak és feleségének, muraszombathi, széchyszigeti és szapári Szapáry Eszter grófnőnek adták el.

A Wickenburg család 1705-ben kapta birodalmi bárói, 1715-ben cseh bárói, 1790-ben birodalmi grófi, végül 1812-ben osztrák grófi címét. Wickenburg Márk cs. kir. kamarás, főhadnagy, közös külügyminisztériumi osztályfőnök, majd m. kir. kereskedelemügyi államtitkár lett. A gróf 1924-ben, felesége 1944-ben hunyt el Velencén. Mivel a házaspárnak nem volt gyermeke, a kúriát a Szapáry-rokonság örökölte, majd rövid ideig a Nemeskéri Kiss család volt a tulajdonos, egészen az államosításig. A II. világháborúban megsérült épület a község tulajdona lett, a helyreállítás után a község háza költözött falai közé. Jelenleg is a polgármesteri hivatalnak ad otthont.

Peék – Wickenburg – Pirkner-Czettner-kúria

A kúria építési ideje ismeretlen, a XX. század elején a Peék család tulajdonában állt, melynek egyik tagja, Peék Gyula 1903-tól a település plébánosa volt.

Az I. világháború után dr. capelloi gróf Wickenburg István vásárolta meg az épületet, akinek öccse, Wickenburg Márk is akkoriban lett velencei birtokos és kúriatulajdonos. István gróf 1910 és 1917 között Fiume és a magyar-horvát tengerpart kormányzója volt, majd a Vöröskereszt Egylet főmegbízottja lett, Fiume városa pedig díszpolgárává választotta.

Lánya, Wickenburg Mária-Márka a katolikus leányegyesület, a KALÁSZ helyi vezetője volt. Wickenburg özvegye és Mária-Márka grófnő a II. világháború alatt eladták a kúriát a Pirkner és Czettner cégnek, amely lőszerezéséért gyártott az épületben.

A kúria szabadon álló, egyemeletes, téglalap alaprajzú épület. A tóra néző homlokzata egykor romantikus, pártázatos kiképzést kapott. Az oldalhomlokzatok felett barokk ívű oromzat húzódott.

Az államosítás után náduzemet létesítettek a kúriában, melyet akkor át is építettek. Jelenleg szálloda működik falai között.

Rédey – kastély, Régiposta u. - Depo u. környékén állt. (II. világháborúban elpusztult.)

A báró Rédey család tulajdonában álló kastély. Építtetője és építési időpontja ismeretlen. Az 1900-as évek elején báró Rédey Richárd és családja lakott benne. A család a háború után a romokat is elbontotta.

A község területén több kisebb kúria is volt, amelyek jó része a háborúban ugyancsak elpusztult, vagy átépítésre került.

VELENCE JELENTŐSEBB ÉPÜLETEI ÉS EMLÉKMŰVEI

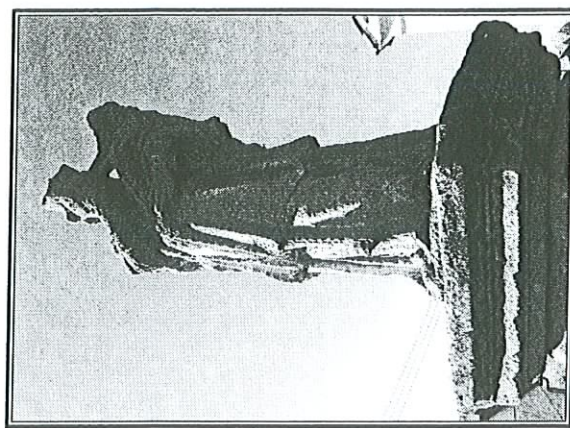
Katolikus templom: 1827-29-ben épült, valószínű Hild József, vagy munkatársa tervezte. Szent István király tiszteletére felszentelve, 1830-ban.

Nepomuki Szent János szobor: A római katolikus templom előtt áll a ki-szélesedő utcán. A 18. századból származó alkotás kőkorlattal van körülveve. A szobor jobb mutatójára száján pihen, karjában kereszt.

Református templom: Templomkertben, szabadon álló épület. 1807-ben közadakozásból épült.

Wenckheim-kúria: Tópart u. 54. Jelenleg könyvtár, szabadidőközpont és házasságkötő terem. Parkban álló, földszintes, neoreneszánsz, nyerstégla épület, 1890 körül épült.

Gschwind-kastély: Jelenleg üdülő. Országút mentén álló, egyemeletes, historizáló - neobarokk épület. Az 1920-as években épült.

Nepomuki Szent János szobra

Beck-kastély: Régi posta u. 2. Jelenleg magánlakás. Földszintes, portikuszos, kis toronnyal. Az 1880-as években épült.

Meszleny-kastély: Széchenyi u. 3. Jelenleg romos, erősen átalakított, földszintes, U alaprajzú épület. (Közvetlenül a vasút mellett, a tó felőli oldalon.)

Vasútállomás: Hosszú, földszintes épület csempedísszel. Krassói Virgil terve alapján épült 1939-ben.

Halászház: Fő u. 154. Sárfalú, nádtetős, szabad kéményes épület. A Velen-tó halászati kiállítás található benne.

Vörösmarty pince: Bence-hegy

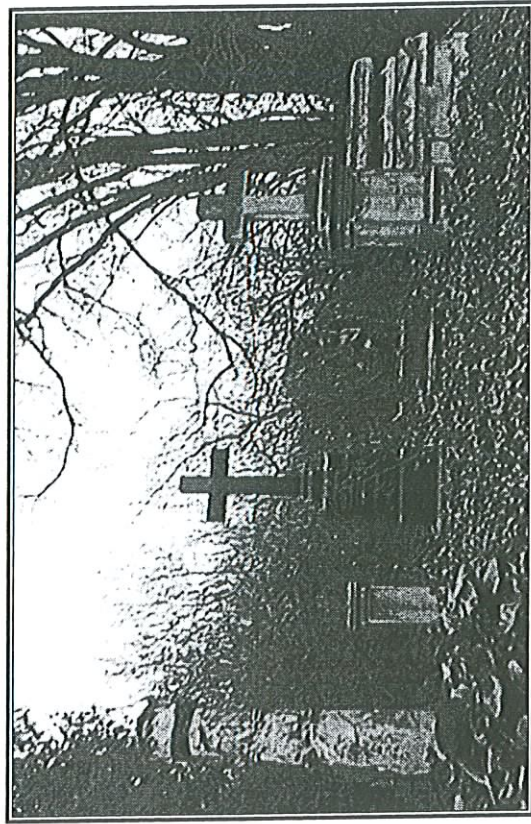
A 18-19. század fordulója körül épült pincerendszer, összekötve a területén lévő préházat és melléképületet. A hagyomány szerint Vörösmarty Mihály és öccse, János vásárolták édesanyjuknak az 1830-as években. Udvarán áll egy 1869-es évszámmal ellátott prés, melynek kármentője vörös márvány.

Viola utca 4.: Népi lakóház, 19. sz. Rakott sárfalaz, nyeregterető nádfedéssel. (1. Műeml. 499.)

Temető: A 18. századtól kezdve temetkeztek a temetőbe, a mai Nadapi út és az Ország út között elterülő, az M 7-es autópálya által bezárt területen.

Temetőkápolna: A Beck család sírkápolnája volt, klasszicista homlokzattal, félkör ablakkal; falaiban másodlagosan felhasznált gótikus faragványokat találtak.

Meszleny család sírkertje: A velencei katolikus egyházi temető mellett volt egy szabad terület a család tulajdonában. Amikor a századforduló idején betelt a temető, ezt a szabad területet elcserelte a köztemető egy részével, ahol a családnak már számos tagja volt eltemetve. 1945-ben elvették a családi temetőt, de a család továbbra is gondozta azt. 1965-ben tényleges birtoklás alapján, Meszleny Pál (1889-1975) és Meszleny Ignác (1925-) visszamelekezései, földnyilvántartás szerint is visszakertült örököse, Meszleny Pál (1889-1975) nevére. Ma a sírkert Meszleny Pál (1856-1939) unokája, Meszleny Ignác (1925-) kertész-mérnök tulajdonát képezi, aki az elmúlt években kitartó munkával rendezte a temetőt. A szanaszét hányódó, pusztuló sírköveket generációs és rokonsági szempontok szerint helyezte el. Kihasználva kertész-mérnöki tudását, olyan virágokat ültetett az újra elhelyezett sírkövek mellé, hogy azok mindig egymás után nyíljanak, így tavasztól őszig

A Meszleny család sírkertje

pompás látványt nyújt a temető. 1968 óta az Ország úti Meszleny családi sírkert műemlék jellegűvé nyilvánították. A Budapesti Városvédő Egyesület érdeklődése is felébredt iránta. A Nemzeti Panteon Alapítvány keretében összeírták az országban fellelhető „fontos” sírokat. A családi temetőben 54, köztük több művészi faragású síremlék található. A XVIII. századtól kezdve eltemetett 37 Meszleny családtag közül 29 a férfi és 10 lány. Nyolcan közülük még gyermekként haltak meg. Itt van eltemetve báró Eötvös Ignác (1786-1851), az író Eötvös József (1813-1871) édesapja. Itt található Aloysia Petrács sírköve 1825-ből, Csehfalvy Gejza puttós sírköve 1831-ből.

Meszleny kereszt: A Tópart út és a Széchenyi út sarkában található kereszt, amelyet 1858-ban Meszleny Lajos és Chernel Rozália emeltettek szerencsés megmenekülésük emlékére. A története az, mikor kocsival mentek és villám vágott az út mellett lévő tölgyfába, a lovak megbokrosodtak és a kocsit felborult. Ők nem sérültek meg, s ezért hálából állították ezt az emlékkeresztet, melynek felirata a következő:

„Megváltásunknak ezen jelét Isten dicsőségére, a Vallás díszére és menekvés hála emlékére Meszleni Meszleny Lajos és Neje Chernelházi Chernel Rozália buzgóssága emel.
1858”

Emlékkereszt: Ország út

I. Világháborús emléktábla: A Fő utcán található az óvodával szemben az egykori a községháza, amelynek a falán az 1914-18. között lezajlott I. világháború hősi halottainak nevét megörökítő emléktábla látható, mely fehér márványból készült. A tábla felső részén, középen kiemelkedő dombsíron a „Szent György legyőzi a sárkányt” plasztika körfelirata „ÉLETÜKET ÉS VÉRÜKET ONTOTTÁK A HAZÁÉRT ANNO DOMINI 1914 – 1918”. A hetvenkettő felsorolt odavesztett hős neve az Adattárban olvasható.

A II. Világháborús emlékmű: 1990-ben került felújításra, szürke márványlapokkal került bevonásra, benne fehér márványtáblákon a következő szöveggel: „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontta vért, Vörösmarty.

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAINAK ÉS ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE EMELTETTE VELENCE LAKOSSÁGA 1990”

A II. világháborús halottak neve az Adattárban olvasható.

Az emlékmű 2004. tavaszán ismét helyreállításra került.

Ugyancsak a Hősök Parkjában található még több faragott emlékoszlop, amelyeket Cserny Vilmos amatőr fafaragó készített.

1956-os kopjafa: Felirata a következő:

„1956. X. 23. 1989. X. 23.

Megbűnhötte már e nép/ A múltat s jövőndőt!

(Kölcesy F: Hymnus)

Állította Velence Nagyközség Önkormányzata. 1991. X. 23.”

Készítették: Cserny V. Fujtás J.

1848-as kopjafa: Felirata a következő:

„Ó nagy nap, szép nap, légy örökre áldott/ Hozz mindig új fényt, új dalt, új virágot

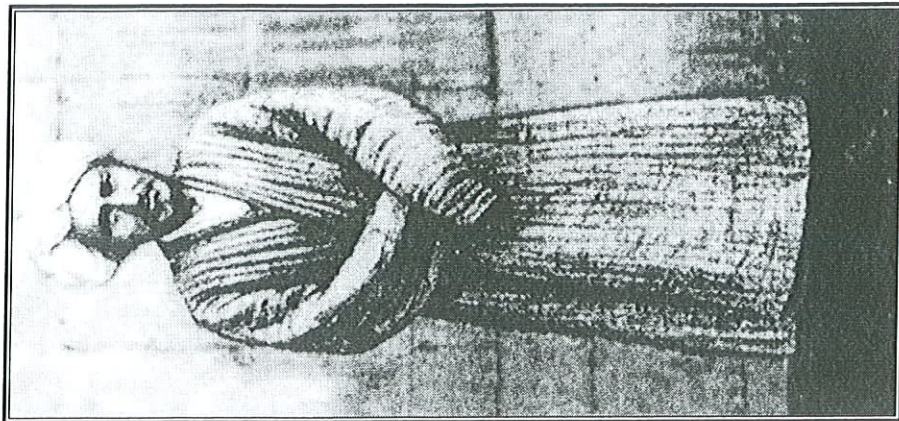
Juhász Gyula: Március idusára

Velence Nagyközség Önkormányzata. 1992. III. 15.”

Kész: Cserny Vilmos

Molla Szadik sírja: (Molla Szadik = Molla Iszhak: 1844-1892. május 22.)

A velencei temető szélén áll egy érdekes sírkő, amelynek felirata: „Itt nyugszik Molla Szadik ázsiai török szerzetes. Szül. 1836-ban. Meghalt 1892. május 22-én”. A kungrádi származású „üzbég tatárja” volt Vámbéry Árminnak, aki Mekkába akart eljutni a nála 10 évvel idősebb Vámbéryvel. Szülei a jól tanuló gyermeket mollának – szerzetesnek szánták, írástudó volt. A keleti útról hazatérő Vámbéryvel jött 1864-ben Magyarországra. Budapesten élt, meg-

Molla Szadik-Iszhak

Millenniumi emlékoszlop: Felirata a következő:
„896 Őseinket felhozád/ Kárpát szent bécéré,
Általad nyert szép hazát/ Bendegúznak vére.
S merre zúgnak habjai/ Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai/ Felvirágozának
(Kölcsy Ferenc: Himnusz)
1996. 08. 19. Kész: KPM Knyék, Cserny V.”

Antall József szobra: Antal Józsefnek, a rendszerváltást követő időszak első miniszterelnökének faragott szobra, 2002-ben készült el. Sasvári János kápolnásnyéki fafaragó mester készítette.

Sára Szűcs Lajos pincéje: (Szőlőhegy)

A Wénckheim, korábban Meszlenyi Lajos kastélya udvarra néző oldalán található egy emléktábla, amelynek kapcsolata a Meszleny családdal a következő. Meszleny Zsuzsanna (1812-1879) Kossuth Lajos felesége volt. Ennek kapcsán kerülhetett fel a következő feliratú emléktábla:

„Kossuth Lajos születésének 175. évfordulójára és annak emlékére, hogy Velence lakói lerótták kegyeletüket a hazai földre térő nagy halott koporsójánál. Óbudai Spartacus Turista Sportegyesület „

Orbán-szobor: A benépesülő pincesoron, a Sárgaföldes úton 1984 májusában Orbán napján állították fel Szent Orbán szobrát, amely Richter Ferenc munkája. A szobor leplezését követően utcabállal ünnepeltek a velencei szőlősgazdák, azóta rendezik május végén az Orbán-napi ünnepet.

A VELENCEI-TAVI FÜRDŐ-KULTÚRA

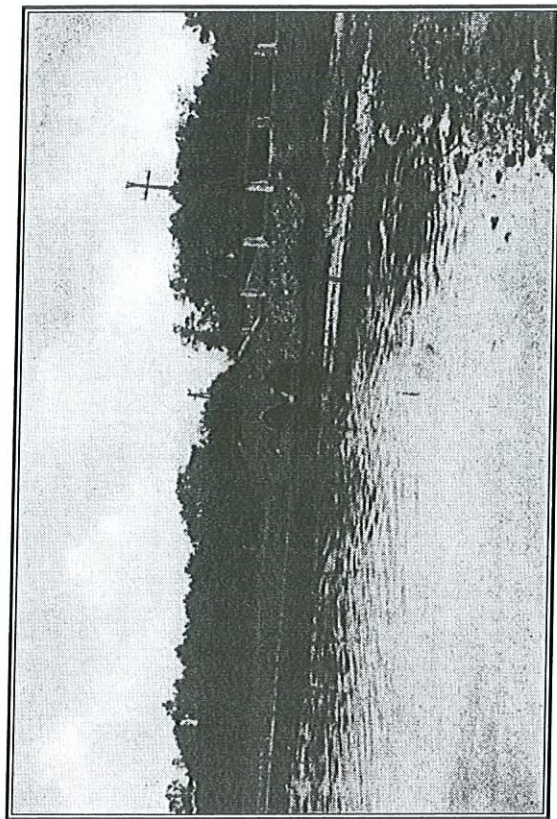
A Velencei-tó mellett élők ismerték a tó vizét, nemcsak a megélhetésükhöz járult hozzá a halak, a madarak a nád, a jég, stb. formájában, hanem ha az idő és a víz hőfoka megengedte, szívesen mártózták meg a vízben. A feljegyzésekben olvashattunk olyan idősebb asszonyokról és férfiakról, akik ismerték a Velencei-tó vizének, iszapjának hatásait, gyógyhatásait. Velence községnél a tóparti rész viszonylagos sekélyessége miatt alkalmas volt a fürdőzésre. 1907-től már a nemesi családoknak volt a part mellett négy fürdőkabinjuk és el-egyengedett terület, ami a strandok ősenek mondható. Érdekességgént nem egy tó mellett élőről, hanem egy székesfehérvári ciszter rendbéli tanárról szeretnék említést tenni, aki nagyban hozzájárult a Velencei-tónál a fürdőkkultúra kialakulásához. Ő volt dr. Polgár Iván, 1902-1914-ig tanított Székesfehérváron a ciszterci főgimnáziumban. A magyar Adria-egyesület földrajzi szakosztályának választmányi tagjaként tanulmányt írt a Velencei-tó közgazdasági lehetőségeiről és a nátermelésről a Velencei-tavon. Önálló munkája, „A Velencei tó”, nagyban előmozdította az akkori idegenforgalmat. Jelentős tevékenysége folytán alakult meg Velencén az első strand. Felhívta a figyelmet arra, hogy a tó vize milyen magas koncentrációban tartalmaz oldott ásványi anyagokat, többek közt magnéziumot, szulfátot, nátriumot, kalciumot, stb., amelyek mozgásszervi, neurológiai nőgyógyászati betegségekre igen jótékony hatással voltak. Ugyancsak neki volt szerepe abban is, hogy a fehérvári fürdőbe szállították a Velencei-tó gyógyhatású iszapját, amelyben igen sok olyan ásványi anyag megtalálható – nátrium-hidrokarbonát, magnézium, stb; amelyek a fáradt, kimerült szervezet regenerálására, frissítésére is kiváló volt. Velencén a „A mindennapi élet rendjébe, a XX. században épültek be a szabadidő-kultúra elemei, az üdülési, utazási szokások. A hét vége, a víkend fogalma Magyarországon -akárcsak Európában is -a két háború között honosodott meg. A felbomlott Osztrák-Magyar Monarchia közkedvelt fürdőhelyeire 1918 után már nemcsak vasúti jegy, hanem útleveél is kellett, s kezdetben a nyaraláshoz szokottak anyagi helyzete sem engedte a régimódi utazásokat. A hazai

propaganda is arra biztatott, hogy a pihenni vágyók itthon töltsék a vakációt. A belföldi nyaralás általánossá válásához még más is kellett. Mindenekelőtt szabadidő, és nemcsak a polgári, értelmiségi rétegeknek, hanem másoknak is. 1923-ban a Bethlen-kormány megkezdte a 8 órás munkaidő és fizetett szabadság bevezetését. A fürdőegyesületeket a fürdőélet, mint nyaralási szokás rendszeressé válása hozta létre. A kormány célja a fürdőtelepek fejlesztése volt. Sokat tettek a fürdőkultúra színvonalának javításáért, törődtek a vízparti települések környezetével, ügyeltek azok tisztaságára. Figyeltek a vízminőségre és a vízszintingadozásra is, javították az úthálózatot, figyelembe véve az üdülőhelyek könnyebb és kényelmesebb megközelítését. A fürdőegyesületek számíthattak a helyi nagybirtokosok segítségére is, akik persze nem önzetlenül tették mindezt, hanem azért, mert az idegenforgalomból nagy hasznuk származott. A közszégyen előljáróságokkal szoros kapcsolatot tartottak fenn, amelyek különféle eszközökkel (pénzzel, adók elengedésével stb.) segítették az egyesületek munkáját.”

A Velencei-tónál az első számottevő nyaralóközönség 1920 után kezdett jelentkezni Velence és Gárdonyi községekben. Az első velencei strand megnyitására egy korabeli újságcikk alapján számolok be, amelyet a következő gyűjteményben találhatók: Érdekességek Velence község és a Velencei-tó múltjából. Tallózás a Fejér Megyei Napló 1923–1940 között megjelent írásából. Látogatás a velencei strandon

„Évszázadokon keresztül feküdt kiaknázatlanul a Velencei-tó környéke. A tó kiterjedt nádasai között békés othont talált halandótól háborítatlanul a tó százfélé madárvilága. A tó csendjét csak néha verte fel egy-egy halászcsonak evező lapátja, vagy egy-egy vadász puskájának a dörmögése. A Balatonra utazóknak kellemes látványt nyújtott a sötétzöld nádas mezővel szegélyezett tó, amelynek a közepén csendes tükörben csillámlott a tiszta ég. Háttérben a pákózdí és a sukorói erdővel és bokrokkal borított halmaival. Sokáig nem gondoltak arra, hogy a Velencei-tó vizét fürdő céljaira értékesítsék. A tó régi kutatója Polgár Iván dr. cisztercita rendi tanár idők hosszú során át kutatta a Velencei-tó vizében rejlő értékeket. Kutatásainak eredménye volt a tó vizét tápláló gyógyerejű források felfedezése, amelyek a tó vizét gyógyfürdővé teszik. Minden igyekezete azonban, hogy a fürdő vizét felhasználhassa, kudarcot vallott egyes körök konzervativizmusán. Végre akadt egy agilis földbirtokos Velencén, aki megértve az idők szavát teljes ambícióval fogott hozzá, hogy Velencét üdülőhellyé alakítsa át. Jóformán máról holnapra emelkedett a strandon a vendéglő és a kabinok Hajdú István kisvelencei földbirtokos agilis tevékenysége folytán, aki fáradságot nem kímélve tette le a kezdeményezés első tégliját. Amikor Hajdú Géza földbirtokos és dr. Polgár Iván terve a megvalósításra készen állt, csak néhány hét kellett ahhoz, hogy a földből - bár a kezdet nehézségével küzdő, de minden kényelmet kínáló - fürdőt varázsol-

Velencei fürdő

janak elő, amelyet tegnap adtak: át a nagynyilvánosságnak. Jelen voltunk a megnyitó ünnepélyen, de jelen volt a környék és Székesfehérvár előkelőségéből számosan. Amint a vonat befutott a kisvelencei állomásra, a vonat ablakán keresztül kellemes látványt nyújtott a tó zöld és kék színeiből kiemelkedő fehérre meszelt piros cseréptetőjű ház - a vendéglő és a modernül épített kabinok. Az állomásról nyílegyenesen vezet a két szekér széles út a tópart-hoz, amely már csak murvázásra vár. A tó partja deszka egyenesre planírozva. A parton hat szekér hordja a földet, hogy a fürdőt minden kényelemnek megfelelően előkészítse. Beszélgetünk Hajdú Géza földbirtokossal, a fürdő tulajdonosával, aki elmondotta, hogy a fürdő partot fekete fenyő alléval ülteti be. A vasútól mintegy 50 méterre itt a legszélesebb. A vendéglő oldalán húzódik két sorban a zárható és fehérre meszelt beton alapú kabin sor, 24 kabin, 24 család részére. Már kis is vannak függesztve a fürdő árak. Egy személy-jegy fürdőre délelőtt 300, délután és egész nap 300. Egy kabinra igényt tartó és vasárnap délelőtt 300, délután és egész nap 500. Egy kabinra igényt tartó minden további személy hétköznap 50, vasárnap 100 K. Családi jegy 500 K, fürdőlepedő 250 K, törülköző 150 K. A kabinok előtt vannak a csónakok a parton kikötve. A velencei fürdő megnyitására Székesfehérvárról és Budapestről vonattal, a környékből fogatokon érkeznek a vendégek. A fürdő megtekintése után, a telep tulajdonosa Hajdú Géza látja magyaros estében a jelenlevőket vendégül. A jelen voltak: Wickenburg István gróf, volt fiúmei kor-

mányzó, neje és leánya, Wenkheim Ferenc gróf, Mannorff Géza báró és leánya, Meszleny Pál, özv. Rédey Richárdné, Lutzenbacher Miklós, vitéz Mecsér Endréné és leánya, Lutzenbacher Rita, Kövér Istvánné, Bartha N. és neje, Meszleny Béláné és nővére, Kenessey Lenke, Ilona és Margit, id. Korondiné, Balla Elvira, dr. Szabó Elemér tábornok orvos, dr. Kail Antal, dr. Bochkor Gyula, Heltay Jenő, Liha László, Szankovics János, Welchhard Valdemár, Pák Gyula, dr. Polgár Iván, Töke István, Kovács István, Korbuly Antal, Szabady András, ifj. Bochkor Béla, Floris Frigyes és neje, Hajdú Géza, dr. Korondi Károly, Fodor Gyula, Rakács Lajos. Halászlé és túrós csusza volt a menü. A vacsorán dr. Polgár Iván, Meszleny Pál és Töke Iván mondtak pohárköszöntőt, amelyekre Hajdú Géza válaszolt.

A társaság gyönyörködött a színpompázó naplementében. Többen csónakáznai mentek. Majd elbúcsúzza a vendéglátó gazdától, az esti vonattal visszajöttek Székesfehérvárra.

Fejér Megyei Napló. 1924. augusztus 17-ei számában ez olvasható:

„Ünnepély Velencén - Lámpionos csónakok a tavon. - Tűzijáték, tánc.

A velencei lagúnák hangulata elevenedett fel csütörtökön délután a tó partján. A záporral tarkított borongó idő, a fenyegető sötét felhők sokat elriasztottak a vendégek közül, azonban a környék előkelősége teljes számban képviselve volt és így az ünnepélyt megtartották. Csütörtökre a velencei strand ünnepi díszítéssel öltött. A dróttal bekerített homokfövenyt zöld náddal szegélyezték. A pénztárházikón virágdísz, lámpionok. A konyha körül sürgés-forgás, lázas munka folyt. Székesfehérvárról egész sereg pincér vonult ki, társzekerek szállították a székeket. A három órakor induló fehérvári vonattal mindössze 8-an érkeztek fehérváriak, a 60 tagú rendezőségből ketten, no meg Csányi a bandájával és egy tárogató. A vonatot hatalmas szurokfekete felhő kísérte és az riasztotta el a fehérváriakat.

A fehérvári vonat, nemsokára azután a budapesti is csatlódot hozott. Erős szél kezdett fújni és 6 óra tájban tisztult az ég. Nemsokára egymásután robbant be a környék előkelőségeinek fogatai a magyar Velencére. A velencei strand minden igényt kielégítő fürdővé alakult. Széles homokszőnyeg borítja, néhol virágágyak, csónakház és móló. Ez alkalomra Hajdú Géza földbirtokos még külön parkettet is készíttetett a táncpályához. A vendégek közül egy páran fürödtek, a többiek gyönyörködtek a naplementében. A szürkés zölden hullámzó víztükrön a vörhenyes zöld nádszegéllyel, háttérben az élénk zöld, szelíd halmok, földek, erdők fenséges látványt nyújtottak. Sukoró háza és tornyai villantak ki a csodás színpompából. Megállt a szél és a lenyugvó nap vörös ibolyaszín búcsúsugara festett hosszú csíkot a nyugodt víztükrre.

Megkezdődött a csónakverseny. A kis móló előtt 20-25 gondolas várakozott. Háttérben folyt a csónakok díszítése. Egymásután vonultak el a virágokkal feldíszített csónakok. Piros fehér zöld virágdíszes gondolák olasz énekesekkel. Wenckheimék: zászlódíszes gondolája. Taps fogadja a lámpionos csónakokat. Az esti szürkületben pompás látványt nyújtott a színes lámpionok tömege. A virágdíszes gondolák 7-en vettek részt a szépségversenyben. I. díjat egy üveg pezsgőt Felbisz Imre, II. díjat, egy doboz Flóris csokoládét Meszleny Béláné két lányával, III. díjat, egy „vagon” lisztet dr. Korondy Károly budapesti ügyvéd nyerte. Ezután a lámpionos gondolák, tűzijáték, szerenáda a tavon fűszerzékék közlül a következők neveit sikerült feljegyeznünk: Bartha Lajos és neje, Halász Gedeon és neje, Kenessey Ilona, Lenke és Margit, dr. Korondy Károly és neje, báró Mannorff Géza, báró Mannorff Béla és neje, vitéz Mecsér Endre és neje, Meszleny Béláné két lányával, Meszleny Istvánné, özv. Rédey Richárdné, dr. Jeszenszky Antal, Kacsokovics Antal, Luczenbacher Miklós, id. Meszleny Pál, ifjabb Meszleny Pál és neje, gróf Wenckheim Ferenc, Balassa Antal, Gerstenberger Krisztina, Negró Leó, Floris Ernő, Színházi Élet munkatársa, nejevel, Kovács István főjegyző, Varga Metla, Buzsek Margit Nadapról, Nedoli Gyula nejevel, Havranek László, dr. Lauschmann Géza, dr. Hajdú Leó, Hajdú József nejevel és Hajdú Aladár, Terbisz Imre, nejevel, leányával és két fiával, Bóné Gyuláné leányaival, dr. Polgár Iván, Hajdú Géza, dr. Milosevits Miklós és a fehérvári lapok szerkesztői.

A velencei és gárdonyi tópart kiépítésének kezdete az 1920-as évek közepére tehető. A fővárosi lakosság vagonos (és kevésbé vagonos) része kezdte meg a telkek felvásárlását. A húszas évek elején a polgárság felismerte a Velencei-tó által nyújtott üdülési és fürdősi lehetőségeket. Bár a tópart ekkor igen sivár képet mutatott, de a víz csábította a fürdőzésre a városból kirándulókat. A nád ekkor szinte teljesen elborította a parti részeket és csak télen, kora tavasszal, a nád levágása után mutatott a tó vigasztalóbb látványt.

Az 1937-ben készült Fejér-Vármegye monográfiában, a következőket írta az idegenforgalom kialakulásáról Schneider Miklós és Dr. Juhász Viktor:

„A velencei fürdőtelep a gárdonyi határtól kezdődőleg Velence vasútállomást érintve egész Kisvelence vasútállomásig terül el, külön az anya községtől. A parcellázás még a 20-as években vette kezdetét és Cca. 300 kat. hold áll parcellázás alatt. Cca. 400 épület épült fel az elmúlt évek folyamán. Velence vasútállomás mögötti részekben 3 fővenyűfürdő van kabinokkal. A kisvelencei vasútállomás mögött fekszik a Szent Erzsébet erdei, szabadleltéi iskola. Lent a tó partján áll a Velencei Vitorlázó Jacht Club háza. A telepen villanyvilágítás és távbeszélő van, vízellátása azonos Gárdonyéval. A telep ugyan csak 1936-ban nyilvánított üdülőhelyé. A telep szép 6 öles fásított utcákkal épül. Közlekedési viszonyai azonosak a másik két üdülőhellyel. Velence

községben 1936 évben állandó nyaraló volt 782, 4 napnál rövidebb ideig pedig 2984-en tartózkodtak a telepen és a községben. Mindhárom üdülőhelyen orvosi szolgálat van, és Gárdonyiban 1936. évben gyógyszerár is nyílt és a község bekapcsolódott az Országos Közegészségügyi Intézet irányítása alatt álló Zöld-kereszt egészségvédelmi szolgálatba.

Az 1935. évben néhány lelkes ember kezdeményezésére megalakult a Velencetavi Országos Szövetség, melynek elnöke dr. vitéz József Ferenc kir. herceg úr Öfensége. A Velencetavi Szövetség feladatát képezi mindazoknak tömörítése, kiknek a tóval bármely kapcsolata van a tó általános jellegű és nagy horderejű problémáinak megoldása úgymint a tó vízállásának szabályozása, partok rendezése, partvédmű kiépítése kulturális, közgazdasági, közegészségügyi problémák megoldása, közlekedés kellő módon való biztosítása stb.. szóval általában az eddig gazdátlan Velencei-tónak arra a magaslatra való fejlesztése, mely Balaton utáni Fejérvármegyétől, a mai kor követelményeinek egyesületek megalakulása óta Fejérvármegyétől, a mai kor követelményeinek megfelelő építési és parcellázási szabályrendeletet készített, megalkotta az üdülőhelyekről szóló szabályrendeletet, a Velencetavi Szövetség pedig elkészítette a tó rendezés tervét, és folyamatban vannak a partszabályozás elkészítésének alapját képező anyagi bázis megteremtésére vonatkozó előmunkálatok is. A Velencei Szövetség programjával tűzte ki, hogy a Velencei tavat adott-ságai folytán, a gyermeküdtetés szolgálatába állítja, és tervbe van véve lehetőleg az 1938. év nyarán egy 100 személyes befogadó képességgel rendelkező gyermeküdtető életre hívása. A Velencetavi Szövetség ohaja az is, hogy létesüljön a tó mellett legalább 10-15 kat. hold területen magyaros stílusban épített telep, mely egy meginduló országos propaganda első láncszemét képezne. Kitiűzte maga elé a szövetség azt is, hogy nemcsak a szépen fejlődésnek indult nyári vízisportokat, hanem a téli sportokat is fellendíti. A jégvitorlázás, jégbohók, korszolyázó és fakutyázó sportokat fejleszt. Versenyeket is szándékozik rendezni 1937/38 év telén."

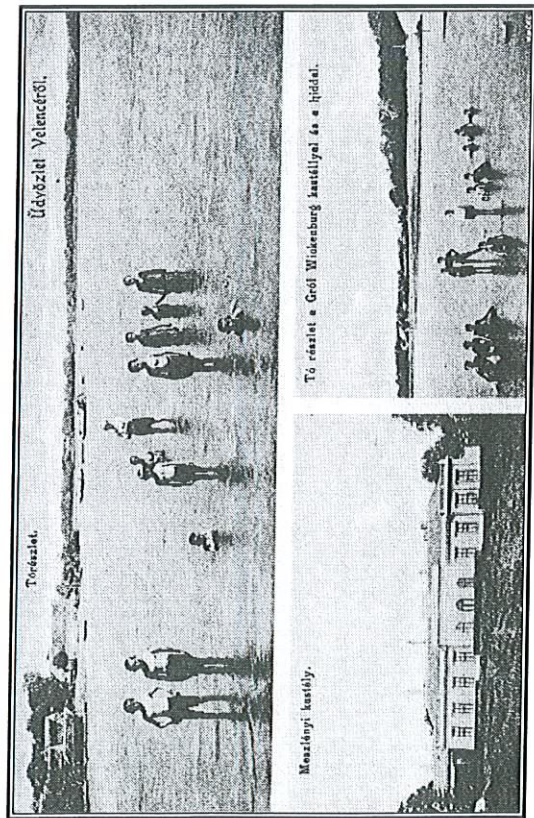
A déli part mentén a 30-as években nagyarányú parcellázás, majd strand- és nyaralóépítés kezdődött. Ettől kezdve fejlődött a tó fürdőkultúrája. Egyre több budapesti és székesfehérvári lakos fedezte fel a Velencei-tó fürdővizét, az iszap gyógyító hatását. A fürdőélet már ekkor is a jobban megközelíthető, melegebb, sekélyebb vízű, nádmentesebb déli parton alakult ki. A kirándulók ellátására helyi érdekcsoport szervezett, amely 1924-ben Gárdonyi Fürdő Betéti Társaság néven megalakult, majd az azt követő években Agárdon és Velencén is megalakultak a fürdőegyesületek. A tófejlesztés összefogására még 1935-ben Velence-tavi Szövetséget hoztak létre. 1935-ben nagy munka indult meg, hogy a tavat és annak fürdő- helyeit országszerte ismertté tegyék. A szövetség elnökévé, József Ferenc királyi herceget választották meg, működésének eredményeként 1936-ban Gárdonyt, Velencét és Agárdot üdülőhelyé nyilvánította a

belügyminiszter. Kiadványok készültek a Velencei-tóról, megjelent a „Velencei tó kincse” című kisregény is. Ennek a fejlesztés társadalmi feladatait kellett volna megvalósítani, szoros kapcsolatban a törendező szindikátussal. A szövetség a vízszintszabályozást, a partrendezést, a parti védőmű teljes kiépítését akarta megvalósítani. A part menti települések fejlődését is meg kívánták gyorsítani. Lényegében ez a társaság intézte el, hogy a balatoni mútató a kápolnásnyéki elágazástól, Velence, Gárdony, Agárd, Dinnyés felé vezették el. Ezzel a gépkocsi-közlekedést a Velencei-tó felé sikerült irányítani. Gárdonyban, Agárdon benzinkutat létesítettek és a gépkocsin érkezők számára pihenőhelyeket alakítottak ki. A Velence-tavi Szövetség a tó menti közlegeket a Balaton melletti helységek szintjére kívánta emelni. Ehhez természetesen elő kellett teremteni a fejlesztés közgazdasági, egészségügyi, kulturális és közlekedési feltételeit, ami rengeteg pénzt igényelt volna.

Már a szövetség létrejöttekor kiderült, hogy ehhez a fejlesztéshez a helyi erőforrások még évtizedes távlatban sem elegendők. Az egyesületek céljai között szerepelt a telektulajdonosok érdekeinek képviselete és védelme, a fürdőtelepek fejlesztése, utak kiépítése, karbantartása, fásítása, világítása, a fürdővendégek kényelméről, szórakoztatásáról való gondoskodás és a Velencei-tóhoz kapcsolódó intézmények, valamint ezek tevékenységeinek támogatása. Mindezeket a tagsági díjakból befolyó és egyéb jövedelmek felhasználásával igyekeztek elérni. Az egyesületek tisztikarának tagjai többségében államigazgatásban dolgozó tisztviselők voltak, tanárok, postai, közlekedési, községi tisztviselők. Elsősorban tehát a megyei szintű társadalmi elitből kerültek ki a vezetőségek tagjai. Tevékenységük sokrétű volt, megoldásra váró probléma akadt elegendő. Az 1930-as években például nagyon kevés fa állt a tóparton. Az általános fásítás megindítása a Velencei-tónak és partjainak nagyon fontos érdeke volt. Nemcsak a tó szépségének emelése végett, hanem mert a tövisek klímájára is kedvezően hatott volna. A vízpart szabálytalan alakja sem kedvezett a fürdőélet fejlesztésének. Benyúló partrészek, öblök, nádak szegélyezték a vízpartot. A szálláskérdés is sürzős megoldásra várt. A parton ugyanis nem voltak modern igények kielégítésére alkalmas hotelek, panziók, így ez azzal járt, hogy azok, akik üdülést, pihenést céljából a Velencei-tó partján nyaraltak, kénytelenek voltak önellátás útján gondoskodni magukról. A község lakossága ugyan berendezkedett arra, hogy tavasztól őszig lakásából egy-két szobát az üdülőök rendelkezésére bocsásson, de reggelijükről, ebédjükről és vacsorájükről a vendégeknek rendszerint maguknak kellett gondoskodni, amely a zavartalan, nyugodt pihenés rovására ment. Az egyesület a megoldást abban látta, hogy a tóparton modern szállodákat és kényelmes panziókat kell építtetni. Nem luxushotelekre gondoltak, hanem modern, egyszerű, olcsó, magyar vendégteret nyújtó szállókra. Úgy vélekedtek, hogy ezek az elszállásolási lehetőségek megtöbbszöröznék a tavat látogatók számát. A

Képeslap 1929-ből

Velencei-tó fejlődő fürdőkultúrájának kialakulásának első időszakában a Velencei-tó felkeresőket, még a szerényebb körülmények sem riasztották el. Később nyilván a jobb lehetőségek még több embert vonzottak. Az összesített nyaralási statisztikákból kiderül, hogy 1936-ban Velencén 560-an nyaraltak, 420-an a fővárosból, 140-en vidékről érkeztek. 1939-ben már 2737 üdülni vágyó érkezett a közsgébe. Látható, hogy megnőtt az érdeklődés a tó iránt. Egy évvel később a nyaralók száma 2310 volt. Tehát csökkent a vendégforgalom. Ezt az általános drágulási folyamatra vezették vissza, mely miatt kénytelenek voltak a vendéglátók az árakat emelni, amit viszont a szerényebb anyagi körülmények között élők nem tudtak megfizetni. 1941-ben tovább csökkent a vendégek száma, 888-an nyaraltak Velencén. A nagy visszaesés oka az volt, hogy a Velencei-tó környéke azon év legnagyobb részében árvíz alatt állt, a strandokat nem lehetett használni.”

Az 1932-től megindult nagyarányú parcellázások következménye volt, hogy megalakult 1934-ben a Velencei Fürdőegyesület. 1936-ban jött létre a Velencei Töröcskút Szindikátus, amelynek szerepétől szánták az üdülőkörzeté való fejlesztést. Munkáját kezdetben ellenérzéssel fogadta a töbirtokosság, s még 1940-ben is eredménytelen tárgyalások folytak az érdekcsoportok között. Az 1937-es összeírásokban már a Hajdú Testvérek Strandfürdője mellett még kettő strandfürdő üzemelt Velencén, főnyitórő Strandfürdője mellett kítottak egy vitorlás kikötőt, s megindult a vízi sportélet is, a vitorlásklub létrejöttével. Ugyanezen évben a velencei fürdőtelepen már 782 nyaraló állt.

1937-38. év télfordulóján a befagyott Velencei-tavon szervezett keretek között téli sportversenyek megrendezésére is sor került. Az 1930-as évek második felében megépülő déli parti út, amelyet balatoni útnak neveztek, a tó déli oldalát egyre jobban bekapcsolta az idegenforgalomba. Velencei Penziók 1930-ban: Bárd Stendorf Félixné, Szuk Ferenc Kert-penziója, Székely László-penzió, Velence szálloda és penzió. Az idegenforgalom gazdasági fejlesztő ereje a 40-es évekre már igen erősen érezte hatását. Növekedett a közsg lakóinak száma. 1943-ban a Velence-tavi Országos Szövetség nagyobb összegű államsegélyt kapott, s ennek hatására indultak meg a kótrási, nádirási és partrendezési munkálatok. Kisvelence településrészéből a későbbiek során Velence-fürdő elnevezéssel alakult meg az Újteleppel egybefüggő rész. A II. világháború és az azt követő gazdasági nehézségek mintegy tíz évre megakasztották a tó környék és Velence fejlődését. Az egyesületek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a tó és környéke öröndetes változáson esett át. Tevékenységükkel elősegítették a fejlődést, a kulturáltabb vízparti élet kialakítását. A háborús években ezek megszűntek elsorvadtak. Az idegenforgalom is csak 1955-től indult meg fokozatosan.

Az 1957-ben megalakult Velencei-tavi Intéző Bizottság (VIB) fokozatosan segítette az idegenforgalom beindítását, a szükséges feltételek felmérésével, rangsorolással. A VIB-hez és a Velencei-tó fiatalításához, a nagyszabású tömegturizmus építési munkákhoz kapcsolódik egy név, Springer Ferenc neve, aki életét a Velencei-tónak szentelte, s nélküle mindaz, amit ma már természetesen veszünk, nem jöhetett volna létre. A VIB főitkáraként kijárta a fejlesztési pénzeket, a térség megfelelő rangjának az elismerését. A 60-as években a velencei és gárdonyi tanácsok nagyarányú út- és járdaeépítésbe, valamint parkosítási munkákba kezdtek, a két közsgben 20 művészi kő és bronz szobrot állítottak fel. Beindultak a közműépítési munkák. Velencén a jó ivóvíz ellátása érdekében csatlakoznak az 1966-ban megalakított Velence-tavi Vízmű Társulat által kiépítendő vízrendszerhez, melynek építési munkálatait 1968-ban kezdik meg. A vízmű telephelyét Velencén a Pusztaszabolcsi út mellett a közsg szélén alakítják ki. Az Agárdon 1969-ben megépülő szennyvíztisztító-telephez kiépülő szennyvízcsatorna rendszerbe csatlakozik a közsg.

A tó eliszaposodása ellen az 1960-as években megindultak a tervszerű szabályozási munkák, a partfalépítés, az iszapkotrás. A tó vízszintjének – a strandok miatti (is) – állandó szintfenntartása érdekében építették a Zámolyi-Pálai víztárolót. A kikötőt iszappal töltötték fel a velencei Fürdő területén az IFL strandot. Az iszappal, nádtörzsével feltöltött területek a tóban létrehozott mesterséges szigetek, az Útörő- és Cserepes-sziget. Az 1969-ben elfogadott üdülőfejlesztési tervet követte egy Központi Fejlesztési Program, amelyhez központi pénzalapot biztosítottak. Ennek keretében épült meg Velencén több

nagyberuházás. A '70-es években üdülő- úttörő- KISZ táborokat létesítettek: a Beck-kastély kertjében a Fejér Megyei KISZ Bizottság KISZ táborát, majd a VIÜK- EXPRESS Tábor 82 db 4 ágyas, Graboplast borítású sátrait 328 férőhellyel, 62 szobás zuhanyfülkés Motel épült 248 férőhellyel, 12 db 8 ágyas faház 96 férőhellyel. Elkészült a 3200 adagos IFI Étterem, benne Utazási Irodával. Elkészült az 5000 főt befogadó strand, s az 1000 férőhelyes IFI Strand - Szórakoztató Központ épülete. A táborok közül a Budapest XIII. kerületi tanács úttörőbóra 200 férőhellyel, a IV. kerületi tanács úttörőbóra 140 férőhellyel, a II. kerületi tanács úttörőbóra 96 férőhellyel és a Székesfehérvári Járási Tanács járási úttörőbóra 400 férőhellyel, faházas elhelyezésben és a szükséges szociális létesítményekkel. A táborok a Mészleny-kastély parkjában kerültek kialakításra, az IFI Étterem, a strand pedig a velencei Fürdetőnek nevezett parttrész feltöltött területén. Ugyanezen a környéken parkolókat és egyéb létesítményeket hoztak létre. A Tóbíró-köz környékén a régi halászházak melletti területen, a KNEB (Központi Népi Ellenőrzési Bizottság), az Állami Számvevőszék üdülő és továbbképző intézetét építették meg. Megszüntették a velencei vasúton átvezető átkelőhelyet a vasútállomás mellett, ennek kiváltására épült meg a közúti felüljáró, amely Velence két településrészét összeköti. A Bence - hegven 1983-ban átadták a Panoráma utat, amely szélén korszerű ostornyeles térvilágító lámpákat helyeztek el.

A község területén két kikötő épült, egy a VIÜK-nél, a másik a KNEB-nél. Fejlesztésnek indult a Velencei - evezőspálya, ahol a partszakaszt kiépítették, s kotrással nagy versenyek lebonyolítására alkalmas, kajak - kenu pályát építettek ki. 1968-ban átadták az M 7-es autót utat, amely meggyorsította az északi oldal fejlődését. A velencei lejáró megépítése nagyban elősegítette az északi oldalon a nyaralók gyors megközelítését, s gyors építkezési üzemből, a Bence-hegy és a sukorói rész kezdett beépülni. Volt az építkezésnek káros hatása is, eltűntek a szőlőáblák, s a velencei szőlőhegyet az autót elvágták a falutól, de sok régi pince is áldozatul esett a sztrádaépítési munkáknak. Összességében Velence jelentős idegenforgalmi fejlődésnek indult, s joggal neveztek a 60-70-es évek „proletár Balatonjának” - írja Pál Edit a velencei fűrdőkultúra kialakulásáról.

TELEPÜLÉSI ADATOK A XIX. SZÁZADTÓL NAPJAINKIG

A falu kialakulása

A Velencei-tó keleti végében Velence község jellegzetesen tóparti település. A község nem a tó árterületére épült, hanem a tó pleisztocén kori magasabban fekvő partjára. Mivel itt a Velencei-tó árterülete alig néhány méter széles, ezért a község nagyon közel fekszik a tóhoz. Erre, a tópartját ív alakban követő teraszra épültek a község házai, amelyek azonban nem a tóra néztek, hanem a régi római út felé, a házak kertjei azonban a tóra támaszkodtak. Ez a hársor adta meg az alapját a község főútjának, amely a nyugati végével a tóparthoz közel futó régi római útba torkollott be. A római út és a parti hársor között tevő szögben épültek ki a község többi házsorai. A község déli részén, a tóparton jellegzetes régi halásztelepüléseket találhattunk. Jellemző ezekre, hogy a hársorokat homlokzattal kifelé négyszög alakban építették, amelynek a tófelőli oldala volt a nyitott. Ez a háztömb legtöbbször egy halászbokor tulajdona volt. A hársorokkal körülzárt udvaron álltak a halászszerzők: a nagy háló oldalán rítve és a varsák, valamint a tapogatók halomra rakva. A parthoz közel pedig a halászbárka állott, amelyet mindig szemmel tudtak tartani. Még az 1940-es években is főleg ezen a helyen, a község déli részén laktak a halászok.

Lakossági adatok

1720. évben Velence 43 családfőről vannak adatok, ekkor még a nőket és gyermekeket nem jegyezték fel.

1784-1787. között lezajlott, II. József császár által elrendelt népességi összeírásban, Velencén a házaknak száma: 147, „Az egész Népességnek Summája: 1028 fő”.

1845-ben: 2117 fő lakik Velencén: katolikus 870 fő, református 1225 fő, egyéb 22 fő.

1851-ben Fényes Elek a Geográfiai Szótárban Velencéről a következőket írja: „Velence magyar falu, Fejér vármegyében, a velencei tó partján a fehérvár – budai országútban. 900 katolikus 613 református 10 zsidó lakos (összesen: 1523 fő). Katolikus és református templomokkal. Van postahivatala, vendégfogadója, gazdag szántóföldje, igen jó bora, nádja, hala, vízimalma bőséggel. Földesura: Meszlényi család.”

1863-ban Magyarország Helynévtára a következőket közli: „Fehér vármegye – Csákvári járás: Velence és Kisvelencei pusztaival: 1870 lakos, magyar nyelvű. Hadfogó kerület: Fehérvár, utolsó posta Velence.”

1882-ben Velence és Kis-Velence: Fejér megye. Székesfehérvári járás: 1972 lakos, 297 ház, 6869 katasztrális hold a területre.

1891-ben: 2260 fő lakik Velence területén a következő megoszlásban:

2225 fő magyar, 23 fő német, 4 fő tóth, 3 fő horváth, 5 fő egyéb.

Velence: katolikus 786 fő, református 684 fő, zsidó 67 fő, egyéb 5 fő.

Kis Velencén: katolikus 83 fő, református 35 fő, zsidó 18 fő, egyéb 2 fő.

Anna gőzmalom: katolikus 118 fő, református 37 fő, zsidó 31 fő, egyéb 1 fő.

Velencei tanyák: katolikus 276 fő, református 109 fő, zsidó 8 fő.

Összesen: katolikus: 1263 fő, református 865 fő, zsidó 124 fő, egyéb 8 fő.

1900-ban: 2220 fő lakos, 762 férfi, 748 nő, 710 gyermek. 812 fő kereső, 1408 eltartott.

1910-ben: 1997 fő lakos, 644 férfi, 594 nő, 759 gyermek. 801 fő kereső, 1196 eltartott.

1913-ban: 1842 fő a lakos, a község utcáinak hossza 17 km.

A község élén választott bírók voltak: Szórádi András 1928-30-ig, Bárány Károly 1930-39-ig

A község anyanyelvét tekintve színmagyar, a 2658 lakosból 2572 magyar, 22 német, 6 tót, 3 egyéb anyanyelvűnek vallja magát. Velence külterületi lakott helyei 1930-ban: Hajdú pusztá: 151 fő, Kisvelence: 46 fő, Beck tanya: 90 fő, Meszlény kastély: 69 fő, Újtelep: 369 fő, Szilfás pusztá: 73 fő, Szőlőhegy: 71 fő, Tükrös pusztá: 98 fő, Verébszállás: 73 fő, Villatelep: 121 fő, Egyéb külterület: 181 fő. Összesen: 1342 fő. A község vagyona 43 500 pengő, adóssága, 33 500 pengő.

Lakosság száma az 1930. évi népszámlálás szerint: 2658 lélek, 584 ház. Római katolikus: 1335, ref.: 1280, evangélikus: 28, görög katolikus: 2, izraelita: 9, egyéb: 4.

Területe: 6882 kh, melyből a községé: 124 kh, szántó: 5051, rét: 157, legelő: 218, erdő: 19, szőlő: 178, nádas: 56, terméketlen: 1047 kh, talajviszonya: kötött humusz, sziklás szőlők, agyagos, homokos tőkörnyék. Termények: gabonaműk, kukorica és szőlő.

Szállás: Finta Benőnél.

Rendszeres autóbuzjárat Székesfehérvár - Velence - Verek között.

Posta, távolsági telefon helyben.

Választókerület: Lovasberény. Csendőrs: Kápolnásnyék.

Hatóságok, intézmények

Községi elöljáróság. Telefonszáma: 1. Vezető jegyző: Kovács István. Segédjegyző: Kovács Béla. Községi bíró: Szórádi András. Törvény bíró: Hegyi Sándor. Pénztáros: Géjő Pál. Közgám: Kupi István.

Római katolikus egyházközség. Plébános: Deym Béla.

Református egyházközség. Lelkész: Vályi Miklós.

Zárda (Szent Vince irlgalmas nővérek vezetése alatt.)

Erdei iskola (Szent keresztől nevezett Irgalmas nővérek vezetése alatt).

Református elemi iskola, kántortanító: Lázár Dezső.

Tanítónő: Kovácsné Benda Róza

Egyesületek, szövetkezetek, iparvállalatok

Önkéntes Tűzoltó Egyesület, parancsnok: Kovács Béla

Levente Egyesület, elnök: Bodola Aladár főoktató: Lázár Dezső

Lövész Egylet, parancsnok: Kovács Béla

Dalárda, elnök: Vályi Miklós, karnagy: Lázár Dezső

Sport Klub, vezető: Farkas József

Strand Fürdő, tulajdonosok: Hajdú testvérek

Hangya Fogyasztási Szövetkezet, elnök: ifj. Meszlény Pál

Velencei Nádfontógyár, igazgató: Schwarcz Izidor

Iparosok száma: 67

Asztalosok: Domján József, Hublik Imre, Kiss Antal, Klauz Vilmos, Szűcs József

Ácsok: Enyedi József, Hajdú András, Szántó Lajos, Varga József

Baromfikereskedők: Benkő Mihályné, Csik Istvánné, Enyedi Józsefné, Horváth Jánosné, Varga Józsefné

Bádigos: Csik Mihály

Bognárok: Heller József, Pintér József, Radó István.

Borbélyok: özv. Horváth Győzőné, özv. Németh Jánosné

Cipészek és csizmadiák: Benkő Mihály, Gránitz István, vitéz Körösi János, Kupi András, Reichenbach Mihály, Stockinger József, Takács Lajos, Urfi József

Dohánytőzsdések: Benkő József, Gaál László

Férfiszabó: Bauer Jakab

Földbirtokosok: Beck Lajos 736, Intéző: Kiss Gyula, Bognár György 45, Bognár Jánosné 17, Bognár P. József 22, K. Bognár Károly 23, id. Bognár Pál 20, Domján Józsefné 18, Fister Gyula 27, Gárdonyi Testvérek 484, Intéző: Henger József. Gschwindt Ernő 279, Intéző: Winternitz Adolf. Hajdú Testvérek 871, Intéző: Ambrus Zoltán. Horváth József örökösai 18, Horváth Károly 32, id. Keös József 102, Kiss Lajos 58, Kollár

Pál 25, Sz. Keös József 37, vitéz Kövesi János 18, Lehoczky András 24, ifj. Meszleny Pál 645, Intéző: Schwanner Lajos, vitéz Molnár Károly 19, Nagygyőr László 46, Posvai Mihály 25, R. katolikus egyház 54, Református egyház (Bpest.) 54, Református egyház 54, Szorády András 71, Szöllősi Géza 22, ifj. Szűcs Imréné 53, Szűcs L. József 21, Tóth János híd 24, Tükrössy Richárd 413 kh. Intéző: Jancsó Mózes, gr. Wenckheim Ferenc 138 kh. Intéző: Szabó István.

Szülőbirtokosok: Gárdonyi Testvérek, Gschwindt Ernő, Magyar Guttmann Pál, Meszleny Pál, Meszleny Béla, Pólya József.

Fűszer- és vegyeskereskedők: Füredi Imre, Juhász József, Füredi Gyula, Hangya Szövetkezet, Kaposi L. Gyuláné, özv. Klein Miksáné, Gabona és terménykereskedő: Füredi Gyula

Géplakatos: Csik Gyula

Hentesek és mészárosok: Tuba József, Karsay Lajos

Kádárok: Bondor Imre, Hublik Károly

Kovácsok: Gaál László, Kupi János, Tóth József

Közművesek: Aschert György, Bondor Károly, Lucsány Gyula, Nagy György, Nagy Károly, Szalai István, Takács József

Kötélgyártó: Besser Vendel

Malomtulajdonos: Kaposi L. Gyula

Pék: Grossz Adolf

Szabó: Bauer Jakab

Temetkezési vállalkozó: Kiss Antal, Klauz Vilmos

Vaskereskedő: Füredi Gyula

Vendéglősök, kocsmárosok: Tuba István, Füredi Gyula, Klein Miksáné, Szűts István

Vitézek: v. Tóró Tivadar honv. százados, v. Fűrész János, v. Kövesi János, v. Molnár Károly, v. Peresztegi Nagy József örököse

Az 1930-40-es években, nagyméretűben növekedett Velence község, s egyik külterülete, Kisvelence lakossága még külön állomást is kapott.

1931-ben építik meg az úgynevezett balatoni műutat, amely a Velencei-tó déli oldalán a vasúttal párhuzamosan halad és ettől az időszakról fejlődik erősebben az idegenforgalom a tó mellett.

1932-től megindult nagyarányú parcellázások következménye volt, hogy sok fővárosi család vett a déli oldalon az olcsón kapható nyaralótelkekből, s az idegenforgalom erőteljesen növekedni kezdett.

1934-ben megalakult a Velencei Fürdőegyesület.

1937-ben: 2603 fő lakos, 518 ház, terület: 6897 katasztrális hold. Külterületek: Ferenc-tanya, Gurjál-dűlő, Kilicsány, Kisvelence, Pillitz-tanya, Hajdúpuszta, Pótvelence, Szarvas-puszta, Szeszgyártelep, Szílfás-puszta, Tutyi-maj, Tükrös-puszta, Új-tanya, Vitéztelek.

1937-ben Velencén már három fővenyűrdő működik, a fürdőtelepen 782 nyaraló áll készen.

1937-38 telén téli jeges sportversenyeket rendeznek a tavon.

1939-ben: 3620 fő, az utcák hossza 89 km. A község vagyona 87.000 pengő, adóssága 12.300 pengő.

A község választott bíróját Enyedi István 1939-45-ig.

1940-ben: 3016 fő a lakosság száma, katolikus: 2048 fő, református: 885 fő, izraelita: 9 fő, evangélikus: 2 fő, baptista 4 fő.

1944-ben: 3016 fő lakos, 865 ház, terület: 6897 katasztrális hold, üdülőhely. A község választott bíróját 1945-48 között Géj Pál.

1947. november 16-án a velencei Földműves Szövetkezet mezőgazdasági gépjármű üzemeltető és autójármű műhelyt avatott.

1949-ben: 2450 fő lakosa van Velencének.

1950 tavaszán alapította meg a Népkönyvtári Központ Velencén a községi Népkönyvtárat.

A tanácsválasztásokat 1950. október 22-én tartották Velencén.

1960. Lakosok száma: 3268 fő, ebből külterületi lakosok száma: 442 fő; külterületi lakott helyek száma: 7; férfi lakosok száma: 1584 fő, nők száma: 1684 fő; lakóházak száma: 829 db. lakások száma 1024 db. Állatállomány adatai: szarvasmarha: 225 db, ló: 133 db, sertés: 1529 db, juh: 209 db. Tanácsi alkalmazottak száma: 8 fő, könyvtár: 1, könyvállomány száma 563 db, általános iskolai osztályterem száma 14, postahivatal 2 helyen. Körzeti orvosok száma: 1 fő, állatorvos 1 fő, körzeti szülésznő 1 fő. Közvilágítási lámpák száma: 88 db, közutak száma: 11 db. A község területe 5789 kat.hold 3331 hektár.

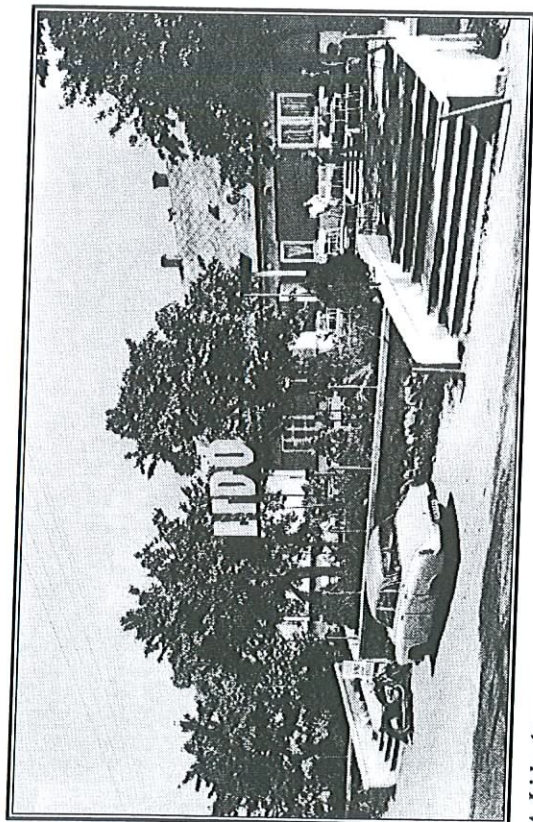
Bence-hegyi Kilátótorony: Az 1960-as években a Járási Tanács állíttatott fel a Bence-hegy tetején, egy kiselejtezett olajfűtő tornyot, turisztikai céllal. A torony alsó szintjét lepadlózva kilátó teraszt alakítottak ki, a tetején helyezték el a Veszprémi Közúti Igazgatóság, a Fejér Megyei Rendőrkapitányság és a Szeizmológiai Intézet antennáit. A tetejét négy vörös lámpa világította meg. A VÁTI tervei szerint a torony mellett kialakítottak egy nagy parkolót, amelyet a hegyet ölelő Panoráma úton keresztül lehetett megközelíteni. 1960-as években taxiállomás volt a Lido étterem előtt.

1965. január 1-jén a népességszám 3290 fő. 104 fő óvodás, 551 iskolás, 17 osztályteremben folyt a tanítás 23 pedagógussal. A könyvtár 3339 könyvvel rendelkezett. 3 vállalat üzemelt, 98 fő tanácsi és 11 fő szövetkezeti dolgozóval. A magániparosok száma 30 fő. 12 bolt, 6 vendéglátó egység működött. Lakások száma 1166 db.

1966-ban megalakult a Velence-tavi Regionális Vízmű és Csatornamű Társulat és kezdetét vette az ivóvíz rendszer kiépítése.

1967-ben: 3260 fő lakos, 821 ház, terület: 5784 katasztrális hold. Lakott külterületek: Ferenc-tanya: 36 fő, 5 ház, Gurjál-dűlő: 14 fő, 3 ház, Hajdútanya:

A Lido étterem

102 fő, 7 ház, Kisstanya: 5 fő, 1 ház, Szílfűpuszta: 21 fő, 3 ház, Szóradi dűlő: 5 fő, 2 ház, Tükrőpuszta 261 fő, 19 ház.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 18/1970. számú határozatával a Velencei-tó északi és keleti részén elterülő három községet, azaz Velencét, Kápolnásnyéket és Nadapöt egy tanács fenntartása alá vonta. A három falu neve ezen túl Velence-Kápolnásnyék-Nadapöt Közös Tanácsú Nagyközség. Így, 1970-től a község területén a Kápolnásnyék Velencével, Nadappal, majd 1977-től Sukoróval közös nagyközségként működött a közigazgatásban.

1970-1971-ig Farkas József a tanácselnök, Mohácsi László 1970-1972-ig a végrehajtó bizottsági titkár.

1971-1983-ig Farsang József a tanácselnök, 1972-1990-ig dr. Juhász Gábor a VB. titkár.

A központi szervek döntése alapján Velencén terveztek megépíteni Magyarország egyik nagy üdülőközpontját. A munkák szervezési és koordinálási feladatával az agárdi székhelyű Velence-tavi Intéző Bizottságot (VIB) bízták meg. A több milliárdos beruházás keretében területrendezési munkálatok, infrastruktúrális beruházások és egyéb kiegészítő munkálatok zajlottak Velence község területén is. Megkezdtek a Velencei-tó északi partjának rendezését, s az Autóskemping, s a hozzá tartozó strand kialakítási munkáit. A létesítmény elsősorban az M 7-es autópálya felől érkező turizmus igényeinek kielégítésére épült 1970 és 1975 között. A kivitelezés során rendezésre került a Csontréti-patak torkolata és Velence község északnyugati oldalán fekvő Enyedi köz

közötti partszakasz. A partvédőmű előtti ősnádasból 300 m széles sáv került kotrásra. A kotort anyag a parti terület feltöltését biztosította. A feltöltött területen jelenleg a Fejér megyei Idegenforgalmi Hivatal kezelésében lévő korszerű camping üzemel. A munkavégzés során 1300 fm. partvédőmű épült. A mederből 283 e m³ iszap került kiemelésre. A 70-es évek elején megépült az M 7-es autópálya Velencét átszelő szakasza. A benzinkutaknál parkolót, fel- és lehajtó utakat építettek.

A központi beruházás keretében beindították a Velencei-tó déli kanyar rendezési munkálatait. A part- és mederszabályozás során rendezésre került a tó keleti vége a Velencei-strand és az Autós-strand közötti területen. A mederkotrás anyag it is a parti sáv feltöltési anyagául szolgált. A munkavégzés 1973-ban a velencei szennyvízprogram megvalósítása kezdődött meg.

Az 1974 -1978 közötti időszakban 2533 m partvédőmű, csónakkikötő partfal, illetve hajókikötői móló létesült. A hajókikötő kialakításával új nyomvonalra került a Vereb-pázmándi vízfolyás torkolati szakasza. Az ún. Fürdető iszaptalanítása és az Öregtisztás nádkotrás munkái révén 500 e m³ laza mederanyag került eltávolításra. A hajókikötő melletti feltöltött területen létesült a Velencei Ifjúsági Üdülő és Kiránduló Központ strandja a hozzátartozó létesítményekkel, valamint az étkeztetést biztosító étterem. A rendezett szakasz északi felén, a Csontréti kikötő mellett oktató- és gyermekmedence épült, mely biztosítja az úszásoktatást és az úszni nem tudó gyerekek biztonságát, fürdését. Soron következő nagy munkálatok a Velenceifürdő nyugati partszakaszánál folytak. Építési időtartama 1976 -1982. A mederkotrás, illetve feltöltés anyagmennyisége 1054 e m³. A megkötött nádfelület 395 e m². A kiépített partvédőművek, hullámtörők hossza 2240 fm. A kivitelezés során a fenti műszaki jellemzőkkel elkészült a Gárdonyifürdő és a Velenceifürdő közötti terület partrendezése, mederkotrása. A partvédőmű vonalvezetésével kialakult három csónakkikötő medence, a hajókikötést biztosító móló, valamint a teljes kikötői objektum hullámvédelmét biztosító hullámtörő. A velenceifürdő strand romos partvédőműve teljes egészében átépítésre került. A partrendezéshez kapcsolódóan felújításra került 2 db, a mögöttes terület vizelvezetését biztosító árok, valamint a kikötői létesítmények energiaellátó és világító berendezései.

A következő nagy munkafázis a Velencei-tó északi kanyar területének rendezése. A folyamatban lévő part- és mederszabályozási munka 1980-ban kezdődött és 1984-ben fejeződött be. A szabályozás kapcsán rendezték a Velencei Autós-strand és Evezős-pálya közötti partszakaszt. A kivitelezés során 542 fm partvédőmű, 337 fm csónakkikötő partfal és egy hajókikötésre alkalmas móló épült. A terület nyugati oldalán különleges partfal szerkezettel kialakított gyermek medence létesült. A nádkotrás és iszaptalanító kotrásokkal kikerült anyaggal feltöltötték a partvédőmű mögötti területet. A kotrási és

ter-jelöltek száma 3 fő, a megválasztott polgármester Oláhné Surányi Ágnes.

A választáson indult képviselőjelöltek száma 15 fő, közülük megválasztásra kerültek a következők: Galambos György alpolgármester, Balogh Dezső, Fehér Györgyné, Gránitz Gáspár Istvánné, Gulyás József, Juhász Gyula, Kapócs György, Martinovszky József, Serhók György, Dr. Sirák András, Dr. Sirák Andrásné.

Jegyző: Papp Gyula Gábor.

1998. december 31-én a település fontosabb adatai:

Lakosság száma: 4073 fő. A községben 1671 a lakások száma. Házi- és gyermekorvosok száma 4 fő. Óvodások száma 138 fő, 13 fő óvodapedagógus. Általános iskolai tanuló 308 fő, 17 osztályterem, 22 fő pedagógus. Könyvtári könyvszám 17 ezer db. Működő vállalkozások száma 378, ebből 67 Kft, 1 szövetkezet, 60 betéti társaság és 237 egyéni vállalkozás. Kiskereskedelmi üzlet 66, ebből 31 élelmiszer. A vendéglátóhelyek száma 145. A községben 1130 db gépkocsi és 2514 távbeszélő fővonal van.

1999-ben 263, 2000-ben 152 millió Ft-ot fordított az önkormányzat a nyugati részen a szennyvízhálózat építésére. Az utépítésre és korszerűsítésre 1999-2002-ig 128 millió Ft-ot fordítottak.

2000-ben elkészült a Milleniumi park és az útsomópont a vasút mellett. Új, esztétikus autóbuszvárók készültek. Velence 2000-ben a Virágos Magyarorszáért Mozgalomban – kategóriájában – első helyezést ért el majd ezt követően Magyarország képviselőjében az Európai Unió Virágos Városok és Falvak versenyében ezüst díjat, valamint a széleskörű társadalmi összefogással történt megvalósításért még különdíjat is kapott a település.

2001-ben a Bence-hegyen a kilátó kialakításra 3,5 milliót fordított a testület. Iskolára és óvodára jelentős összegeket szavaztak meg a képviselők, a bővítés és felújítás folyamatosan zajlott. A népesség vallás és felekezet szerinti megoszlása 2001-ben: római katolikus 2529 fő, református 798 fő, egyházhoz nem tartozik 1479 fő.

Megkezdődtek a termálviz fűrés munkálatok előkészületei és egy wellness központ megvalósíthatósági tanulmányterveinek készítése. Az egyházak támogatása folyamatos volt.

A 2002. október 20-án megtartott önkormányzati választáson indult polgármester jelöltek száma: 3. A megválasztott polgármester Oláhné Surányi Ágnes.

A település lélekszáma: 4390. A szavazásra jogosultak száma: 3667. A szavazáson részt vett 2309 fő.

A választáson indult képviselő-jelöltek száma: 23 fő, közülük megválasztásra kerültek a következők.

Képviselők: Galambos György alpolgármester, Benkő Istvánné, Cserny Vilmos, Fehér Györgyné, Gránitz Gáspár Istvánné, Kapócs György, Kovács István, Martinovszky József, Sényik István, Serhók György, Szabó Béla László. Jegyző: dr. Papp Gyula Gábor.

2003. december 1-jén kezdte meg működését az Önkormányzat, amely a község településeit közül többnek nyújt szolgáltatást. A Velencei-tavi Kistérség északi településeinek (Sukoró, Nadap, Kápolnásnyék, Pázmánd) lakói a Velencén működő önkormányrodánál könnyebben juthatnak hozzá a szolgáltatásokhoz. A belterületi utak 100 %-a szilárd burkolatú, a 80 %-a aszfaltozott.

A belterületen a víz-gáz, elektromos hálózat, a csatornázott szennyvíz tisztítása a településen kívüli regionális tisztítóban történik.

Velence intézményei

Velence Nagyközség Polgármesteri Hivatal (Velence, Tópart út 26.)

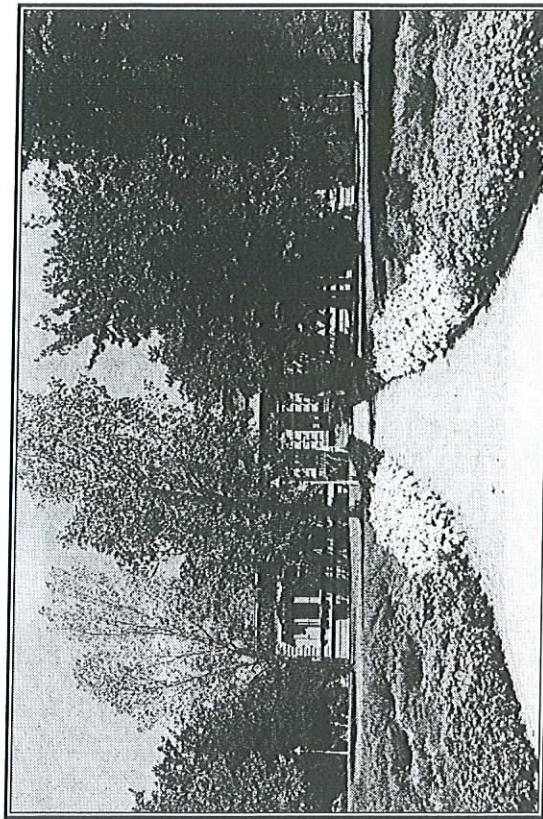
Általános iskola: Zöldliget Általános Iskola és Művészeti Alapiskola, (Velence, Bethlen u. 14. és Kis. u. 1. Igazgató: Czuppon István.)

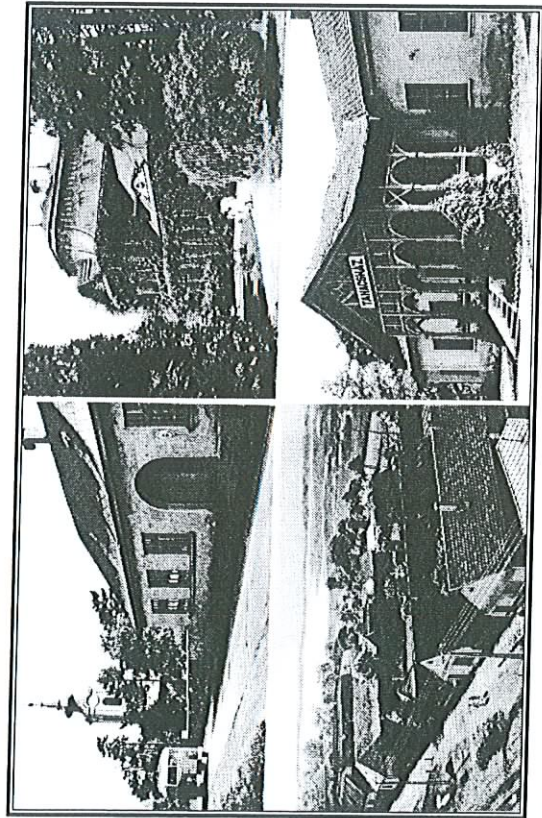
Óvoda (Velence, Fő utca 79.) Vezető óvónő: Cserny Etelka,

Tagóvoda (Velence, Zárt utca 2.) Vezető: Galambos Györgyné.

Könyvtár: a közel 20 000 kötetes állományával a közművelődés legjelentősebb intézménye. (Velence, Tópart út 52.) Vezető: Sinkáné Mihályi Zita.

A könyvtár bejárata

Képeslap a településről (1966)

A községi könyvtár mellett az egyes intézmények (Fejér Megyei Nővényegészségügyi és Talajvédelmi Szolgálat, Dr. Entz Ferenc Szakiskola és Kollégium, Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola Diákotthon és Gyermekotthon) saját szakkönyvtárral, illetve könyvtárral rendelkeznek.

A Fejér Megyei Önkormányzat kezelésében működik a Dr. Entz Ferenc Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet (Velence, Ország út 19.)

Római katolikus egyházközség: templom Velence, Fő utca, Újtelepi Kalazinczy Szent Ferenc templom. Plébániahivatal: Fő utca 70. Plébános: Sörédi Imre.

Református egyházközség: templom Velence, Ielkész Pápai Szabó György. Baptista gyülekezet: temploma: 1998-ra épült fel. Lelkészi hivatal: Szabolcsi út 3.

Körzeti orvosi rendelő: Tópart út 34. Magas színvonalúnak tekinthető az egészségügyi ellátás is, melyet 3 családorvos, 1 gyermekorvos, 2 fogászati, 1 fizioterápiás szakrendelő és a többi intézményhez hasonlóan ugyancsak kistérségi szerepvállalású orvosi ügyelet biztosít.

A Humán Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat. (Velence, Tópart út 52.) Térségi feladatot lát el az Önkormányzati Társulás keretében. Az ellátott települések: Kápolnásnyék, Lovasberény, Nadap, Pákozd, Pázmánd, Sukoró, Velence, Vereb és Zichyújfalu.

Vezetékes ivóvízzel ellátott lakások: 1529 (95%) hossza: 53,1 km

Szennyvízesatorna hálózatba bekapcsolt lakások: 872 (10%) hossza: 55,7 km Vezetékes gázzal ellátott lakások: 1873 (60%), telefonnal ellátott lakások aránya: 90% Kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakások: 10%, burkolt (portalanított) utak: 90%.

A településen camping, múzeum, sportpálya, strand, étterem működik.

Kiskereskedelmi üzlet: 76, Cukrászda, büfé, étterem: 108, borozó, bár: 13, munkahelyi vendéglátó: 3 db

Szálloda: 3 db – 151 férőhely; kemping: 5 db – 2318 férőhely; panzió: 7 db – 100 férőhely; üdülőház: 24 db – 1992 férőhely; ifjúsági szállás: 1 db – 50 férőhely; magánszállás: 102 db – 492 férőhely; összesen 256 egység – 5103 férőhely.

Vállalkozók száma: 265 fő, vállalkozások száma 351.

Az M 7 (E 71) autópálya a község és szőlőhegye a Bence-hegy között halad, a 42-43 km szelvényében található MOL üzemanyag töltőállomásoknál a le- és felhajtás egyaránt biztosított.

Községi újság 1989-től a Velencei Tükör, amelynek 1995-től megváltozott a neve Velencei Híradóra.

Az újság szerkesztői: Rehus Ernő, Dr. Sirák Andrásné, Balogh Dezső és Fehér Györgyné. Fontos szerepe van a lakosság tájékoztatásában az évek óta jó színvonalúnak mondható helyi újságnak, amelyből havi rendszerességgel értesülhet minden érdeklődő a testület munkájáról, a képviselő-testületi ülésekről, a fontosabb hivatali közleményekről. A Képviselő-testület határozata szerint a helyi újság gyakorlatilag helyi közlönyként íródik. A Képviselő-testület által megválasztott Szerkesztőbizottság a falu életében fontos híradásokat rendszeresen megjeleníti a kiadványban és gondoskodik az ingyenes postai házhoz juttatásról. Nyári üdülőszezonban a jellemző, sűrűn előforduló kérdésekre vonatkozó általános- és helyi szabályok kisebb kiegészítésben szintén megtalálhatók az újságban.

Ugyancsak jelentős szerepe van a lakossági tájékoztatásban a TÓ TÉVÉ munkájának. A szerkesztőséget az Önkormányzat támogatja, így a műsor idejének harmadát Velence területéről, Velence fontosabb eseményeiről szóló tudósítások teszik ki. Főszerkesztő: Máté G. Péter.

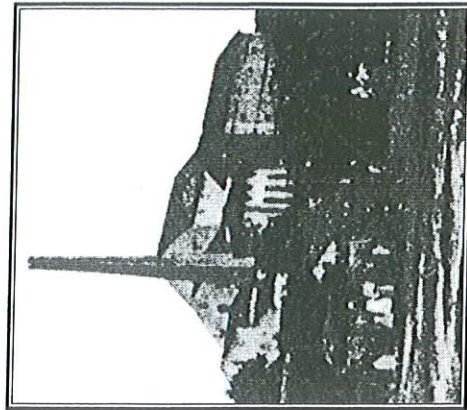
ÜZEMEK, VÁLLALATOK ÉS INTÉZMÉNYEK

Vasútállomás

A Duna- Száva- Adria vasútvonalat 1861. április 1-jén avatták fel, Budapestet kötötte össze Trieszttel. A községet 3, 4 km hosszan érinti. Egy időben a Gurjal völgyében húzódó legelőjére az állatok kihajtása az Ófaluból a síneken keresztül úgy történt, hogy a kanász túlkölt, amikor jött az állatokkal és a síneknél lévő kerítés kapuját kinyitva engedték át az állatokat. A vasúti forgalom és a Balatoni út forgalmának növekedése miatt az állatokat később Csontvártól két vasútállomás épült. Kisvelencén (későbbi Velencefürdőtől keletre) épült meg az áruszállítás céljára a velencei vasútállomás, majd később az 1939-es évektől a második sínpár építésével párhuzamosan készült el a Velencefürdő és Velencén a középperonos vas felüljárókkal ellátott velencei vasútállomás. A vasútvonal a község életében fontos szerepet játszott, mert az itt lakók könnyen eljuthattak Budapestre és Székesfehérvárra, s nagyon sokan a városokban kerestek és találtak munkát. Ugyanakkor egy lehetőség is volt azoknak, akik az idegenforgalom 1930-as évektől történő fellendülése miatt, Velencére vonattal könnyebben eljutottak. Az állomás mellett vezetett át a sompós átjáró és út Pusztaszabolcs irányába, amelyet az 1970-es évek közepén szüntettek meg a nagy forgalmi leterheltség miatt. A VIÜK beruházás keretében járulékos beruházásként építették meg a ma is használatban lévő felüljárót 1975-ben. A vasszerkezetű gyalogos felüljárót az 1990-es évek elején bontották el, s az aluljáró 1998-ban készült el.

A velencei Anna gőzmalom

1865 táján Fényes Elek szerint: A „Gyár és műipar” egyik nevezetessége a velencei Anna gőzmalom. A ma élők közül már sokan nem is hallották ezt a nevet, lassan a feledés homályába vész Velence egyik legnagyobb ipari létesítményének az emléke. Valószínű, hogy a Déli vasútvonal építése körüli időben épült meg. Az Anna malomhoz lövontatású kisvasút vezetett a kisvelencei állomásról, a bakterházról. Dr. Bögi Károly információi szerint a malmot építető társaság kezdeményezésére épült meg a kisvelencei vasútállomás. Az 1800-as évek végén az 1900-as évek első évtizedében még az egyik legnagyobb gőzmalom volt a környéken. Az 1891. januári népszámlálás alapján az Anna gőzmalomhoz tartozó területen lakott, 118 fő katolikus, 37 fő református, 31 fő zsidó, 1 fő lutheránus vallású személy. A gőzmalom vízfelhasználása igen nagy mérvű volt, a gőzgép állítólag napi ezer köbméter vizet hasz-

Az Anna gőzmalom

nált fel, majd a használt melegvizet, csatornán visszaengedték a Velencei-tóba. Ez a meleg és meszes víz nagyban rontotta a tó vízminőségét, és a befolyó környékének népi elnevezése is tükrözte ezt, mert még a térképeszek is átvették egy 1928-as térképre a „Lucskos gyáriránt” nevet. Később kötelezték az üzemeltetőket a hűtőmedencék megépítésére, s így a visszafolyó lehűtött és mérgeletlenített víz már nem pusztította a tó halállományát, élővilágát.

A gőzmalom az 1900-as évek elején még Amerikába is szállított lisztet, állítólag a munkások még sztrájkoltak is azért, mert az amerikai szállítványok zsákjai jóval nagyobbak voltak a magyar lisztes zsákoknál, s ehhez a kellően arányos bért nem kapták meg. Majd ez az üzlet bedugult, a malom leállt és a későbbiekben malátagyárként üzemelt, sört főztek benne, ekkor már a Haggemacher Kőbánya Rt-nek. Az I. világháború előtt már nem gyárként, hanem honvédségi létesítményként, a 44-es lovas tüzérezred kiegészítő parancsnokságának laktanyájaként hasznosították az épületet és a hozzá tartozó létesítményeket. Itt állomásozott 300–400 fő katonája. A II. világháború idején a laktanya beletartozott a Margit-vonal rendszerébe. A tó környéki súlyos csaták és a frontvonal többszöri áthaladása az épületet és a környékét is elpusztította. A háború végén már csak romok maradtak belőle, ugyanis a vastag falakat majdnem teljesen szétlőtték. Az 1970-es évek elejére a lakosság annyira elhordta az épület tégláit, – amelyeket a székesfehérvári Mann J. téglagyár jó minőségű téglából építettek – hogy a területet már építményként hasznosítani nem lehetett. Az 1960-as évekre már a terület csak nádtárolásra volt alkalmas. Innen ered a Depó utca elnevezés is. 1976-ban vette meg Balogh György építész- statikus, aki családjával elbontotta a még álló alapokat, s többek között a korábbi malom alapjait fel is tár-

ta. Tereprendezéskor talált az I. világháború idejéből származó eszközöket, pl. ívocsanakot, de a II. világháború idején eltemetett katonamaradványokat is. Az egykori malom helyét már csak egy gőzgépakna jelzi és a Malom utca elnevezés.

A Dózsa Termelőszövetkezet

Velencén az agítálást követően megalakult a termelőszövetkezet, amely a Dózsa György nevet vette fel. Velencén az első tsz-elnök Hajdú Mihály (1949-50) volt. Őt Gerlang Antal (1950-51), Kenyér János (1951-55), Hermann Ottó (1955-56), Kenyér János (1956-58), Nagy József (1958-59) és Zsuppán József (1959-60) követte. Főagronómusként Velencén hárman dolgoztak: Horváth Gábor (1957-58), Zsuppán József (1958-59), Dudás László (1959-60). Velencén Hajdú Ilona, Kiss Károly, Weiszlemléin Mária és Huber Győző voltak a főkönyvelők.

1959. január 1-jén beolvadt a nadapi Népkarat Termelőszövetkezet a velenceibe. Területe 2163 hold volt. 1960. március 26-án a velencei Dózsa Termelőszövetkezet egyesült a kápolnásnyéki Vörösmarty Termelőszövetkezzel.

Fejér Megyei Növény és Talajvédelmi Szolgálat

A mai intézet elődje – a Fejér Megyei Növényvédő Állomás – 1954-ben, kormányhatározat alapján létesült azzal a céllal, hogy a megyében elvégezze a veszélyesnek nyilvánított károsítók ellen az állami növényvédelmi védekezést (pl.: burgonyabogár, amerikai fehér szövőlepkék). A Gschwindt uradalom területén, annak volt gazdasági épületeiben működött a Növényvédő Állomás. Az intézet tevékenységi köre 1958-tól a külső és belső növényvédelmi zárszolgálat (karantén) bővült és ezzel párhuzamosan megkezdődött a laboratóriumi háttér (biológiai, analitikai, karantén) kiépítése. 1964-től szakigazgatási intézmény lett az állomásból, kialakult a növényvédelmi felügyelői rendszer, valamint létrejött a szaktanácsadói hálózat. A gyakorlati növényvédelmi munkák elvégzése helyett a megalakult termelői üzemek növényvédelmének megszervezése, szakmai segítése, új növényvédelmi technológiák fejlesztése, valamint a szükséges szakemberek biztosítása és képzése lett a legfontosabb feladat. Az 1968-ban életbelépett új jogi szabályozás megerősítette a növényvédelmi szervezet jogállását. 1970-től a hazai növényvédelmi szervezet már nemzetközi szinten mérve is példaértékűen működött és tevékenységét kiegészítették a mezőgazdasági munkák másik kemizálási területével, a tápanyag utánpótlással is. Ennek érdekében Velencén is egy új laboratórium kezdte

meg működését, melynek alapvető feladata lett a mezőgazdasági területek talajainak és az ott termesztett növények tápanyag állapotának vizsgálata. Többszöri átszervezés után alakult ki az intézet mai szervezeti felépítése. A Növényvédő Állomás tevékenységében döntő szerepet kapott a hatósági munka mellett a szolgáltatató tevékenység (talajlabor talajvizsgálatai) és a kutatási tevékenység (virológiai kísérleti telep és labor). A Fejér Megyei Növény és Talajvédelmi Szolgálat, nagy foglalkoztató (81 fő köztiisztviselő, közalkalmazott és 24 fő technikai dolgozó) jelentős saját bevétellel működő intézmény. A költségvetés bevételi fő összegének (ami közel 800 millió forint) csak kb. 25 %-a az állami támogatás, nagyobb részét a szolgálat termeli ki, elsősorban költségértékes szolgáltatásaival (talajvizsgálatok, tápanyagvizsgálatok, karanténvizsgálatok, stb.). Az eddigiekén túl a gazdasági élet szereplői közt való szereplése azért is indokolt, mert az említett tevékenységeivel, szaktanácsadási tevékenységével közvetlenül hozzájárul más gazdálkodók gazdasági eredményeihez. Közvetetten tudományszerző tevékenysége (pl. virológiai kísérletek) is gazdasági célokat szolgál. A tudományos tevékenységéhez hasonlóan a hatósági, igazgatási jogkörében való eljárása is közvetett kihatással vannak a gazdaságra, miután a piaci mintavételeket követő szermaradvány vizsgálatok a gazdálkodókat a technológiai fegyelem betartására, az okszerű kemizálásra készítik, s védik valamennyiünk egészségét, munkavégző képességét. A Fejér Megyei Növény és Talajvédelmi Szolgálat Tudományos, innovációs központnak is tekinthető. A Velencén működő Növény-és Talajvédelmi Szolgálat az országban működő hálózat legnagyobb, legszélesebb tevékenységi kört átfogó intézménye. Bejárata elé szép örökzöld gyűjteményt telepítettek.

Igazgató: Dr. Pálmai Ottó.

A Velencei Nádgazdaság

A korábbi Peék – Wickenburg – Pirkner – Czetner-kúria Tópart u. 34. Az I. világháború után dr. capelloi gróf Wickenburg István vásárolta meg az épületet. Wickenburg özvegye és Mária-Márka grófnő a II. világháború alatt eladták a kúriát a Pirkner és Czetner cégnek, amely lőszeresládként gyártott az épületben. Az államosítás után nádüzemet létesítettek benne, melyet akkor át is építettek. A Fejér megyei Tanács iparvállalatként üzemelt a volt kastélyban és melléképületeiben, 2 iparteleppel. 1956-ban 306 fő, 1959-ban 206 fő dolgozó, 1965-ben 178 fő dolgozóval működtek. A nádüzem megszűnését követően a VIB kapta meg az épületeket, majd a Pro Rekreáció Alapítványé lett a tulajdonjog.

Jelenleg szálloda működik falai között.

Pro Recreatione Alapítvány

Az egyébként non-profit, kiemelten közhasznú alapítvány által üzemeltetett HÉLIOS és JUVENTUS Szállodák, valamint a Szabadidő és Ifjúsági Tábor a nagyközség életében fontos idegenforgalom meghatározó szereplői, ami a foglalkoztatott létszámadatból is kiderül (36 fő, nagyobb részt helybéli lakosok). A szállodák a következő idegenforgalomról szóló fejtezetben kerülnek ismertetésre (férőhely, minősítés). Tevékenységükről – melynek hasznából működte az alapítvány a Szabadidő és Ifjúsági Tábor – feltétlenül megemlítenő, hogy vendégkörük (hazai és külföldi egyaránt) döntően a konferencia turizmus keretében veszi igénybe szolgáltatásaikat. Ennek jelentősége abban van, hogy nem szezonális, nem befolyásolja az időjárás. A Szabadidő és Ifjúsági Tábor nyaralói nagyrészt határon túli magyar gyermekek (Erdély, Kárpátalja). Alapítása Springer Ferenc nevéhez fűződik.

Humán – Jövő 2000 KHT ARANYNÁD Üdülési és Oktatási Központ MEKÜF 46. sz. üdülő

A „hosszú nevű” intézmény tevékenységében elsődleges az oktatási központ funkció, de ehhez kapcsolódóan – mivel az ország egész területére kiterjedő ez a szolgáltatás – a szállásadás is elkerülhetetlenül jelen van. Ennek jelentősége azonos a konferencia turizmusról elmondottakkal, azaz független a vízparti üdülést meghatározó évszaktól, időjárási viszonyoktól. A létesítmény saját konyhával, étteremmel rendelkezik, gondozott parkjában sportpályák állnak a nyári időszakban üdülési céllal idelátogatók rendelkezésére. A foglalkoztatottak száma 29 fő, akik közül 11 fő helybéli.

Gépállomás - AGROKOMPLEX - LARUS Holding

1947. november 16-án a velencei Földműves Szövetkezet mezőgazdasági gépjármű üzemeltető és autójármű műhelyt avatott. A Velencei Gépállomás 1959-ben alakult 149 fő dolgozóval, közülük 122 fő állandó, akik traktorvezetői végzettséggel rendelkeztek, 27 fő időszakos dolgozó, alkalmazottak száma 26 fő, ebből 9 fő műszaki. A Gépállomás 94,7 átlagos traktoregységgel rendelkezett, elvetett terület 13317 hold volt. Az átlagkereset 1668 Ft/fő. A mezőgazdaság – nemcsak Velence, hanem a térség – támogatására ún. zöldmezős beruházásként létrejött a Gépállomás. A Gépjármű Állomás, mint olyan megszűnt, helyén több Fejér megyében működő állami gazdaság közös tulajdonaként az AGROKOMPLEX Vállalat jött létre. A vállalat speciális építőipari (ragasztott faszervezetek gyártása és ezekből csarnokok

építése), illetve gépipari, mezőgazdasági, technológiai berendezés gyártása és telepítése tevékenységet folytatott egészen a rendszerváltozást követő privatizációig. Attól kezdve fő terméke az úgynevezett lakókonténerek gyártása.

Napjainkban a klasszikus ipari termelés, a termégyártás területén működik. A település legnagyobb vállalkozása a Larus Holding Rt. Fő termékének az ún. lakókonténereknek, az elmúlt évek külpolitikai eseményeinek következtében többször volt, jelenleg az iraki helyzetből eredően van konjunktúrája. A piaci helyzetnek megfelelően a vállalkozás munkaerőigénye is pulzáló volt, szerencsére az utóbbi évtizedi értékké megrendelés (milliárd dollár) következtében folyamatos a munkásfelvétele.

A volt Gépjármű Állomás területén – állami gazdaságok tulajdonaként – működött AGROKOMPLEX Vállalat privatizációja után több Kft egyesüléséből létrejött Larus Holding – tevékenységi körén belül – „világcégnek” számít. Gyártási, gazdasági tevékenysége alapján a világon lakómodulokat (lakókonténereket) gyártó cégek közül az első tíz között foglal helyet a velencei telephelyű cég. (Jelenleg több milliárd Ft nagyságrendű megrendelése van az Irakban, az olajkutakat újráépítő cégektől.) Szállítanak, illetve szállítottak termékeiből Skandináviába (Norvégia), Szibériába, Kazahsztánba és az egykori Jugoszlávia területére is. A vállalkozás foglalkoztatottainak munkajogi létszáma 174 fő, s ebből 153 fő bejáró.

A cég tulajdonosa és vezetője: Nagy András vezérigazgató.

Rohr-Bau 96' Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.

Speciális terméke a városi, utcai oszlopok, korlátok, bútorok készítése és telepítése. A cég telephelyén belül építőanyag kereskedelmi tevékenységet is folytat. Az ISO 9001 minősítéssel rendelkező cég 1990-ben alakult, kezdetben (1994. évig) vezetékes közüzemi ellátó rendszereket (ivóvíz, szennyvíz, gázvezeték, csapadékvíz elvezetés) tervezett.

A cégvezető Sánta József SCV-94 oszlopállítási, üregkiöntési technológiára vonatkozó szabadalma (nyilvántartási szám: 950327001/T.) alapján profitált a cég és elsősorban városi forgalomkorlátozó pollerek, hajlított csőkorlátok gyártásával és kihelyezésével foglalkozik. Teszt mindezt olyan eredményesen, hogy 2001. és 2002. években üzletágukban piaci vezető szerepet töltött be a Kft. Referenciáik igen tiszteletet parancsolóak, a nagyáruházak (TESCO, AUCHAN, METRO) az ország egész területén megrendelőik között vannak. Ugyancsak megrendelője a cégnek a főváros, melynek szinte egész közigazgatási területén megtalálhatók a ROHR-BAU által gyártott és telepített berendezések. A foglalkoztatottak létszáma (2002. évben) 23 fő, akik közül 15 bejáró.

Bio-Süti Kft.

Az egykori „kenyérgyár” privatizációja után Bio-Süti Kft. néven létrejött élelmiszeripari vállalkozás fontos szerepet játszik Velence nagyközség ellátásában, s mint foglalkoztató is jelentős (38 fő, ebből 24 fő bejáró dolgozó). Termelése mind minőségi, mind mennyiségi szempontból figyelemreméltó, amit széleskörű piaci érdeklődés bizonyít.

Termékeivel jelen van Budapest és Székesfehérvár élelmiszerüzleteiben, valamint Gárdony, Gyúró, Kápolnásnyék, Pusztaszabolcs, Százhalombatta, Tordas települések ellátásában is.

Ezt kiváló finomipari műveik köszönheti, ugyanakkor a jelenlétet a korszerű, speciális szállítójárművei teszik lehetővé.

Füri Kft.

Füri Mihály vállalkozó 1989. évtől van jelen Velence gazdasági életében. Különböző kereskedelmi jellegű vállalkozásai (élelmiszer, édesség, ital, mezőgazdasági eszközök és anyagok, stb.) után most nyílt meg mezőgazdasági gépkereskedése (kerti traktorok) valamint robogószaküzlete és elsősorban a technikai sportokhoz kapcsolódó sportruházati áruháza. Jó üzleti érzékére vall, hogy az üdülőövezetben nem a szántóföldi kultúrák nagy teljesítményű gépeit kínálja a mezőgazdasági vállalkozóknak, hanem a nagy üdülőingatlanok hobby szinten kerteszkedő tulajdonosait célozza meg áru kínálatával. Ugyanez mondható el a robogók és kerékpárok szakág vonatkozásában, azzal a különbséggel, hogy itt a tervezett vevőkör a fiatalabb korosztály. Az áruház nagyon jól megközelíthető (az M7-es autópályáról történő lehajtás közvetlen közelében található), impozáns megjelenésével, tájolásával (Bence-hegy lábánál) rövidesen elválaszthatatlan és értékes része lesz a településképeknek.

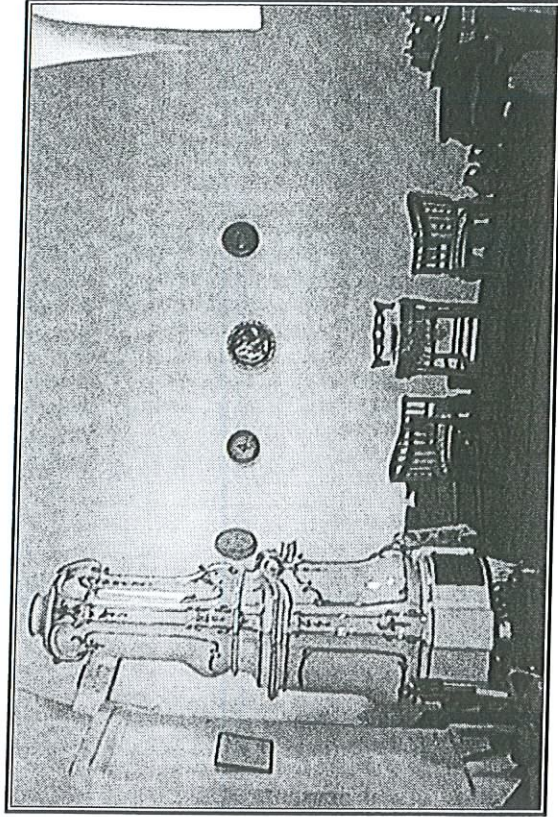
A sok élelmiszer üzlet közül a két legjelentősebb (alapterülete és forgalmi adatok alapján) a Gála Coop ABC, illetve a Hány ABC.

Szerencsére elhelyezkedésük a településszerkezetnek megfelelő, a Gála Coop ABC az ún. Ófalu centrumában, míg a Hány ABC az ún. Újtelep településrészen működik.

Kápolna Galéria

A település török idő utáni első kápolnája, amely a II. világháborúban súlyosan megsérült, s az idők során a teljes pusztulás szélére jutott. A Bod László festőművész által „felfedezett” romos kápolna a Bod család tulajdonába került és sok munkával felújítást nyert. A felújítás egy kombinált hasznosítással, rendszeres műterem jellegű használattal és alkalmi kiállító helyiségként törté-

154

A Meszlény kápolna belső képe

nő működtetéssel számolt. Természetes módon a megnyitás alkalmával Bod László műveiből rendezett kiállítás várta és szolgálta a képzőművészet iránt érdeklődő, műpártoló közönséget. A korábbiakban a művész és felesége (ugyancsak festőművész) műtermeként funkcionált a létesítmény, majd a művész halálát követően a család (felesége és lánya) a kiállító helyiség funkciót állította előtérbe. 2003. évben az idegenforgalmi szezonhoz igazodóan több tárlatot rendezett és mutatott be a közönségnek a Kápolna Galéria.

Halász Ház és Múzeum

A Kápolna Galéria szomszédságában állt több régi halászcsalád háza, köztük Hajdú Györgynek az otthona, amely a Velencei-tó halászaiknak „típikus” otthonaként megőrizte a régi népi építészeti sajátos formáját. Ezt a házat megvásárolták, s így napjainkra is fennmaradt a jellegzetes régi halászcsaládok egy háza, amelyből Révész Ferenc szervezőmunkájával a Szent István Király Múzeum néprajzkutatójának, Dr. Lukács Lászlónak a szakmai irányításával halászati múltat bemutató kiállítást hoztak létre. Az épületen belül a Velencei-tóban folytatott halászat klasszikus eszközei (pl. varsa, borító, stb.) és a ház bútorzata látható. A Halász Ház és Múzeum jelentős társadalmi összefogással, a Velencei Horgász Egyesület kezdeményezésével és tulajdonlásával jött létre, jelenleg a Velencei Horgász Egyesület tulajdonában van.

155

Sportlétesítmények

Még 1936. évben, a Levente-mozgalom sportfoglalkozásain feltűnt, de onnan koruk miatt kikerülő, „kiöregedő” fiatalok foglalkoztatására néhány lelkes sportszerető polgár (Ascherl Ferenc, Hegyi György, Pintér László) labdarúgó csapatot alakított, ami azóta is - változó színvonalon és osztályban, (több évig NB III. osztályban) - működik. (Felnőtt, ifi, serdülő). Csapatukban játszott, s az igényes szurkolókat jól szórakoztatta több, a későbbiekben NB I. osztályban, sőt a nemzeti tizenegyenben is szereplő játékos. (Földes Gábor, Horváth Ferenc, Petres Tamás, Tiber Krisztián és a saját nevelésű Homolya Tibor). A Velence SE néven működő sportegyesület egyetlen szakosztályt (labdarúgás) működtet. A szakosztályon belül 18 fő felnőtt, 21 fő ifjúsági és 24 fő serdülőkorú játékos sportol versenyszerűen. Jelenleg a megyei I. osztályban szerepel Velence SE néven a labdarúgó csapat.

A sportegyesület használatában a Szabadidőközpont Kastély épületének szomszédságában egy füves labdarúgó pálya és ugyancsak füves edzőpálya van a hozzá tartozó öltöző, mosdó, WC helyiségekkel. A létesítmény a Szabadidőközpont része, az öltözők a Kastély helyiségeiben találhatók. A Zöldliget Általános Iskola és Zeneiskola Focisulijában (Boszik program) 19 fiatal ismerkedik a labdarúgással.

Szabadidőközpontunkban a labdarúgópályák szomszédságában elhelyezkedő teniszpályákon működik a LA-MO Tenisz Club. Öt évvel ezelőtt, 1998-ban két megszűnt teniszező, Egri László és Benkő Mónika gondolt egy nagyot és úgy határozott, hogy megpróbál teniszéletet kovácsolni Velencén, ebben a kedves, kellemes közegben. Meg is találták a megfelelő helyet a Szabadidőközpontban. Elsődleges célként azt tűzték ki, hogy minél több helyi lakossal megszeretessék ezt a sportágat és minél több olyan játékos legyen a három pályán, akik hozzájuk hasonlóan fanatikusok válnak. A második év végére mindez megvalósult, ugyanis nagyon sok felnőtt és mintegy 40 gyerek tanult teniszezni az edzőknél, vagy próbálkozott autodidakta módon a teniszszel. Mivel elég komoly teniszélet indult be, úgy gondolták, hogy teniszklubot alapítsanak. 2001-ben megalakult a LA-MO TC, így az a 10 gyerek, aki versenyzővé válhatott már az MTSZ által rendezett versenyeken is tudott indulni és azóta is folyamatosan egyre jobb eredményt érnek el. Ezen kívül az amatőrök számára is évente több versenyt rendeznek egyéni és páros versenyszámokban. Fiatal tanítványai a korosztályos versenyeken eredményesen szerepelnek, bizonyítva a klubban folyó oktató-, nevelőmunka szakmai színvonalát, hatékonyságát.

Önálló sportlétesítményként – vállalkozási formában – működik az ún. Fitness Center. Az impozáns épületben, a Bence-hegy lábánál szép természeti környezetben elhelyezkedő „sportkombinát” 2 db fallabdapálya, kon-

diterem, uszoda, szauna, 2 db tenispálya (fedett) várja és szolgálja az érdeklődőket. A vendégek jelentős része Budapest és Székesfehérvár polgárai közül kerül ki, lévén rendkívül jól elérhető a létesítmény az M7-es autópályáról. Az „intézmény” a fallabda egyik magyarországi fellegetvára, több válogatott versenyzőt is ad.

Nem önálló sportlétesítményként – főleg oktatási intézményként – több sportlétesítmény, sportpálya található a nagyközség területén, ami részben a lakosságot, de még a nyaraló vendégeket is szolgálja. Így tenispályák találhatók a szállodák (Juventus 3 db, Aranyánád Ütülő), az Ifi strand (1db) területén, de magántulajdonban is.

Az oktatási intézményekhez tartozóan is több sportpálya működik.

Dr. Entz Ferenc Szakiskola és Kollégium: kézilabda, kosárlabda, röplabda pályák, konditerem,

Bárczy u. Iskola: kézilabda, kosárlabda pályák, tornaudvar, tornaszoba.

Zöldliget Általános és Zeneiskola: tornaterem (2 db), konditerem, mászófal, tornaudvar, kézilabda pálya.

Óvodák (I. és II. számú): tornaszoba (2 db), tornaudvar (2 db), közlekedési park (2 db).

A szállodák további sportpályákkal (pl. Juventus: úszómedence, 3 db tenispálya, MEKÜF 46. számú Ütülő: kézi és kosárlabdapálya, 2 db tenispálya), illetve vízisport eszközökkel (evezős, vitorlás hajók, stb.) állnak vendégeik rendelkezésére.

A strandok közül a Tóbiro-közi és a Móló strandon strandröplabda pálya, az Ifi strandon kézilabdapálya, tenispálya, a Móló strandon lábténispálya található.

Lakossági összefogással, nem szabvány méretű, de sportolásra alkalmas pályák épültek, létesültek a település több helyszínén (így például a Bekötő utcában aszfaltborítású, a Tulipán utcai játszótéren füves, kispályás focipálya).

A Millenniumi Parkban az Önkormányzat finanszírozásával Streetball park került felállításra.

A Velencei-hegységben – a Velence vasúti megállóhelyről indulva – több (4 db) jelzett turistaútvonal vezet a túrázókat a hegyen található geológiai ritkaságokhoz (pázmándi sziklák, Pandúrkő, Ingókő, Angelika -forrás).

Elkészült a Velencei-tó végét körbeölelő kerékpárút, amelyhez az állami támogatáson kívül az Önkormányzat jelentős összeggel járult hozzá.

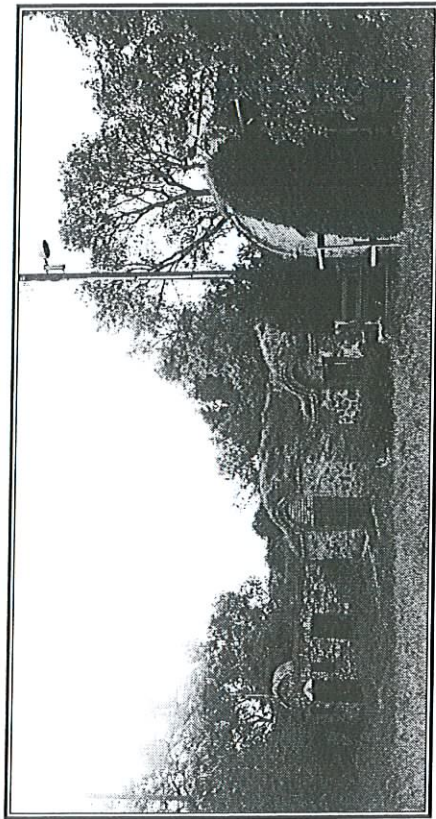

A VELENCEI SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRA

A Velencei-hegység talaja alkalmas volt a szőlő megtelepítésére. A történelmi korokat figyelembe véve az itt élt néprétegek közül valószínűsíthető, hogy a kelták természetstették először tudatosan a szőlőt. A kutatások jelenlegi állása szerint a tárgyi bizonyítékok már a római kortól kezdődően megtalálhatók. Kr.u. az I. században a kelták hatalmát a Római Birodalom törte meg. Ettől kezdve négy évszázadon át a Dunántúli Pannónia néven ennek a hatalmas államnak egyik jelentős tartománya, határvidéke volt. Ebből az időből már több leletünk van, amely a környékbeli szőlőművelésről árulkodik. Jelentős lelet, a Velencei-tó előkertű LIBER oltár. Ez az oltárkö igazolja a Velencei-tó melletti szőlő és borkultúra kétezer éves múltját. Nagy a valószínűsége annak, hogy a mai Bence-hegy lábánál elterülő területen, a mai Pincesor környékén lehet felállítva, ahol római kori edénytöredékek, korszok, kőlapokból összerakott sírok, stb. bizonyítványokat amforákban ide szállítottak, az itt élő római urak számára, hamarosan konkurenciát jelentett a Pannóniában termelt jó minőségű bor. Miután Probus császár (276-282) elrendelte Pannóniában is a szőlők telepítését, ez időtől kezdve bizonyosan volt szőlő a mai Bence-hegyen is. A Gorsium-i (Tác), Aquincum-i (Óbuda), Florianai-i (Csákvár) és Intercisa- (Dunaújváros) béli nagyobb leletek, amelyek kapcsolódnak a szőlőműveléshez, a boriváshoz, valószínűsíthető, hogy a római időkben hanyatlása után, a népvándorlások korában, nem tudható, hogy kik termeltek szőlőt és készítették bort.

A magyarok letelepedése után az Árpád-házi királyok ideje alatt már szakma volt a szőlős, a vinitor. Feltételezhető, hogy a velencei dombokon termelték a szőlőt, s készítették belőle a bort, már a kora középkorban is. A Velencei-tó körüli terület az Árpád-korban királyi, királynéi birtok és a Csák nemzék birtoka volt. Velence község a nevét a XV. században kapta, az itáliai Velencéből betelepülőkről, akik itt telepedtek le, s a középkorban Velence oppidum – mezővárosi rangot kapott, amelyet a szőlő- és bortermelés és a kereskedelem folytán kaphatott. Az 1543. évet követően a törökök pusztították az itt élőket, s mivel a muszlim vallás tiltotta a borivást, így pusztultak a szőlők is. A Velencei-tó északi oldalát kísérő hegyoldalakban lévő pincék még a híres pákozdi csata idején, 1593 őszén is gazdagon teli voltak mustal és borral, amikor Pálffy Miklós báró a magyar királyi csapatokkal Pákozdnál fényes győzelmet aratott a Székesfehérvár felmentésére érkező török seregen. A nadapi vörösbort dicséretét a XVI. századi írások is említik.

A török idők után, a XVIII. században Pákozdi, Sukoró, Velence, Nadap, Nyék és Pázmánd lakossága, nemesek és jobbágyok magas színvonalú szőlőművelést, bortermelést folytattak, amelyről a fennmaradt hatalmas dézsmapincék is tanús-

A Pince sor

kodnak. A Mária Terézia királynő által kezdeményezett úrbérrendezés során keletkezett iratokban a velencei szőlőművelésről ezt olvashatjuk: „Vagyon e helységnek elegendő szőlőhegye magok határokban, sok jó borokat terem, ugyanazért a helységnek fél esztendőbeli bor árusítása engedtetik.” 1714-től Velence községet a terület birtokosa, Meszleny János újra betelepíteti. Vincze Jánost, az intézőjét – provizorát bízta meg, hogy új lakosokat hozzon, akik 3 évig adómentességet élveztek. Az újonnan betelepültek bizonyára szőlőműveléshez is értettek. 1718-ban sikerült a velencei falu melletti domboldal szőlővel történő első betelepítése. Az első sikeres telepítő Benceze István, akiről a hegyet később elnevezik Bence-heggynek. A későbbi időszakról bizonyítottan Dr. Lukács László a Szent István Király Múzeum néprajzkutatója ír a „A velencei szőlőhegy népi hajlékai” című munkájában: „A feltételezéseken túl Velence mai szőlőművelésének biztos nyomait csak a török utáni, időkben, a XVII. század végétől, XVIII. század elejétől foghatjuk meg. A török után újratelepült falu szőlőskertje a Velencei-hegység délkeleti részén emelkedő Bence- vagy Gécsi-hegy déli lejtőin helyezkedett el. Határai: északon Nadap község határa, keleten a Nadapi út (a velencei – nadapi – lovasberényi országút), délen a Velencei-tó, nyugaton a Halastó folyás nevű dűlő, amely elválasztja a sukorói szőlőhegytől. A Galgóczi Károly 1855-ben kiadott mezőgazdasági statisztikájában azt olvashatjuk, hogy „a velencei tóra dűlő Sukoró hegy jó bort és épületkövet ad.” A szőlőskert déli részén halad keresztül a régi Budai út (a mai kápolnásnyéki – székeshérvári út), és az új M7-es autópálya. A szőlőterület nagysága 1865-ben 189 katastrális hold, 1935-ben 158 kat. h. volt. Ez a legnagyobb szőlőskert a Velencei-hegységben. Talaja a hegység felszíni közetének mállásterméke, erősen gránitmurvás. A lejtőkön néhol lyukpincék fúrására alkalmas, agyagos lösz-

lepel fekszik. A napsugárzásban egyébként is gazdag, közvetlenül a Velencei-tóra néző, déli fekvésű lejtők a tó vízükre révén „kettős” besugárzást kapnak. Már Fényes Elek felfigyelt arra, hogy Velence „szőlőhegye jó fejtő bort terem”. A II. József kori térképek Pákozdot, Sukorót, Velencét, Nadap és Pázmánd határában összesen hat szőlőterületet tüntetnek fel. Ezekről írta néhány évtized múlva az első magyar folyóirat, a Tudományos Gyűjtemény 1817. évi kötetében Boldogréti Víg László: „Midőn az országuján Budáról Székes-Fehérvár felé utazó Nyék pusztát elhagyja, a Velencei Tó öitlik szemébe. Azok pompás tekén-tettel ajánlják magokat, és a fehérvári szőlő hegyig majd szőlőkkel, majd a hegytetőn fekvő Sukoró faluval, majd fákkal és termékeny földekkel mulatják az utast.”

A XIX. századi statisztikusok, földrajzi írók feldolgoásaiban is találtunk a Velencei-hegység szőlőtermesztésére, borára vonatkozó adatokat. Az első magyar statisztikus, Fényes Elek 1851-ben így mutatta be Velencét: „Van posztahivatala, vendégfogadója, gazdag szántóföldje, igen jó bora, nádja, hala, vi-madara bőséggel.”

A velencei borvidéken - Pákozdot, Sukorót, Velencét, Nadap, Pázmánd községekben - 1865-ben összesen 1049 katasztrális holdnyi területen volt szőlő. A velencei szőlősgazdák közül az öregebbek még ma is emlegetik, hogy a móriak 1912-ben Cseh Ede pincéjéből vettek bort, és mórinnak jelentve be, arany-érmeiket nyertek vele a borversenyeken. Pedig ekkor már túl vagyunk a XIX. század végén Európa-szerte elhatalmasodó filoxéra vészen, amely, a velencei szőlőket is teljesen kipusztította. A Filoxerapusztítás után két nagybirtokos, Cseh Ede és Meszlényi Móricz hoztattak vadvevesszőt a szőlőrekonstrukció megkezdéséhez. A parasztok és a szőlőültető napszámosok innen lopdosták el a szőlővesszőt, hogy ők is telepíteni tudjanak. A szőlőrekonstrukció országos méreteiben káros kísérőjelensége, a filoxérának ellenálló, direkt termő szőlő-fajták elterjedése Velencén csak kismértékű volt. Inkább a fehér borszőlőket (mézesfehér, rizling, hárslevelű) telepítették újra.

Ezt a velencei fehérbort keresték és vásárolták a környék, valamint Budapest, Érd, Martonvásár kocsmárosai és borkereskedői.

A legáltalánosabb és legősibb pincefajta az úgynevezett lyukpince volt, majd ezek elé a XVIII. században kis nád-pincesíp épült. Volt, hogy a lyukpince elé közel kiboltozott földborítású épületet emeltek, és ezt timpanonos homlokfallal zárták le. Így jutottak el a ma is látható pinceházas lyukpincékhez. A nemesek pincéi abban különböztek a gazda pincéktől, hogy – bár ezek is lyukpincék voltak – egy főágból és egy vagy kettő mellékágból, úgynevezett köldökpincékből álltak

1886. esztendőben a filoxéra rovar rohamos elterjedése oly nagy mértékű, hogy a Fejér Vármegye Alispáni jelentése is foglalkozik vele. 1887-ben már 53 településen pusztított, míg 1888-ban 80 településen. A megyében, 34 községben találtak

filoxéra általi szőlőpusztítást, köztük Velencén is. Az érintett falvakban a szőlőterületeket zár alá helyezték. A filoxéra sajnos tovább terjedt, néhol a szőlők teljes kipusztítását már elvégezte. A velencei borvidéken – Pákozdot, Sukorót, Velencét, Nadap, Pázmánd községekben – 1865-ben összesen 1049, 1935-ben 570 katasztrális hold volt a szőlőterület nagysága. A csökkenés a XIX. század utolsó harmadában Európa-szerte elhatalmasodó filoxeravész pusztítását jelzi. A járvány hatására a velencei szőlőhegy teljesen kipusztult. Legjobban a pákozdi Külsőszőlő vészelte át a pusztulást. A filoxeravész után így a többi községekbe innen viték a vesszőt a szőlő rekonstrukció elkezdéséhez. A filoxerapusztítás előtt, a következő szőlőfajtákat termesztették: lúdtérű, kolontár, bakator, juhfarok szőlő, gombszőlő, gyöngyszőlő, somszőlő, rácféher, rácfekete, cigány, érdi, milkováci, hamvas denka, kecskecsősi. A filoxéra után a fehér borszőlőket telepítették újra.

Legjobban a pákozdi Külsőszőlő vészelte át a pusztulást. A filoxeravész után így a többi községekbe innen viték a vesszőt a szőlőrekonstrukció elkezdéséhez.

Velencén a szőlő termelése és a bor készítése mellett foglalkoztak a pezsgő gyártásával is. A Braun testvérek szőlőjéből indult útjára. „1889. január 9-én Braun Mátyas a templom számára ajándékozott féalakó misebort azon keresztényhez méltó ígéret nyilvánítása mellett, hogy ugyanennyit, ha Isten azon most az egész országban grassáló filoxérától szőlőjét megmentendi, minden évben az Úr oltára sz. fogadásból adni fog.” „1890 márciusában ismét 1/2 akó bort áldozott az Isten oltárára.” A Braun-testvérek szőlője Belatiny Arthur birtokába került. Az 1900-as Párizsi Világkiállításon a velencei Belatiny Arthur pezsgőgyárában készült „Belatiny Pezsgő” aranyérmet kapott. Kárpáti Miklós gárdonyi anikvárius-könyvgyűjtő és kereskedő birtokában van a Belatiny-féle pezsgőt reklámozó számológéddula, ami bizonyítéka a velencei pezsgőkészítésnek már az 1900-as esztendőből. Ez az üzem, amely a volt SZÖLFA lerakat helyén, a református templom és parókia mögötti területen található, az egykori pezsgőgyár volt. A magas boltozatú pincékben itt érlelték a velencei szőlőből készült pezsgőket, amely a Belatiny márkanévvel kaptak. Elvéve még ma is előkerülnek a pezsgőt reklámozó számológédek.

Lukács László néprajzkutató így írja le a velencei szüretet: „A szüret a paraszti gazdaságokban segítségével végzett társasmunka, az uradalmi szőlőkben bérmunka volt. Velencén a szőlősgazdáknál társas munkaként zajlott le, ahova a rokonokon, barátokon, szomszédokon kívül az udvarlók, menyaszonyjelöltek is meghívták. Szüretkor mindenkinek kiosztották a feladatot: a nők és a nagyobb gyerekek voltak a szedők, egy vagy két férfi a puttyonos. A gazda a többi férfial együtt a préselést végezte. A hordókat, kádakat, prést, darálót (zúzó) már előre kimosta, beáztatta, hogy ne csöpögjenek, és ne igrák be a mustot. Darálókádba darálták a puttyonosok által behordott szőlőt, innen a színmustot finakkal (kb. 3 literes, egyfűlű faedény) merték ki,

fertállal (12 literes, kétfülű faedény) vitték le a pincébe, és tőrikével (fából készült tölcser) töltötték a hordókba. Több helyen szokásban volt, hogy a puttonyos minden puttony szőlő bevitelekor egy pohár óborral koccintott a daráló, préselő férfiakkal. A férfiak a mustot legfeljebb a cukorfok megállapítása kedvéért kóstolgatták, meghagyták azt az asszonyok, lányok és a gyerekek szüreti italának.

Szüretkor a szőlősgazda még nem töltötte tele a hordókat mustal, 1 hl-es hordónál 10–15 litert kihagyott. Egy hordót kijelöltek, abból töltötték fel a többi forrás után. Forrás idején csákvári cserépből készült lyukacsos kotyogókat tettek a hordók szájára. A kotyogó a gázokat kiengedte a hordóból a muslicákat, egyéb szennyeződést elzárta a forrásban lévő, zavaros, csipős murciót. Utóbbit – különösen óbor hiányában – már a férfiak is szívesen kóstolgatták. Préselés után a törkölyt nagy fa-, századunkban már inkább, betonkádaiba tették és letaposták. Szőlőlevéllel letakarták, majd földet raktak rá, letaposták, és sárral betapasztották. Télen ebből főzték a törkölypálinkát.

A szüreti ebédet a prészárnál fogyasztották el. Elmaradhatatlan volt belőle a gulyásleves, lehetőleg birkahúsból, a mákos, diós, káposztás kalács. Szüret idején a cigányzenészek járták a hegyet, húzták a mulatóknak. Még táncoltak is a fiatalok a pince előtt. A velencei uradalmi szőlőkben a szüretelést nap-számba felfogadott asszonyok, lányok, a préselést férfiak végezték a vincellér irányításával. Amikor a földirtokos pincéjében egy-egy hordó megtelt, akkor mindig löttek egyet puskával. A szüret végén mulatságot rendeztek a földirtokos prészárnál. Az uraság odarendelte a zenészeket, és vacsorával vendégelte meg a szüretelőket. Ma is emlegetik, hogy a szüretelő asszonyok bő szoknyájuk belsejébe körül zsebeket varrtak, s azokat szőlővel rakták tele. Az asszonyoknak addig kellett táncolni a hegyen járó zenészeket, s az asszonyoknak addig kellett táncolni a préselő férfiakkal, amíg a szoknyájuk alól must nem csorgott.”

A velencei borvidék szőlősgazdái a jó termés érdekében gyakran főhászkodnak Szent Orbánhoz. 1984. május 26-án felállították Velencén a Bence-hegyi Sárgeföldes úton Szent Orbán kőszobrát. Azóta minden esztendőben az Orbán napiát követő szombat délutánján litániát tartanak a szobornál. Itt hirdetik ki az Orbán-napi borverseny eredményét és értékeli Orbán püspök előző évi szőlővédő tevékenységét, ami alapján illatos borral, vagy sáros vízzel locsolják meg a kőszobrot. Az Orbán szobor áthelyezésre került 1996-ban a Panoráma úti parkolóba, s előtte zajlanak az ünnepek. 1991-től a Velencei Önkormányzat vette át a népi kezdeményezésből induló Orbán-napi programok szervezését, támogatását, amely mára igazi hegyi népművelési nőtte ki magát napjainkra.

Napjainkban a velencei borvidéken a szőlőterület nagysága több mint 600 hektár. A legelterjedtebb szőlőfajták: a zöld veltelini, rajnai rizling, olaszriz-

ling, chardonnay, rizlingszilváni, ezerfürtű és a zweigelt. Egyre többen telepítenek minőségi bor készítéséhez kiváló hagyományos kékszőlőfajtákat (Cabernet Sauvignon) és Hungaricumokat (Zengő).

A velencei borvidéken termelt borok 95 %-a fehér-, 5 %-a vörösbor. Borvidékünk Szent Benedictus Borrendjének zászlósbora a rajnai rizling.

A Velencei Szent Benedictus Borrend

A második világháborúig szinte még a hegytetőkön is szőlő termelt, amit egy-két nagybirtokos kivételével a helyi lakosság kisebb parcellákon termelt. A háborút követő nagyobb birtokok megszűnése, a bortermelés tudatos háttérbeszorítása, a szőlőterületek csökkenését idézte elő. A szőlőterületekre szinte halálos csapást mért a tó környéki területek üdülőövezetté váló átminősítése, és az ezzel járó területrendezés és kisajátítás, melynek végrehajtása a meglévő szőlőterületeket is széttagolta. A szétparcellázott nagyobb családi ültetvényeket, egy családonként megtartható terület kivételével, kényszerültek a tulajdonosok a törvények értelmében eladni. Az új tulajdonosok üdülőterületet vettek és kevesen tudták a szőlőművelést összegezteni a pihenéssel. Az a kevés régi és új tulajdonos, akik az aktív pihenés hívei, és nem utolsó sorban értékelni tudták a táj kitünő borait, először kertbarát körként, majd később Szőlő- és Természetvédelmi Egyesületként kísérelték meg a még megmaradt szőlőkultúra védelmét a Bence-hegyen. A kitünő borok versenyét évenként szőlőkultúra védelmére, egyre több bort indítottak a környékbeli települések gazdái. Így érlelődött meg a gondolat, hogy nemcsak a velencei, hanem a környék többi jó bortermő helyét is összefogva kell képviselni és támogatni szervezett formában. Hazánkban 25 éves múlttal rendelkezik a BORRENDEK, akik szinte minden jó bortermő vidéket képviselnek. Képviselve a tájegység jó bortermő helyeit, Pázmánd, Kápolnásnyék (Csekés), Nadap, Velence, Sukoró, Pákozd, Gárdony és Agárd – ezek kb. 650 hektári – szőlőterületét, 1993. májusában az Orbán-napi rendezvényen megalakult a Szent Benedictus Borrend 13 alapító taggal.

A Szent Benedictus Borrend alapító tagjai velencei, pázmándi, nadapi, sukorói szőlősgazdák közül kerültek ki. Hazánkban az egyetlen és meggyenkben az első olyan Borrend a, amit csupán kistermelők, borászokból hoztak létre, és nem áll mögöttük borászati nagyüzem. A tájegység nagyobb mennyiségben termesztett szőlőfajtái közül a Rajnai Rizlinget választotta a nagytájas zászlósborként. Elsődleges feladata a Borrendnek a minőségi és a tájra jellemző szőlőfajták termesztésére, a minőségi és nem mennyiségi borkészítésre való összpontosítás. Szeretnék minél szélesebb körben a kulturált borfogyasztást megismertetni.

A Szent Benedictus Borrend Tagsága

Tisztségviselők:

Nagymester: Dancsó József
 Alkancellár: Erdő János
 Nagykövet: Döme János
 Ceremoniamester: Kallóné Tóth Katalin
 Rendezvényszervező: Kürti Attila
 Főpohárnok: Koch Imre
 Inyencmester: Simon Ferenc
 Lovagok: Dr. Baranyai Ferenc, Cserny Vilmos, Csobór Jenő, Dr. Fekete László, Kupi László, Mayláth Endre, Richter Ferenc
 Udvarhölgyek: Tóth Ibolya, Richter Erzsébet, Simon Katalin
 Tiszteletbeli tagok:
 Dr. Bíró Péter, Dr. Gazdag László, Dr. Jankó Ferenc, Kiss László, König Ferenc, Králl István, Dr. Lukács László, Oláhné Surányi Ágnes, Szövényi Ernő és még sokan mások.

A Borrend emblémája:

Kovács Tamás Vilmos festőművész által készített grafika, mely Nadap sukorói részéről nézve, a velencei Bence-hegy és Sukoró település által közrefogott Velencei-tavat ábrázolja. A grafika alján szőlőfürtökkel és levéllel közrefogott Árpádsávos címer van.

A Borrend jelvénye:

9,5 cm átmérőjű kétoldalas bronz plakett, melyet Horváth Sándor plakettművész készített. A plakett egyik oldala a borrend emblémáját tartalmazza Szent Benedictus Borrend felirattal, míg a hátsó oldal a borrend működési területét térképszerűen, jelképesen bejelölve a nagyobb szőlőültetvényeket ábrázolja.

A borrendi tagok ruházata:

Talár, mely püspöklila színű és kb. 5 cm széles fekete bársonyszalaggal szegett, és rajta szőlőmotívumok vannak arany hímzéssel. A taláron fekete bárszony gallér van. A talár tartozéka a sapka, mely a talár anyagjaiból készült. A talár viselése a borrend emblémájával, mely arannyal hímzett szőlőmotívumokat tartalmazó fekete bársonyszalagon lóg, képezi a borrend ruházatát.

VELENCE TERMÉSZETI ADOTTSÁGAI ÉS NÉPRAJZA

„Hegyre kutyorodott Sukoró, hasraesett Pákoz, kenyeretlen Velence, élhetetlen Gárdony.” Ezzel a szólásmondással csúfolták egymást az 1900-as években a tököryékiek, s ha az itt élők élete nem is mutat feltűnő sajátosságokat, azért mégis figyelemre méltó a Velencei-tó környéki települések, közöttük Velence néprajza.

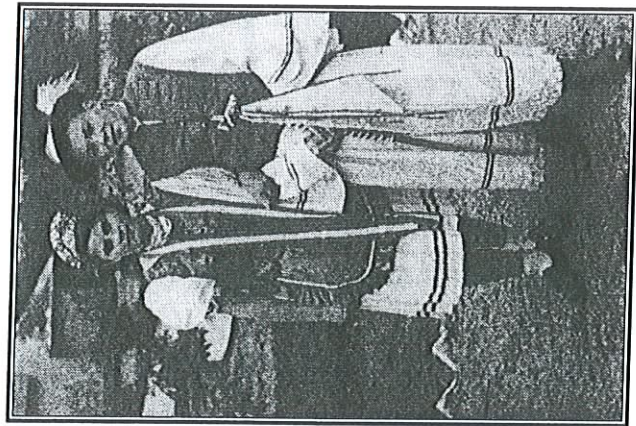
Velence néprajza

Velence község néprajzának kutatásában a székesfehérvári Szent István Király Múzeum több szakembere közül dr. Lukács László és dr. Demeter Zsófia, régebben Pesovár Ferenc jelentős munkát végeztek. A velencei szőlőhegy népi építészeti tevékenységét, a szőlő és borkultúra kialakulását tanulmányozta dr. Lukács László, amelyről több könyvben, írásban, szakdolgozatban publikált. dr. Demeter Zsófia feldolgozta Velence történetét és a község olyan emlékeit írta le, amelyek napjainkra elvesztek volna. Az ő nevékhöz és kollégáikhoz kapcsolhatók a Szent István Király Múzeum által szervezett Velencei-tavi Néprajzi Táborok, amelyeknek résztvevői gyűjtötték össze több éven keresztül a Velencei-tó környéki hagyományokat és a múlt elveszződő emlékeit, amelyeket írásban az utókorra hagytak. Ma már a táborokban résztvevő egykori diákok felnőtte váltak, a kikerdeztettek és adatközlők közül sokan meghaltak, így ez a munka őrizte meg az utókorra azokat az érdekes régi dolgokat, amelyet ők elmeséltek, a kutatók leírtak. Ezek a munkák adják alapját a néprajzi résznek, amelyet kiegészítettem.

Velence községnek kialakult viselete nem volt, mint a szomszédos Pázmándnak vagy Nadapnak, mert itt a betelepítés nem úgy történt, mint az említett községekbe.

Ha visszatekintünk a történelmi múltba, akkor a kelta eraviszkusz viseletről, az ékszerokról lehet említést tenni, amelyek a sírkövek domborművein megmaradtak napjainkra is. A későbbi korokról csak feltételezéseink vannak. A magyarok korai időszakából nem ismerünk Velencén, az előkerült leletek alapján bemutatható néprajzi emlékeket. Csak a XIX. század végétől van képeink, festményünk

Szüreti pár (1954)

és fotónk, amelyek mutatják, hogy milyen ruhát hordtak, hogy öltöztek a község lakói. Átlag magyar viselet volt itt is a divat, amely hétköznapi és ünnepi viseletekből állt. A hétköznapi viselet a lányoknál, asszonyoknál a fehér rakott vászon szoknya, rajta piros szalag díszítés az alsó kétharmad táján. A felsőrész fehér, kivágott nyakú ing rövid vagy hosszú ujjal, a rövid ujjúnál beleffüvve általában piros masni a fiatalabbaknál. Színes mellény jellegű pruszlík, amelyet a gombolási részen és a vállak kivágásánál díszítettek, jelesebb ünnepken a kislányoknak piros pártá és himzett kötény. Az idősebb asszonyoknál a fekete volt a viselet szín, de anyagi lehetőségtől függően díszítve mintás selyem csíkokkal. A lábbeli a fiatalabbaknál topán jellegű cipő, az idősebb asszonyoknál cipő és csizma. A fiú- és férfiföltözőkben a bő ujjú ing és a bő szárú vászon gatyá, a gyermekeknek esetleg díszítéses rojt. A férfiak, de a fiúk is hordták a kalapot. Ünnepek, jeles alkalmakkor csizmát hordtak, jó idő esetén mezteláb jártak, vagy egyszerűbb cipőt használtak. A nemesi családok a kornak megfelelő nemesi öltözetet használtak.

Velence földrajza

Velence község a Dunántúl mezőföldi területének szélén, a Velencei-tó mellett, a tó végét körülölelve, annak északkeleti végénél helyezkedik el.

Határos községek: nyugatra Nadap 3 km, északnyugatra Pázmánd 4 km, északra Kápolnásnyék, amellyel több utcája összeér, keletre Pustaszabolcs 9,5 km, délre Gárdony, amellyel az utcái összeérnek.

Földrajzi koordinátái: Greenwich-től keletre a 18 fok 40 perc hosszúságnál, s az egyenlítőől északra a 47 fok 14 perc szélességnél található. Mérsékelt interkontinentális övezetben található Velence.

A harmadidőszak végétől az utolsó jégkorszak derekáig a terület alapját képező pannóniai tábla lepusztulás folyamata alatt állt. Az északról jövő patakok és időszakos vízfolyások erodáltak le a felszínét, amelyek a Vereb-Pázmándi völgy medencéjén átfolyva töltötték fel a pustaszabolcsi süllyedék területet. A hosszan tartó folyóvízi eróziós folyamat következtében erősen letarolt, vízfolyások völgyeléseivel is felárokolt térszínre formálódott a terület. Az utolsó jégkorszak második felében módosult a vízhalózat. Kiemelkedett a Vértesacsa és Vereb közti vízválasztó terület, és így megcsappant az északról jövő patakok vize. Az erózió helyett a löszképződés vált a fő felszínformáló tényezővé. A mintegy 8-15 méter vastag lösztakaró az eróziós formákat eltakarta, a völgyeket kitöltötte, s megváltoztatta a terület felszínalakját. A domborzatot délkeleti irányban lejtőződő, 150-160 m magas löszös hát jellemezte. A vizsgálatok szerint a Velencei-tó mintegy 10 – 12 ezer éve alakulhatott ki. Hazánk harmadik legnagyobb természetes tava. A Velencei-tó medrének kialakulásával egyidejűleg az ellőződött terület lesüllyedt és gyenge lefolyású löszsíkossággá alakult. A Velencei-tó tengerszint feletti magassága 104, 67 méter, amely a vízszint 0 pontja. Korábban is Agárdnál jegyezték a tengerszint feletti magasságot (103,29 méterrel). A tóparton az Ófalu alatti részen és az alacsonyabb részekben 105 m, az újtelepi rész mintegy 15 méterrel magasabban fekszik. Pustaszabolcs felől látszik legjobban a Velencei-tó területének a magasági elterése, s erről az oldalról teljesen más képet nyújt a tó és a háttérben elterülő dombok, a Velencei-hegység. A Bence-hegy magassága 232,5 méter, a legmagasabb pontja a Velencei-hegységnek a Meleg-hegy 352 méterrel. A község területe mentes az éghajlati szélsőségektől. A Velencei-hegység egyik legregebbi hazánkban, s ennek lábánál fekszik Velence település. Közel 300 millió éves folyamatok hozták létre a hegységet, fő ösztetevője a gránit. Földtani tevékenységet Kr. u. 456. szeptember 7-én jegyezték, amikor Sabaria (Szombathely) rengésközponttal egy kb. 6,3 erősségű földrengés rázta meg Pannónia tartományt, amelyben sok római kori település teljesen elpusztult. Ennek jelentős hatása volt a Velencei-tavi térségben is. Az elmúlt 200 évben nem jegyezték fel a község területén kárt okozó jelentősebb földrengést. 1810. január 14-én délután négy óra körül volt egy kisebb rengés Csókakő központtal, amely térségünket is érintette, de ez Velence községben alig volt érezhető, talán még az 1934. augusztus 31-én éjszakai Zala rengésközpontú 4,4 erősségű földrengést észlelhettek az itt élők.

A VELENCEI-HEGYSÉG KIALAKULÁSA

A Velencei-tó északi partján húzódó, északkelet–dél nyugati csapásirányú tönkröghegység, a Velencei-hegység 45 km²-es paleozoikum gránittest. Egykor palaköpeny burkolta be, amelyről mára a lepusztulás megzabolította. A variszkuszi hegységképződés idején a későbbi Pelső-mikrolemez déli részén igen erős vízszintes irányú nyomóerők érték a szilárd kőzettesteket. Ez nemcsak a kőzetek palásodásával járt, hanem a mélybe süllyedő kőzettestek részleges beolvadását (anatexis) is hozta. A SiO₂ dús, ún. savanyú kőzetolvadék a kéreg felső részébe préselődött, s 2–5 km-es mélységben lassan – körülbelül egy millió év alatt – kihűlt; biotitos ún. monzogránit-intrúzióként merevedett meg. A mintegy 300 millió éves batolit körül kontakt zóna keletkezett, hiszen a felnyomult forró kőzetolvadék jóval hidegebb kőzetekkel érintkezett, s ezeket átalakította. Később aplit és porfirtelések járták át, melyek a gránit módosultait, ám szöveti bélyegeikben és ásványos összetételükben némiképp eltérnek a hegység fő tömegét alkotó rózsaszín földpátos biotitgránitól. A gránitkupola azután a permtől a pliocénig, tehát mintegy 250 millió év alatt, trópusi környezetben hullámos tönkfelületté pusztult, s mára kétszáz méternél is vastagabb gránitmáladékba és törmelékbe temetkezett.

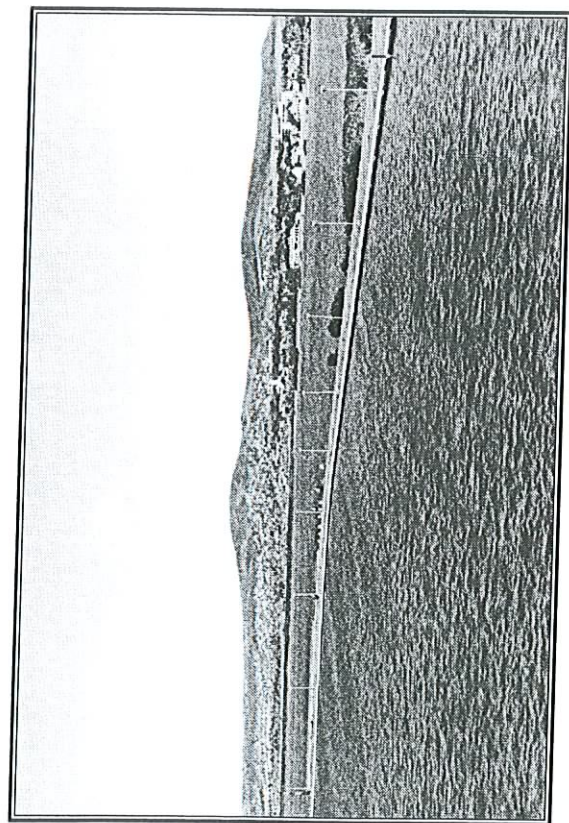
A Velencei-hegység hazánk egyik legrégebb földtani képződménye. Fő tömegét az a kristályos anyag alkotja, amely a földtörténet ókorában, a karbon időszaki vulkánizmus során a déli féltekén jött létre a variszkuszi hegységképző erő hatására. Az intrúziós test formáját tekintve ún. batolit, mely leginkább egy lefele fordított tálhoz hasonlítható. Gyökere igen mélyen található, egy Székesfehérvár mellett mélyített fúrás alapján a gránit már több mint egy km mélyen húzódik a felszín alatt. A gránitbatolit kőzetalkotó ásványként földpátokat (ortoklász, oligoklász), kvarcot és biotitot (mely néhol már muszkovitossodott, kloritosodott) tartalmaz, járulékos ásványként a magnetit, rutil, cirkon, apatit, monacit is megjelenik. Közülük 300 millió éves, felszíne már erősen mállott, bomlott. Üde kőzetet csak néhány helyen, így a Székesfehérvár-kisfaludi községi kőfejtőben találhatunk, melyet néhány éve újra művelés alá vettek. Másik ép formája az ingókőeknek nevezett képződmények, melyek úgy keletkeztek, hogy a kőzetbe hatoló hidrotermális oldatok által átkristályosodott keményebb mag körül elmállott az azt körülvevő kőzet, így az idő során felszíne kerületek ezek a védett geológiai érdekességek. A gránit néhol már kaolinosodott, illitisedett a földpátok elválásával. Az alapgránitot ÉK-DNy irányú telérek (porfir, aplit) szelik át és hálózák be. Fő megjelenési formái a telérgránit, a nagy kristályokat tartalmazó gránitporfir, a kvarc-földpát anyagú hasadékioltó aplit, és a kvarc és ortoklász szételegyedésével létrejött „írásgránit”. Az olvadék több kilométerrel a felszín alatt

A Mezőföld meleg és mérsékelt száraz, mérsékelt forró nyári körzetéhez tartozik. A júliusi átlaghőmérséklet 20, 5 - 22 °C. Kiváló nyári napnak felel meg, ha a napi maximum 24 °C fok fölé emelkedik. Ilyen térségünkben egy nyári szezonban átlagosan 70 napon fordul elő. Júliusban és augusztusban a napi maximumok 60-69%-a esik a 22 - 32 °C érték közé. A tél viszonylag gyenge, mérsékelt hideg, a januári átlaghőmérséklet -2, 6 °C, az évi középhőmérséklete 10,0-10,5 °C. Napfényben igen gazdag terület: a napsütéses órák száma évi átlagban 2000-2050 óra. A maximum júliusban kb. 300 óra, az éves érték 71%-a az április 1-je és szeptember 30-a közötti időszakra esik. Ez a nyári időszakban 2/3 részben derült eget enged következtetni. Az évi átlagos csapadék 550-560 mm. A kevés csapadék és a nyári meleggel járó erős párolgás miatt a tó környék vízellátottsága igen kedvezőtlen. Az évi átlagos vízhiány 125-150 mm-re tehető. A legtöbb csapadék június-július hónapokban, általában nagyon intenzív nyári záporokból esik, mindezek ellenére a júliusi hónapban van a legkevesebb csapadékos nap. A másik legcsapadékosabb időszak ősszel, novemberben van. Ritka a jégverés és a kései fagy. A hótakaró napok száma általában kevés, átlagban 10-20 nap között mozog. A jéges napok száma, amikor a tavat olyan jég borítja, amely sportolásra alkalmas, átlagosan 20 körül mozog. Az uralkodó szélirány az északnyugati: valószínűsége 32%, ezt követi az északi szél 15%-al, a déli szelek valószínűsége 13%. A viharos szelek is leggyakrabban északnyugatról fújnak, a Bence-hegy irányából, augusztusban több mint 50%, júliusban 40% ebből az irányból érkezik. Az erős, viharos szelek időtartama ritkán haladja meg az egy órát.

Vízrajz: Felszíni vízfolyásai közül a Csontréti-patak, a Vereb-Pázmándi-patak, amelyet a környező itt Bágym-pataként emleget, érdemes említést tenni, ennek vize a Velencei-tóba folyik be. A Bágym-patak és a Csontréti-patak azonban okozott egy-két gyors hóolvadás vagy tavaszi és nyári felhőszakadás alkalmával a faluban kisebb elöntést is a laposabb részekben. A tó végét körüllelő község területe nagyrészt sík talajú, humuszban gazdag, jellegzetes Fejér megyei vályogtalaj. A pusztaszabolcsi oldal felől van lejtése a tó irányába a területnek, illetve könnyen nyomon követhető a régi, a tó keletkezése idejéből származó 3-4 méterrel magasabb partvonal, amely a déli és helyenként az északi oldalon is övezi a tavat. Régebben a tó hullámai által homorúra képzett 3-400 méter széles sávon helyezkedtek el nagyjából a települések, természetesen mára ez a terület nem különíthető így el, de nyomai látszanak a nagyfokú beépítettség mellett is. Mezőgazdasági területének mintegy 80%-a sokféle növényvel kedvezően hasznosítható. A terület szántóföldjeinek 89,4%-a a talajhasználat szempontjából a kukorica termesztéséhez alkalmas talajnak minősül. Termékeny, alföldi mésztepésű csomózom borítja, a lapos völgyek-re pedig a réti csomózom és az öntés csomózom jellemző.

A Velencei-hegység, előtérben a tóval

csaknem egymillió év alatt hűlt ki, és kristályosodott szilárd magmás kőzetté. A gránitmagma a szilur-kori fillitpalaköpenybe nyomult be, ami kis mértékben metamorfizálódott. A palaösszlet a gránittal való érintkezési területén történt kismértékű átalakulást a Pátka-Lovasberény-Nadap irányban, a palában található cm-es turmalintűk jelenléte igazolja (a turmalin fekete, sötétlőszertűen, kévékben, az üregek falán fenn növe 2-3 mm-es kristálycsoportokban), valamint a csomópala és andaluzitos pala, mely szintén fillit kontakt-metamorfózisával jött létre. A fő és előkristályosodást követően a kőzet könnyen illó tartalma megnövekedett, mely feszültséget hozott létre a már csaknem teljesen kikristályosodott gránitban. Ennek hatására repedések, üregek jöttek létre, melyekben a kőzetalkotó ásványok igen nagy kristályokban tudtak kifejlődni. Ez az ún. pegmatitos-pneumatolitos szakasz. Jellegetes ásványai a kőzetalkotókon kívül az albit, klorit, muszkovit, néhol a turmalin, apatit és gránát (Jantsky, 1957.). A pneumatolitos hatás eredményeképp bór és fluortartalmú oldatok jártak át a kőzetet, átalakítva azt. Ennek során turmalinosodás, topázosodás, szericitesedés és epidotosodás ment végbe. Ugyanezen folyamatokhoz ércesedés is köthető, molibdenit, pirit, kis mennyiségben volfrámit és sheelit ásványokkal (Böjtösné Varrók, 1966.). A hőmérséklet csökkenésével a vízfázis is megjelent, mely jelentős mennyiségű oldott anyagot szállított ún. hidrotermiák formájában. A velencei-hegységi ércesedések zöme e

hévizes tevékenységeknek köszönheti létrejöttét. Az ércesedés fő területei Pátka, Pákoz, Sukoró és Velence közelében találhatók. Pátkán kvarcos-fluoritos ereket kísér a polimetallikus ércest, galenit, szfalerit („kokárdásérc”), fakóérc, antimonit, pirit, kalkopirit ásványokkal, valamint gazdag másodlagos ásványtársulással (pl.: cerusszit, cinnabarit, piromorfit, malachit, wulfenit stb.) Pákozdon kvarcerekhez köthető nagy mennyiségű fluoritot talált Jantsky, melynek szegélyzónájában kevés galenit és pirit is előfordult. Sukorón ércmentes barittalér, az Ördög-hegyen színesérc, míg Velencén molibdenit jelent meg a hidrotermiás működés eredményeképpen.

Az eocén korban már az északi félteke 27. szélességi fokán a hegységet egy új vulkanizmus ráta meg, mely hevesebb andezitmigmatizmus nyomait tártja fel a hegység ÉK-i részén. Korát a lovasberényi fúrás után tudták meghatározni, ahol is az andezittufa a felső eocén rétegek közé települt. Ez a kitörés a hegység É-K-i részén az érintkezés során a gránitot átalakította (ez az ún. berezitesedés, a biotot eltűnése és a földpát átalakulása), melynek jeleit a Bence-hegyi kőfejtőben tekinthetjük meg. A kőzet főként amfibolandezit, de megjelenik kőzetalkotóként a piroxén (augit) is. Sok helyütt található ún. intruzív breccsa is, mely a kitörés során a vulkáni gázok által mozgatott kőzettörmelékkel cementálódott össze. A nadapi „hegyek” kúpjai pedig kipreparálódott kvarctelések, melyek az andezitösszletet áttörve szilárdultak meg, és nagyobb ellenálló képességüknek köszönhetően később kiemelkedtek a környezetükből. A hegység ÉK-i részén egy kaldera nyomait is felfedezni vélték, mely nem más, mint a vulkáni kürtő és magmakamra összeomlása következtében létrejött kráterív. Tengerszint fölé való emelkedése a felső pannonkorban történt, ezért lehetséges az, hogy a közel 300 millió éves gránitra csupán a mintegy 20-30 millió éves pannonkori üledék került. A Velencei-tó pedig egészen fiatal képződmény, keletkezése a pliocén során kezdődött, mikor a Pannon-beltől előlőtte a területet, majd a pleisztocénig jelentős (3-400 m-es) szintemelkedésnek köszönhetően a visszahúzódott beltő maradványaként a hegység lábánál elterülő tó elnyerte közel mai méreteit.

A gránit már évszázadok óta a környék kedvelt építőanyaga. Több kőfejtőben bányászták, illetve bányásszák ma is. Egy székesfehérvári sírlelet tanúsága szerint a fluoritot, mint ékkőanyagot már több ezer évvel ezelőtt is ismerték és használták.

Az ércbányászat az 1950-es években indult meg, miután Jantsky Béla geológus ipari mennyiségű ércet talált Pákozdon és Pátkán. A bányák, néhány kivétellel (pl. a pákozdi fluoritbánya), mélyművelésűek voltak. Az 1970-es években többségük kimerült, illetve nem volt pénz újabb kutatásokra, így a bányákat az Országos Érc-és Ásványbányák bezáratta. Ehhez a művelethez dr. Gyurkó László főmérnök Fürtös György segítségét kérte, így 1974-ben több mint húsz aknát, vágatot, tárót vizsgáltak felül, biztonsági szempontból

ellenőrizték és bezárták. A pátkai ólomércet először Vendl Aladár kutatta, majd az ő nyomdokain 1952 áprilisában Jantsky Béla vezetésével kutatótúrát mélyítettek, és ennek során a galeniten kívül nagy mennyiségű fluoritot is találtak, később a galenit mellett a szfalerit is megjelent tarkaérc formájában. A Kórkás-hegyen mélyített lejtőszakna után a közeli szűzvári malomnál ugyan csak hasonló paragenezisű ércesedést fedeztek fel. A cink és ólomérces kvarctelések mellett ugyancsak fluorit volt a kísérőfázis. A telérből viszonylag kevés ép fenn nőtt fluoritkristály került elő (a legendás óriás fluoritkristályt – csaknem tíz cm élhosszúságú hexaéder – az üzemvezető találta meg). A velencei Retezi lejtőknél molibdenitkutatás céljából fúrták a Bence-hegy oldalába – ma már sajnos csak kevesen tudják, hol volt az akna bejárata. Az érc a szürkés pirités kvarcerekhez kapcsolódott. A sukorói Meleg-hegy oldalában egy másik fontos ipari nyersanyagot, a baritot bányászniak külszínén, ám ezt a telért nem kísérte említésre méltó ércesedés.

Információim szerint, s a birtokomban lévő térképek alapján a Velencei-hegységben többször végeztek kutatófúrásokat, felszíni feltáró árokvágást az ércesedés vizsgálata céljából. Az 1950-es években nagyapám is részt vett a mélyégi fúrások munkálataiban, amelyeket akkor szigorúan titkosnak minősítettek az uránkutatás miatt. Ezek kimutattak bizonyos mennyiségű urántartalmat, amely kiaknázása gazdaságatlan. Ugyancsak kimutattak arany- és ezüsfeldúsulásokat, de mindezek kitermelése a jelenlegi technológiák mellett nehéz és gazdaságatlan. Erre visszavezethető, hogy időnként feltűnnek a híresztelések, hogy különböző fémek stb. találhatók a Velencei-hegységben, de a gazdaságatlanságot már nem említik.

Pegmatitos ásványok:

A hegység talán legérdekesebb ásványai a gránit pegmatitjából előkerült nagyméretű kvarc- és földpátkristályok. Ezek a gránitmagmatizmus utószakaszában létrejött pegmatiterek és -lencsék ásványokban meglehetősen szegények. Felépítésükben csupán a kvarc, a földpátok (ortoklász, plagioklász) és a csillámok (muskovit, biotit) vesznek részt (egyes ritkább pegmatitokban ugyan turmalinról, epidotról, gránátról és apatitól is említést tesznek). A magmakamrában felgyülemlett nagy nyomású, magas koncentrációjú anyag a kőzetet megrepszte a hirtelen tértágulástól és nyomáscsökkenéstől a benne oldott állapotban lévő ásványokat kikristályosodásra készteti. Az így létrejövő ereket nevezik pegmatitnak. A pegmatitban hatalmas kristályok találhatók, ám szabad kristálytani határolóelemek nélkül. Ahhoz, hogy fenn nőtt kristályok képződhessenek, üregek kell létrejönnie a pegmatitban. Ekkor a kristályok csúcsukkal az üreg központja felé kezdenek növekedni.

A kvarcristályok legtöbbször folyadék- és gázzárványoktól zavaros, átlátszatlan. Az üreg méretétől függően nagyságuk néhány mm-től egészen a 10–20 cm-ig terjed. Felszínük sokszor kopott, gyakran vas-oxidos bevonattal

szennyezett. Előfordul, hogy a törött kristályokat ez az anyag cementálja össze. A földpátkristályok zömmel ortoklászok, kisebb kristályokban az albitos, oligoklászos összetételű plagioklász is előfordul, gyakran átnövik a kvarcokat. A csillámok anyaga biotit, és az abból keletkezett muszkovit és klorit, fenn nőve ritka.

A velencei-tavi táj rendkívül gazdag természeti értékekben, a tó északi partján húzódó Velencei-hegység pedig valóságos geológiai múzeum. Felszínén különleges egyedi és csoportos sziklaalakzatok, kőtengerek, gránitkapuk váltják egymást. Egyedi sziklaképződményei közül Európa-szerte ismertek az ingókövek, melyek úgy keletkeztek, hogy az egymáson fekvő, nagyméretű gránitömbök közül a csapadék és a víz kipusztította a kevésbé ellenálló kőzetreteket, s ennek következményeként a sziklatömbök lazán támaszkodnak egymásra. Messziről úgy tűnik, mintha inognának, de tökéletes egyensúlyi helyzetük miatt soha nem billennek ki egymásból. Közülük a meleg-hegyi Liskas-kő történeti emlék is, már egy 1295-ben kelt okirat is említi, mint határjelet. Ugyanilyen híres a sukorói Gyapjaszák – a gyapjúzsák alakúra „csiszolódott” gránitömbök együttese – a pákozdi Gomba-kő képződmény, a Sor-hegyi Medve, valamint a pákozdi Oroszlán, Kutya és Szfinx alakzat. Természetirítkság a pázmándi Zsidó-hegy kőtengere, a hatalmas sziklával, hasadékokkal, kőfülkékkel szabdalalt kvarcittenger. A Csöntör-hegyen pedig gránitból jött létre hasonló képződmény. A táj természeti érdekességei közé tartozik még egy nem teljesen feltárt barlang, a pákozdvári vagy bárcaházi barlang. Nadap környékén geodéziai különlegesség látható: a múlt század végén ott helyezték el az úgynevezett szintezési ősjegyet, az országos szintezési hálózat alappontját, egy vasrúcsokkal körülvet, feliratos obeliszket. Ezen pont tengerszint feletti magasságát 173,838 m-ben határozták meg az Adriai-tenger szintjéhez képest.

A Velencénél működött kőbányák közül a Bence-hegyen található régi bánya már valószínű, hogy a római kortól kezdve kőszövő helyként, felszíni bányaként működött. A középkorban is használták ezeket, de a legjelentősebb kőbányászat az 1920–30-as évekre tehető, miután a filoxéra sok szőlőt elpusztított és közben kőbányát nyitottak a hegyen lévő területükön. Így jött létre Enyedi József, Géjő István, a Retezi család bányája és a Horváth-bánya is.

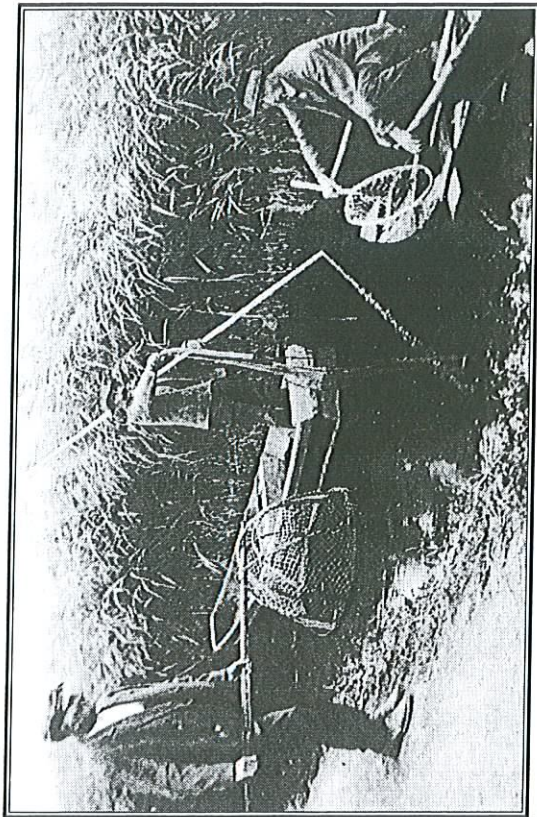

HALÁSHAGYOMÁNYOK

A Velencei-tó halászata történelmi múltira tekint vissza. A börgöndi halászokat már az Árpád-házi királyok idején említik, a tavat akkor még Fertőnek nevezték. Sok száradon keresztül adott megélhetést, munkát a környéken élőknek. 1974-ben szüntették meg a tavon a halászatot. Ennek helyébe a horgászat lépett, mely már nem a megélhetést biztosító foglalkozás, csupán hobbi, sport. A halászat mint mesterség és életforma eltűnt ugyan, de emlékével a tó körül élő idősebb halászok körében még találkozhatunk. Az itt élő emberek többsége eme ősi foglalkozásból élt meg, s életüket is ennek szentelték. A mesterség apáról fiúra szállt, az eszközök, a módszerek áthagyományozódtak, így még ma is több emlék felhívja a figyelmet az idős halászoknál vagy családjuknál, vagy a halásztanyák környékén. Szerencsére Kis József filmrendező az 1960–70-es években még néprajzilag hiteles formában tudta filmre vinni a Herman Ottó által a múlt században tanulmányozott és leírt halászeszközöket és alkalmazásukat. Dr. Sédi Károly írt jelentős tanulmányt a Velencei-tóról 1944-ben. Az 1996-ban megírta Velencei-tó halászata című könyvével Sólomos Ede állított emléket az egykori mesterségnek.

A Velencei-tóvidék mind természeti, mind gazdasági szempontból hazánk egyik fontos térsége. Az itt letelepült emberek nagy kincsre tettek szert a tó halai, madarai és nádasa képében. E természeti elemek a helyi lakosságot egészen az 1920-as évekig eltartották étellel és tetőfedő anyaggal. A 20-as évektől kezdve azonban itt is tért hódítottak a nagyvárosokból érkező, e helyen üdülni vágyó turisták.

A halászat itt már az emberek letelepedésekor elkezdődött, körülbelül 3000 évvel ezelőtt, mikor a bronzkor embere kezdetleges halászeszközeivel élelmet keresve a tó környékén talált othont magának. Ezt a tavat északról védő Velencei-hegységben előkerült leletek is bizonyítják. A tóban élő halak nagy faj- és egyedszáma, valamint a hely földrajzi adottságai csábították az ide érkező embereket. A halászat – kisebb megszakításokkal – intenzíven folyt a század elejéig, s csak 1950 körül (a környék rohamos fejlődése miatt) szorult háttérbe. A környékbeliek ma már csak az emlékeztükben őrzik az ősidők óta folytatott hagyományt. A halászat lassanként eltűnt, s helyét a modern kor vívmánya, a sporthorgászat foglalta el. A helyiek és az ország más részeiről érkezők is szívesen töltik idejüket ezzel. Időnként horgászversenyekre is sor kerül, melyek sok embert csalogatnak még külföldről is a tó mellé. A horgászat most már szigorú szabályokhoz kötött, és csak a helyi egyesületek engedélyével lehet folytatni e sportot. A halak védelme érdekében az ívási időben tilos a horgászat.

Halászok az 1950-es évek elején

Sajnos manapság rohanó világunkban kevés idő jut a régi hagyományok, így a régen élt halászok munkájának megismerésére, ezért vállalkoztam arra, hogy a kedves olvasót az ősi mesterség, a halászat módjaival, mikéntjével, a mesterek nehéz, de lenyűgöző munkájával megismertessem.

A tó keletkezése, földrajza

A Velencei-tó elhelyezkedése: Székesfehérvár és Pákozd között ÉK–DNy-i irányban, a Vértes-hegységtől, illetve a Csákvári-völgyeléstől a Velencei-hegység gránit alkotta lekoptott röghegysége húzódik. E hegység ölében, déli része alatt található a Velencei-tó. Keletkezésének kora és módja megegyezik a Balatonéval. A tó a pleisztocén korban érte el legnagyobb kiterjedését (kb. 61 négyzetkilométer, tehát a mai területének majdnem háromszorosa), tengerszint feletti magassága 104,67 m. Mai területe kereken 25 km², hosszúsága 10,5 km, szélessége Agárdnál 2,1 km, Dinnyésnél és Pákozdnál 1,35 km, víztömegét 40–41 millió köbméterre becsülik.

A Velencei-tavat egy igen régi, a harmadidőszakban keletkezett, mára már lekoptott gránit röghegység, a Velencei-hegység övezi. E hegységnek köszönheti a tó a létrejöttét, mert a heggyízáró kőzete, mely mélyen az iszap alatt húzódik, nem engedte a felgyülemlett vizet a talajba felszívódni. A tó altalajának felépítésében legnagyobb része a pannóniai rétegeknek van. Anyaga meglehetősen durva szemű homok, mely néhol meszes, néhol pedig homok-

köszérűen konglomerálódik. E réteg vastagságáról nincsenek pontos adataim, de a tó környékén végzett fúrások 170 méteret is mutatnak néhol. E homokra egy pleisztocén kori löszös réteg, majd egy sárgásfehér szívos agyagréteg te-
lepült. Ezt később a tó iszapja fedte be, bár néhol még a víz alatt a szabad agyag fekszik. Ez az iszap általában nem vastag, bár a nyugati oldalon akár 80-120 cm is lehet. A hazai vizekhez képest ez az iszap ásványi sokban igen gazdag.

A tó vizének analízise is azt mutatja, hogy kiemelkedően magas a víz oldott ásványi só tartalma.

A tó vízgyűjtőterülete tizenhárom jól elkülöníthető kisebb vízvidéket foglal magában, amelyek a következők: a Császár-patak vízvidéke az egész vízgyűjtő terület mintegy 64%-át teszi ki, Császár-patak, Bella-patak, Lápos-patak, Szász-ér, Koldusárok, Halastói-árok, Csontretyi-patak, Pázmándi-patak, Kisvelencei-patak, Gárdonyi-patak, Bikavölgyi-patak, Határaróki-patak, Dinnyési-patak. A Velencei-tó területe 25 922 km², az előbbi patakok vízgyűjtő területével együtt összesen: 596 778 km².

A tó nádas felületei az elmúlt évtizedek alatt nagy változáson mentek keresztül. Két-háromszáz évvel ezelőtt a nádas csaknem a hegyekig felhatolt, nyílt vízfelület is alig volt a tó területén. Az 1940-es években készült feljegyzés már csak 38% nádasat mutat. Mára azonban ez a felmérés sem helytálló, ugyanis a szabad vízfelület már 60-70%-ra csökkent. Sajnos ez azt jelenti, hogy a nádas lassanként eltűnőben van. Egyes területeken azonban a fokozott védelem miatt megmenekült a pusztulástól, s e helyeken (pl.: a Dinnyési Madárvédelmi Terület, az agárdi Madárvárta vagy a velencei-tavi rezervátum) igen sok ritka és értékes madár-, kétlábú-, hüllő- és emlősfaj élőhelyét biztosítja. Az itt élő fauna elengedhetetlen otthona a nádas, ezért ennek eltűnésével egyes fajok sorsa is megkérdőjeleződött. Szerencsére akadnak lelkes fiatalok e természeti értékek megmentésére.

A tó változékony élete során többször kiöntött és többször teljesen ki is száradt.

A helyi öregek mesélték, hogy rendszeresen visszatérnek száraz és nedves időszakok, amit a szakirodalom bizonyít. Az ősi Velencei-tóról nagyon keveset lehet tudni, ezek csak oklevélbeli említések. Az első viszonylag pontos felmérés és térkép 1783-ban készült. Az ezt követő időszakban nem volt zavar-talan a tó élete. Felvetődött a tó környék birtokos uraiban, hogy le kellene csapoltatni, amihez Chiapo Benjaminus (Csapó Benjámin) Fejér vármegye akkori hites földmérője öt változatot tartalmazó lecsapolási tervet készített. A tó életének legnagyobb tragédiája 1863 és 1866 között következett be. Az egymást követő aszályos évek hatására a tó vize apadni kezdett, majd teljesen kiszáradt. Erről az időszakról azért tudunk többet, mert az írásos emlékekben is és a szájhagyományban is megmaradt. A környéken állomásozó fehérvári

huszárok a tó medrében, a porban gyakorlatoztak, amit több írásban is rögzítettek. Ekkor csak egy kis vízfelület maradt Velencénél. Ezt az időszakot váltakozó elöntések követték, majd századunk hatvanas éveiben megkezdődött a szabályozás, kotrását, partfelfröszölést és partvédművek építését, s így a vízszint ingadozása 20-30 cm-re csökkent. Idős halászok mesélték, hogy 1929-ben olyan tél volt, hogy a tó vize majdnem fenékgig befagyott, tavasszal kocsiszámra ásták el az elpusztult halakat. Az 1963. évi dunai árhullám a Velencei-tónál is jelentős vízszintemelkedést okozott a visszadzúszással, s elöntött nagy területeket a part mentén. Legnagyobb táplálója a Császár-víz (29,5 km, 389 km² vízgyűjtővel), amely – a Zámolyi- és Pátkai-vízátározón keresztül – a Zámolyi-medence vízfeleslegét vezeti a tó délnyugati végébe. Az északi-keleti sarkán éri el a másik állandó vízfolyás, a jóval kisebb Vereb-Pázmándi-víz (13,5 km, 113 km²), amelynek vize száraz időszakban el is apadhat. De megtörtént ez az elmúlt évtizedben a Császár-vízzel is, miáltal a tó vízszintje korábban szokatlan mélységig csökkent. Ellensúlyozásul a Keleti-Bakony bányából kitermelt vizet vezették a tóba. Még ennél is nagyobb, csaknem teljes kiszáradást okozott az 1866-69-es nagy szárazság, s máskor is előfordultak a tó élővilágát veszélyeztető aszályos időszakok. Sok csapadék esetén ellenben – mint pl. 1996 tavaszán is – a fent említett tározók fogják fel a többletvizet. A Velencei-tó vízhiánytartása az 1990-es évek elején erősen csökkent: a tó vízszintje, valamint víztömege évről évre csökkent. A vízszintcsökkenés 1992-93-ban oly mértékűvé vált, hogy a kiszáradás megakadályozására idegen vízgyűjtőről, karsztvízzel kellett a tó vízkészletét pótolni. A tó vízszintingadozását a Dinnyés-Kajtori-csatorna zsilipjével szabályozták. A Dinnyés-Kajtori-csatorna – amely a Velencei-tóval délnyugaton szomszédos Nádas-tavat teljesen lecsapolta – 25 km-es útvonalon át éri el a Sárviz (Nádor)-csatornát. A Velencei-tó vizének minőségét ronjtja, hogy a fő tápláló Császár-víz betorkollása igen közel van a kivezető Dinnyési-zsiliphez, és emiatt a friss víz csak a tó kisebb részét éri. Így nem meglepő a magas, átlagosan 2500 mg/l-es sótartalom.

Jelentős a vízfelszín növényborítottsága, különösen a nád, amely a többszöri kotrás és irtás ellenére a tó felszínének mintegy 40%-át takarja. Volt olyan időszak is a tó történetében, amikor nagyobb részét borította a nádas. A nagy tömegű növénytakaró szerves anyagának hőfejlődést okozó bomlástermékei miatt a sekély nyíltvízfelület gyors befagyásával szemben a nádasok között ritkán találunk jégtakarót.

Az itt élő halfajok

A tóban élő halak többségét már több száz évvel ezelőtt halásza a környék embere. Később azonban kipusztultak egyes fajok, és betelepítéssel más ha-

lak foglalták el helyüket. A tó halfaunáját először Herman Ottó írta le. A magyar halászat könyve című művében. E könyv összesen tizenhárom halfajt mutat be, melyek mindegyike – a ragadozó ön kivételével – ma is megtalálható a Velencei-tóban, egy részük a rendszeres telepítés miatt, más részük pedig a legmostohább körülményeket is átvészelve, esetleg csekély számban, de fennmaradt. A réti csíkot (*Misgurnus fossilis*) és a vágó csíkot (*Cobitis taenia*) ritkasága miatt védetté nyilvánították, tehát fogása tilos. A durbincs szintén védett halfaj, ma már igen kevés él belőle itt. A nagytüsti amur és busa Kínából származik, és a sikeres telepítésnek köszönhetően, amely 1963-ban történt, ma már szintén állandó lakó. Az angolna ugyancsak telepített faj, és jól alkalmazkodott a helyi körülményekhez, 1962-ben 1,3 millió, 1963-ban 1,6 millió darab ivadékot helyeztek a tóba. Az 1995-ös nagy angolnapusztulás után már itt sem telepítették e halat.

Honos fajok:

Ponty (*Cyprinus carpio*): változatai a tükörponty, a tőponty, a nyurga- vagy vadponty. A tóban a legelterjedtebb halfaj, nagy mennyiségben telepítik és nevelik ivadékait. Mindenevő hal, a nagytüsti, 10-15 kg-os példányok ma sem ritkák.

Széles kárász (*Carassius carassius*): a tavon az őshonos halak között tartják számon. A pontyval ellentétben nincs bajusz a száján. Szintén mindenevő, és egy-két kilós példányai is akadnak. E fajt nem telepítik, mert a ponty táplálékkonkurrens, s csak a természetes populáció által maradhat fenn.

Nyálkás compó (*Tinca tinca*): a legkisebb igényű hal, leginkább az iszapos aljzat lakója. Általában állati eredetű táplálékot fogyaszt, de néha a növényi táplálékot sem veti meg. Előfordulhat kilós, másfél kilós egyed is.

Dévrékeszeg (*Abramis brama*): „ömeghal”, tilalmi időben a pontyot helyettesíti. Általában csapatokban jár, ezért fogása könnyű. Minden táplálékot elfogad, kilós példányai közönségesek.

Szélhajtó küsz (*Alburnus alburnus*): szapora, kis testű halfaj. Bár a ragadozó halak fontos tápláléka, gazdasági jelentősége nincs. A felszín közelében csoportosan él.

Piroszemű kele (*Scardinius erythrophthalmus*): a gazdaságilag jelentéktelen fajok közé tartozik. E keszegféle előfordulása nem számottevő.

Veresszárnnyú koncér (*Rutilus rutilus*): más néven bodorkakeszeg. Legfeljebb 10-15 centis halacska, tehát gazdasági jelentőséggel ez sem bír.

Réti csík (*Misgurnus fossilis*): megnyúlt testű érdekes hal. Tíz szál bajusz található a szája körül. Valamikor külön mesterség volt a csíkáztat, ma már azonban ez a fajta hal ritka és védett.

Vágó csík (*Cobitis taenia*): a réti csíkhoz hasonló, de kisebb annál. Nevét a hátúszójából előmeredő hegyes tüskéje után kapta. Védett.

Csuka (*Esox lucius*): nagy testű, falánk ragadozó nemes halunk. A Velencei-tóban különösen jól érzi magát, mert itt sok kis hal van, mely fontos tápláléka a csukának. Mind sporthalnak, mind piaci halnak egyaránt kíváló.

Csapó sügér (*Perca fluviatilis*): zömök ragadozó hal. A hátúszóján hegyes tüske található. Szapora hal, a csukánál értéktelesebb.

Betelepített fajok:

Busa (*Hypophthalmichthys nobilis*): nagy testű békés hal, apró vízi szervezettekkel táplálkozik. Nemrégiben telepítették be Kínából, azóta az egész tavon elterjedt.

Amur (*Ctenopharyngodon idella*): 1963-ban telepítették be szintén Kínából ezt a nagytüsti növényevő halat. Sajnos táplálék szűkében néhol a nádat is kirtotta.

Süllő (*Lucioperca lucioperca*): a legértékesebb halfajunk. A nagyobb példányait a fogas névvel illetik. Falánk ragadozó.

Lesőharcsa (*Silurus glanis*) a legnagyobbra megnövő halfaj a Velencei-tóban. Súlya elérheti a 60-90 kg-ot, de régen mázsán felüli harscák is éltek itt. Ragadozó, táplálékában nem válogatós. Elterjedt fogási módszere a „kluttyogtatás”.

Törpeharcsa (*Amiurus nebulosus*): Amerikából telepítették be ezt a falánk halfajt, remélve, hogy itt is akkorára fog megnőni, mint hazájában. Azonban megszokott tápláléka híján maximum másfél kilósra nő meg. Káros ivadékpusztító, nemes halaink ellensége.

Naphal (*Lepomis gibbosus*): hazája Amerika, ahonnan díszhalaként telepítették be. Ugyancsak káros ivadékpusztító.

Angolna (*Anguilla anguilla*): a tóba rendszeresen telepítik, azonban itt nem szaporodik. Ragadozó, húsa értékes, jó ízű. Falánk ivadékpusztító.

Védett, kipusztult fajok: ragadozó ön, vágódurbincs, réti csík, vágó csík.

Fogható halak: ponty, kárász, compó, keszeg, küsz, csuka, süllő, sügér, naphal, harcsa, balin, angolna.

A halak eleségei

Az itt élő halak természetes táplálékai szintén a tó lakói közül kerülnek ki. A ragadozó és növényevő halak mind megtalálják a maguk táplálékát, mivel itt sok a táplálékául szolgáló kishal és a békés halaknak a vízínövények sokasága. Néha sajnos egyes növényevő halak, mint az amur, növények híján a nádat kezdi el „legezni”, ezzel nagy kárt okozva.

A ragadozó halak – így a süllő, sügér, harcsa, balin – az itt nagy számban előforduló és csapatosan mozgó apró halakat, a szélhajtó küszöket ejtik zsákmányul. A húsevő halak zsákmányszerzése fajokként jellegzetes, ezért egy-egy fajt a maga „rablási” szokásairól könnyen felismerni. Régen a

halászok e jelek alapján azonosították a kiszemelt állatot. Ma a horgászok szintén ezekre az árulkodó jelekre figyelnek, s ezek alapján döntenek el, hogy milyen készséget használnak a hal horgászatához. A növényevő halaknak is sajátos szokásaik alakultak ki a táplálkozással kapcsolatban. Minden hal más és más növényfajt eszik attól függően, hogy a tó és a víz melyik részében él, tehát az ökosztéma szerint milyen életmódot folytat. Növényevő hal például az amur és a busa. A mindenevő halak vegyes táplálkozásiak. Többsegűk szívesen elfogad minden edelt, izlésüknek megfelelően. Ide általában a keszegfélék, a compó, a kárász és a ponty tartozik. Természetesen előfordulhat, hogy ragadozó hal növényi táplálékot is elfogyaszt, de az is köztudott, hogy az idős pontyok kisebb halakat is szívesen elnyelnek. A halaknál is – főleg a ragadozóknál – felléphet a kannibalizmus is, ez lehet a kisebb fajtaik zsákmányul ejtése, vagy akár ikra- és ivadékevés is.

A madarak és a halak ellenségei

A halakra élőhelyükön szintén sok veszély leselkedik, ők is áldozatul esnek más állatoknak. Ellenségeik a levegőből, a földről, vagy akár vízből is támadhatnak. A levegőből vagy a vízben állva a madarak ejtik el őket, az emlősök szintén a vízben vagy a szárazföldön állnak lesben, de még a rovarok – vagy azok lárvái – is veszélyt jelentenek a halakra nézve.

Az alsóbbrendű állatok közül egyes halparaziták érdemelnek említést, valamint a halpiócák és a haltettek, melyek kifejtett egyedeken élősködnek.

A rovarok közül elsősorban a csikbogarakat és a csiborokat (illetve azok lárváit) és a vízi poloskákat kell megemlíteni. Egyes pókfajok, így a szegélyes vídrapók szintén halpusztító. Ezek az ízeltlábúak csak a halak ivadékait ejtik zsákmányul, a felnőtt halakban nem tesznek kárt. Ivadékpusztítók a halak közül is kerülnek ki, mint a törpeharcsa vagy a naphal, melyek a káros halak közé tartoznak.

A hullók közül a mocsári teknős táplálkozik apróbb, sebesült halakkal, de ritkasága miatt védtettséget élvez. A vízisikló és a kockás sikló is halakkal él, de ezek jóval nagyobb mennyiséget fogyasztanak, mint a teknősök. A siklók is – mint minden hulló Magyarországon – védelem alatt állnak, így elpusztításuk tilos.

A madarak közül kerül ki a legtöbb halfogyasztó, ezekből is a vízimadarak vannak a legtöbbben, melyek itt is fészkelnek a tó nádasában, s fiókáikat is hallal kell etetniük. Ilyen vízimadarak például a sirályok, a kócsag-, gém- és bukófélék. A szárazföldi madarak között is akadnak halevők, például a ragadozó barna kánya, vagy a réti sas, mely erre felül csak ritkán téved. A múlt században még sokféle ragadozó madár élt itt, mára azonban számuk jelentősen megcsappant.

A színpompás jégmadár is hallal táplálkozik, még hozzá érdekes stratégiát alkalmazva. Az apró testű madár egy faágon ülve lesi zsákmányát, s mikor kiemelte azt, villámgyorsan lecsap rá. A hal nem menekülhet, mert hosszú, hegyes csőre tele van apró, hegyes visszahajló fogacskákkal, s ezek nem engedik a halat kiesésni a madár csőréből. A jégmadár is csak kistestű halakkal, küszökökkel táplálkozik. A tó mentén az azt tápláló patakok partjaiban, több méter hosszú lyukakban fészkelnek. A sirályfélék közül itt a dankasirály, az ezüstsirály, az ékfarkú halfarkas, a fehérszárnú szerkő, a heringsirály, a kacsagőcsér, a kis sirály, a kormos szerkő, a küszvágó csér fordul elő, és a rezervátum területén rendszeresen költ.

A tó legfontosabb vízimadarái közül a nagy kócsagot lehetne kiemelni. Ez az imponáns madár a rezervátiónak köszönheti, hogy állománya az utóbbi években megnőtt. A gémekek közül a kanalas-, a szürke-, a törpe- és a vörösgém is él itt. Híres a Velencei-tó kanalasgém-populációja. A rózsás gödény csak ritkán látogat el a tóra.

A kárókatona (kormorán) mára már újra teret hódított a tó nádvilágában. Az öreg halászok mesélték, hogy gyerekkorukban itt a Velencei-tó mellett is volt olyan halász, aki halászsózt szelídített kormoránnal.

Ritka vendégei a tónak a szintén halászeletmódot folytató batlák, a fehér gólyák azonban minden nyáron rendszeresen megérkeznek, s költenek is a környék régi házai, tanyái kéményein, vagy a részükre oszlopok tetejére helyezett fészkeken. A halászsas is fel-feltűnik erre, bár manapság egyre ritkábban látható.

A számos madárfaj, amelyek éltek vagy élnek a Velencei-tavon, s a preparátumaik megtalálhatók az Agárdi Madárvártán: kis vöcsök, búbos vöcsök, kárókatona, üstökös, bakcsó, törpegém, bölömbika, kanalasgém, nyári lúd, vetési lúd, tőkés réce, kanalas réce, cigány réce, héja, karvaly, egerészölgy, gatyásölgy, hamvas rétiheja, barna rétiheja, kabasölgy, vörös vércse, siketfajd, fogoly, fűj, vizityúk, kék fű, szárcsa, bibic, aranylile, nagy póling, nagy goda, pajzsos cankó, erdei szalonka, dankasirály, kis sirály, kormos szerkő, fehérszárnú szerkő, örvös galamb, kakukk, gyöngybagoly, uhu, erdei fűlesbagoly, lappantyú, gyurgyalag, zöld küllő, fekete harkály, nagy tarkaharkály, erdei pacsipta, holló, dolmányos varjú, vetési varjú, csóka, barkós cinege, függőcinege, csuska, fenyőgő, nádirigó, sárga billegő, töviszűrő gém, seregély, meggyvágó, zöldike, tengelic, sordély, nádi sármány.

A változó körülmények hatása érződik azon is, hogy a Velencei-tó területén pár éve még csak nagyon ritkán láttam hattyúkat, viszont ma már több család itt él itt is fészkel a tó területén, felborítva az eddig kialakult madárpopuláció életét, egyensúlyát több helyen. Az viszont meglepő, s egyben örömmel, hogy a 2003–2004-es esztendőben megjelentek a ritka madarak Velencén. A volt Meszleny-kastély parkján keresztül a tóba befolyó Bágym-patak (ma

Velencei szigonyos

a honalapító fejedelem családi vagyona volt, majd később utódaiké, az Árpád-házi királyoké. Az első feljegyzések egyházi birtokként is említik a tavat. III. Béla oklevelének 1193-ból származó ezen szavaiból „in Agár juxta Ferteu (velencei tó) haben ad quinque aratra, et in Ferteu habent praedicti fratres partem...” (Agárdon a Fertő/Velencei tó/ mellett van a ferveári keresztetek nek öt ekényi földjük, s magában a Fertőben is van részük, Nadapon és a tó végénél fekvő Nyéken is kaptak területeket). Az tűnik ki az akkori oklevelekből, hogy a Velencei-tavon, a Fertőn halászatra a ferveári káptalannak is adott engedélyt. A középkorban a Velencei-tó körüli területek, települések adományozással családi birtokká váltak. A török idő után a környékbeli közbirtokosság is halászati joghoz jutott az adományozások, öröklések révén, de a fő tulajdonos mindig is a székesfehérvári káptalan maradt. A tó melletti községeknek volt „tőjoguk”. A halászati ügyeket a vármegye, a Velencei-tavi Halászati Társulatra bízta, amelyet 1890. jún. 29-én hoztak létre, igazgatója Meszleny Benedek lett. A halászoknak kiadták a „vizes páskomokat”, azaz a különböző tavi területeket. A halászok ezért pénzzel, hallal vagy ledolgozással fizettek. 1912-től az egész tó halászati jogát bérbe adták Schwartz Izidor és Gestner Náthán, majd Tóth Kálmán részére. Az ő idejükben hét hálózattal, s gondoskodtak a haltelepítésről, három-négy mázsa ivadékokat telepítettek évente. Nagyobb arányú telepítés 1912-től ismert. Ettől kezdve jelennek meg új, addig itt nem honos halfajok. 1928-tól a csukát, majd később az amurt, busát, angolnát és süllőt is telepítik a Velencei-tóba. 1916 nyarán az idős halászok elbeszélése alapján, haldógvész volt. A lehalasztott dögöket kocsival hordták a szántóföldre, ahol leszántották. 1925–26-ban Schwartz bérlő az általa bérelt Fehér-tóra küldött három velencei halászt tanulni a nagyhálós halászatot, amelyet később itt is bevezettek. A halivadék-telepítés igen jelentő-

Vereb-Pázmándi-vízfolyás) partján naponta lehet látni a ritka nagy kócsagokat, kiskócsagokat, kanalasgémeket, szürkegémeket, törpegémeket, gólyákat. Csapatostól nyolc-tíz db bakcsó is jön egyszerre, lesni az árokban, főleg az ők-rarakási időben tömegesen úszó apró halakat, a szélhajtó kúszókat, amelyeket a velenceiek snecinek neveznek. A park öreg fáin telepednek meg a félnék nagy testű madarak, s ha csendesebb a forgalom a „Fehér ház” előtt, akkor le-szállnak a patak partjára és kapkodják ki az apró halakat és a begyükben vi-szik táplálni fiókáikat.

Herman Ottó, Chernel István, Radetzky Dezső, majd fia, Radetzky Jenő voltak a Velencei-tó és környékének nagy ornitológusai, akik a Velencei-tér-ség népe ajkáról ellesett madárnevekből adnak egy kis válogatást:

Búbos vöcsök: öregbujár, nagybujár, Nagy kócsag: fehér fogém,

Vörösnnyakú vöcsök: vörösbujár, Csörgő réce: fecskeréce, dunai bujár,

Kis vöcsök: gombóc bujár,

Feketenyákú vöcsök: fűtyülő bujár,

Kormos szerkő: sörje, sorja,

Nádi tücsökmadár: kurrogó madár,

Viharsirály: őszi halászmadár,

Kúszvágó esér: kis halászmadár,

Nagybukó: fűrészorú réce,

Kontyos réce: bécic réce,

Tókés réce: öregréce, dunai réce,

Vörös gém: fogém,

Vékonycsőrű víztapós: uszósneff,

Cigányréce: csukoládéréce,

Kék vércse: papagájvércse,

Sarki buvár: jeges bujár,

Dankasirály: nagy halászmadár,

Szélesfarkú halfarkas: vízi karvaly, halfarkas,

Kerceréce: bujáréréce,

Kanalas réce: butaorrú réce,

Törpe gém: kákabíró, panni,

Üstökös gém: fehér panni.

Halászeszközök

A Velencei-tó és környéke ősidők óta megélhetési lehetőséget biztosított az embereknek. Az ősember eszközök híján még kézzel próbálta elkapni a halat, vagy olyan helyre zavarta ahol könnyen meg tudta fogni.

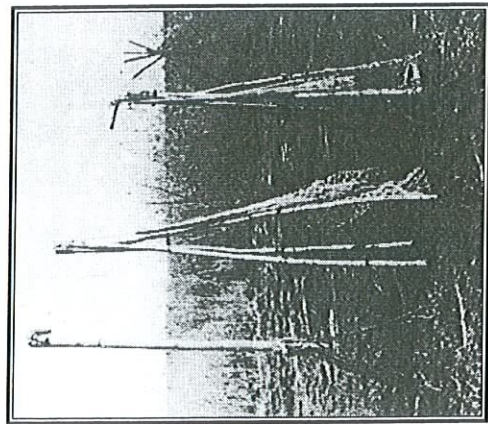
Később kialakultak a kezdetleges halászeszközök, az emberi tudás fejlődésével együtt. A halászat a Velencei-tó mellett is kezdetleges módon, kezdetleges eszközökkel kezdődött, melyeket az idők folyamán egyre tökéletesítettek, ezt bizonyítják azok a tárgyi leletek, amelyek az ásatások során előkerültek, s ma már csak múzeumokban láthatók.

A tavon a halászat bizonyára az ide települt ember egyik megélhetési forrása volt mindig is a különböző történelmi korokban. A történelem előtti időszakból csak az előbbiekből említett múzeumi leletek alapján van képünk arról, hogy hogyan és mivel halásztak. A tó halászati, nádvágási joga mindig a birtokviszonyoktól függött. A honfoglalás után a tó és körülötte lévő területek

sen megnövelte a halállományt. Az 1928–29. év telén egy alkalommal a 60 centis jég alól 100 mázsa halat fogtak egy húzással. Ekkor még Lengyelországba is szállítottak velencei halat. A halászat emlékei ma még itt-ott a padlásokon meglelhetők. A halász fontos szerszáma volt ősidők óta a szigony. Az idők során kialakult a jellegzetes velencei-tavi szigony, mely 2-6 ágú volt. Ezzel az eszközzel a halat csak közvetlen közelsől lehetett elejteni, ezért a halásznak óvatosan a hal mellé kellett kerülnie, hogy a szigony elérje, s bele tudja vágni. Itt is elterjedt módszer volt az esti szigonyos halászat: este a halász kiment a ladijára a tóra, s vitt magával fáklyát, melyet a csónak végére erősített. A fáklya fénye odavonzotta a ragadozó halakat, amelyeket azután csak meg kellett szigonyozni, s a csónakba emelni. A szigony használatát az 1910-es években Herman Otó javaslatára betiltották, s azóta csak elvétve lehet látni ezt a szerszámot. Betiltása jogos döntés volt, mivel használata sok veszéllyel járt. A hal, hogyha nagy és erős volt, könnyen leverhette magát a szigonyról, s elszabadulva hatalmas kincsek középette pusztult el, így e szerszám használatának megtiltásával jelentősen csökkent a halkár. A szigony használatának megtiltása igen érzékenyen érintette a Velencei-tó halászait is. A törvény kimondta, hogy használóját szigorúan meg kell büntetni. Több halászi is megbotoztak a szigony használatára miatt, s az eszközöket elkobozták.

A „cigony” a XX. században már csak orvhalász szerszám, de valamikor egyik leghatásosabb eszköze volt a Velencei-tó halászaiknak. Herman Otó így írt róla: „a hatalmas szigony ágai szétmeredők, négyes-ötös, egy darabból való, igen kiművelt kovácsmunka. Éles-hegyes, szembenálló szakákkal. Nevezetesen, hogy igazi törzsforma, mely a tó körül minden ponton egyforma. Dobják is, szemre is szűrnak, de leginkább vaktában döfögetnek olyan helyeken, hol a hal megfekszik”. Egy halász szerint „a régi világban 3 Ft 20 fillérért készített a kovács egy cigonyt”. Ennyi volt egy pár csizma ára is. Pákozdon élt egy kovács, ő készítette a legjobbakat, mely sosem hajlott meg, mert kemény acélból volt. A mások által készített szigonyal három-négyet bökött a halász, s máris elgörbült. Lehetséges, hogy a tipikus forma magyarázata éppen az, hogy egy kovács, illetve egy kovácsmunka készítette a legjobb minőségűt, és az ezt a formát gyártotta. A tó területét bérbe adták halászoknak és kisszertársaságoknak is. A vízen halászók, a hálósok a tisztásokban böktek, míg akik a nádat bérlelték, azok a nádasokban böktek, cigonyoztak. A varsások ugyanis a nádat bérlelték, a hálósok a tisztásokat. Éjszaka sötétben, tehát fény nélkül, bár egyes korábbi szabályrendeletek már tiltották a szigonyozást, delemmel ellentétben az 1888-as halászati törvény nem tiltotta be a szigonyozást, bár egyes korábbi szabályrendeletek már tiltották. A törvényi tiltás csak az 1925-ös törvényben következett be. 1945-ben, mikor a front átvonult a tó fölött is, újra elővették a régi szigonyokat. Egyik oka kétségkívül a háló

Tapogatók, borítók

és készítéséhez szükséges anyag hiánya volt, azonkívül a tónak egy ideig gazdája sem volt, mindenki halászhatott, és úgy, ahogy akart. Még új szigonyokat is készítettek. A rend helyreállítással a szigonyozást újra betiltották. Volt olyan, aki vasvillát készített belőle, mások a padlason vagy a nádtetőbe szúrták, mások a vízbe, aki bent a tóban a nádtetőt tartotta „emléknek”. Ha szóba kerül a szigonyozás, elismerik, hogy valamikor jó szerszám volt, de elítélik, mert nagy kárt tesz a halban. A velencei-tavi halászok ezt követően találták ki, mai szóval élve, fejlesztették ki a zsákos tapogatót, ahogy itt nevezték, a „butítót”. A tapogatót vagy borítót egyedül használták a halász. Ez a vesszőkeretes kis hálójárta méterszer méteres alapterületű, s kb. fél méter magas volt. Készítették nyeles és nyél nélküli változatban (ez közvetlen a csónak mellett volt használatos). A tapogató sekély vízi halászatra volt alkalmas, melyben nem lehetett látni a halat. A halász azonban tudta, hol van, mivel apró jelek elárulták hollétét. Ilyen jelnek számított, amikor az állat kiszapolyk a víz felszínén is jól látszottak. Ilyenkor a halász számbatartotta, me-nyitotta, a tapogatóval hirtelen leborította a zsákmányt, mely a háló fogságába esett. A borító tetején kis nyílás szolgált a hal kiemelésére, ezen a lyukon vették ki, s utána vesszőkosarakba rakták. A halász legfontosabb szerszámai a hálói voltak, amelyeket maga készített el. A hálófónás szintén ősi mesterség, melyet minden halász ismert és használt. A háló készítéséhez hálókötőtűre és dekákra volt szükség, amelyek a szem nagyságát határozták meg. Persze ezekkel nemcsak új hálót lehetett fonni, hanem a régit is megfoltozni vagy hozzátoldani. A hálók könnyen elveslettek, szétszakadtak, és ezt ki kellett ja-

halad: szeme rá van szögezve a víz színére: lesi a harscsa bajuszát, a ponty sórényét, a csuka homlokát, a nagy keszegek, az önhal hátát; amint, észreveszi, megragadja a szigonyt, biztos kézzel sújt a halra». A varsás halfogást szintén Herman Ottó jegyezte fel.”

A halászház

Az igazi halászház általában cserzett arcú, szikkadt testű, vékony és a magányt szerető ember volt. Még akad egy-két olyan idősebb halász, aki velencei-tavi halászfamíliák tagja, leszármazottja, sajnos már nem sokan vannak, de szeretnék pár híres halász famíliát megemlíteni. A velencei Csíkok, Csikeszek, a Benkők, Szűcsök és, Tóth család. Az idegeneknek nem szívesen meséltek munkájukról, csak amikor valakivel közelebbi ismeretségbe kerültek. Korábban a halász az év nagy részében kint tartózkodott a vízen, a tó mellett nádkunyhójában, és csak a tél közeledtével húzódott be a faluba a hideg elől. A tavasz beköszöntével azonban újra kiköltözött a nádasba. A halász kunyhója nádból és fából készült, általában kis méretű házikó volt. Ebben lakta a halász a szerszámai, itt étezett, itt is aludt. A kunyhó előtt kialakított főzőhely állt, általában egy leásott vastagabb ágasfa, amelyre a kondérrát akasztotta. Az ágasfa alatt tűzteret alakított ki, amelyet jól körberakott éghetően agyaggal vagy sárral, hogy a tűz véletlenül se tudjon tovaterjedni. Amikor nem mentek haza, akkor főztek maguknak, és amikor nagyobb halászatok voltak, akkor közösen készítették az ételüket. „Már hajnalban talpon volt, és ladiján kiment a vízre, hogy a hálót, varsáit kitegye. A csukafüredés alatt reggel fél hatkor már mentek varsázni. Délelőtt tíz körül értek haza. Folytatták a szerszámkészítést. A céma kötése többször ilyenkorra maradt. Esetleg a kertben vagy a szőlőben segédkeztek. Délután három-négy óra között újra bementek a varsákhöz, amit délelőtt nem jó helyen találtak, most új helyre teszik” – írta Sólmos Ede. A halászház egy része a szegénység miatt folytatta ezt a mesterséget; nem lévén semmijük, inkább a halászatból próbáltak megélni, mintsem napszámosnak menjenek, mert így sokkal szabadabb életet élhettek. Ez az életforma leginkább a halászcsaládokból származókra volt jellemző. Az ő munkájuk egész évben folyt, éjjel-nappal a vizet járták. Ha a hal megindult, sokszor napokig alig aludtak, nekik nem volt sem vasárnap, sem ünnepnap. Ők magukat igazi halásznak tartották, a többi halászt csak „parasztnak”. A velencei halászházok öltözete eltért a pákozdi vagy sukorói halászházokétól, az 1930-as évek végéig viselték a térdig vagy azon felül erő bőrcizmát, amelyet birka- vagy olaj keverékkel vízmentesítettek és csak a vízen használtak. Az 1900-as évektől a velencei halászcsaládok kialakult falusi településben, az Ófaluban közel a vízhez építették fel az úgynevezett halászházakat. A tópart-

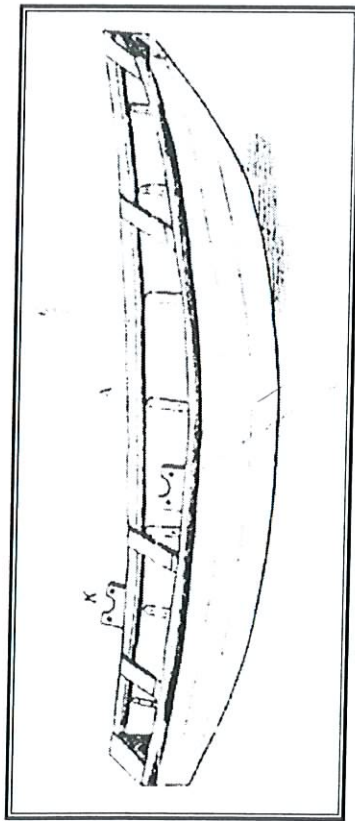
ra néző U alakú házak a Kis köz, a Klein köz és a mai Juventus Hotel közti területen álltak. A halászházok házait könnyű volt felismerni az udvaron látható halászszerzőmokról. Az ereszt alatt cernák lógtak, a fal tövében összekötte feküdtek a varsák vagy az udvar végében álltak gúlában. A kerítés több helyen avított léhálalattal van kiegészítve. A szobában félig kész varsák, hálók lógnak szegen, vagy fekszenek az ágyon. Az ablakpárkányon, szublóton hálókötőtűk, bécék, de a fiókban, ládában is találhattunk néhány darabot. Az udvaron is álló, disznóól, tyűköl állatokkal. Ezek gondozása az asszony feladata, de a haszon is az övé. Egy halászfelség elmondta, mikor férje nem akart cipőre pénzt adni: „nem baj, majd kitojja a tyűköt”. Megtörténik, hogy a halász fog kis vadlibákat, ezeket otthon nevelik, szárnyukat levágják, hogy el ne szökjenek.

Ámbár életük jó részét a vízen élik, nagyon ritkán fürdenek. A legnagyobb melegben is ingben dolgoznak, és a vízbe csak akkor mennek, ha a szerszám elakad. A fiatalok azért néha fürdenek. Úszni állítólag tudnak, de a kis vízállás miatt sok szükségük nincs rá. Érkezőkük nagyon egyszerű. Ha a tóban vannak, ritkán visznek enniválót, csak ha hosszabb elmaradásra számítanak. Ilyenkor, ami a ház körül akad, kenyér, szalonna, zsíros kenyér, lekváros kenyér. Otthon a reggeli főtt krumpli, szalonna, kolbász. Ebédre, vacsorára leves, főzelék, esetleg hús. Leggyakrabban a bablevés és a krumplifőzelék, melyre szalonnát vagy sonkát sütnék. Ha csak tehetik, hizlalnak disznót. Télen csak kétszer esznek, délelőtt és este. A halat a többség nem szereti. Ha viszont is haza, inkább a gyerekeknek pár darab kárász sütni, vagy a macskának. Ha taggyűlés volt a szövetségben, adnak ebédet, de borjú- vagy disznópörköltet főznek. Halat hálóállításkor, nagyobb fogáskor, vagy ha vendég érkezik. Akkor is inkább annak tiszteletére, mint saját kívánságukra.

Halászat közben néha kiállnak a partra vagy szakattra halat főzni. Ha szárazon vannak, akkor versekarókból kecskelábat tesznek, arra akasztják a bográcsot, vagy két dudát leállítanak, egy rudat keresztbe fűznek, s arra akasztják az edényt, vagy két vályogra helyezik. Ha ritkán a csónakban főznek, az evedzót vagy egy karót tesznek keresztbe, dróttal felkötik az edényt vagy bográcsot, kinek mi van, és náddal tüzelnek alatta. A tűz alá vagy egy deszkát tesznek, vagy állandóan lócsóják az alját, hogy meg ne égjen. A vízen mindig halászlét készítenek. A halat az evedző tollán tisztították. Az alábbiakban a halászlé többféle elkészítési módját közlöm. Az első kettő Velence községi, a harmadik egy sukorói halász receptje. A nők előszeretettel tesznek bele paradicsomot, vagy télen lecsót.

1. „A halat agyoncsapjuk, megpucoljuk, de nem mossuk ki. Felteszük vízbe, sőt, hagymát rá. Paprikát akkor, mikor forr. Esetleg krumplit is, de ezt a parton nem teszünk bele. Szoktunk zöldséget, paradicsomot is beletenni. Lassan fordogál, míg a habja elmúlik. Akkor jó. Egy személyre 25-30 deka jut.”

Velenicei halászcsonak (Hermann Ottó rajza)

2. „Fejenként 70-80 deka halat számítunk, de ha vendéget várunk, akkor egy kilót. A halat kimossuk, úgy tesszük a bográcsba, nem ám, mint mondják, mosatlanul. Rá vöröshagymát. Hét emberre, pl. fél kilót. Sok nem jó, mert megkeseredik. A kopolyúját és keserűfogát kiszedjük. Úgy öltük meg, hogy késsel fejbeszúrjuk. Rá sót, törött magyarborsot (fekete bors), mostanában borspótlót és annyi vizet, hogy ellepje. Nyáridőben zöldpaprikát, télen száraz hüvelyes paprikát. Addig tüzeljük, míg fölforr, akkor pirospaprikát. Lassan fordogáljon, ne nagyon, mert zavaros lesz, míg a hagyma megpuhul. Kenyerrel esszük. Vidéki halászok szoktak laskafélét vagy krumplit belefőzni, de az igazi halászlében nincs. A tányér csajka szokott lenni, vagy hoz mindenki magával, vagy kérünk a közelből.”

3. „Odatesszük a halat hideg vízbe, rávágjuk a hagymát, sót bele, nyáron zöldpaprikát, kis sót, magyarborsot. Mikor forr, pirospaprikát. Addig főzzük, míg elforjra a habját, vagy a hagyma meg nem puhul. Vizet tóból merítünk. Nyáron lehet, csak míg jó a víz.”

A velenicei halászcsonakok zöme a tópart mellett épített házakban élte életét. Ezek a házak az ófalusi részen voltak, közvetlen a tó mellett lévő magslaton. Általában a házak eleje az Ország út felé nézett, s több család élt egy nagyobb házban, amelyek között az udvarban állították fel a hálókat tartó rénfákat, amelyekre kirakták száradni, illetve a halászok feleségei itt javították a szakadásokat, kötötték az új hálókat. Az udvarok által bezárt U alakba húzták fel a csónakokat is. Ma már ritkaságszámba megy a jellegzetes Herman Ottó által lerajzolt velenicei-tavi ladik, amelyet az 1800-as évek végéig csákllyafával irányítottak a halászok. Az evező az 1880–1890-es években jött divatba, mesélte 1960-ban, az akkor 85 éves Weyland Ferenc halász. Elmondta azt is, hogy a tericset (hálótartót) az 1910-es évektől kezdtek használni.

A II. világháborút nagyon megszenvedték a veleniceiek is. A csónakok és halászcsonkok minősége, fajtája attól függ, hogy a front átvonulása után mi maradt meg. A halászházakban több helyen a szokásos paraszti bútordarabokat lehetett látni, máshol téglákra fektetett deszkákon volt a szalmazsák, ez az ág. Láttunk újonnan épített, még vakolatlan vályogházakat. Ilyen helyeken a gazda hosszan mentegetődzött a vendég előtt, hogy még nem volt módja mindent újra beszerezni. 1952. október 2-án megalakult a Török Halászi Szövetkezet. 1959-ben 26 velenicei, 11 sukorói, 7 pákozdi, 2 gárdonyi, és 2 főbudapesti volt, akik a halcsarnokban árukták a felszállított velenicei-tavi halat. Velenicén a Gödörben volt a Halászesárda, az elárúsító hely a budapesti Nagycsarnokban. Volt keltetőtelep, s vásároltak ponty- és süllőivadékat. A tagság háromnegyed része az öregebb halászcsonkokból tevődött ki. A megalakulást követően a szövetkezet biztosította a nagyhalót és a csónakokat, az egyéb halászcsonkokat mindenki a sajátját használta. A hálósok brigádvezetője szombatonként megbeszélte az emberekkel, hogy merre halásznak a következő héten és kiértécsítették a kishalászokat, hogy a számszámokat távolítsák el a halászati útból. A Halászi Szövetkezet adminisztrátora elmesélte, hogy milyen hálótanya beosztással dolgoztak:

Hétfő: Gswind gyökerez, Kissáros a pörössarokig és a nagyponyos bokorig.

Kedd: nagyponyos bokortól a bagófészes bokorig.

Szerda: bagófészesektől, a Káro bokorig.

Csütörtök: Káro bokortól a főszezig.

Péntek: Jótanyától a hosszútisztás aljáig, lóhalála és a kárászos.

Szombat: öregtisza és az alsószeles.

Az 1958. évi fogási eredményük: ponty 12 466 kg, süllő 11 269 kg, harcsa 1396 kg, csuka 10 470 kg, kárász 2080 kg, keszeg 23 361 kg, összesen 61 042 kg, amelyből az 1958. őszen bevezetett elektromos halászzal 11 045 kg-ot fogtak ki. Az elektromos halászbriád 1958. őszen alakult meg, főleg fiatalabb halászcsonkokból.

Általában felosztották a tavat, illetve a bérelt helyeknek, tanyáknak megvoltak a tulajdonosai. Vírás esetekben a későbbiekben a tóbíró döntött.

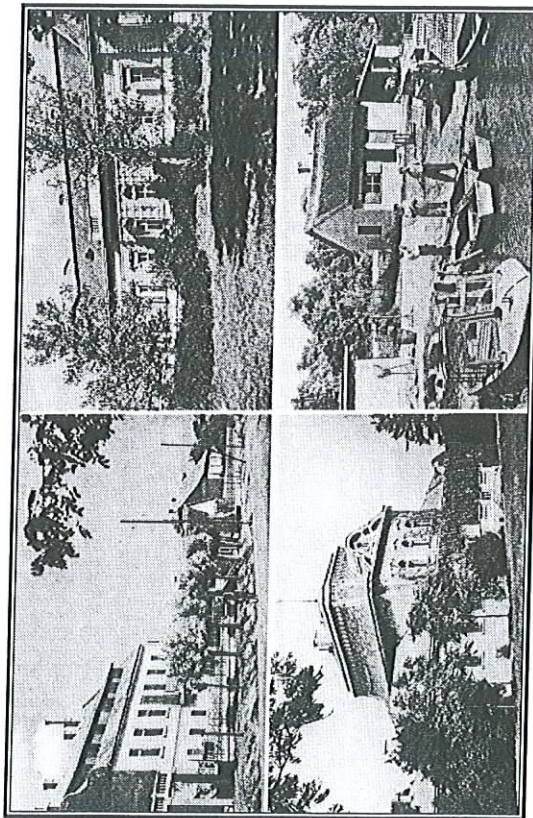
A Velenicei-tó és a halásztanyák nevei

A halászok a tavat régen úgynevezett tanyákra osztották fel, így tájékozódtak a nádas végeláthatatlan rengetegekben. A régi tanyák nevei közül a legrégebbi valószínű az 1193-as III. Béla király oklevelében leírt Huzetony nevű halászhely, amely Hosszú-tanyát jelentett, s ez ma is megtalálható az elnevezések között. Az 1880-as években a Velenicei-tó tanulmányozásakor Herman Ottó jegyezte fel a meglévő tanyaneveket, s ezek közül ma már nem ismertek, vagy másképp hívják a Kaszás, Eklézsia, Nádas és Kertalja tanyákat. A velen-

cei Bognár-rigya vagy a Vesd-be, Halatlan, Csukás-tó nevű helyeket nem tudják az idős emberek sem, hogy hol is voltak. Szerencsére a ma már nem ismerteket, eltűnteket Kácsor László könyvében összegyűjtötte, s leírta a még ismert tanyák neveit, ezek a következők Velencétől Dinnyés felé haladva:

1. Alsó-tó, 2. Bimbó-tanya, 3. Bőgő-tanya, 4. Bumugya, 5. Büdös-nád, 6. Felső-tó, 7. Fertő-fenék, 8. Fürdető, 9. Gyári-rigya, 10. Kárász, 11. Külső-tisztás, 12. Lakner-kapu, 13. Lójáró, 14. Lucskos, 15. Meszlényirész, 16. Öreg-tisztás, 17. Papkert-alja, 18. Sikátor, 19. Széles-kapu, 20. Téglaházi-csapás, 21. Templom-tisztás, 22. Tésur-baba, 23. Tizedes-tanya, 24. Tóbiró-tanya, 26. Vadászhegy, 27. Árkosfőle, 28. Burján-bokor, 29. Belső-tisztás, 30. Csárda-oldal, 31. Cserepes, 32. Dellő-oldal, 33. Égett-nád, 34. Halas-nád, 35. Hármask-bokor, 36. Hosszú-nádas, 37. Határi-nád, 38. Kerek-tisztás, 39. Keszeg, 40. Kis-dellő, 41. Konvenciós-bokor, 42. Közösbokor, 43. Külső-tisztás, 44. Nagy Sándornád, 45. Nemfogi-tisztás, 46. Öreg-tisztás, 47. Pörös-nád, 48. Sornád, 49. Szeles-kapu, 50. Sziget, 51. Tizenegyes-bokor, 52. Vörösbokor, 53. Bagolyfészkek, 54. Bärkás-bokor, 55. Büdös-nád, 56. Cserepes, 57. Feles-bokor, 58. Gyökeres, 59. Harmadik-nádas, 60. Hollói-tisztás, 61. Hosszú-bokor, 62. Kígyónyelve, 63. Nagy-tisztás, 64. Nagy-tinkós, 65. Nádas-tó, 66. Óriási-nád, 67. Pankás-bokor, 68. Ránic, 69. Szessziós-tisztás, 70. Zöldnád, 71. Alsóéri-tisztás, 72. Andrásvíz, 73. Átkelő, 74. Bánki-bokor, 75. Bibic-tó, 76. Bokros, 77. Cigány-tanya, 78. Cseh-nád, 79. Csonka-ér, 80.

Képeslap a Halászlászi Szövetkezet épületével (1966)

Dellő, 81. Fekete-víz, 82. Felsőéri-tisztás, 83. Fertő-tó, 84. Gallér, 85. Gyökeres, 86. Heves, 87. Hígvíz, 88. Hínáros, 89. Hosszú-tisztás, 90. Kerek-víz, 91. Kis Mihály-tisztás, 92. Kissarak, 93. Kissziget, 94. Kopolya, 95. Kopolyás, 96. Kőhalas, 97. Lángi-kapu, 98. Lángi-tisztás, 99. Lapi rész, 100. Mély-láp, 101. Mély-víz, 102. Német-tisztás, 104. Öregarak, 105. Pöcsarak, 106. Récelik, 107. Rigya, 108. Rigya-mellék, 109. Sárosvíz, 110. Szarvas-főle, 111. Szigeti-nád, 112. Tari-tisztás, 113. Túrós-zsák, 114. Vaskapu, 115. Vendel-tisztás.

A velencei-tavi halászat megszűntével és a mederkotrások munkálatai miatt ma mintegy 60-70 tanyahelyet lehet még beazonosítani, de a kotrással kialakított tisztások új neveket is kaptak. Ezek közül a Hosszú-kotrás, Cserepes, Zöld-nád, Úttörő-sziget és Csárda-oldal ismertek. A tanyák nevei mind a mai napig megmaradtak, s használatuk is öket. A tanyák mellett minden jellegzetes alakú víz- és nádterületet is elneveztek. Így alakultak ki a tisztások, a szigetek és a nádasok nevei.

A halászat sajnos már csak egy régi emlék a Velencei-tónál, mivel 1974-ben beszüntették, azóta a horgászoké a tó.

Rége a halászat egész évben halásztak. Kint éltek a tó mellett felállított, náddal borított kis kunyhókban. Tudták, hogy mit szabad kifogni, de azt is, hogy ahhoz hogy a természetes szaporulat megmaradjon, az ívási időszakokban önmérsékletet kell tanúsítaniuk, így gondoskodva a következő időszak halairól is. Ez a tudás generációkon keresztül beívódott a halászfamíliákba. Kivetették maguk közül azokat, akik rabcsikodtak, vagy ok nélkül pusztították a halakat. Ma már csak meghatározott időben lehet halat fogni. Minden nemes halfajt a maga ívási idejében tilos kifogni. Természetesen a telepítés mellett evvel az intézkedéssel igyekeznek a halőrök a természetes populáció számára is lehetőséget biztosítani. A legkorábban a csuka ívik, már február végén, március elején megkezdik nászát, sokszor még a jég alatt. A többi hal ezután párosodik, s csak nyár elején ér véget a halak násza.

A másik fontos tényező a halak fogását illetően a hal mérete. Minden fajnak szabtak egy bizonyos hosszúságot, mely felett a zsákmányolt halat a horgász hazaviheti. Ez a méret az állat szájától a farka tövéig értendő (ponty 30 cm, csuka 40 cm, süllő 40 cm, harcsa 40 cm, angolna 50 cm, amur 35 cm).

A harmadik korlátozás a kifogható halak mennyiségére vonatkozik. Nemes halainkból napi egy-kettőnél nem lehet többet kifogni. A káros vagy gazdaságilag jelentéktelen halfajokból a napi mennyiséget kilókban szokták megadni. 1999-től kezdve beszüntették az éjszakai horgászatot, így csak nappali időszakban engedélyezett a horgászás (kivételek a nyári hétvégek).

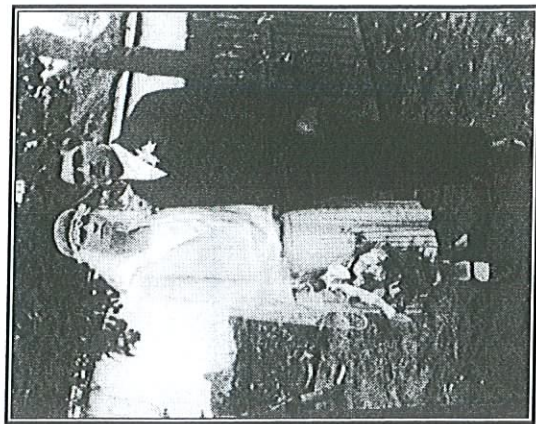

JELES NAPI NÉPSZOKÁSOK

A Szent István Király Múzeum által szervezett Velencei-tavi Néprajzi tábor résztvevői 1992-ben gyűjtötték a jeles napokhoz kapcsolódó népszokásokat. Az ünnepekhez, családi eseményekhez és az egyházi ünnepekhez kapcsolható a kialakult népszokások Velencén és környékén.

A jelentősebb családi ünnepek közül a lakodalmak, s azt megelőző kézfogók voltak az első helyen említendő. Régen a *kézfogó* alkalmával írták meg a mór-ing levelet, amelyben meggyeztek egy bizonyos összegben, hogy a vőlegény hirtelen halála esetén milyen kötelezettséget vállalnak a menyasszony részére. Ugyancsak a kézfogó alkalmával adta át a menyasszony a jegyet (három-négy, háromszögbe összehajtott kendőt, amit a menyasszony készített el), a felső kendőt színes szalagokkal díszítették. Gyűrűcsere csak az 1900-as évektől jött divatba. Az esküvőt a kézfogó után három héttel tartották meg. Velencén, szombaton volt a lakodalom ideje. Az esküvő előtti három vasárnap a templomban kiperdikálták az ifjú jegyeseket. A lakodalom előtt a szülők meggyeztek a lakodalom költségeiről. A megelőző három napban már megkezdődött a sütemények sütése, az állatok levágása, az ételek készítése, amelyet a szűkebb rokonság végzett. A lakodalom napján délután két órakor indult a vőlegény násznépe a lányos házhoz, ahol a vőfély a násznaggyal kikérte a menyasszonyt a szülei házából. Ekkor a vőfély elbúcsúztatta a lányt szüleitől, rokonaitól és barátaitól. Innen indult az esküvői menet a templomba, a meghívott rokonsággal és az ismerősökkel, akiket a rezesbanda muzsikája kísért. A menetet a vőfély vezette élen a koszorúslányokkal, akik a fiúparjukba karoltak. A templomba a menyasszonyt általában fiútestvére kísérte, a vőlegényt pedig lánytestvére. A szertartás után a lakodalmas házhoz vonult a menet, de már az ifjú pár együtt ment. Az utcán nézelődőket szokás volt kuglóffal és borral megkínálni. A lakodalmas háznál a vőfély rigmusokkal vezette be a vacsora fogásait, s mindig az ifjú pár kapott elsőnek az ételekből. A vacsora után a vőfély kérte fel a menyasszonyt először táncolni, majd az egész rokonság. A menyasszonytáncra éjfél után került sor, amikor levették a menyasszony fejéről a koszorút, s bekötötték bécsi piros kendővel. A vőfély kérte első táncra, s miután azt kiáltotta „eladó a menyasszony”, a rokonok, barátok, ismerősök táncoltak vele, és a kirakott tábla pénzét, a ruhás vékába pedig az ajándékot tették, a vőlegény pedig a nőket süteménnyel, a férfiakat borral kínálta. Amikor már elfogytak a táncolók, akkor általában a vőlegény ölebe kapta az ifjú feleségét, és kiszaladt vele a nászszobába.

A másik jelentős ünnep a *keresztelő* volt. Erre a keresztelmákat, s a közelebbi rokonokat hívták meg. Sokszor több keresztizülője is volt a gyermeknek. Itt is evés-ivással és mulatással kapcsolták össze a családi ünnepséget, amit általában a felkért keresztizülők viszonoztak, ha nekik is gyermekük született.

Esküvői pár 1926-ból

„A velencei lakosság vallási tekintetben két részre oszlott: római katolikusokra és reformátusokra. Az egyházi naptár időrendi sorrendjében következnek az egyes jeles napi népszokások. Kezdjük tehát november 11-ével, azaz Márton nappal.

A *Márton-napi* időjárási hiedelmek, az akkor kisütött liba csontjának első-nezédésében mutatkoztak meg. Ha ez a mellcsont fehér volt, akkor havas és enyhe, ha vörösbarna sütés után, akkor hideg tél, ha a mellcsont eleje fehér, akkor a tél eleje, ha a vége fehér, akkor a tél vége lesz hideg.

Katalin-nap (november 25.)

Katalin napján figyelték az időjárást, ha esős volt, akkor úgy tapasztalták, hogy karácsonykor fagyott, ha hideg idő volt, akkor karácsonyra megenyhült. Ezt a megfigyelést tükrözi a következő mondóka: „Ha Katalin kopog, karácsony locsog”. Ezen a napon a faluban táncos összejövetelt, Katalin-bált rendeztek. Ide a falu fiataisága gyűlt össze, és ki-ki maga vitte az elfogyasztandó ételt, italt. Ezért ezt a bált batyubálnak is nevezték.

Advent idején már megkezdődtek a karácsonyi előkészületek. Ez az adventi koszorú készítésében mutatkozott meg. A háború után, illetve 5-6 éve jött újra divatba. Régebben a papok készítették, és a templomban az oltár egyik felén, a sekrestyénél helyezték el. Ezt a koszorút nemcsak templomi, hanem otthoni használatra is elkészítették. A rajta lévő négy gyertya közül az első karácsony előtt négy héttel vasárnap gyújtották meg, majd a karácsony közedtével minden vasárnap egy-egy újabbat. Advent idején minden reggel hat órára, hajnali misére jártak a római katolikusok. Az adventi időszakban egy-

egy utca idős asszonyai minden este más-más háznál gyűltek össze imádkozni. Adventben több jeles naphoz kapcsolódó szokásról hallottunk.

Borbála napján (december 4.) az eladó lányok gyümölcsfaágat törtek, a szobában vízbe helyezték, karácsonyig figyelték, hogy kivirágzik-e. Ha igen, akkor úgy vélték, hogy a következő évben férjhez mennek.

A gyerekek kedvence *Miklós-nap* (december 6.), mivel ezen a napon a szülők beöltöztek Mikulásnak. Ez az öltözet piros lepedőből, bundasapkából, csizmából és hóféhér szakállból állt. A „kriszkindi” (Heiden Ferenc közlése) a jó gyerekeknek diót, almát, mogyorót, csokoládét, cukorkát rak az ablakban elhelyezett, kitisztított csizmába vagy cipőbe. A rossz gyerekeket virgáccsal „jutalmazza”. Miklós nap és karácsony között már a karácsonyi előkészületek folytak.

Luca napján (december 13.) kezdték el készíteni a tizenhárom fajta fából készülő Luca székét, melyet az éjfélí misén és az úkeresztelődesben használtak a boszorkányok felismeréséhez, de e szék segítségét nyújtott a jóvendőbeli meglátásához is. Luca napjára ébredve sokan a megszokottól eltérő helyen találták meg kapujukat, szekerüket. Ezeket a fiatal legények mozdították el valódi helyükről. Az asszonyoknak ezen a napon nem szabadott varniuk, mert azal a tyúkok fenekét is bevarták volna. Ezen a napon az ólomöntés is szokás volt a lányok körében. Hideg vízbe ölmot öntöttek, és amilyen betűre formálódott, olyan betűvel kezdődik jóvendőbelijének keresztnéve. A lányok azonban más úton is megtudhatták jóvendőbelijük nevét. Tizenhárom cédulát raktak a párnájuk alá, mindegyik nap egyet kihúztak és elépték karácsonyig. Amelyik név megmaradt, olyan nevű lesz az élete párja. Az egyedülálló asszonyokat pedig olyan módon csúfolták ki, hogy pelyvát hintettek az udvarba. Luca napján szokás volt még az is, hogy a legények házról házra jártak egy Luca, Luca kity kotty kezdetű mondókát mondogatva, amelynek teljes szövegére adatközlőnk nem emlékezett.

Karácsony (december 24., 25., 26.)

A karácsonyi üdvözlőlapok szokásban voltak már a háború előtt is. Üdvözlőlapot ismerősöknek, családtagoknak és rokonoknak küldtek.

Karácsony vigíliáján a karácsonyfát a szülők díszítették fel. A gyerekek úgy tudták, hogy a Jézuska hozza a fát az ajándékokkal együtt. A fa tetején csengő található, a szülők rázták meg, ezzel nyitották meg a szentestét. A fán, a csengőn kívül saját készítésű díszek, ezüst- és aranypapírba csomagolt diók is megtalálhatók voltak. Az asszonyok takarítottak, illetve ők sütöttek, főzték meg az ünnepi vacsorát. Az asztal alá szalmát tettek a célból, hogy a kis Jézus oda hajtsa le a fejét. Más házaknál, más családok szénát tettek az asztal alá, bele pedig vöröshagymát, fokhagymát, kukoricát, búzát és almát, hogy a következő évben az emberek és az állatoknak egyaránt meglegyen a betevő falat. A karácsonykor láttott légy azt jelentette, hogy a jövő évben gazdagság lesz. A fa alá egy egész ke-

nyeret helyeztek el az ajándékokon kívül, hogy a jövő évi kenyér bőséges legyen. Az ünnepi asztalt fehér, finom, pamutos vászonból készült díszes damasztabrosszal terítették le. Az asztalt fenyőágak és meggyújtott gyertyák díszítették (adventi koszorú). Az ünnepi vacsora minden egyes helyen más és más, a leggyakoribbak: hal tartármártással, mákos guba, töltött káposzta, karácsonyi alma mézzel és diós-mákos bejgli. Vacsora után a faluban a plébános által betanított betlehemi játékokat, énekeket adták elő a felső tagozatos iskolások. Ők fehér lepelben, díszes sapkában, csákóban voltak, kezükben csörgős bot. Először elénekelték a Mennyből az angyalt, aztán búcsúzóul a következő éneket:

Pásztorok induljunk,

Jézus a mi Urunk,

Adj a szent áldását,

Nyújtsa szent koronáját

E házra, urára

Boldogságot kívánunk utoljára.

Ezért az előadásért jutalmul süteményt, almát, cukrot és pénzt kaptak. (Ezt a pénzt az egyház a szegény gyerekek ajándékozására fordította.) A betlehemezés után a család elment az éjfélí misére. Karácsony másnapján a faluban karácsonyi bált rendeztek. Az asszonyok vitték az enni- és innivalót.

Karácsony után a következő jeles nap a *szilveszter* volt. A szilveszter régen is úgy ünnepelték, mint most. Éjfélig szórakoztak és mulattak az emberek, virslit és kocsonyát ettek, majd a Himnusz elnéklése után házi készítésű borral kívántak egymásnak boldog újévet. A Luca napján említett ólomöntés ezen a napon is divat volt.

Újév napjához többfajta hiedelem is fűződött. Ebédre általában lencseleves vagy lencsefőzelék volt abból a célból, hogy az elkövetkezendő évben gazdagság legyen. Az asszonyoknak nem szabadott a házból kifelé söpörüük, mert azzal a szerencsét is kisöpörték volna. Így kezezték azon lenni, hogy ez első nap jól sikerüljön, mert akkor az egész év ilyen jó lesz.

Vízkereszt napján (január 6.) a templomban történt víz megszentelése. A hívek kis üvegben vihettek haza a szenteltvízből, és az otthoni szenteltvíztartóba öntötték, amely általában a szebbik szobában volt. A szenteltvízből a gyermekeket fürdővizébe öntöttek, hogy egészségesek legyenek. Ezen a napon kellett a karácsonyfát leszedni.

A *Gyertyaszentelő* napján (február) az emberek gyertyát szenteltettek a papal. A vízben a gyermekeket fürdetik meg, hogy egészségesek legyenek.

Balázs napján (február) a Balázs áldást osztották ki a mise végén. A torok betegségei elleni áldást a plébános, két gyertyát összefogva, u alakban, az emberek feje felett mondta el.

Mátyás-nap (február 24.). Ez időjárással kapcsolatos hiedelem. Ha hideg van, közel az olvadás, ha meleg van, újból hideg lesz. „Jégítőró Mátyás ront,

zött szent képeket is árultak. Szűkebb családi körben zajlott az ebéd, ami húslévesből, rántott húsból, pörköltből, nokedliből, sült kacsából állt. Édességnek linzert, rétest és fánkot fogyasztottak.

Szüret: Már kora reggel nagy volt a nyüzsgés a házaknál. A háziasszonyok vesszőkossarakba tették a szüretelőknék a pogácsát és a fásirozottat, szépen elrendezve. A szüreti ebédre elkészült a friss kenyér, a birkagulyás, a sült kacska és a bukta. A leszüretelt termésből mindenki kapott egy vödörrel. A hegyőrt minden prészházban szívesen látták vendégül.

Névnapi: Régen inkább a névnapokat, mint a születésnapokat tartották. Ez is azonban családonként változott. Ilyenkor összejött a szűkebb családi kör, és ebédre húslévest, rántott húst és aprósüteményeket fogyasztottak.

A jeles napokról most térjünk át az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó ételek részletezésére.

Születés: A szülés után a kismama egy hétig nem kelhetett fel az ágyból, mert még túl gyengének tartották. Ezért a keresztmamák vitték az ügynevezett komatálát, főként főtt, sült és rántott csirkével megpakolva.

Lakodalom: A lakodolomban általában szakácsnő főzött. Reggel 8 óráig el kellett készülnie a fásirozottnak, rántott húsnak. Délután 15 órára összegyűlt a násznép. A templomi esküvő után az udvaron álló sátrakban 100-150 ember is összegyűjt. A lakodalom hangulatához fontos volt a cigányzene. Első fogás: tyúkhúsleves, gulyásleves, töltött csirke, rántott csirke rizsszel, pörkölt (disznó és csirke) nokedlivel. Az asztali terítésnél az egy tálba elhelyezett ételek négy személy részére voltak elegendőek. Ez lehetett akár leveses, vagy akár pecsenyés tál. Az ételek mellé kiegészítőnek káposzta-, uborka- és fejjessalátát adtak. A sós és édes aprósüteményeket még a vendégek megérkezése előtt elhelyezték az asztalokon. A vacsora után krémes süteményekkel és tortákkal kínálták a násznépet. Éjjel után szolgálták fel a korthelyleves, a töltött, valamint a székelykáposztát.

Tor: A halotti torra Velencén nem volt jellemző a nagy lakomázás. Szokás-ként maradt meg egy-két háznál a temetés után, hogy étkezések alkalmával egy-egy falatot dobta a földre, az elhunyt emlékére.

A hétköznapi élet szokásaiból sorolunk most fel néhányat:

Disznótör: A disznóölés után reggel vért sütöttek hagymában, majd egy kis majorannát, törött borsot és később egy csipet sót tettek bele. Általában 10 órakor megkezdődik a májsütés, a hurka és a kolbász töltése. Régen a hurkába kukoricadarát töltöttek, viszont ma már a rizses hurka a jellemző. Még ebédre elkészült a toroskása, ami főtt húsból, kukoricából és törött borsból állt. Vacsorára a húsléves és a sült kolbász készült, a főtt húshoz pedig reszelt tormát vagy káposztát tálaltak. A munka elvégzésével tele hassal is szívesen ülték le a borozgatni.

Kenyérsütés: A kenyérsütés minden családnál nagyon fontos volt. Adatközlőink szívesen mesélték el a kenyérsütés menetét.

Élesztő helyett a megmaradt kovászt kevés liszttel összegyúrva, a napon hagyták száradni, majd beázatták, megfőzött krumplival összekeverték, és belekeverték a kenyér tészájába. (A kovász 7-8 óráig állt). Sós vizet melegítettek (kb. 30 °C-ra), a kenyeret dagasztották (15-20 percig, amíg el nem vált a kézfejtől a tészája), belisztették, és 1 órát pihentették. Majd újból átggyúrták a kelt tésztát, és konyharuhába becsavarva szakajtókósárba tették. Beletették a kemencébe és egy óra, illetve másfél óra sülés után vették ki. Volt, aki kalácsot és kuglófot is süített a kenyérrel együtt. A kenyérsütés eszközei: fakteknő, szita, kovászfa, kovászkeverő, sütőlapát, konyharuha, szakajtókósár.

Minden háznál megtalálható volt a kemence. A kemence alja sok kis tört cserép- és üvegdarabokból állt öt-tíz centiméter magasan. Erre egy sor téglát, majd a boltíves rész épült. Egy-egy sütés alkalmával négy-öt kéve kukorica-szárral melegítették be a kemencét. Egy kenyér négy kilogrammos volt. A szakajtókósarat rozsszalmából fonták.

Lekvárfőzés: Csak nagyon érett gyümölcsöket tettek el, tartósítószerrel nélkül. A barack-, eper-, szamóca-, bodzalekvárt cukorral, a szilvát pedig cukor nélkül főzték be. Állandó kevergetés mellett hat-hét óra, míg lefő, majd száraz dunsztot alkalmaztak.

Tejtermékek: A legtöbb háznál volt tehén. Házilag készült a vaj és a túró is. A vajkészítéshez az aludttejről szedték le a tejszínt, kőpülőbe öntötték, majd a kőpülés után átöntötték hideg vizes edénybe (kivéve az írói, ami az alján maradt), ahol kis idő múlva megszilárdult. Majd edényben vagy ruhában főmálták ki.

A tejfeldolgozás eszközei: kőpülő, sajtár, sajt+gyűrőtál, túróteknő, tejmérő, gomolyanyomó, sajtnyomó, sajtűstölő kosár, sajt- és vajminta.

Az úgynevezett „gyűjtőgető életmódból” nem sokan éltek. Főleg a Sukoró területén élő emberek ettek gombát. Például: csiperkét, laspolyát (taplógom-bát), ami a fák tövében volt található. Az erdei gyümölcsök közül előszeretettel fogyasztották a vadribizlit, aminek fekete vagy sárga termése volt, illetve a madárcseresznyét, amit ősszel szedtek, ha már megbarnult, és édeskés hú-sú, apró, sárga magú volt.

Jellemző volt az útifűvek, gyógyfűvek szedése is. A bodza virágából, illetve a kamillából gyógyteákat is készítették a köhögés vagy más betegségek ellen.

VELENCEI LEGENDÁK

Hogyan menekült meg a Velencei-tó a lecsapolástól

A régmúltban a Velencei-tavat a környékbeli birtokos urak többször szereték volna lecsapoltatni, mert nem a tó csillogó víztükrében, a sejtelmes nádi világában gyönyörködtek, hanem haszontalan nem termő területnek tartották. Hozzájárult a természet is, mert a Velencei-tó nem tartozott a zabolázott állóvizek közé. Természetes vízelvezető csatornája nem volt, a csapadékosabb esztendőkhöz kiáradt, s több száz hektárt öntött el. A déli part (különösen Gárdony) birtokos urai éppen ezért mind gyakrabban és mind erőteljesebben követelték a tó lecsapolását. Először 1787-ben kezdeményezték a kiszáritást, majd ezt követően négy-öt évenként, újra meg újra beadványokkal ostromolták ez ügyben a vármegyét. Követelésüknek engedve 1792-ben ötféle részletes tervet is készítették a lecsapolásra Csapó Benjáminnal, a vármegye hiteles földmérőjével, de a kiviteli munkák szerencsére csak egy kezdetleges lecsapoló árok elkészítéséig jutottak el. 1838-ban a déli part minden települését elöntötte a víz, mert a nagy dunai árvíz a Sión, a Sárvízen és a Kajtori-völgyön keresztül felnyomult a Velencei-tóba. Ezt követően a nagybirtokosok erőiesen követelték a tó lecsapolását. A megyegyűlés elé került a kérelmük. A tavat akkor az mentette meg, hogy az áradásoktól keveset sújtott velencei birtokosok és a pákozdi nádasok tulajdonosa, a fehértvári káptalan a kiszáritás ellen szavazott. Ezután az 1860-as évekig nem volt a lecsapolás javaslata fontos, de a sok árvízi csapás miatt a gárdonyi nemes urak a megyéhez fordultak azzal az indokkal, hogy a tó mocsarának káros kigőzölgése egészségre káros, s kéri a lecsapolást ismétlen. Erre a panaszra személyesen a megyefőnök jött le a tóhoz, hogy a panasz okát kivizsgálja. Amikor a kövér, nagytermetű községi küldöttek a tó miatti rossz egészségügyi állapotukra hivatkoztak, a sovány megyefőnök azzal ütötte el az egész dolgot, hogy kész lenne a tó mellé költözni ő is, ha ilyen rossz hasznát látná ennek az egészségtelen levegőnek, mint a panaszkodó birtokosok.

A vitát végül maga a természet oldotta meg. 1866-ban, amikor az egész országot súlyos aszály sújtotta, a tó annyira kiszáradt, hogy medrében huszárok gyakorlatoztak. Termőföldként azonban nem hasznosíthatták a tóparti birtokosok, mert a csapadékosabb időjárás beköszöntével ismét feltöltődött a tómeder. Az áradások gyakorisága és a kiszáradás viszont mind sürgetőbbé tették a vízszint szabályozását. A munkálatok 1896-ban kezdődtek meg.

A Bence-hegy elnevezése

1714-ben Meszlenyi János Velence újra betelepítésével bízta meg, Vincze György nevű jobbágját, ugyanis a helység lakói korábban a török időkben el-

pusztultak és elmenekültek. A faluba betelepültek főleg reformátusok voltak, akik saját prédikátort-lévitát is hoztak magukkal. Mivel a község a tó mellett kezdett kialakulni, s a közel lévő hegyszakadatokon próbálkoztak a szőlő betelepítésével. A velencei szőlőhegyen a szőlővesszők első telepítésével Bence István próbálkozott sikeresen, a későbbiekben róla nevezték el a falu fölött húzódó domboldalt Bence-hegynek, amelynek ma is a hivatalos neve.

A velencei Csontrét nevének története Meszleny Mór ismertetéséből, a legendát 1865-ben írta le.

„Velence falunak úgynevezett felső-éjszaki határában lévő kaszáló rétjét Csontrétnek nevezik, melynek elnevezése éppen nem feltűnő, mert a múlt századokból fennmaradt keserű emlékek maradványai több helyen tanúsodnak arról, hogy mielőtt Fehértvár vára a törököktől visszavétetett volna, a vár előtt elterülő több községek terein s mezein táborozások és csatározások voltak, melyeket mindannyiszor keresztény – és pogány vér áztatott. Velencén, e helyen a fehértvári török csatározókkal csatába ereszkedtek. Voltak idők, midőn e réten és környékén kisebb-nagyobb hadi holmik, sarkanyúk, kard-darabok, s egyebek találtak. Most azonban csak nagy ritkán találhatni egyes emberit, vagy állati csontot, dúsán eltakarja azokat a gazdag fű, melyet évenként bő terméssel a lakosok éles kaszája lesuhint. A fentiek után, nevét megtartva máig is Csontrétnek nevezetik.”

Valóságalapja az, hogy a Csontrét területén római kori és honfoglalás kori temetők feküdtek, s a Csontréti-patak a tavaszi időszakban rendszeresen ki-mosott a talajból csontokat és egyéb fent jelzett tárgyakat.

Az aranyat rejtő lovas szobor

Velencén a római kori hadiút mentén találtak egy lovas szobrot, amelynek a feje hiányzott. Allítlólag évszázadokon keresztül ott állt az út mentén, elviselve a különféle népek vonulását, akik nem merték bántani. Az út mellett a szobor mind mélyebben süllyedt be a földbe, már csak a feje látszott ki. Mikor Mátyás király olasz építő mestereket hozatott a messzi Velencéből, hogy a fehértvári várat építsék újjá, akkor érkezett a mesterekkel három testvér is, akik Budáról Fehértvárra jöttükben megálltak itt Velencén. A domb aljából nézték a tájat, a tó vizét a nádasok közti lagúnákkal. Nagyon megtetszett nekik, mert hasonlított a lakóhelyükre, Velencére. Ahogy nézelődtek, egyszer csak megláttak egy földből kiálló szoborfejet, amelyet elkezdtek kiásni. Mikor végre nagy munkával kiszedték a földből, felállították. Elhatározták, hogy elviszik Fehértvárra Mátyás királynak. Mikor a kordélyukra akarták tenni, a szobor eldőlt, a feje letört, és temérdek aranypénz esett ki belőle. A három testvér ennek örömeire elhatározta, hogy nem mennek tovább, hanem itt letelepednek, és építenek egy várost a talált pénzből, amelyet elneveznek magyar Velencé-

nek. A közelben lévő kőbányában kezdték el kisdolni a követ az építéshez, amelyet róluk neveztek el Olasz kőfejtőnek.

A későbbiekben Bonfini, Mátyás király olasz származású udvari történetírója valóban írt a magyar Velence városról, melyet a venétek, azaz az itáliai velencei építőmesterek építettek a róluk elnevezett tó partján, amit azeiótt csak Fertőnek hívtak.

A lovas szobor töredék a Székesfehérvári István Király Múzeum bejáratánál található. Velence mellett az Olasz kőfejtő neve a velencei-tavi térképeken még ma is megtalálható.

A Velencei-tó iszapjának gyógyító hatása

Köztudott volt a Velencei-tó mellett élő pákászokról és halászokról, hogy szikár, egészséges emberek. Nem győttörte őket a reuma-köszvény és a csúsz, pedig mindig a vízen és a vízben dolgoztak, legyen tél vagy nyár. A jó egészségtük titkát az öregek csak akkor adták tovább, mikor látták, hogy valaki közülük gyengélkedett, vagy igen girhes volt. A Velencei-tó gyógyhatású iszapját kenték magukra, és hagyták magukra száradni, s ezzel előzték meg a betegséget. Azt az iszapot, amelyik gyógyhatású volt, csak egymásnak mondták el, mert féltették, hogy elfogy. A tó körül élő nemes uraknak is csak pénzért szálítottak a gyógyiszapból, és a halászat mellett ez is hozott pénzt a hához.

A Velencei-tó gyógyhatású iszapját az 1920–1930-as években lajos kocsi-
kal szállították be Székesfehérvárra a fürdőbe, ahol hidegen is, valamint fel-
melegítve pakolásként egyaránt gyógyításra használtak a reumatikus és ízületi
betegségek gyógyítására. A tó mellett élők is szívesen használták az iszapos
kezelést. Több idősebb halász tudott olyan helyet, ahol szedtek a szürkésfehér
iszapból, s ezt kenték a fájós testrészekre, amelyet hagytak a napon megszá-
radni, s ez állítólag gyógyította a reumás betegségeket. Az iszapszedési helye-
ket nagy titokban tartották, mert félték, hogy kifogy az a réteg. Emiatt az apák
csak idős korukban adták át ezt a tudományt fiaiknak. A Papkert aljában szed-
ték a legtöbben a kalciumban és magnéziumban gazdag iszapot, amely a kot-
rási munkálatokat követően eltűnt.

VELENCE MA

Velence címere, zászlaja és jelképei

„Velence Nagyközség címerének és zászlójának heraldikai leírása
Velence címere:

Álló, csücsköstalpú téglapajzs kékkel és arannyal osztott jobb oldali meze-
jének közepén ezüst hegy két csüccsal, felette jobbra repülő ezüst madár, az
alsó részben lebegő, jobbra fordult ezüst hal, a bal oldali arany mezőben zöld
ágon, zöld levéllel, lebegő zöld szőlőfürt. A pajzs felett VELENCE felirat.

A zászló:

1:2 arányú, fekvő téglalap, arany-kék-arany (1/6, 4/6, 1/6) első harmadába
helyezhető a nagyközség címere a felirattal.

A lobogó:

2:1 arányú, álló téglalap, arany-kék-arany (1/6, 4/6, 1/6) első harmadába he-
lyezhető a címer a felirattal.

Megjegyzés: a heraldikai leírás után a jegyzőkönyvben szerepeltethető a
motívumok magyarázata, azaz felsorolható, hogy mit jelképez a hegy, a ma-
dár stb.

Budapest, 1994. július 19.

Nyulásziné dr. Straub Éva s. k.
heraldikus, történész,

a Magyar Országos Levéltár főosztályvezetője”

Kitüntetések és elismerések

A képviselő-testület 1992 évben alapította a „Velencei Emlékérmét”, mely
lehetőséget ad a helyi közösség szolgálatában kiemelkedő érdemeket szerzett
személy és szervezet méltó elismerésére.

Ez idáig 18 személy, továbbá 6 intézmény, szervezet kapott Velencei Em-
lékérmét.

A testületi határozat szövege a következő:

Velence Nagyközség Önkormányzatának Képviselő-testülete

9/2003(III.24.) Ök. számú rendelete a 21/1992.(IX.25.) Ök. sz. rendelettel
elfogadott Velencei emlékérem alapításáról és adományozásának rendjéről

szóló rendelet módosításáról és a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalásáról.

Velence Nagyközség Önkormányzata attól a céltól vezérelve, hogy a helyi közösség szolgálatában kiemelkedő érdemeket szerzett személyeket és szervezeteket méltó elismerésben részesíthesse, valamint személyüket és cselekedeteiket megfelelőképpen értékelve állíthassa példaként a jelen és utókor elé Velencéért Emlékérmet alapít, s ezen elismerések adományozásának feltételeit és az eljárás rendjét a következő rendeletben szabályozza.

Az emlékérem leírása.

(1). Velencéért Emlékérem: 11 cm átmérőjű, 1 cm vastag, kör alakú bronzból készült érem. Egyik oldalán a Velencei-tavat szimbolizáló nádas és hullámzó vízfelület, amelyet a velencei hegyvonulat szegélyez. A hegyek fölött a nap és félkörívben VELENCÉÉRT felirat.

Az érem másik oldalán a Magyar Köztársaság címere, amelyet körbevesz VELENCE ÖNKORMÁNYZATÁTÓL felirat, a címer bal oldalán F. jobb oldalán A betű, a címert készítő művész nevének kezdőbetűi.

Az érem „harmadik” oldalán hárommilliméteres körben a művész neve FÁ. (2). Az Emlékérem két bársonyborítású díszdobozban kerül átadásra, elismerő oklevéllel egy időben.

Emlékérem adományozása.

(1). Emlékérem adományozható azoknak a személyeknek, személyek csoportjának, társadalmi vagy gazdasági szervezeteknek, intézményeknek, egyesületeknek, alapítványoknak, lakóhelyi közösségeknek, akik vagy amelyek a nagyközség fejlesztésében, társadalmi, szociális, kulturális és gazdasági élet bármely ágazatában kiemelkedően hasznos munkát végeztek, és ennek révén a nagyközség értékeit növelő, maradandó eredményeket értek el.

Velence, 2003. március 10.

Oláhné Surányi Ágnes
polgármester

Dr. Papp Gyula Gábor
jegyző

A Velencéért Emlékérem kitüntetését kapták

1992-ben: Id. Cserny Vilmos nyugdíjas pedagógus

Dr. Entz Ferenc Mg. Szakmunkásképző Intézet kollektívája
posztumusz Dr. Kovács Árpád körzeti orvos

1993-ban: Fehér Györgyné pedagógus

Szabó László nyugdíjas pedagógus

1994-ben: Szabó György sportegyesület elnöke

1995-ben: Az Általános Iskola és Óvoda nevelő testülete

1996-ban: Balogh Dezső

Meszlenyi Ignác

Dr. Sirák András

1997-ben: Enyedi László
1998-ban: Mike Lajos
posztumusz Dr. Révész Ferenc
1999-ben: Dr. Pajor János
2000-ben: Horváth Zoltán
A három helyi egyház
2001-ben: Özv. Vida Gáborné
2002-ben: Röhler Györgyné
Dr. Nagy Hilda
posztumusz Báldy Sándor
2003-ban: Horváth Dánielné
2004-ben: A Növény és Talajvédelmi Szolgálat kollektívája

A Virágos Magyarországrt Mozgalomban az országos első helyezés elérését követően a képviselő-testület 2001. évben „Velence Rózsája” díjat alapított, mely azoknak a természetes személyeknek adományozható, akik Velence kulturált környezetért, szépitésért, közterületi vagy általános összképének javításáért kiemelkedően hasznos munkát végeztek, és ennek eredményeként a település külső megjelenése számottevően javult.

A képviselő-testület ez idáig 14 főnek adományozott Velence Rózsája díjat. A határozat szövege a következő:

Velence Nagyközség Önkormányzat Képviselő-testületének 21/2001. (IX.24.) Ök. sz. rendelete a Velence Rózsája díj alapításáról

Velence Nagyközség Önkormányzat Képviselő-testülete az 1990. évi LXV tv. 1.§. (6) bekezdésének és 16. §. felhatalmazása alapján Velence település szépitésének munkáiban résztvevő természetes személyek méltó elismerését szolgáló díjalapítás tárgyában a következő rendeletet alkotja.

1.§. (1) Velence Nagyközség Önkormányzat Képviselő-testülete „Velence Rózsája” díjat alapít.

(2) A díjat egy rózsát formázó tűzzománc, kitűző és oklevél testesíti meg. Somogyi Gábor képzőművész alkotása.

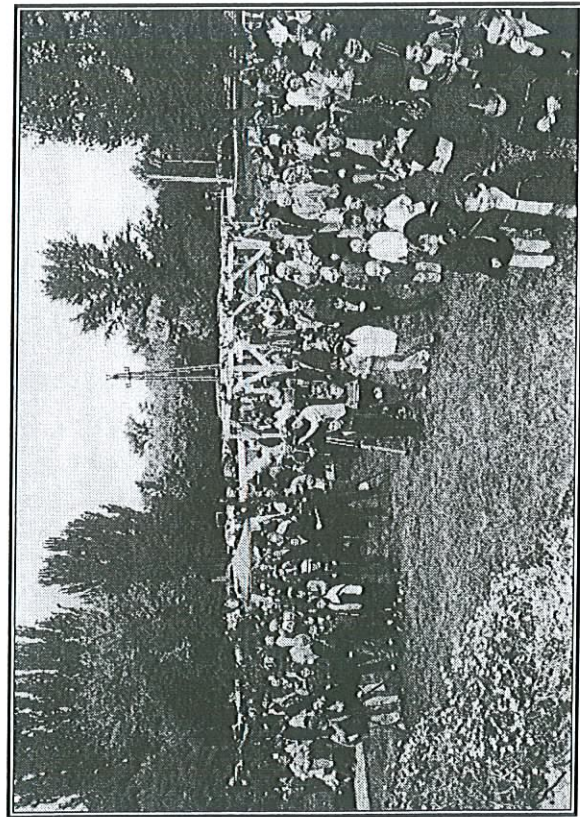
2. §. (1) A tűzzománc 18,7 x 25,7 cm-es bronz alaplемеzre formázott tűzzománc rózsá. A rózsá színe sárga és arany árnyalatai, a háttér stilizált víztükör (kék, arany), stilizált kétesűsű domb (sötétkék), felette zöld és barna árnyalatú sík.

(2) A tűzzománc alaplемеz bronzszínű keretbe foglalt, alján VELENCE felirat található.

3. §. (1) Az oklevél díszoklevél, mely tartalmazza a Velence Rózsája díj elnevezést, a díjazott nevét, a díjkibocsátás évét, helyét majd a dátumát, valamint a díjadományozó nevét és Velence címerét.

(2) Az oklevélben egyéb adat vagy tény is feltüntethető, ha az adományozó erről rendelkezik.

Ünnepség a Rózsák kerijében (2003)

- (3) Az oklevél díszjellegét Velence címere színes keretbe foglalt kivitele biztosítja.
4. §. /1/ A kitűző a Velence Rózsája díj díjazotyjának jogosultságát jelző, a díjplakett stilizált kicsinyített változata.
- (2) A kitűző 18 mm x 25 mm-es tűzzománc.
- Velence, 2001. szeptember 10.

Velence Rózsája díj kitüntettjei

2001. évben: Benkő Istvánné, Huszti Mihály, Horváth Istvánné, Magyar István, Huber Viktor, Martinovszky Károly, Ölvédyné Magyar Mariann, Dr. Schmidt Gábor, Sári Kálmán, Papp Gyula Gábor
2002. évben: Hullay Gyula, Enyedi Ferenc
2003. évben: Czetti Mártonné, Kovács Istvánné

PARTNERTELEPÜLÉSEK

Az Önkormányzat széles nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. A Belügy-minisztérium által szervezett kapcsolatrendszer keretében, testvértelepülési szerződést kötött a németországi Rallingen és a luxemburgi Rosport településsel, 2002. június 6-án. A sajátossága és a jelentősége ennek a kapcsolatrendszernek egyedülállósága. Az, hogy két európai uniós tagállam és egy, akkor még csatlakozásra váró tagállam települése között jött létre. A szerződés aláírásakor – melyre Németországban került sor – a luxemburgi és németországi kormány tagjai is képviseltették magukat.

A kapcsolat azóta is folyamatosan működik, kiemelten a civilszervezetekre irányítva, így pl.: Nyugdíjas Klubok, Tűzoltó Egyesület, Sport Egyesület stb.

Ezekon túl, az uniós pályázatokhoz szükséges információk és tapasztalatok cseréjére is sor került.

Ugyancsak testvér-települési kapcsolat van az osztrák Hadress település és Velence nagyközség között. A kapcsolat keretében a Szent Benedictus Borend tagjai és Hadress szőlő- és bortermelő polgárai építettek ki szoros baráti kapcsolatokat.

A Baptista Szeretetszolgálat közreműködésével jött létre kapcsolat 1998. március 5-én az Amerikai Egyesült Államok Virginia állam Round Hill nevű településével.

A megállapodás megkötésének előzménye, hogy a Baptista egyház velencei vezetője Szenczy Sándor lelkész, Szilágyi Béla, dr. Papp Gyula Gábor, Velence nagyközség jegyzője és Martinovszky József önkormányzati képviselő, az Önkormányzat megbízásából 1998. február 19-23-ig látogatást tett Round Hill településen, ahol partnertelepülési megállapodást kötöttek a településsel.

A nyelvtanárak érkezését követően gyermekek is kiutazhattak családokhoz. A sajnálatos szeptember 11-i eseményt követően a kapcsolat csak informatikai eszközök útján létezik, megújulásának szervezése folyamatban van.

Velence partnertelepülési szerződéssel rendelkezik a görögországi Agia Varvara településsel, amely Athén külvárosa. Már a kapcsolatfelvétel is az uniós csatlakozáshoz való felkészülés része volt. Ezt igazolják a többszöri gyermekcsoport cserék, illetve a kölcsönös képviselő-testületi látogatások. Ezek a látogatások uniós pályázati pénzből valósultak meg.

A nagyközség területén működő intézmények közül a Dr. Entz Ferenc Szakiskola és Kollégium évtizedes szakmai, kulturális és sportkapcsolatokkal rendelkezik a szlovákiai Udvard településen működő hasonló profilú oktatási intézménnyel, de Olaszországban is vannak partneriskolai kapcsolatai (Bassano, Venezia).

A Pro Rekreatione Alapítvány szervezésében és ellátásában üdülnek évek óta a határon túli magyarlakta települések (Erdély, Kárpátalja) rászoruló fiataljai Velencén.

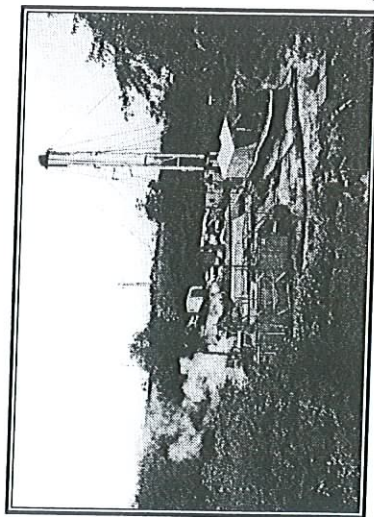
Termákvíz

Közismert tény, hogy Magyarország területe alatt nagy mennyiségben található meleg – termál – gyógyvíz. Velence település alatt húzódik a Buda-Tapolca irányába húzódó melegvíz övezet. Ezt a lehetőséget használta ki Velence, amikor 2002-ben kezdeményezte a melegvíz feltárására irányuló kútúrátást, amely 2003 nyarán készült el. Gárdonyi és Velence települések között sokáig vita folyt a termákvíz hasznosításáról, a kitermelhető vízmennyiség vonatkozásában.

Gárdonyiban a Bika-völgyben fúrtak a melegvíz feltárásához kutat a 80-as években, majd elkészült a termálfürdő fedett medencével, s a fürdő fejlesztésébe fogott a város, s attól félték, hogy a termákvíz készlet megosztása miatt esetleg a gárdonyi fejlődés megakad a velencei vízkivétel miatt. 2003 nyarán megkezdődött a Gurjál-völgyben, a korábbi hulladéklerakó telep melletti részen a próbafúrás. 1072 méter mélységből 72 fokos melegvizet hoztak fel a fúrás eredményeként. A vízben nem ugyanaból az övezetből származik mint a gárdonyi, s jóval bővebb vízhozamú. A fúrás azért a község területén kívül történt, mert meg kellett keresni azt a pontot, ahol a Velencei-hegység gránit tömbjének a széle van. A hegység gránit tömbje egy felfordított mosdótál alakjához hasonlítható, a Gurjál-völgybenél van a széle, s ott már a homokkő rétegben könnyebben lehetett lefúrni a melegvizet adó Pannon rétegre. A melegvíz a település jövőjét jelentősen befolyásolja úgy az idegenforgalom átrendeződésében, mint a gazdasági jelentőségében. Jelen könyv megírásakor kezdenek kialakulni egy melegvízbázisra épülő Wellness központ építésének elképzelései, valamint a községi meleg fürdő megépítésének körvonalai. Elképzelés van arra is, hogy a község területén az IFI Strand parkolója helyén létrehozzanak egy fedett téli fűtővel is rendelkező sétálóutcat, passzázssorral.

A termákvíz vize (72 °C, gyógy- és ásványvíz) egyelőre csak potenciális értékek, de hasznosítására kész fejlesztési tervek vannak.

A Gurjál-völgyi termákvíz vizének hasznosítására ugyancsak jelöltek ki területet (Gránit fürdő, Wellness központ, Gyógyászati központ, élményfürdő stb.).

A termákvíz forrása

ADATTÁR

Velence történelmi és népi nevei

Bonfininél: Inter Albam et Budam *Venetia* est oppidum. 1516.: Welence al. Nom. Venecia (Csánki).

1528-ban Lázár deák térképén VENEZE,

1854-ben katonai térképén: VELENCE, 1920-as évektől a mai formában használják a község nevet: VELENCE (Lásd: Velence etimológiája fejezet)

A tónak nap kelet felől való végén a' Töltés Domb 1738.

A tó farkánál lévő töltés dombon való Hányás, Buday utt mellett lévő borzas bokor 1711

Csont kut mellett (Nadap felé) 1738

Tegla kemence fölött való hegyen 1738

Aminémű oh Gáth Tötés vagy az Velencej Toon fölüll ugyan Velencezrüll Perkátra menő utt mellett (Nyek felé) 1738

Velencei vagyis Soostoi ... föld 1738

Azon Házok, melyek Velencezének fölső végén Buda felől esnek, és Tök utzában lévő házaknak nevezetnek 1738

Gurjal (völgy) (Gurgyan-nak is nevezetük) 1864, Gurjádülöl 1903
Csont rét 1864

Bencez hegy (szőlőhegy) 1864

Ferencz vagy kishegy (Meszlenyi Ferencről), Tükrös major 1864

Tükrös pusztá 1903

Tutyi pusztá (nadapi németek hordiak tutyit) 1864., Tutyi major 1903

Rózsa - Csárda, régen Békás - csárda 1864

Kettős szilfádülöl 1864

Egyes szilfádülöl 1864

Halas-tó folyása 1864

Czigány burgundia 1864

A tóval kapcsolatos elnevezések: Öreg tisztás – a templom tisztás melletti nádasokkal szabadalt terület –, Hosszú tisztás – a mai Evezőspálya területe –, Templom tisztás – a katolikus templom nyugati oldalával szemközi terület –, Téglaházi tisztás, Kárászos tisztás, Csánád alja tisztás, Öreg rigya (rigya: vékony nádas, Borjú víz, Szücs halála, Ló halála, Tischler halála, Kenderáztató, Szoros torka (1864)

Pillitanyá 1903

Szarvaspusztá 1903

Szilfáspuszta 1903

Sikító 1903

Kleintanya 1903

Kissáros 1959

Bagófészkes bokor 1959

Jótanya bokor 1959

Gschwind gyökeres bokor 1959

Káro bokor 1959

Alsószeles 1959

Ferentanya, Gurjálkülő, Hajdútanya, Kisstanya, Szilfáspuszta, Szórádi dűlő,
Tükrőpuszta. (1967)

Papkert alja – a mai Panoráma Kempinghez tartozó terület

Halász utca – régen a Híd utca

Tóbró köz – régen a Csikesz köz

Templom köz – régen a Kis utca, amely a tópartra vezetett

Vásártér – a mai Hősök parkja

Velencei férfi lakosai (1720)

Bajusz János, Barát Gergely, Baroth István, Bene István, Farkas Gergely, Fodor György, Gabony István, Gorodi István, Hatos Ferencz, Hegedűs Mihály, Herceg György, Kako Péter, Kis János, Kovács Ádám, Kovács Pál, Kozmós István, Mészáros András, Mészáros Mihály, Mesztéri Mihály, Molnár György, Nagy István, Nagy István, Nagy János, Nagy Péter, Német Ferencz, Német Gergely, Orosz János, Pap Péter, Pinte István, Rabi István, Rácz Péter, Szabó Ferencz, Szabó János, Szabó Samu, Szalay Márton, Szorád János, Szűcs Pál, Tóser Márton, Tuba Samu, Varga Tamás, Vas János, Vince György, Zólyomi István
(Károly J. Fejér VM. tört. V.500. old.)

Nemesi családok

Velencén 1754-ben összeírt birtokos nemes:

Meszlenyi Pál

1808-ban összeírt nemesek:

Bertalan Imre 25 éves

Cserna István 33 éves, 3 gyermeke van

Csik István 38 éves, 2 gyermeke van

Csik Ferenc 58 éves, 4 gyermeke van, fia, Pál 17 éves

Csik György 38 éves, 5 gyermeke van

Csörgei János 37 éves, 2 gyermeke van

Csörgei András 63 éves, fia, Mihály 20 éves

Enyedy Márton 37 éves, 3 gyermeke van

Enyedy József 57 éves, 4 gyermeke van, fia, József 20 éves

Horváth István 24 éves, 1 gyermeke van, és egy 10 éves öccse

Horváth József 17 éves

212

Horváth András 55 éves, 2 gyermeke van
Kiss József 32 éves, 2 gyermeke van
Kiss Mihály 45 éves, 3 gyermeke van
Kiss József 29 éves

Kis István 25 éves, 1 gyermeke van

Meszlenyi Ferenc 40 éves, 4 gyermeke van

Meszlenyi Ignác 29 éves, 3 gyermeke van, alszolgabíró

Nagy Márton 29 éves, 2 gyermeke van

Nagy József 52 éves, 4 gyermeke van

Paizs György 36 éves, 2 gyermeke van, fia, Ferenc 18 éves

Ratatis János 27 éves

Sági György 38 éves, 3 gyermeke van

Salamon Ferenc 51 éves, fia, Antal 20 éves

Sági Ferenc 48 éves, 3 gyermeke van, fia, János 20 éves, Ferenc 18 éves

Sági János 46 éves, 3 gyermeke van

Szűts István 50 éves, fia, Sándor 20 éves, István 18 éves

Szűts József 42 éves, 2 gyermeke van

Szűts Mihály 54 éves, 7 gyermeke van, fia, József 20 éves, István 18 éves

1818-1821-ben összeírt nemesek:

Meszlenyi Ferenc táblabíró, fiai: Károly, Ferenc és János

Meszlenyi Jánosné özv., fia: Antal

Meszlenyi Ignác táblabíró, fia: Lajos

Mentler János

Ritter Ferenc, fiai: József, Ferenc és Lajos

Vörösmarty Mihályné özv., fiai: Mihály, János, Ferenc, Imre és Pál

Sági Ferenc, fiai: János, Ferenc és Mihály

Sági György, fia: Ferenc

Sági János, fiai: Ferenc és Gábor

Szűts István, fiai: Sándor és István

Szűts Mihály, fiai: József, István, Sándor, Pál és Mihály

Szűts József, fia: János

Horváth András, fiai: József és István

Horváth János, fia: Pál

Horváth István, fiai: János és József

Horváth József

Enyedy József, fiai: József, Pál és János

Enyedy Márton, fia: Pál

Csörgei János, fia: János

Csörgei Mihály, fiai: József és István

Rattesid János

Rattesid István

Rattesid József

Pais György, fia: Ferenc

Csik István, fia: János

Csik György, fiai: János, György és Mihály

213

Csik Pál, fia: József
 Kiss Mihály, fiai: István és Sámuel
 Kiss József, fiai: József és János
 Kiss István, fiai: András és Pál
 Kiss Mihály ifj.
 Kiss István ifj.
 Nagy Józsefné özv., fiai: Pál, József és Mihály
 Nagy Márton, fiai: Márton és István
 Csik János
 Cserna István, fiai: János és József
 Mészáros Sándor, fiai: Lajos, Sándor és János
1828-ban összeírt nemesek:
 Meszleny Ferenc, fiai: Károly, Ferenc, József és Ignác
 Meszlenyi Lajos
 Mentler János
 Ritter Ferenc, fiai: József, Ferenc és Lajos
 Nagy László, fiai: Zsigmond, Kálmán és Sándor
 Bognár József
 Bognár György, fia: József
 Petrás Márton, fiai: Pál és Péter
 Salamon Pál
 Sági János, fiai: János és Ferenc
 Sági György, fia: Ferenc
 Sági Ferenc
 Sági Gábor
 id. Szűts István, fiai: Sándor és István
 ifj. Szűts István, fiai: István és János
 Szűts Sándor
 Szűts Pál
 Szűts György
 Szűts Mihály
 Szűts József
 ifj. Horváth András
 Horváth József
 ifj. Horváth István
 Horváth János, fia: Pál
 id. Horváth István, fiai: János, József és István
 id. Horváth József
 Enyedi József, fia: József
 id. Enyedi Pál, fia: András
 Enyedi János, fia: János
 ifj. Enyedi Pál
 ifj. Csörgei Mihály, fiai: József, István és Pál
 Rattasid János
 Rattasid István, fiai: János és István

Rattasid József
 Pais Ferenc
 Csik István, fia: János
 Csik György, fiai: János és Mihály
 Csik Pál, fiai: József és Ferenc
 Csik István
 Csik János
 Csik Mihály
 Csik András
 id. Kiss Mihály, fia: Sámuel
 Kiss József, fiai: József, János és István
 Kiss István, fiai: András, Pál és Mihály
 ifj. Kiss Mihály, fia: János
 ifj. Kiss István
 Nagy József
 Nagy Mihály
 Nagy Márton, fiai: István és József
 Cserna János
 Bertalan Imre
 Sándor Albert
 Szenté János
 Hollosy Fülöp Ádám, ref. prédikátor
 gróf Lichtenbergné született Vörös Magdolna

Velencén 1839-ban összeírt nemesek névsora:

Bognár György táblabíró, Bertalan Imre, Felső Csik János, Csik Pál, fia József, Cserna János, özv. Csörgei Mihályné, fiai Csörgei István és Csörgei Pál, Csörgei József, Csik György, Alsó Csik János, Csik Mihály, Csik András, Csik István, ifj. Csik János, Csik Mihály, Csik János, Dömötör József, Enyedi János, özv. Enyedi Pálné, fia András, Györfy József, Horváth József, Horváth István, özv. Horváth Istvánné, Horváth János, Horváth József, özv. Horváth Józsefné, Kiss András, Kiss István, Öreg Kiss József, fia István, ifj. Kiss József, Kiss János, Kiss Sámuel, Kiss Mihály, fia Kiss János, Kiszner Sebestyén plébános, id. Meszleny Ferenc táblabíró, Meszleny Károly táblabíró, Meszleny Lajos táblabíró, Mentler János, Mentler Miklós, Nagy László táblabíró, fiai Zsigmond, Sándor és Kálmán, Nagy István, Nagy József, özv. Nagy Mártonné, Pais Ferenc, Ritter Lajos, Retezi József, Retezi István, Szerencsy István személynök, Sággy Ferenc, Sággy János, fia János, Szűts György, Szűts Mihály, Szűts Pál, Sággy Gábor, Öreg Szűts József, Sággy György, Sággy Ferenc, Szászvári Károly rektor, Szászvári Pál, Tábori István tanító

A velencei katolikus hívek lelkipásztorai

Németi István mint pázmándi plébános pasztorizálja a velenceieket 1769-ben, György János először nevelő a Meszlenyi családnál, majd plébánosként működik: 1788–1813-ig.

Pöthe Ferenc született: Pozsony, 1778 működés: 1813–1824-ig
 Kiszner Sebestyén Jánosháza, 1777 1824–1862-ig

Rupf Vilmos	Polgárdi	1862–1871-ig
Meszleny Károly	Velence, 1846	1871–1878-ig
Beleznay István	Várpalota, 1850	1878–1903-ig
Peék Gyula	Székesfehérvár, 1864	1903–1920-ig
Tóke István	Székesfehérvár, 1884	1920–1928-ig
Deym Béla	Egyed (Sopron m.), 1881	1928–1938-ig
Burján Imre	Szabadbattyán	1938–1962-ig
Fehér János	Mór, 1920	1962–1964-ig
Sörédi András	Adony, 1929	1964–1989-ig
Gévai László	Székesfehérvár, 1939	1989–1992-ig
Sörédi Imre		1992–

A velencei református egyházközség ismert lelképásztorai

Veresegyházi István 1686–1714 Lepsényi János, Lovasberényi István, Fogtői Pál–1743 Bicskei Tóth János 1743–1765, Csepregi István 1765–1780, Füredi József 1780–1784, Végh Mihály 1784–1796, Hollósi Filep Ádám 1796–1804, Borsothy Ferenc 1804–1816, Norodý Ferenc 1816–1822, ifj. Hollósi Filep Ádám 1822–1837, Gaál Sándor 1837–1847, Erdélyi István 1847–1858, Czucz Lajos helyettes 1858–, Kerek György 1859–1875, Decsi Károly 1875–1927, Vályi Miklós 1927–1964. márc. 31.; Meszlényi Zoltán 1964. ápr. 1.–1968. ápr. 5., Helyettesek: Máté Sándor 1968. jún. 5.–1968. júl. 26; Sipos Árpád 1968. júl. 26.–1970. márc. 30; Bartha Géza 1970. márc. 30.–1970. nov. 4. Szénási Sándor 1970. nov. 4.–1981. febr. 28. Helyettes: Kertész Péter em. teol. 1981. márc. 1.–1982. szept. 30. Szénási János, Sukoró. Bölcseföldi László 1982. szept. 20.–2003. szept. 1. Pápai Szabó György 2003. szept. 1.–

A velencei református egyházközség tanítói

Csajági János 1728, Pákozdi Mihály 1733, Bika István 1765, Rádóczi Ferenc 1765, Tóth Ferenc 1792–1796, Kabai István 1796–1797, Tóth András 1797–1799, Váradi János 1799–1805, Sági Péter 1805–1806, Oláh Mihály 1806–1807, Oláh István 1807–1820, Bóné Pál 1820–1823, Györek Ferenc 1823, Boncz Beniamin 1835, Heteyi Sándor 1835–1837, Kovács István 1837–1839, Szászvári Károly 1839–1840, Nagy István 1840–1848, Boczor József 1848–1859, Cseh Mihály 1859–1869, Balogh József 1869–1890, Pólya József 1890–1894, Molnár Géza–1895, Barcsai Gyula 1894–1895, Pólya József 1895–1919, Bordi Imre 1920–1923, Molnár János 1923–1924, Lázár Dezső 1925–1948, II. tanító Kovács Béláné 1926–1944

A Zöldliget Általános Iskola és Művészeti Alapiskola dolgozóinak névsora 2003/2004

Baglyasné Szécsi Annamária tanító, Bartos Gyuláné matematika, Bertáné Kiss Mónika szolfézs, Bodrogi Zsolt furulya, Bódyné Barna Etelka tanító, Csapó Balázs tanító, Czompó Károlyné magyar, Czuppon István matematika, technika, igazgató,

Dr. Farkasné Sánta Gyöngyi zongora, Farsang Ferencé technikai dolgozó, Federiné Mudrok Csilla tanító, Horváth Istvánné technikai dolgozó, Horváthné Oroján Gabriella (gyes) matematika, technika, Horváthné Zólyomi Ágota (gyes) tanító, Józsefné Szalai Tünde fejlesztő pedagógus, Karácsonyné Kéki Andrea (gyes) tanító, Karsai Dénes magyar, dráma, Katona Csilla matematika-fizika, Kecskés Márta tanító, napközis nevelő, Kesselyák Kinga (gyes) tanító, Kírkner Valéria tanító, német, napközis nevelő, Kiss Gáborné testnevelés, biológia, Kutainé Somogyi Anikó tanító, Lebár József rajz, technika, Lengyel Viktorné zongora, Molnár Lóránt informatika, technika, Nagy Erzsébet angol, Nagy Ildikó angol, rajz, Nagy Szilvia technikai dolgozó, Nemes Rita német, Németh István karbantartó, Papp Sándorné tanító, biológia, Pető Károly furulya, fuvola, Ruskovics Gáborné tanító, Sajkás Balázs tanító, igazgatóhelyettes, Sántáné Magyar Judit kémia, Szávai Jánosné történelem, igazgatóhelyettes, Szávainé Mike Tímea (gyes) tanító, Szigetiné Csákvári Éva tanító, napközis nevelő, Szigetközi Tímea történelem, földrajz, Tóthné Benkő Mónika testnevelés, angol, Ulicza Józsefné iskolatitkár, Urfi Györgyné technikai dolgozó, Vadászné Németh Edit tanító, napközis nevelő, Varga Miklósné tanító, Varga Virág ének, karvezető, Végh Istvánné technikai dolgozó

A velencei óvodák dolgozói 2004-ben

Csernyi Erelka intézményvezető, Galambos Györgyné tagóvoda vezető, Bémeth Andrea vezetőhelyettes, Fújás Józsefné vezetőhelyettes. Óvodapedagógusok: Bartos Zoltánné, Kovácsné Csizmadia Éva, Müllerné Csité Éva, Rádi Katalin, Salzmann Zsolt. Tagóvoda: óvodapedagógusok: Gergely Sándorné, Kálmán Jánosné, Kovács Károlyné, Pencs Tamásné

A velencei bábaasszonyok

Az 1880-as évektől a következő személyek voltak Velencén bábaasszonyok: Dvórek Antalné, Heles Istvánné, Orbán Istvánné Ispács Teréz 1899-től, özv. Erős Lászlóné, Hontallér Mária, Amler Andrásné, Úrfi Pálné, Csapó Istvánné, Németh Istvánné, Neubaurné, Varga Sándorné, Bognár Andrásné, Horváth Istvánné Verke Erzsébet. Az 1890-es évektől: Sipos Józsefné, Febr Istvánné (Knyékről hívták), Klopfer Károlyné, Kovács Anna, Lőrincz Lajosné, Jeges Jánosné, Újvári Teréz, Berenozkiné, Tóbiás Rozália, Rozsmann Mihályné, Józsa Julianna, Rácz Marianna, Bodai Istvánné. Az 1900-as évektől: Hajszál Jánosné, László Zsuzsanna, Kecsei Jánosné, Takács Katalin, Lőrincze Lajosné, Gyessai Mihályné, Hajnal Jánosné, Barna Józsefné, Kása Lőrincné, Farkas Józsefné. 1910-es években: Barna Józsefné. Az 1920-as években: Katcherné, Pear Gyuláné, Polák Istvánné, Gubica Józsefné 1925-ben, Péter Gyuláné, özv. Csányi Jánosné, Kiss Jánosné. Az 1930-as évektől: Csibáné, Németh Julianna, Nagy Károlyné. Az 1940-es évektől: Kalmár Sándorné (Knyékről hívták), Hublik Mária, Szűcs Istvánné. Az 1950-es évektől: Asztalos Rozália. Az 1930-as évektől kezdődően vitték először az anyákat kórházba szülni, s 1959-ben jegyezték az utolsó bábás szülést a református anyakönyvbe. Más visszaemlékezések alapján a következő bábákról tudunk: Barna Józsefné (1905–1924), Po-

lák Istvánné (1923–1943), Nagy Károlyné (1937–1944), Hublik Mária (1946–1951),
Hajdú Mihályné, Pállinkás Mária

Világháborús hősök és áldozatok

Az első világháború hősi halottainak nevét megörökítő emléktáblán (1914 – 1918.)
hetvenkettő odavesztett hős neve olvasható:

Bakonyi József	Galambos József	Meszlény László	Szattmári Sándor
Borda József	Géjő János	Máté Ferenc	Szűcs Pál
Benkő János	Gránicz Pál	Nagy István	Tóth István
Bekő István	Huszár András	Németh János	Tóth János
Bernyó István	Hegyi István	Németh József	Tóth Lajos
Balogh Ferenc	Horváth István id.	Nagy Sándor	Tóth Dániel
Benkő Ferenc	Horváth István ifj.	Nagy György	Tereánszki Márton
Bárány Lajos	Hegyi János	Pintér Károly	Török Sándor
Bondor Lajos	Horváth József	Pállinkás Lajos	Tuba Sándor
Bernyó Mihály	Horváth Károly	Páizs Pál	Urfi András
Csajági István	Kovács István	Reichenbach Antal	Urfi János
Cseri József	Kiss Mihály	Sági Mihály	Véber Ignác
Csik Károly	Láncos András	Sinka Mihály	Varga Csik József
Csörgei Pál	László Sándor	Sági Pál	Véber József
Dömsödi József	László Pál	Sági Sándor	Vida Károly
Farkas József	Major Imre	Szörédy András	
Farkas Pál	Miks István	Szűcs István	
Fridrich Ferenc	Murányi István	Szabados József	
Garbacz István	Miks József	Szalai Károly	

A második világháború hősi halottai

Ascher László	Kovács József	Südi András
Bakonyi István	Kőszegi György	Szendrei József
Baki János	Krajczár Ferenc	Szentgyörgyi Lajos
Bernyó István	Máté György	Takács Béla
Bernyó János	Moharos István	Takács József
Bernyó Mihály	Moharos Lajos	Takácsfi József
Bicskei Mihály	Molnár István	Tóth László
Csajági János	Molnár József	Tóth György
Csajági Lajos	Rák József	Tóth József
Csik Károly	Retezi József	Tongori János
Csiksz Sándor	Rétfalvi Mihály	Török János
Fiáth József	Sági József	Tuba István
Garbacz József	Smatkó György	Varga István
Hajdu Mihály	Smatkó János	Velikán János
Hornacek István	Schvaller Mihály	Vida Gábor
Hublik Mihály	Stokinger György	Vörös János

Jelinek Pál
Besszer István

Stokinger Mihály
Szabó László

Zsalkovics János

A második világháború hősi áldozatai

Ascherl Imre	Gurics Márta	Moharos Mária
Bakonyi Lajos	Hajdú Aladár	Molnár Edit
Balló Jánosné	Hajdú János	Molnár Ferenc
Balogh András	Hász István	Nagy János
Bicskei Lajos	Jeges Sándor	Oláh Gusztáv
Bicskei Zsófia	Kasó Imre	Pállinkás János
Bognár Károly	Klein Miksáné	Pállinkás János
Dávid Mária	Klein Vilma	Süle Mihály
Domján István	Kiss Imre	Szakács Jánosné
Enyedi Istvánné	Kovács József	Szentgyörgyi József
Farkas Sándor	Kovács Lajos	Szöke István
Farkas Mihály	Kupi Lajos	Szűcs Lajos
Firmiksz György	Lengyel József	Tichi Matild
Füredi Gyuláné	Májér Zsuzsanna	Tóth Eszter
Füredi Jenő	Martinovszki József	Vass József
Gerlang József	Moharos Béla	Vickenburg Márkné
Gerlang István	Moharos Ferenc	

- A Velencei-tavi üdülőtáj. 1976
- Dr. Baranyi Sándor, Fejér Vilmos, Karázi Kálmán, Kiss István, Kiss Pál: A Velencei-tó rekreációja. Vízügyi Műszaki Gazdasági Tájékoztató 149. sz., Budapest, 1984
- Bezdek J. dr.: A Velencei-tó. Székesfehérvár, 1934
- Borbély Béla: Velencei-tó. Magyar Távirati Iroda, Budapest, 1990
- Budapest. Panoráma Kiadó, 1965
- Dr. Demeter Zsófia: Velence. FM Szent István Király Múzeum
- Dioszegi V: A zsákos tapogató kialakulása a Velencei-tavon. Ethnographia, 1950
- Erdős Imre-Farkas Gábor-Kállay István: Gárdonyi története. Gárdonyi Nagyközség Tanácsa, 1983
- Gonda Istvánné és Kovács Mihály: Velencei-tó. Székesfehérvár, 1958
- Erdős F., Fitz J., Fülöp Gy. Imréné: Gorsium-Tác története. Székesfehérvár, 1996
- Dr. Erdős Ferenc: Forradalom és szabadságharc Fejér megyében. Fejér Megyei Levéltár, 1998.
- Fejér Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalának kiadványa. Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1970
- Pál Edit: A velencei fürdőiskola kialakulásáról. Fejér Megyei Hírlap
- Holényi László: Gerecse, Vértes, Velencei-hegység. Sport Kiadó, Budapest, 1981
- Holényi László: Velencei-tó, Velencei-hegység – Útikalauz. Sport Kiadó, Budapest, 1969
- Huba László: Budapest–Velencei-tó–Székesfehérvár. Magyarország irásiban és képeiben sorozat
- Magyar Kastélylexikon. Fejér megyei kastélyok
- Fejér és Komárom-Esztergom Megyei Régio Tanácsa Igazgatóságának kiadványa. 2001
- Fejér Megye Statisztikai Évkönyve. Székesfehérvár, 1957, 1970, 1980, 1996, 1997, 2000
- Fejérmegyei és Székesfehérvár Városi Történelmi és Régészeti Egylet Évkönyve 1885. Fejér Megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztályának kiadványa. 1980
- Fejér Megyei Levéltár Évkönyve. – Levéltár: 1711, 1738. Szfv. ÁL. – CC. 167. 1864: Fejér Megye Története I. Makkay J. A kőkor és rézkor Fejér megyében
- Herman Ottó: A magyar halászat könyve I-II. Budapest, 1887
- Idegenforgalmi Statisztikai Évkönyv. 1970, 1980, 1996, 1997, 2000
- Kácsor László: A Velencei-tó. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984
- Khin A.: A Velencei-tó halászata. Budapest, 1960

- Kiss Erika: Látnivalók Fejér megyében – Vendégházak Útikönyvek. Well-Press Kiadó, Miskolc, 2001
- Kupi László: Kápolnásnyék története. Kápolnásnyék, 2000
- Lázár István: S közepén ott a Velencei-tó, Ezerszínű Magyarország. Móra Kiadó, Budapest, 1979
- Lukács László: A Velencei-tó néprajza. Fejér Megyei Szemle 1978/1. Fejér Megyei Lapkiadó Vállalat, Székesfehérvár, 1978
- Lukács László: A Velencei szőlőhegy népi hajlékai. megjelent: Tanulmányok és források Fejér megye történetéhez 7, Fejér Megye Történelmi Évkönyv 7, Székesfehérvár, 1973
- Lukács László: A Velencei-tó néprajza. Velence, 1994
- Pesty, Lakott helyek jegyzéke. 1903
- Polgárdy Géza: Velencei-tó és a Velencei-hegység kalauza – Magyarországi Útikalauzok 2.
- Polgár I.: A Velencei-tó. Székesfehérvár, 1914
- Regionális Rendezési Terv összefoglaló kivonata. Tárcaközi Egyeztetési Anyag, 1989
- Dr. Sédi Károly: Velencei-tó. A Velencei-tavi Országos Szövetség, Budapest, 1944
- Schmidt Egon: Kócsagok birodalma – A Velencei-tó állatvilága. Natura Kiadó, Budapest, 1980
- Solymos E.: A Velencei-tó halászata. Budapest, 1996
- Szabó Szabolcs: Vizgazdálkodás a Velencei-tavon. Országos Vízügyi Igazgatóság, Székesfehérvár, 1997
- Tóth Gyula: Fejér megye idegenforgalmáról. Fejér Megyei Szemle 1965/2., Székesfehérvár, 1965
- Tremkóné Meszlény Mária: Tallózások a Fejér megyei újságokban. Székesfehérvár
- Cserny Vilmos-Oláhé Surányi Ágnes: Velence várossá válási pályázati anyag. 2004
- Velencei-tavi Központi Fejlesztési Program. Előterjesztés és Kormányhatározat tervezet. Építészeti és Városfejlesztési Minisztérium, 1970
- Velencei-tavi Központi Fejlesztési Program, Műszaki-gazdasági koncepció. Városépítési Tudományos és Tervező Intézet, 1969
- Velencei-tavi Üdülőkörzet, Hosszútávú Központi Fejlesztési Program és Regionális Rendezési Terv összefoglaló kivonata. Tárcaközi Egyeztetési Anyag, 1989
- Velencei-tavi Üdülőtáj Általános Rendezési Terve. Városerőltér koncepció, 1973
- Velencei-tó Északi Üdülőtérületek, Részletes rendezési terv. VÁTI, 1973
- Velencei-tó. Gárdonyi, Kápolnásnyék, Nadap, Pákoz, Pázmánd, Sukoró, Velence és Zichyújfalu Önkormányzata, 2002
- Dr. Votisky Antal: A Velencei-tó problémái. A Magyar Fürdőélet kiadása, Budapest, 1934
- Zsiday Csaba: A napfény tava – Az újjászülető Velencei-tó. Székesfehérvár, 1976

A kötet összeállításában közreműködők

A Velencei-tó és halászhagyományai és a Velencei-hegység kialakulása, című fejezetet írta Ifj. Kupi László az Eötvös Loránd Tudományi Egyetem Természettudományi Karának IV. éves geológia szakos hallgatója.

Jeles napi népszokások, a Népi táplálkozás Velencén, a Velencei kulturális élet kialakulásáról írt anyag egy részét, a FM. Múzeumok Igazgatósága, Szent István Király Múzeum által szervezett Velencei-tavi Néprajzi tábor résztvevői gyűjtötték 1992-ben. Bakonyi Eszter Székesfehérvár, Rodler Klára Székesfehérvár, Bán Tímea Székesfehérvár, Nagy Béla Székesfehérvár, Gáspár Péter Székesfehérvár, Horváth Krisztián Balatonalmádi.

A Szent Benedictus Borrend működési szabályzatát közreadta: Mayláth Endre nagymester.

Adatközlők: Szabó Imre, Kassai György, Cserny Etelka, Bányai Józsefné, Lengyel Lajos, Heiden Ferenc, Miklós Józsefné Pap Julianna, Tóth Lajos, Balogh Dezső, Dr. Bögi Károlyné Edelenyi Erzsébet, Mike Lajosné, Bognár Erzsébet. Tóth Lászlóné, Éder Vilmosné Ágota Julianna, Hajdú Ferencné Héder Katalin, Bányai Józsefné, Bognár Eszter, Balog György, Tóth Lajos, Dr. Bögi Károlyné, Nagy Mihály, Cserny Vilmos, Lengyel Lajos.

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
VELENCE ETIMOLÓGIÁJA	7
Az ember megtelepedésétől	14
A magyarok betelepülése	24
Velence a XV. századtól	31
A Velencét újra telepítő Meszleny család	39
Velence 1848-tól az I. Világháború idejéig	47
Egyletek, egyesületek	52
Velence a II. Világháború idején	55
A II. Világháború utáni időszak	60
EGYHÁZAK	61
A katolikus egyház	61
A református egyház	67
A velencei zsidóság	79
A baptista egyházzól	82
AZ EGÉSZSÉGÜGY TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE	83
VELENCE KULTURÁLIS ÉLETE	87
Az iskolai oktatás	92
A Vörösmarty család Velencén	108
Kastélyok és kúriák	111
Velence jelentősebb épületei és emlékművei	119
A VELENCEI-TAVI FÜRDŐKULTÚRA	125
TELEPÜLÉSI ADATOK A XIX. SZÁZADTÓL NAPJAINKIG	125
Üzemek, vállalatok és intézmények	148
Velencei szőlő- és borkultúra	158

VELENCE TERMÉSZETI ADOTTSÁGAI ÉS NÉPRAJZA	165
A Velencei-hegység kialakulása	169
Halászhagyományok	174
Jeles napi népszokások	194
Népi táplálkozás	199
Velencei legendák	202

VELENCE MA	205
------------	-----

ADATTÁR	211
---------	-----

FELHASZNÁLT IRODALOM	220
----------------------	-----

Elsőáldozók (1959)

Népviseletbe öltözött lányok (1955)

606362